

TARTU ÜLIKOOL
SOTSIAAL- JA HARIDUSTEADUSKOND
ÜHISKONNATEADUSTE INSTITUUT

Eesti Vabariigi presidentide aastapäevakõnede analüüs: rahva ja võimu suhte ning presidendi rolli konstrueerimine

Magistritöö

Autor: Laura Vetik

Juhendaja: prof. Marju Lauristin, PhD

TARTU 2014

SISUKORD

Sisukord.....	2
Sissejuhatus.....	5
I OSA TEOREETILISED JA METODOLOOGILISED LÄHTEKOHAD.....	7
1. Teoreetilised lähtekohad.....	7
1.1 Presidendi võimu ulatus Eestis	7
1.2 Poliitiline väli ja sümboolne võim.....	9
1.3 Poliitiline diskursus ja võim	11
1.4 Legitiimsioon ja presidendi usaldusväärsus	13
1.5 <i>Ethnos ja demos</i>	16
2. Metodoloogia ja uurimisküsimused.....	18
2.1 Metodoloogilised alused.....	19
2.2 Kriitilise diskursusanalüüsi kategooriad.....	20
2.2 Valim	22
II OSA EMPIIRILISED TULEMUSED.....	23
1. President Lennart Georg Meri kõned	24
1.1 Kontekst	24
1.2 1994. aasta kõne	29
1.2.1 Riikluse ülesehitamise diskursus	29
1.2.2 Julgeoleku diskursus	32
1.2.3 Kodanike rolli diskursus	34
1.2.4 Ohvri diskursus	36
1.3 2001. aasta kõne	38
1.3.1 Eesti tuleviku ja kestlikkuse diskursus	38
1.3.2 Võimulolijate vastutuse diskursus	40
1.3.3 Julgeoleku diskursus	43
1.3.4 Edu diskursus	45
1.3.5 Sotsiaalse taluvuse diskursus	46
1.3.6 Kodanike rolli diskursus	47
1.3.7 Ohvri diskursus	48
2. President Arnold Rüütl kõned	51
2.1 Kontekst.....	51

2.2	2002. aasta kõne	55
2.2.1	Sotsiaalse ebavõrdsuse diskursus.....	55
2.2.2	Ohvri diskursus	57
2.2.3	Ühiskondliku leppe diskursus	58
2.2.4	Kodanike rolli diskursus	60
2.2.5	Edu diskursus	62
2.2.6	Julgeoleku diskursus	63
2.2.7	Eesti kestlikkuse diskursus	63
2.3	2006. aasta kõne	65
2.3.1	Riikluse arengu diskursus	65
2.3.2	Vastutuse diskursus.....	67
2.3.3	Eesti tuleviku ja kestlikkuse diskursus.....	69
2.3.4	Sotsiaalse ebavõrdsuses diskursus.....	71
2.3.5	Edu diskursus	72
2.3.6	Julgeoleku diskursus	73
3.	President Toomas Hendrik Ilvese kõned	76
3.1	Kontekst.....	76
3.2	2007. aasta kõne	80
3.2.1	Kodanike rolli diskursus	80
3.2.2	Ohvri diskursus	83
3.2.3	Edu diskursus	84
3.2.4	Võimulolijate vastutuse diskursus	86
3.2.5	Eesti tuleviku ja kestlikkuse diskursus.....	88
3.3	2014. aasta kõne	90
3.3.1	Kodanike rolli diskursus	90
3.3.2	Võimulolijate vastutuse diskursus	92
3.3.3	Julgeoleku diskursus	93
3.3.4	Eesti tuleviku ja kestlikkuse diskursus.....	94
3.3.5	Edu diskursus	98
4.	Järeldused	102
5.	Diskussioon	111
	Kokkuvõte.....	116
	Summary.....	119

Kasutatud allikad.....	121
Lisa 1. Probleemide ja lahenduste tabel: Lennart Meri kõned	129
Lisa 2. Probleemide ja lahenduste tabel: Arnold Rüütli kõned	131
Lisa 3. Probleemide ja lahenduste tabel: Toomas Hendrik Ilvese kõned	133
Lisa 4. Presidentide endi taust	138
Lisa 5. 1994. aasta kõne.....	142
Lisa 6. 2001. aasta kõne.....	145
Lisa 7. 2002. aasta kõne.....	149
Lisa 8. 2006. aasta kõne.....	154
Lisa 9. 2007. aasta kõne.....	159
Lisa 10. 2014. aasta kõne.....	165
Lihthitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja lõputöö üldsusele kättesaadavaks tegemiseks	172

Sissejuhatus

Käesolevas magistritöös olen võtnud vaatluse alla taasiseseisvunud Eesti presidentide kommunikatsiooni ning analüüsinud nende aastapäevakõnesid. Töö eesmärgiks on välja selgitada, kuidas on presidendid aastapäevakõnedes konstrueerinud võimalolijate ja rahva vahetõrja ning iseenda rolli ühiskonnas.

Presidendi funktsioon lähtuvalt Eesti põhiseadusest on eelkõige sümbolise tähendusega, st ta nimetab ametitesse diplomaatilisi esindajaid ja kõrgeid riigiametnikke ning kohtunikke, annab autasusid, avab Riigikogu esimese istungi, kuulutab välja seadusi jne. Eesti presidendi kõige tähtsam funktsioon on täita ühiskonna suunaja ja moraalmajaka rolli ning ta teeb seda eelkõige tähtsamatel aasta- ja tähtpäevadel: teeb oma kõnedes kokkuvõtteid Eesti arengust ja väljakutsetest, annab suunajuhiseid ja hindab Eesti sisepoliitikat kõrgemalt positsioonilt oma institutsionaalsest staatusest tulenevalt, jäädes eeldatavalt siiski poliitiliselt objektiivseks. Presidendi aastapäevakõned saavad meedias suurt tähelepanu, mistõttu on oluline uurida, kuidas panustab president läbi kõnede diskursuse avaliku arvamuse kujundamisesse.

Varasemalt on kirjutanud presidendi kommunikatsiooni teemal bakalaureusetöö Reesi-Reena Runnel, uurides, kuidas on Eestit konstrueerinud president Meri Euroopa-diskursuses, analüüsides niisiis vaid üht presidenti (Runnel, 2000). Presidendikandidaatide representatsioonid meedias on uurinud Maarika Saarna-Siimann (Saarna, 2005). Kahe presidendi – Lennart Georg Meri ja Arnold Rüütli – representatsioonidest meedias on kirjutanud Aet Härmaorg (Härmaorg, 2005). Eesti presidendi rolli europoliitika kujundamisel on uurinud Jaan Tepp, kes analüüsis üldiselt presidendi funktsioone ning võimalust poliitikat mõjutada, keskendudes sealjuures eelkõige välispoliitikale (Tepp, 2013). Ka Eesti meedias on läbi aastate nii vabariigi aastapäeva eel kui ka järel avaldatud erinevaid analüüse ja uuringuid presidentide kõnede kohta, analüüsides peaaegjalikult kõnede temaatikat, kasutatud sõnavara, metafoore. Samas pole senini uuritud presidendi kõnesid sellest aspektist, kuidas on presidendid konstrueerinud rahva ja võimu suhet taasiseseisva Eesti erinevatel arenguetappidel.

Antud magistritöö uurimisküsimused aitavad vastata töö probleemipüstitusele. Mind huvitab kuivõrd vastavad presidentide kõnedes esiletoodud Eesti riigi arengu erinevate etappide väljakutsed nendele, mille on välja toonud akadeemiline kirjandus ning ajakirjandus ning

kellele omistatakse sealjuures vastutus probleemide põhjustamises. Sellise analüüsi kaudu püüan näidata, millisena näevad presidendid rahva ja võimu vahekorda ning iseenda rolli ühiskonnas. Iga presidendikõne juures olen välja toonud ka vastava aasta laiema konteksti, põhinedes nii uurijate poolt väljatoodul kui ka vastava aasta ajakirjandusväljaannetes tehtud kokkuvõtetel, mis aitavad mõtestada presidentide diskursusi.

Lähtun oma töös teoreetilisest lähenemisest, mille järgi 1) arusaamine sotsiaalsest maailmast ning selles tegutsevate subjektide maailmavaade on konstrueeritud, 2) need konstruktsioonid tulenevad paljuskki subjektide väljapositsioonist ja 3) on omavahelises seoses. Käesoleva töö teoreetiline raamistik põhineb Pierre Bourdieu poliitilise välja teorial, mis sõnastab kolm nimetatud punkti (Bourdieu, 2003). Lisaks poliitilise välja teooriale moodustavad töö teoreetilise aluse laiem käsitus poliitilisest diskursusest aga ka legitimatsioonist kui rahva ja võimu vaheliste suhete kirjeldamisel olulisest elemendist.

Analüüsi läbiviimiseks olen kasutanud kriitilist diskursusanalüüsi ning põhinenud Norman Fairclough ja Teun van Dijki teoreetilistel lähtekohtadel. Oluline on analüüsida seda, milline on presidentide kõnedes diskursiivne formatsioon, mil moel on presidendid kirjeldanud nende lõikes võimulolijaid ja rahvast õigustamise või kriitika võtmes ning selle kaudu konstrueerinud võimu ja rahva vahelisi suhteid.

Töö on üles ehitatud järgnevalt. Esimeses osas tutvustan teoreetilisi ja metodoloogilisi lähtekohti, samuti toon välja töö uurimisküsimused ja analüüsiks kasutatava valimi kirjelduse. Töö teises osas annan ülevaate empiirilistest tulemustest, esmalt analüüsitulemusi tutvustades, seejärel järeldused esitades vastavalt uurimisküsimustele ning viimaseks laiemalt antud töö tulemuste üle diskuteerides. Samuti annan diskussioonis soovitusi teema edaspidiseks uurimiseks ning vaatlen ka kriitiliselt antud töö metodoloogilist osa. Töö lõpus on kokkuvõte.

1. Teoreetilised ja metodoloogilised lähtekohad

Magistritöö esimeses osas tutvustan esmalt töö teoreetilisi lähtekohti, kus kõigepealt vaatlen presidendi võimu temaatikat, käsitledes nii presidendi rolli põhiseaduse järgi kui ka seda, kuidas tajuvad inimesed presidendi võimupädevust. Töö laiem teoreetiline raamistik põhineb Pierre Bourdieu poliitilise välja teoorial, mille abil saab selgitada loogikat, kuidas on presidendid konstrueerinud oma hinnangutega poliitilist välja ning kuidas on presidendid väljapositsioone subjektidele ehk võimulolijatele ja rahvale omistanud. Et uurin seda kriitilise diskursusanalüüsi abil, siis on vajalik selgitada diskursuse ja võimu suhet ning seost tekstianalüüsiga. Kuna magistritöö laiem analüüsiobjekt on võimusuhted, siis puudutan ka legitiimsiooni temaatikat ning seda kahest aspektist – kui legitiimseks peab rahvas presidenti ja teiselt poolt, mil moel hindab president võimulolijate legitiimsust. Tutvustan ka *ethnos*’e ja *demos*’e vahekordi, millega saab vaadelda seda, kuidas on president rahvast konstrueerinud, kas rahvusepõhiselt või kodanikupõhiselt.

Teiseks toon välja magistritöö metodoloogilised lähtekohad, tutvustades kriitilise diskursusanalüüsi laiemat käsitlust ning välja tuues ka antud töös kasutatavad analüüsikategooriad. Samuti olen välja toonud töö uurimisküsimused ning antud töös kasutatava valimi.

1. Teoreetilised lähtekohad

1.1 Presidendi võimu ulatus Eestis

Demokraatlikus riigis on rahvas ülima võimu allikas, andes mandaadi oma saadikutele, et need saaks rahva tahet ellu viia. See eeldab aga seda, et rahvas omab teatud arusaama erinevatest poliitikatest, strateegiatest, valikuvõimalustest jne, valides, millise poliitilise esindaja strateegiat eelistada. Neid arusaamu saab eksperthinnangute, autoriteetide, demagoogia jm kaudu suuresti mõjutada. Siinkohal muutubki oluliseks see, kes ja kuidas räägib tervet ühiskonda puudutavatest küsimustest nii, et see mõjub usaldusväärselt ja tõeselt, et see asetuks kõrgemale n-ö päevapoliitikast. Representatiivsete ülesannetega kõneleja, nagu näiteks presidendi, peamisi ülesandeid on ideaalide ning üldiste normide ja väärtuste kinnistamine, et pakkuda ühiskonnale koherentsuse tunnet ning konsensust. Puudutades oma

kõnedes ka riigi ja rahvuse ajalugu ning raskeid aegu, pakub esindaja sellega rahvale poliitilise ja moraalse orientatsiooni allikat (Sauer, 1997: 47).

Üldiselt võib Eesti liigitada Kesk-Euroopa riike ja Baltimaid iseloomustava parlamentarismi ja semipresidentialismi vahepeale, st valitsusel ja parlamendil on küll suured volitused, ent ka presidendi käes on mehhanisme, mis annavad talle suurema võimu kui paljalt tseremoniaalsele riigipeale kohane (Mikkel, 2002: 71).

Eesti presidendi roll ühiskonnas on kirjas põhiseaduses, määratledes presidendi kui institutsiooni õigused ja kohustused. Eesti Vabariigi põhiseadus ütleb, et presidendi pädevuste hulka kuulub: president on riigikaitse kõrgeim juht, ta esindab Eestit välissuhtluses, nimetab ametisse diplomaatilised esindajad, allkirjastab välislepinguid, mille Riigikogu on heaks kiitnud, kuulutab välja sõjaseisukorra ja mobilisatsiooni, kuulutab välja Riigikogu korralised valimised, kutsub kokku Riigikogu uue koosseisu esimese istungi ja avab selle, määrab peaministri kandidaadi, kellele teeb ülesandeks uue valitsuse moodustamise, kuulutab välja Riigikogus vastu võetud seadused, tal on vetoõigus, president nimetab peaministrikandidaadi, nimetab ametisse teisi kõrgeid riigiametnikke, annab välja riiklike autasusid jne (presidendi kodulehekülg, EV Põhiseadus).

Presidendi võimu tugevuse mõõtmiseks on kasutatud mitmeid skaalasid, nt Lijpharti järgi (Mikkel, 2002: 73 kaudu) lähtub presidendi võim kolmest allikast: põhiseaduses paika pandud võimupiiridest, positsioneerimisest põhiliste poliitiliste jõudude suhtes (eelkõige suhe poliitiliste parteidega) ning presidendivalimise moodusest välja kasvavast positsioonist poliitilises protsessis. Samas lisatakse, et presidendi kahte viimast võimu allikat on üsna raske mõõta. Presidendi võimu on mõõtnud Krouwel ja Frye, kes mõlemad leiavad, et Eestis on presidendivõimu ulatus nõrk (Mikkel, 2002: 75). Igal juhul annavad presidendi isiksus, prestiiž ja mõjukus olulise täiendava võimupotentsiaali (Mikkel, 2002: 80). Nüüsiis pole Eesti president pelgalt esindusfiguur, vaid on sekkunud nii sisepoliitikasse kui ka ajanud välispoliitikat (Taru, 2002: 231). See on ka üks põhjus, miks käesolevas töös olen seadnud eesmärgiks uurida, kuidas suhestub president põhiliste poliitiliste jõududega, eelkõige poliitiliste parteidega ja rahvaga.

2001. aastal Tartu Ülikooli politoloogide poolt läbiviidud uuringuga (Taru, 2002: 232) püüti selgusele jõuda, kas Eesti avalikkus peab presidendi võimupiire piisavaks ning millistes valdkondades leitakse, et presidendi tegevus on oluline. Sealjuures tuleb arvestada, et seda

hinnati vaid president Meri põhjal. Tulemused näitavad seda, et suurem osa vastanutest pidas vajalikuks presidendi võimupiiride laiendamist. Presidendi olulisust nähti eelkõige välispoliitilises suhtluses, rahvuslike väärtuste eest seismises, Eesti maine kujundamises, eetika ja vaimsuse kaitsmises. Samas toodi välja ka sotsiaalsete probleemide lahendamist, Eesti majanduse arendamist ning õigluse kaitsmist. Nimetatud uuringus osalejatest kaks kolmandikku leidsid, et presidendil on roll ka erakondade tasakaalustajana. Kuigi presidendil pole suuri võimalusi teiste institutsioonide tegevuse otseseks mõjutamiseks, on tal võimalus rõhutada neid väärtusi ja eesmärgi, mida ta toetab/esindab (Taru, 2002: 236).

Seetõttu ongi antud töö kontekstis oluline uurida seda, kuidas on Eesti presidendid kirjeldanud Eesti ühiskondlikku arengut, et analüüsida, milliseid hinnanguid annavad presidendid seeläbi erinevate institutsioonide tööle ja kuivõrd see presidentide lõikes erineb.

1.2 Poliitiline väli ja sümboolne võim

Bourdieu järgi (1997: 9) on poliitikas oluline end kuuldavaks, usutavaks ja järgitavaks teha. See on oluline võimu kontekstis, kus väljaõeldav tekst peaks ennekõike just seda eesmärki täitma. Kusjuures, võimu annab kõnelevale indiviidile paljuski institutsioon, mida ta esindab. Bourdieu hinnangul ei pea institutsiooni vaatlema tingimata kui organisatsiooni, vaid kui üldisemat sotsiaalsete suhete kompleksi (ibid: 8).

Ühiskondlike protsesside mõtestamine toimub Pierre Bourdieu jaoks läbi sotsiaalse maailma erinevateks väljadeks jaotamise. Väljade vahel toimub sümboolne võitlus sotsiaalse maailma representatsioonide pärast, milles on oluline nii väljade sisemine kui ka väljdevaheline hierarhia (Bourdieu, 1985: 273). Sotsiaalses ruumis on indiviididel ja gruppidel teatud positsioonid, mis on üksteise suhtes välised ning määratletud oma suhtega teistesse positsioonidesse, kusjuures nende vahel kehtivad lähedus-, naabus- ja eemaldussuhted, samuti asendisuhted nagu kõrgemal, madalamal ja keskel (Käärik, 2013). „Ehkki sotsiaalne maailm oma jaotustega on midagi, mida sotsiaalsed agendid peavad individuaalselt, aga veel rohkem kollektiivselt, koostöös ja konfliktides tegema, konstrueerima, ei toimu see konstrueerimine sotsiaalses vaakumis [...]: sotsiaalses ruumis, see tähendab eri liiki kapitalide, mis on samas ka relvad, jaotusstruktuuris hõivatud positsioon tingib kujutlused sellest ruumist ja seisukohad, millele asutakse võitluses tema säilitamise või ümberkujundamise eest.“ (Bourdieu, 2003: 31)

Niisiis defineeritakse subjekte ja gruppe selle järgi, millisel positsioonil nad väljadel asetsevad. Positsioonid omakorda tähendavad asukohta võimu- ehk kapitaliliikide jaotusstruktuuris. Nende positsioonide järgi toimub erinevate kapitaliliikide jaotus, määrates võimusuhted väljadel, teatav võim omakorda annab ligipääsu välja piiratud hüvedele. Positsioonidevahelist interaktsiooni nimetab Bourdieu mänguks, mis paneb aluse ebamäärasusele, mis on aluseks maailmavaadete paljususele. See aga tähendab, et sümboolne võitlus käibki erinevate väljade vahel legitiimse maailmavaate määratlemiseks, kusjuures seda tehakse minevikule ja tulevikule viidates. Eksplitsiitsemalt tehaksegi seda nii õigustamise kui ka kriitika kaudu poliitilises võitluses, kus minevikule vaadatakse retrospektiivselt ja tuleviku suhtes tehakse ennustusi, läbi mille defineeritakse ja määratletakse ka olevikku (Bourdieu, 1985: 278).

Kasutades mõistet „poliitiline väli“ viitab Bourdieu konkreetsemalt ühele osale sotsiaalsest maailmast, ühiskonna sotsiaalsest struktuurist, kus kõige olulisem on võimu omamise ja jaotamise küsimus. Võimusuhted taastoodavad end, sest need on struktureeritud inimeste mõtetes sarnaselt sellele, nagu n-ö päris maailmas (Bourdieu, 1985: 729). Poliitilisel väljal on sõnad tegevused, erinevate sloganite, programmide ja kommentaaride kaudu tegelevad poliitilise välja agendid ehk erinevad poliitilised jõud pidevalt võimuvõitlusega. Seeläbi soovivad nad konstrueerida teatud arusaama maailmast ja seda ühiskonnas kehtestada. Samaaegselt püüavad poliitilised jõud mobiliseerida nende toetust, kellest sõltub poliitiliste jõudude võim. Bourdieu väidab, et tänapäevases maailmas on poliitiline väli professionaliseerunud, mis tähendab seda, et inividid ei saa end mõjuka grupina muul moel poliitilisel väljal kuuldavaks teha, kui läbi selle, et antakse oma hääle esindajale ja seega ka luba rääkida enda eest rahvasesindajate kaudu. Seega annavad inimesed poliitika tegemise üle professionaalidele. Samas kaasneb sellega risk, et professionaalid võivad n-ö lõigata end ära inimestest, keda nad esindavad. Seeläbi aga kaugenetakse sotsiaalsest baasist, millest nende võim sõltub (Bourdieu, 1997: 27). Poliitilisel väljal peavad professionaalid (võimulolijad) pidevalt saama mitteprofessionaalide (rahva) heakskiitu, et kindlustada enda positsioon väljal teiste poliitiliste jõudude suhtes. Seega toob Bourdieu poliitilisel väljal sisse kahese jaotuse – ühelt poolt toimub pidev võitlus erinevate poliitiliste jõudude vahel, kuid teisalt põhinevad need poliitilised jõud rahva ehk valijaskonna toetusel. Seega, teise võimutasandina saab tuua jaotuse rahva ja võimulolijate vahel (Bourdieu, 1997: 26). Antud töös keskendun ma just rahva ja võimulolijate vahekorrale presidentide kõnedes, jättes analüüsi alt välja võimuvõitluse poliitiliste jõudude vahel.

Poliitilistele jõududele kuulub sümboolne võim, mis sõltub suurel määral rahva toetusest. Bourdieu kasutab sümboolse võimu mõistet, et viidata enamuse võimuvormide rutiinsele rakendamisele sotsiaalses maailmas (1997: 23). Võim omandab teatud diskursuste kaudu sümboolse vormi ja seeläbi tugevama legitiimsuse. Niisiis viitab Bourdieu sümboolsele võimule kui nähtamatule diskursiivsele võimule, mida just seetõttu ka legitiimsena käsitletakse. Sümboolse võimu teostamise eeltingimuseks on, et see põhineb ühistel jagatud arusaamadatel. Sümboolne võim tuleneb sümboolsest kapitalist, mis väljendub eelkõige läbi vastava subjekti prestiiži, reputatsiooni ja tuntuse (Bourdieu, 1985: 724).

Bourdieu viitab ka sellele, et poliitiline kapital on seda enam kogunenud väikese hulga inimeste kätte, mida enam tavainimesed võõrandatakse materiaalistest ja kultuurilistest instrumentidest, eelkõige vabast ajast ja kultuurilisest kapitalist, mis võimaldaks neil osaleda poliitikas. Bourdieu ütleb isegi, et poliitika on üks kõige vähem vabasid turge, mis eksisteerib (1995: 172-173), viidates ennekõike n-ö võimulolijate monopolile.

Seega on olen antud töös lähtunud poliitilise välja teooriast, mille järgi võistlevad domineeriva positsiooni pärast erinevad poliitilised jõud, kelle võim tuleneb rahvalt saadud mandaadist. Mind huvitab eelkõige see, kuivõrd presidendid oma kõnedes õigustavad/kritiseerivad võimulolijaid või rahvast seoses riigi ees seisvate väljakutsetega, asetades nad sealjuures sellega võimuväljal kas aktiivsemale või passiivsemale subjektipositsioonile ning millisena näevad nad selle vahekorra kujundamisel iseenda rolli. Aktiivsust ja passiivsust olen hinnanud selle järgi, kuidas subjekte on iseloomustatud diskursuste lõikes, kellele on asetatud vastutus ning mil moel on konstrueeritud rahvast ja võimu.

1.3 Poliitiline diskursus ja võim

Järgnevalt selgitan poliitilise diskursuse ja võimu suhet ning seda, kuidas antud töös vastavaid mõisteid kasutatakse.

Kuigi võim ei tule ainult keelekasutusest, mõjutab see siiski võimu oluliselt (Wodak ja Meyer, 2009). Niisiis avalduvad võimusuhted muuhulgas keele kaudu, eeldusel, kuivõrd tekstides taastoodetakse ja muudetakse võimusuhteid (Charteris-Black, 2014). Norman Fairclough (1992) mõistab diskursuse puhul keele kui sotsiaalse praktika kasutamist, viidates sarnaselt Bourdieu'le dialektilisele seosele diskursuse ja sotsiaalse struktuuri vahel. Niisiis on diskursus

ühelt poolt mõjutatud sotsiaalsetest struktuuridest ja teisalt panustavad ise sotsiaalsete identiteetide ja subjektipositsioonide loomisse, aidates kaasa sotsiaalsete suhete tekkimisele ning maailma mõtestamise süsteemide loomisele (Fairclough, 1992: 64-65). Diskursusanalüüs toob esile, kuidas tekstid toimivad sotsiokultuurilises praktikas (Fairclough, 1995: 7).

Sotsiaalsete suhete kujundajana on tekstid ühelt poolt normatiivsed ja teiselt poolt loomingulised. Ka presidendi kõne kui žanri poolt on osaliselt ette dikteeritud, millest tingimata peaks rääkima, samas on presidendil ka piisavalt loomingulist vabadust valida, kuidas ühest või teisest teemast rääkida. Bakhtin (1981, Fairclough 1995: 7 kaudu) on välja toonud, et keerukates tekstides on olemas tsentripetaalsete ja tsentrifugaalsete survete vaheline pinge. Tsentripetaalne pinge tuleneb vajadusest vastata teatud tingimustele ning ajalooliselt väljakujunenud diskursustele. Tsentrifugaalne pinge aga tuleneb konkreetse olukorra spetsiifikast, olles aluseks tekstide loomingulisusele ja eristumisele. Just läbi tsentrifugaalse pinge panustavad tekstide loojad uute diskursuste tekkimisse.

Teun van Dijkil sõnul (2008: 35) on diskursused ideoloogiade tootmisel ja taastootmisel fundamentaalse tähtsusega. Ka Fairclough ütleb, et tekstid sisaldavad ideoloogiat (1995: 71). Seetõttu ongi oluline uurida, kes ja läbi milliste protsesside kontrollib ideoloogia tootmist. Van Dijk viitab samuti oma käsitluses Bourdieu'le, tuues välja, et sümboolne eliit kasutab oma võimu tulenevalt sümboolsest kapitalist. Nimetatud grupil on suhteline vabadus otsustamaks teemade ja diskursuste üle nende endi võimu piires. Sümboolne võim ei piirdu vaid diskursuste väljendamisega, vaid laieneb ka nende mõjukusele – nad saavad avaliku arvamuse agendasid luua, mõjutades teemadevalikut ning juhtides seda, millist informatsiooni väljastatakse ning keda ja kuidas avalikult portreeritakse (van Dijk, 2008: 32).

Kuna antud töös on tegemist presidendi kui võimuinstitutsiooni kõnediskursusega, siis võib öelda, et tegemist on poliitilise diskursusega. Van Dijkil järgi erineb poliitiline diskursus teistest diskursustest selle poolest, et see puudutab kõiki kodanikke. Selle diskursuse jõud tuleb nii ulatusest kui erinevatest legitiimsuse astmetest. Van Dijk (2008: 53) toob välja, et vaid väheseid suulisi diskursusi levitatakse massimeedia vahendusel nii palju kui tipp-poliitikute omi. Poliitikute sümboolne võim väljendub eelkõige nende kirjutistes ja väljaütlemistes. Enamiku avalike diskursuste puhul on vähem võimu omavad inimesed ja grupid tavaliselt vastuvõtja rollis (van Dijk, 2008: 31). Samas ei ole sümboolse võimu omajad

oma väljendustes täiest vabad, sest alluvad institutsiooni normidele. Seda sõltuvust erinevatest mõjuteguritest aga varjatakse tavaliselt laialt levinud arvamuste taha (van Dijk, 2008: 33).

Teun van Dijk on välja toonud sotsiaalse interaktsiooni erinevate vormidena kõikvõimalikud nõudmised, ähvardused, instruksioonid, soovitusel ja nõuanded, läbi mille võib toimuda võimu teostamine. Sellisel juhul on rääkijal institutsionaalne roll ja tema diskursust kinnitab institutsionaalne võim. Samuti on Dijk välja toonud, et tulevikule viitamine ja ennustuste tegemine kannab sageli endas võimu. Võib öelda, et presidentide kõnede kontekstis on see eriti oluline ning et nende poolt tehtud soovitusel ja nõudmised kannavad endas reeglina diskursiivset võimu.

Antud töö kontekstis tooksin välja ka van Dijki viite meediale ligipääsetavuse kohta. Nimelt ütleb van Dijk (2008: 67-68), et ligipääs meediale on olulisi indikaatoreid, mis viitab, kas institutsioonil on võimu või mitte. Mida suurem on võim, seda kergem on ligipääs, selle kaudu aga ka võimalus mõjutada teisi inimesi. Kui inimesed loevad meediast ainult ühte diskursust ilma alternatiivse arvamusest, siis tekivad sotsiaalselt jagatud representatsioonid (van Dijk, 2008: 164). Presidendi institutsioonil on üldjuhul kerge meediasse pääseda, mistõttu räägib ka see presidendi mõjukusest.

Antud töös lähtutakse eeldusest, et presidendil on võim oma kõnedes vabariigi aastapäeval panustada ühelt poolt domineerivate diskursuste kinnistamisesse ühiskonnas, sest ta omab sümbolset kapitali, mis tuleneb nii tema enda isikust kui ka institutsiooni tähtsusest. Teisalt on presidendi pädevuses ka alternatiivsete diskursuste loomine ja esitamine. Antud töös uuritakse, milliste diskursuste kaudu ja kuidas on presidendid konstrueerinud rahva ja võimu vahekorda nii domineerivate kui alternatiivsete diskursuste võtmes.

1.4 Legitimatsioon ja presidendi usaldusvärsus

Kuna antud töös on vaatluse all rahva ja võimu suhe, siis käsitlen ka legitimatsiooni mõistet. Seda saab teha kahel tasandil. Esiteks, kuidas on presidendid võimulolijaid hinnanud läbi nende tegevuse heakskiitmise ja kriitika, samuti selle, kuidas nähakse rahva toetust võimule. Teiseks, kuidas on rahvas presidenti ennast hinnanud, mida saab vaadelda usaldusnäitajate kaudu.

Legitimatsioon kujutab endast institutsionaalse korra õigustamise protsessi, mille väljundiks on selle legitiimsus. Legitiimsus tähendab poliitiliste või laiemalt sotsiaalsete süsteemide tunnustatust (Liivik, 2010). Ero Liivik (2012) on välja toonud legitiimsuse elemendid: a)

vormiline õigusnormidest kinnipidamine, kehtiva õiguse täitmine, b) normatiivne süsteem peab vastama laiemalt ühiskonnas levinud uskumustele – arusaamadele, väärtustele jms –, mille allikas on traditsioon ja rahvas laiemas tähenduses, c) rahvas peab väljendama vabatahtlikult oma nõusolekut valitseva režiimi ja selle toimingutega.

Weberi (2002, Jõesaar 2010: 21 kaudu) võimukäsitluse kohaselt on võim legitiimne kas traditsiooni, emotsionaalse usu, väärtusratsionaalse usu, positiivse sätestatuse või poolte vabatahtliku kokkuleppe tõttu. Tänapäevases kontekstis on kõige levinum positiivne sätestatus ehk usk legaalsusesse, mille järgi ennekõike kuuletutakse seadustele. Habermas (1992, Käärrik 2000 kaudu) leiab, et kehtivad ehk legitiimsed on ainult need käitumisnormid, millega nõustuksid kõik asjassepuutuvad inividid kui ratsionaalsete diskursuste osalised. Legitiimsed on üksnes sellised seadused, mis lähtuvad kodanike diskursiivsest õigusloome protsessist, otsuste legitiimsuse tagatiseks on otsustamisele eelnev arutus ning eesmärgiks on jõuda konsensusele (Liivik, 2010).

Henn Käärrik on summeerinud Max Weberi ja Habermasi käsitlused legitiimsusest ning pakkunud teooria, mille kohaselt saab legitiimsuse klassifitseerida A- ja B-legitiimsuseks. A-legitiimsus on kohustuslik ja normatiivne, B-legitiimsus püsib inimeste tegelikul tunnustusel (ibid). Protseduuriliselt korrektselt kujundatud võimul on õigus pidada end legitiimseks või suisa nõuda, et teda selliseks peetaks. Sellist legitiimsust peab Käärrik nõrgaks ja on nimetanud selle A-legitiimsuseks. Teine on kodanike tegelikul, teadlikul ja püsival tunnustusel põhinev legitiimsus, mille Käärrik tinglikult nimetanud B-legitiimsuseks (Käärrik, 2007).

2004. aastal ilmunud raamatus “Post-democracy” kirjutab Warwicki ülikooli professor Colin Crouch, et maailm on jõudnud nn postdemokraatia ajastusse, kus demokraatlike institutsioonide ja protsesside tõhusus ning mõju on tugevalt kitsendatud. Crouch osutab, et arenenud demokraatiaga riikides süveneb legitiimsuskriis, sest üha rohkem kodanikke küsib, kas valitsus esindab nende huve ka tegelikult. Kodanike poliitiline aktiivsus on ohtlikult kahanenud, selle asemele on tulnud korporatiivse eliidi mõjukas tegevus (Liivik, 2010).

Presidentide kõnede analüüsimisel saab oluliseks, kuidas hindab president võimuinstitutsioonide legitiimsust ja seeläbi positsioneerib võimu rahva suhtes. Sealjuures saab analüüsida, kuidas hindavad presidendid riigivalitsemist – kas legitiimsust peetakse pigem kohustuslikuks ja normatiivseks või on arvesse võetud ka inimeste arvamust, jõudes nõ konsensusele Habermas'i mõttes.

Presidendi institutsiooni usaldusväärsus

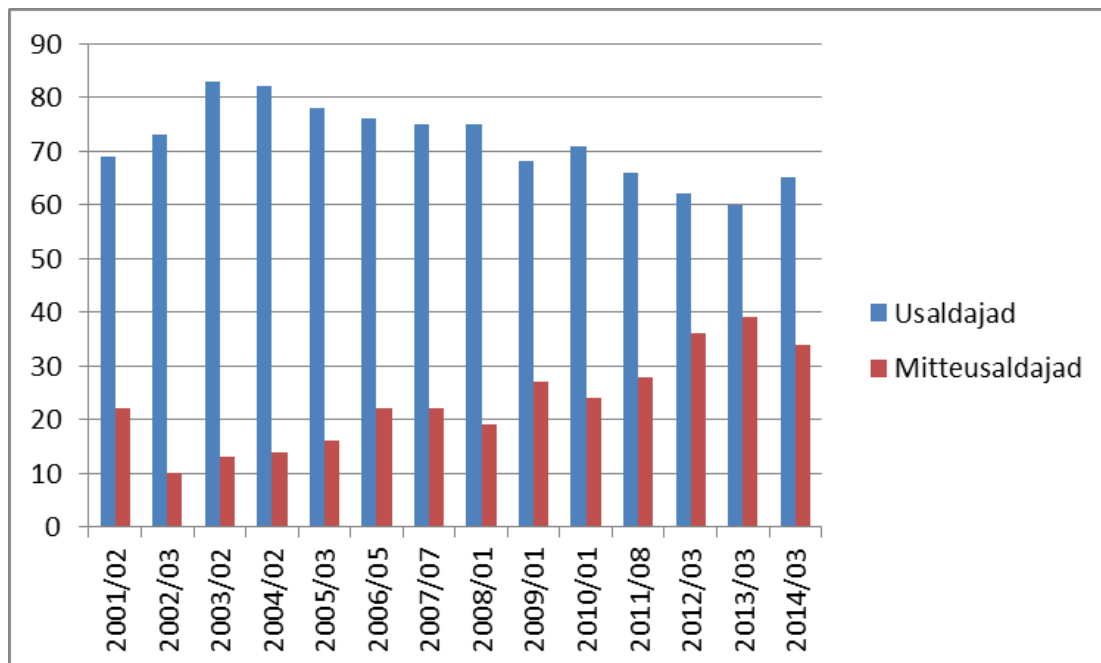
Presidendi enda legitiimsust saab hinnata usaldusnäitajate uuringute kaudu, kus analüüsitakse, kui võrd usaldusväärsed on erinevad institutsioonid rahva silmis. Käesolevas töös on kasutatud Kaitseministeeriumi iga-aastaselt tellitud uuringut alates 2001. aastast, samuti Integratsiooni Monitooringu andmeid.

Toetusbaas, millelt president Meri alustas, polnud eriti tugev. 1992. aasta rahvahääletusel toetas Meri vaid 29% valijatest, tollane põhikonkurent Arnold Rüütel aga jõudis tunduvalt lähemale ihaldatud 50% künnisele. Murranguhetkeks sai aasta 1995, kus rahva toetus Merile ületas selgelt kõigi teiste Eesti poliitikute toetusprotsente. 1996. aasta presidendivalimisteks oli Meri oma positsiooni rahva hulgas lõplikult kindlustanud. Ilmselt vajas rahvas järjest antagonistlikumaks muutuvates poliitilistes võitlustes lepitajat ja kedagi, kes on rahvaga, rahva poolel. President tajus seda vajadust ja just tema vabariigi aastapäeva kõned, kus ta kritiseeris üsna teravalt poliitilist eliiti, süvendasid usaldust tema vastu (Saarts, 2001). Aastaid stabiilsena püsinud presidendi usaldusprotsent hakkas langema, jõudes 2000. aasta oktoobris ligilähedaselt samale tasemele, nagu see oli Meri esimese ametiaja esimestel aastatel, samas kui ametiaja lõpuks 2001. aastal oli Meri usaldajaid 47 protsendi võrra rohkem kui mitteusaldajaid (Koorits, 2013).

Lennart Merile järgnenud Arnold Rüütel oli ülekaalukalt kõige usaldusväärsem president rahva seas, kuigi ka tema usaldusväärsus langes natuke ametiaja lõpul (ibid). Presidendi institutsiooni reiting langes 2006. aasta jooksul 75%-lt 68%-le (Pehk, 2006). Sotsioloog Juhan Kivirähk ütles: "Rüütli teeneks võib-olla peetakse kõike seda, mis meil siin selle sajandi esimestel aastatel on toimunud. Räägiti kahest Eestist, ühiskonna lõhestatusest, et Rüütel oma positiivsete iseloomuomadustega on suutnud võib-olla neid pingeid maandada ja tuua sellist tasakaalustatust." (ibid)

President Toomas Hendrik Ilves päris presidendiametit üle võttes Rüütli kõrge usaldusväärsuse. Majanduskriisi ajal hakkas tema usaldusväärsus aga langema ja alates aastast 2010 on igal aastal langenud tema usaldajate ja tõusnud tema mitteusaldajate protsenti, 2013. aastal oli usaldajaid mitteusaldajatest vaid 21% võrra rohkem (Koorits, 2013). Ilvese ajal langes presidendi institutsiooni usaldusväärsus 2013. aastal viimase 12 aasta kõige madalamale tasemele. Ilvese puhul pole probleemiks vähene usaldajate protsent, vaid see, et varasematest presidentidest oluliselt enam on eestlasi, kes ei usalda teda (ibid). Vahepealse

usalduskriisi järel on presidendi institutsioon võtnud jällegi tõusujoone, 2014. aasta alguses oli usaldajaid 31% rohkem kui mitteusaldajaid.

Joonis 1. Presidendi institutsiooni usaldusväärsus 2001-2014 (Allikas: Kaitseministeerium).

Eestlaste ja mitte-eestlaste toetus presidendi institutsioonile on aga märkimisväärselt erinev. 2006. aastal tehtud Turu-uuringute AS-i küsitluse autor sotsioloog Juhan Kivirähk ütles 2001. aastaga võrreldes, et pea võrdselt hästi hindas rahvas mõlema presidendi, st Meri ja Rütli tehtud tööd. Kui aga Meri hea tulemuse taga olid eelkõige eestlaste hääled, siis Rütli hindasid kõrgelt nii eesti- kui venekeelsed vastajad (Pehk, 2006). Kui president Arnold Rütli ametisoleku ajal eestlaste ja mitte-eestlaste toetus presidendi institutsioonile ei erinenud märkimisväärselt, siis president Ilvese ajal on vahe kasvanud väga suureks, 2014. aastal oli eestlaste seas toetus 80% ja mitte-eestlaste seas oli toetus 30% (Kaitseministeerium), kusjuures see trend iseloomustab ka Ilvese ametisoleku varasemaid aastaid. Ka Integratsiooni Monitooringus (2011: 18) nenditakse, et kogu venekeelsele elanikkonnale on iseloomulik eestlastest tunduvalt madalam usaldus Eesti riigi kui terviku vastu, kuid eriti suured on rahvuslikud erinevused valitsuse, Riigikogu ja presidendi usaldusnivoos.

1.5 *Ethnos ja demos*

Arvestades faktiga, et nii Lennart Meri kui ka Toomas Hendrik Ilvese ametiajal on toetus presidendi institutsioonile tulnud peamiselt just eestlaste poolt ning mitte-eestlased pigem ei toeta presidendi institutsiooni, on paslik tuua teoreetilises peatükis välja ka *ethnos*'e ja

demos'e vahekorra probleem, et selle valguses hinnata, kuidas on presidendid rahvast kujutanud.

Suurem osa poliitikateaduse alasest kirjandusest ütleb, et sidus poliitiline kogukond on stabiilsele demokraatialle hädavajalik. Kuigi poliitilises kogukonnas ei pea tingimata olema ainult ühte keelt ja religiooni, tulevad need suuresti kasuks tugevate sidemete loomisel kogukonnasiseselt. Seega sidusa kogukonna loomine on mitmerahvuselises ümbruses oluliselt keerulisem ülesanne kui homogeenemas keskkonnas (Duvold&Berglund, 2013: 2). Poliitiline kogukond võib tähistada seda, et mingil grupil on teatud poliitilised eesmärgid, samuti saab selle all käsitleda kodakondsust, suhet riigi ja kodanike vahel, kus lisaks teatavatele õigustele ja kohustustele on ka gruppi kuulumise tunne (ibid: 5). Easton (Duvold&Berglund 2013: 5 kaudu) pakub seletamiseks arusaama poliitilisest kogukonnast kui grupist inimestest, keda ühendab tööjaotus, kusjuures vajalik on sidusus kogukonna liikmete vahel. Meie-tunnet ei pea tingimata tekitama rahvuslikkuse alusel, kuigi see on kõige tavapärasem. Meie-tunnet võib tekitada ka teatud kollektiivne kogemus, mis omab mingit laiemat tähendust inimeste jaoks. Deutsch (ibid) ütleb, et 'rahvas' (i.k *people*) on regulaarse kommunikatsiooni tulemus nende vahel, kes selle 'rahva' moodustavad, samas kui need, kes ei jaga neid kommunikatsiooni praktikaid, ei kuulu selle 'rahva' hulka.

Etnilist mitmekesisust käsitletakse eri riikides erinevalt, kuid normiks on siiski ühe domineeriva rahvuse põhjal rahvusriigi ehitamine. Eesti on valinud etnosepõhise identiteedi loomise ning kõrvale on jäänud ühtse *demos*'e loomine (Duvold&Berglund, 2013: 6). Duvold ja Berglund (2013: 3, 7) on öelnud, et Eestile viidatakse kirjanduses kui kahanenud demokraatiaga riigile, kus formaalsed demokraatlikud institutsioonid on küll olemas, samuti on tagatud inimõigused, kuid süsteem tervikuna eelistab enamusrahvust ja annab neile privilegieeritud seisundi. Eelkõige tuleneb see keerulisest geopoliitilisest seisundist, aastatepikkusest võõrvõimust ning vähemusrahvuse seotusest suure naaberriigiga, millega valitsev poliitiline eliit selgitab vajadust „kaitsta“ oma rahvust. Teisalt on Duvold ja Berglund (2013: 7) viidanud ka sellele, et elemente nii etnilisest demokraatiast kui demokraatiast ilma eeldusteta on tegelikult igas modernses riigis ning et see on pigem müüt, et kodanikupõhised demokraatiad on etniliselt täiesti neutraalsed.

Niisiis käib Eestis sisemine võitlus, et tasakaalustada etnilist pluralismi, rahvusriigi ülesehitamist ja demokraatiat (Duvold&Berglund, 2013: 2). Tooni on andnud ka rahvusvahelised nõudmised nii kodakondsuse andmisele kui ka keeleregulatsioonidele,

oluliseks tagasilöögiks on olnud nn Pronkssõduri kriis 2007. aastal (ibid: 13). Uuringud on näidanud ka seda, et venekeelsed ei samasta end osana Eesti poliitilisest kogukonnast, vaid samastavad end pigem Venemaaga (ibid: 21).

Seega, erinevalt Lääne-Euroopale iseloomulikust *demos*’e tüüpi riigi ja kodaniku vahekorra seob Balti rahvaid oma riigiga palju emotsionaalsem ja kollektiivsem suhe, mida Roger Brubaker on nimetanud „rahvuslikuks omanditundeks” riigi suhtes (Eesti Inimarengu Aruanne, 2011: 194). Identiteedipoliitikat on peetud Baltimaadele eriomase kiire majandusarengu mudeli kujunemise aluseks. Selle medali teiseks küljeks on poliitika põhjendustes ratsionaalsete argumentide unarusse jätmine ning rahvuslik retoorika, rahvusliku enesega rahulolu võimendamine ning rahvuslike väärtuste ühtsusele kutsuv kriitiliste arutelude vaigistamine (Eesti Inimarengu Aruanne, 2011: 195). Eesti poliitilise süsteemi põhiliseks energiaallikaks on jätkuvalt rahvusliku kokkukuuluvuse tunne, kuulumine etniliste eestlaste kogukonda. Eesti on jäänud suurte kontrastide maaks, kuid mis on oluline: selle kontrastidel põhineva sotsiaalse korra on nüüdseks omaks võtnud, ja võimalik ka, et heaks kiitnud, elanikkonna enamik (Vogt 2011, EIA 2011: 195 kaudu).

Presidendi kommunikatsiooni puhul ongi oluline selgeks teha, keda presidendid ’rahva’ hulka kaasavad, keda läbi meie-tunde ühendavad ja kes jäetakse ’meie’ hulgast välja. On oluline välja selgitada, kas ja kuivõrd adresseerivad presidendid oma kõnes seda, et Eesti on mitmerahvuseline riik, kus lisaks põhirahvusele on ka märkimisväärne vähemusrahvus. Antud analüüsis saab välja selgitada, kuidas on presidendid käsitlenud rahvast kui poliitilist kogukonda, kas *demos*’e või *ethnos*’e keskselt.

2. Metodoloogia ja uurimisküsimused

Järgnevalt tutvustan antud töös kasutatavat kriitilist diskursusanalüüsi, esmalt aga toon eelneva põhjal välja antud magistritöö uurimisküsimused.

1. Millised on presidentide kõnedes avaldunud diskursused?
 - *Kuidas kajastub ajastu muutus presidentide diskursustes?*
2. Milline on presidendi enda roll poliitilisel väljal?
 - *Kas ja kuidas on see muutunud presidentide ametiaja jooksul ja presidentide vahetumisel?*

3. Kuidas on presidendid konstrueerinud rahva ja võimu vahekorda?

- *Kuidas on presidendid rahvast konstrueerinud?*
- *Kuidas on võimulolijaid konstrueeritud?*
- *Kellele omistavad presidendid vastutuse ühiskonnas aset leidvate muutuste eest, kas rahvale või võimulolijatele?*

Käesoleva magistritöö puhul eeldan, et kolm Eesti presidenti on kujutanud rahva ja võimu vahekordi erinevalt. Lennart Meri kui kirjanik ja intellektuaal, kel oli enne presidendiks saamist palju välismaakogemust, positsioneerib ennast rahvast ja võimust kõrgemal oleva suunanäitajana, asetades aktiivsemale positsioonile pigem võimulolijad. Arnold Rüütel kui varasemalt Eesti NSV-s aktiivse poliitikuna ning viimase Eesti Ülemnõukogu esimehena, samuti ka n-ö teise Eesti probleemide esiletoojana asetab just rahva poliitilisel väljal aktiivsemale positsioonile võrreldes võimuga. Toomas Hendrik Ilves aga võtab aktiivse osaleja rolli, kes jagab nõuandeid nii rahvale kui võimule, asetades kodanikuühiskonna teotajana aktiivsemale positsioonile pigem rahva.

2.1 Metodoloogilised alused

Oma magistritöös presidentide kõnede analüüsiks kasutatava kriitilise diskursusanalüüsi puhul olen põhinenud sellistel teoreetikutel nagu Norman Fairclough (1989) ja Teun van Dijk (1997).

Tegemist on laiemalt foucault'likust diskursusanalüüsist välja kasvanud analüüsimeetodiga. Oluline on seejuures, et tähelepanu pööratakse diskursuste ja institutsioonide suhetele (Lahterand, 2008: 320). Norman Fairclough rõhutab sotsiaalsete praktikate olulisust kriitilises diskursusanalüüsis, mida ka antud töö kontekstis kasutatakse. Kriitilisele diskursusanalüüsile pakub Fairclough sellest tulenevalt kolmeosalist raamistikku: tekst, diskursuse praktikad, sotsiokultuurilised praktikad (Fairclough, 1995: 9). Diskursuse praktikate analüüsi puhul peab Fairclough (1995: 9) oluliseks seda, et analüüsil võetakse arvesse ka konteksti, kus kõne esitlemine toimub, aidates sellega lahti mõtestada võimalusi, kuidas auditoorium võiks teksti sõnumeid vastu võtta ja tõlgendada. Sotsiokultuuriliste praktikate analüüsi puhul peab Fairclough olulisemaks laiemat sotsiokultuurilist konteksti, kuhu kõne asetub. Ka Teun van Dijk (2002: 98-99) on välja toonud selle, et sotsiopoliitilise ja probleemikeskse lähenemisega kriitiline diskursusanalüüs eeldab süvendatult teksti-konteksti vaheliste suhete uurimist. Kriitiline diskursusanalüüs ei saa jääda vaid tekstianalüüsiks, vaid vajab ka detailset kognitiivset ja sotsiaalset analüüsi lisaks.

Norman Fairclough on kriitilise diskursusanalüüsi läbiviimiseks välja toonud kolm etappi: kirjeldamine, seletamine ja tõlgendamine (1989: 109). Teksti kirjeldus toob välja selle sõnavara, grammatika, üldise struktuuri. Selles etapis keskendutakse teksti vormilisusele. Tõlgendamise etapis vaadeldakse teksti ja sotsiaalsete struktuuride vahelist seost. Teksti vormilised tunnusjooned on tõlgendamise jaoks vaid suunavad, tõlgendamisel on vaja arvestada interaktsiooni situatsioonilisust ja intertekstuaalset konteksti. Diskursuse nägemine ühiskonna võimuhete valguses kuulub seletavasse etappi (Laherand 2008: 329).

Jonathan Charteris-Black (2014: 87) on koondanud Fairclough kaks jaotust kriitilise diskursusanalüüsi läbiviimiseks järgmiselt: konteksti analüüs, lingvistiliste omaduste analüüs ning interpreteerimine-selgitamine. Konkreetsetest kategooriatest on Norman Fairclough (1989: 110-112) kriitilise diskursusanalüüsi puhul välja toonud sõnavara, grammatika ja tekstiliste struktuuride analüüsi. Samuti on Fairclough analüüsi puhul välja toonud implitsiitsuse ja eksplitsiitsuse eelduste ning viidete kategooriatena (1995: 6).

Olen kasutanud analüüsis ka Teun van Dijki poliitilise diskursusanalüüsi kategooriaid, kus saab esimeseks välja tuua temaatika kui makropropositsioonid, sest temaatikatel on selgelt nähtav mõju vastuvõtjatele ja sellega ka domineerimisele ja sotsiaalse võimu taastootmisele (2002: 68). Järgmiseks kategooriaks on van Dijk välja toonud lokaalsed tähendused, kuhu alla kuulub leksika analüüsimine. Sealjuures peab van Dijk oluliseks analüüsida struktuure kontekstiga paralleelselt (2002). Teun van Dijki poolt toodud diskursuse struktuuride keskne sõnapaar on meie-nemad, mis poliitilistes tekstides on olulisel kohal, sest kõneleb võimupositsioonidest ja domineerimisest.

2.2 Kriitilise diskursusanalüüsi kategooriad

Kriitilise diskursusanalüüsi empiirilise osa läbiviimiseks vajalikud kategooriad olen laenanud eelpool nimetatud teoreetikutelt ning kohandanud vastavalt antud töö spetsiifikale ning uurimisküsimistele. Analüüsi läbiviimiseks olen kasutanud alljärgnevaid kategooriaid.

1. Poliitiline, majanduslik ja sotsiaalne kontekst

Selleks, et asetada kõned laiemasse konteksti, andes võimaluse neid analüüsida ning omavahel võrrelda, on vaja vaadelda sotsiaalset ja poliitilist konteksti, milles kõne aset leiab. Võim ei ole jaotunud ühiskonnas võrdselt ning keel on kesksel kohal, kuidas seda võimu rakendatakse. Kõige selle juures ongi määrava tähtsusega kontekst, kuhu tekst on asetunud (Charteris-Black, 2014: 84). Konteksti on antud töös kirjeldatud iga kõne analüüsi alguses, keskendudes sealjuures just antud aasta poliitilisele, majanduslikule ja sotsiaalsele kontekstile,

aga tutvustades ka antud perioodi laiemat suundumust. Materjalidena on sealjuures kasutatud Eesti Inimarengu Aruandeid, Eesti Panga majanduse aastaaruandeid, samuti vastava aasta aastalõpu kokkuvõtteid juhtivates ajalehtedes (Eesti Päevaleht, Postimees), mis annavad n-ö sissevaate sellesse, kuidas avalikkus antud aastat kirjeldas. Sealjuures olen toonud ka välja selle, mida pidas rahvas olulisimaks antud aastast avaliku arvamuse küsitluste põhjal. Sellega saab ülevaate ühelt poolt Eesti arengust laiemalt, st kuhu oli ühiskond oma arengus selleks hetkeks jõudnud ja samuti, millised olid ühiskonna reaktsioonid sellele. Samuti on konteksti kirjelduses välja toodud aastat markeerinud sündmused, mille põhjal saab analüüsida ka seda, millele ja kuidas on presidendid on kõnedes viiteid teinud.

2. Temaatika

Teiseks on oluline analüüsida seda, millised temaatikad kõnedes esinevad. Poliitiline diskursus demonstreerib eelistatud teemasid. Poliitilise diskursusanalüüsi puhul on oluline selle refleksiivsus, sest teemad on üleüldiselt enamasti seotud otseselt või kaudselt poliitilise süsteemi, institutsioonide või ideoloogiatega. Teemad on semantilised makropropositsiooni, mis näitavad eelistusi. Temaatilised osalejad on avalikud osalejad, mis tähendab, et võimu mitte omavad ja vähemõjukad subjektid ei ole poliitilises diskursuses temaatilised subjektid (van Dijk, 1997: 26). Käesolevas töös olen temaatika kaudu välja toonud ühiskonna väljakutsed, mida presidendid on sõnastanud.

3. Viited

Antud töös olen analüüsinud ka, milliseid viiteid konkreetsetele subjektidele on president teinud, et selle kaudu analüüsida presidentide eneserepresentatsiooni. Seeläbi on võimalik kindlaks teha, keda peavad presidendi autoriteetideks ja läbi kelle tsitaatide ja viidete soovivad presidendid end esitleda. Seeläbi saab analüüsida presidentide enda positsioneerimist.

Presidentide kõnede analüüsis on viidetena määratletud nii eksplitsiitselt välja öeldud subjekte. Samas on viidetena käsitletud ka seda, kui on viidatud luuletustele, seadustele, uuringutele jne.

4. Subjektsus

4.1 Asesõnade kasutamine

4.2 Umbmäärane subjektsus

4.3 Poliitiliste subjektide nimetamine

Aastapäeva kõnede analüüsis on keskse tähtsusega subjektsuse uurimine, sest aitab välja selgitada, kuidas on presidendid kujutanud rahvast ja võimulolijaid. Subjektsus näitab seda, kuivõrd on kõnes kohal sotsiaalne agent ehk tegutseja, kes on esile tõstetud või tagaplaanile jäetud (Charteris-Black, 2014: 101).

Subjektsust on uuritud kolme kategooria kaudu. Asesõnade kasutamine, mis aitab välja selgitada seda, kuidas on president ennast positsioneerinud, kuidas on nad distantseerinud või samastanud end rahvaga või võimulolijatega, samuti kuidas on presidendid meie-tunnet loonud. Asesõnade kasutamisel on ennekõike vaja jälgida välistamist ja kaasatust, mida sellise taktikaga saavutatakse (van Dijk, 1997: 33). Umbmäärase subjektsuse kaudu on võimalik välja selgitada, keda on president üldistatult subjektina kasutanud. Fairclough (1995: 5) ütleb, et sageli on see, mis tekstist puudu on, sotsiokultuurilises analüüsis sama tähtis kui see, mis seal olemas on. Passiivse ja aktiivse tegumoe kaudu saab hinnata seda, kuidas on presidendid kujutanud poliitilisi tegutsejaid kaasajate ja kaasatavatena. Poliitiliste subjektide nimetamise kaudu saab uurida, millised poliitilised tegutsejad on presidendid välja toonud, kuidas neid nimetanud ja milliseid hinnanguid andnud, mis omakorda võimaldab analüüsida, kuidas on presidendid iseloomustanud võimulolijaid ja rahvast.

5. Hinnangud

Presidentide kõnede analüüsis peab seega tähelepanu pöörama ka hinnanguliste väidetele, mida presidendid poliitiliste subjektide kohta kasutavad. Tuues välja konkreetseid hinnangulisi väiteid, saab vaadelda seda, kuidas on kujutanud presidendid erinevaid poliitilisi subjekte, eeskätt rahvast ja võimulolijaid. Läbi tunnustuse ja hukkamõistu konstrueerib president võimu ja rahva suhet. Hinnanguliseks olen arvestanud sellised väited, kus on konkreetne hinnang subjektidel, st kas keegi heaks kiidetud või hukka mõistetud.

Samuti saab nii asesõnade, nimetamise kui hinnangute kaudu analüüsida seda, kas presidendid on rahvast kujutanud ühtse kogukonnana või on rahva kui teatud grupi poole pöördunud, aga ka rahvuse põhjal rahva konstrueerimisele on antud kategoorias tähelepanu pööratud.

2.2 Valim

Käesolevas magistritöös on üldvalimiks taasiseseisvunud Eesti presidentide – Lennart Georg Meri, Arnold Rüütli ning Toomas Hendrik Ilvese – vabariigi aastapäeval peetud kõned aastatel 1992-2014, mida kokku on 23. Antud töö jaoks olen valimisse võtnud 6 kõnet, igalt presidendilt esimese ja viimase kõne. Ennekõike olen teinud sellise valiku, et lisaks presidentide omavahelisele võrdlusele analüüsida ka seda, kas ja kuidas on muutunud

presidentide endi positsioonid nende ametiaja jooksul. Samuti on valimi koostamisel arvestatud sellega, et valimisse jääks võimalikult sarnastest tingimustes peetud kõned, et selgematel alustel presidente omavahel võrrelda. Ka olen arvestanud magistritöö mahtu ning kriitilise diskursusanalüüsi mahukust. Valimisse on võetud järgnevad kõned: 1994., 2001., 2002., 2006., 2007., 2014. aasta kõned. Lennart Meri puhul võtsin käesoleva töö valimisse presidendi ametiaja kolmanda, 1994. aasta kõne, sest oma esimeses kahes kõnes on president Meri äsja taasiseseisvunud riigi esimese presidendina analüüsinud peamiselt Eesti välispoliitilist olukorda, mis aga antud töö kontekstis ei aita vastata püstitatud uurimisküsimustele. Toomas Hendrik Ilvese puhul olen võtnud tema viimase kõne, kuigi tuleb märkida, et see pole tema ametiaja viimane kõne.

Analüüsi läbiviimiseks jaotasin kõne lõikudeks ning üheks analüüsiühikuks sai üks lõik. Nummerdatud kõned on käesoleva töö lisas (lisa 5-10).

2. Empiirilised tulemused

Järgnevalt toon välja presidentide kõnede analüüsi tulemused, antud magistritöö järeldused ning diskussiooni.

Läbiviidud analüüsi tulemused olen suurema sidususe eesmärgil esitanud diskursustena, mitte analüüsikategooriatena. Iga presidendi kõnede alguses on konteksti kirjeldus, mida on seostatud ka presidentide kõnedes väljatulevate diskursustega. Diskursuste siseselt olen vaadelnud eelpool väljatoodud kategooriaid, et igas diskursuses välja selgitada peamised väljakutsed, nende põhjustajad ja vastutajad ning seeläbi analüüsida, kelle asetavad presidendid poliitilisel väljal aktiivsemale või passiivsemale positsioonile võrreldes teiste subjektidega, samuti kuidas on presidendid kujutanud rahvast ja võimulolijaid diskursuste lõikes. Sealjuures on diskursused järjestatud selle loogika alusel, et rahvast kõnelevad diskursused on koos ning võimust kõnelevad diskursused on koos.

1. President Lennart Georg Meri kõned

1.1 Kontekst

Aastatel 1992-1997 toimus Eestis omamaise valitsemisvõimekuse kujundamine, võimuorganite tööd kujundava seadusandluse vastuvõtmine ja formaalsete struktuuride loomine. 1992. aasta 20. septembril valiti sama aasta 28. juuni rahvahääletusel vastuvõetud põhiseaduse alusel VII Riigikogu, mis oli esimene Riigikogu peale taasiseseisvumist. Kui Eesti taasiseseisvumise järel olid mõjukad just rahvuslikud parempoolsed erakonnad, siis peale 1992. aastat ellu viidud majandusreformid ja nendest tulenenud raskused kaugendasid valijaid nendest, suunates neid toetama hoopis tsentristlikke jõudusid – Koonderakonda ja Maarahva Ühendust. Viimane esindas rühma endisi nõukogudeaegseid majandajaid, kes olid liikunud erasektoris ning lubasid pärast hiljutisi majanduslikke raskusi paremat ja tulusamat valitsemist (Eesti Inimarengu Aruanne, 2012: 153). Kodanikuühiskonna taastekkes saab välja tuua aastad 1987-1997 protesti- ja desovetiseerimise perioodina, kus kodanikualgatuse rikastumist pärssis ennekõike järsk majanduslangus ja väärtusmaailma teisenemine materialistlikule orienteeritusele (Ruutsoo, 2012: 71).

Vahetult taasiseseisvumisele järgnenud aastatel oli usaldus võimuorganite suhtes madal, mille võis kirjutada langenud elatustaseme arvele. Pärast iseseisvuse taastamist olid elanikkonna ootused elatustaseme tõusu osas suured, esialgu läks aga kõik paratamatult allamäge. Nii muutusidki aastatel 1992-1995 inimeste hinnangud riigivõimule küllalt kriitiliseks. Samas näitasid uuringud, et suurema hoolivuse ülesnäitamine rahva suhtes võib ka majanduslikult rasketel aegadel usalduse tõstmiseks palju ära teha. Laari juhitud valitsus rõhutas varakapitalistlike ühiskonnasuhete karmust ja kuulutas, et riik aitab neid, kes ennast ise aitavad. See tõi kaasa ka usalduse vähenemise (EIA, 2008: 28).

1993. aasta poliitiline kontekst oli seotud riigi funktsioone täitvate võimuorganite ülesehitamisega ning seadusandluse vastuvõtmisega. 1993. aastal võttis Riigikogu vastu mitmeid seadusi, sealhulgas põhikooli ja gümnaasiumiseaduse, rahvusvähemuste kultuurautonoomiat puudutava seaduse, tulumaksuseaduse, aga ka omandi- ja maareformi seadustiku, kuhu kuulusid korterite erastamise seadus, erastamise seadus, asjaõigusseadus ja endise NVS Liidu sõjaväe käes olnud maade tagastamist ja kompenseerimist käsitlev seadus (Eesti entsüklopeedia...; Alaküla, 1993). „Võib öelda, et meie oleme reformid käima pannud ja nüüd peavad kohalikud omavalitsused neid edasi arendama,“ ütles tollane riigikogulane Ivar Raig (PM, 1993). „Stabiilseks pidasid aastat ennekõike poliitikud. Valitsuskoalitsioon

püsis ja seadustelasu, mis Riigikogus läbi hekseldati, on märkimisväärne,” kirjutas 1993. aasta Postimees (Alaküla, 1993).

Rahvas arvas EMOR-i poolt korraldatud küsitluse kohaselt 1993. aastal aastasündmusteks kohalikud valimised, Pullapää kriisi ning paavsti visiidi. „Ehkki oleme reformide läbiviimisel väidetavalt kõige edukam maa Ida-Euroopas, ei saanud poliitikud tänavu millegi sellisega hakkama, mida rahvas oleks nõus olnud aastasündmuseks kroonima,” kommenteeris tulemusi Juhan Kivirähk 1993. aasta 28. detsembri „Rahva hääles“. (EPL, 1993)

Olulisimaks peetud linna- ja vallavolikoguvalimised toimusid 1993.a. oktoobris, valijaid oli napilt üle poole valimisealistest (52,5%). Teiseks oluliseks sündmuseks peetud Pullapää kriisiga viidati 1993. aasta teisel poolel toimunud sündmustele, mille tulemusel Läänemaa Vabatahtlike Jäägerkompanii ülem Asso Kommer haavas komissar Koit Pikarot, misjärel astus tagasi siseminister Lagle Parek (Lõhmus, 2008).

1993. aasta lõppu ja 1994. aasta algust iseloomustas ka valitsuskriis, umbusaldusavaldis Mart Laarile kukkus sealjuures läbi. Ajakirjandus oli kriitiline nii valitsuse kui Riigikogu suhtes, öeldes, et valitsus vajab remonti ning „Eestis on need, kes end Riigikogus opositsiooniks nimetavad, veel vähem ühtsed kui valitsuskoalitsioon“ (Kostabi, 1993). Toodi välja ka president Lennart Meri osalus poliitika teostamisel. „Kokkuvõttes saab valitsusel pärast jõulupuhkust ja aastavahetuse melu presidendiga veel raskem olema kui siiani. Meri astub täitevvõimu töömaile säärase iseenesestmõistetavusega, et kellelgi ei tekigi enam tahtmist talle põhiseadust meenutada“ (Jarne, 1993).

Tervikuna iseloomustas 1993. aasta majanduspoliitikat liberalism ja riigi minimaalne sekkumine. Majanduse juhtimine erinevate institutsioonide poolt lähtus eelkõige vajadusest teostada turumajandusse viivaid reforme ning ajada antiproteksionistlikku ja konkurentsi tagavat majanduspoliitikat, mis soodustaks turegulatsiooni. 1993. aastal astuti märkimisväärne samm rahaturu ja pangasektori arengus. 1993. aastal süvenesid majandusliku stabiliseerumise protsessid. Stabiliseerumisest tingituna kasvas välisinvesteeringute maht enam kui kahekordselt võrreldes 1992. aastaga (Eesti Pank...1993). Samas negatiivse poole pealt võib välja tuua kiratseva põllumajanduse ning vähesed välisinvesteeringuid Kirde- ja Kagu-Eestis (Kelder, 1993). Tegelik turumajandusele üleminek tõi kaasa tuntavaid probleeme. Kui selgus, et nendest ülesaamine polegi mõne kuu küsimus ja et kapitalistlik kaubaküllus pole kättesaadav mitte igaühele, tõi see kaasa pettumuse (EPL, 1993). Eesti Päevaleht küsis oma 1993. aasta viimases juhtkirjas, millise väljundi leiab see pettumus 1994.

aastal. Õhku visati küsimus, kas see sunnib rahvast senisest veelgi rohkem tööd tegema või pöördub kapitalismis pettunud rahvas nende poliitikute poole, kes populistlikke loosungeid hüüdes tagasi sotsialismi pürgivad (ibid).

Ühe aspektina saab 1993. aastast välja tuua oluliselt suurenenud kuritegevuse, milles nähti ka laiemat probleemi kogu ühiskonnale (PM, 1993). Teisalt jällegi on aastalõpu kokkuvõttes toodud Postimehes välja see, et politsei rõõmustas publikut teatega tänavakuritegevuse vähenemisest 1993. aasta lõpus, samuti suurenes avastatud majanduskuritegude arv (Alaküla, 1993).

1993. aasta juulis korraldasid Narvas ja Sillamäel nõukogudemeelsed volikogud referendumi, mille käigus küsiti, kas sealsed elanikud sooviksid elada autonoomses piirkonnas. Referendumil osales hinnanguliselt alla poole hääleõiguslikest, kes soovisid aga nii Narvale kui ka Sillamäele autonoomiat Eesti Vabariigi siseselt. Antud referendumi tulemused loeti Riigikohtu poolt kehtetuks. Äsja taastatud Eesti Vabariik nägi selles ohtu oma terviklikkusele ja püüdis referendumit nurjata, mis osaliselt ka õnnestus (Põhjarannik, 2013).

Eesti jaoks pikaajaliselt oluliste sündmustena saab välja tuua ka selle, et 1993. a. lõpus nõustus Eesti Valitsus Venemaa ettepanekuga, et Vene väed lahkuvad Eestist 1994. a. 31. augustil, mis ka teoks sai. Samuti oli oluliseks see, et Eesti võeti vastu Euroopa Nõukogu liikmeks 1993. aasta mais ning 1994. aasta alguses ühines Eesti NATO rahupartnerlusprogrammiga (Eesti entsüklopeedia...).

Taasiseseisvunud Eesti teise kümnendi alguseks oli Eestis ellu viidud suured majanduslikud reformid, mis olid kindlustanud Eestile majanduslikult hea positsiooni. Riigi ülesehitamises võib välja tuua perioodi 1998-2004 kui süsteemse valitsemiskorralduse väljaarendamise seoses EL-i ühinemise ettevalmistustega. Erakonna maastik ja poliitiline võim on alates 1999. aastast kasvavalt konsolideerunud (Kalev&Roosmaa, 2012: 42).

2000. aasta lõpuks kerkis ühiskonnas selgelt esile viiteid vaesusele, rahva võõrandumisele võimust ning samas poliitilistele skandaalidele, mis pigem võimulolijate usaldusväärsust kärpsid, sest usaldusnäitajad 2000. aastal tehtud küsitluse kohaselt olid langenud nii võimuinstitutsioonide (kaasa arvatud presidendi institutsiooni suhtes) kui ka ajakirjanduse suhtes. Saar Poll uuringu järgi pidas 2000. aastat edukaks ligi kolmandik eestlastest, olulisemateks sündmusteks peeti Eesti saavutusi olümpiamängudel, poliitilisi skandaale ning Narva elektrijaamade müümist. Eestlaste rahulolu ja optimismi toitis eelkõige majandus,

mille kasvunumbrid ületasid Eestis ülivõimsalt analüütikute suurimadki lootused (Kaas, 2000).

2000. aastat poliitikas ilmestas vastaseis Isamaaliidu ja Keskerakonna vahel. „Sajandi viimase aasta tähtsaim kodumaine poliitikasündmus Keskerakonna katse võtta pealinnas Isamaaliidu võim – ei laastanud üksnes mõlema erakonna mainet, vaid vajutab oma sünge pitseri ilmselt isegi järgmistele parlamendivalimistele“ (Muuli, 2000). Veel iseloomustavad 2000. aasta poliitilist maastikku suurerastamise vastased aktsioonid, mis ennekõike olid seotud Narva Elektriijaama ja Eesti Raudtee erastamissooviga. Näiliselt võitjana väljus erastamistest valitsusliit, kuid nagu näitasid mitmed avaliku arvamuse küsitlused, nõustus enamik inimesi pigem opositsiooniga (EPL, 2000).

Samuti saab välja tuua uue erakonna, Rahvaliidu sünni ning kaitseväge uue ülema valimise. 2000. aastal ühinesid kolm parteid – Endine Maarahva Erakond, Maaliit ning Pensionäride ja Perede Erakond – Eesti suurima liikmete arvuga erakonnaks Rahvaliiduks, mille esimeheks sai Villu Reiljan. Eesti Kaitseväge sai 2000. aastal endale samuti uue juhi, Tarmo Kõutsi.

Riigivalitsemist on kokkuvõtvalt iseloomustanud Postimehe ajakirjanik Kalle Muuli (2000) järgnevalt: „Mitte üksnes lõppeval aastal, vaid juba pikemat aega on riigivalitsemise suurim häda võimu võimetus rääkida kogu rahvaga. Parlamendipoliitikas on selle põhjuseks või ajendiks valitsusliidu ja opositsiooni dialoogi puudumine, jäik destrukttiivne opositsioon ja sellele vastanduv valitsuse teerullipoliitika. Destruktiivne opositsioon ja selle eiramine valitsusliidu poolt tähendab paratamatult räpakaid, pealiskaudseid otsuseid, mis mõjutavad meie kõigi elu.“ Ka sotsioloog Juhan Kivirähk (2000) on viidanud sellele, et 2000. aasta lõpus läbi viidud avaliku arvamuse küsitlused näitasid murettekitavaid fakte kodanike seas: toetuse kahanemine erakondadele, usalduse kadumine riigi institutsioonide vastu, kahtlemine demokraatia otstarbekuses. Positiivse poole pealt saab välja tuua selle, et ES Turu-uuringute küsitlusest selgus 2000. aastal, et inimeste eelistused erakondade lõikes on paika loksumas ning eelistus põhineb just parteide programmidel ja mitte tuntud isikutel. See näitab eeskätt Eesti poliitika professionaliseerumist nii valitavate kui valijate tasandil (Kivirähk, 2000).

Kuigi president Meri seostas kõva käe soovi pigem 1994. aastaga ja pidas seda just siis ohtlikuks, on 2000. aasta lõpus tehtud Saar Polli küsitluses 66% vastanutest (nii eestlased kui mitte-eestlased) öelnud, et on nõus väitega, et Eesti vajaks tugevat juhti, kes lööks korra majja (Ruutsoo, 2000).

Kodanikuühiskonna arengust kirjutab sotsioloog Tõnis Saarts 2000. aasta lõpus järgnevalt (Saarts, 2000): „Nüüd oleme taas iseseisvad, kuid vastupanuvaimsus pole veel kodanikuühiskonnast kadunud. Ta on hoopis teisenenud, muutudes võõrvõimuvastalisusest oma riigi ja selle poliitilise eliidi vastalisuseks, läbi usaldamatuse, apaatia ja süüdistava näpuga näitamise. Eesti kodanikuühiskond pole veel siiani päris selgelt mõistnud, et ta pole asi iseeneses, vaid riigi lahutamatu osa.“

Lisaks poliitikale saab 2000. aastast välja tuua olulisemate sündmustena olümpiamängud, kus 2000. aasta septembris võitis kümnevõistleja Erki Nool kuldmedali, kusjuures Eesti Päevalehe tellitud küsitluse kohaselt valisid enam kui pooled vastajatest Erki Noole 2000. aastal aasta inimeseks (Kalamees, 2000). Negatiivsetest tendentsidest saab välja tuua aiasi plahvatusliku leviku eeskätt Narvas, mida isegi aiasi epideemiaks nimetati ja mille jätkuvat levikut ennustati (Lees, 2000). Eestis läbiviidud rahvaloenduse järgi elas 2000. aastal Eestis 1 370 052 inimest.

2001. aasta alguses loodi valitsuse otsusega Eesti Geenivaramu, samuti tuli 2001. aasta alguses avalikuks, et 1999. aastal olid tollane peaminister Mart Laar, Robert Lepikson, Jaan Tross ja Eerik-Niiles Kross tulistanud Edgar Savisaare pildi pihta. Nn pildiskandaali Mart Laar esialgu eitas, sealjuures nõudis ajakirjandus peaministri valitsuse tagasiastumist, mida aga ei juhtunud (Äripäev, 2011).

Maailmamajandust iseloomustas kogu 2000. aasta jooksul oodatust kiirem majanduse areng. Suurem välisnõudlus ja eratarbimine tagasid ka Eestis oodatust suurema majanduskasvu. Samas 2000. aasta lõpuks maailmamajanduse areng aeglustus ning see mõjutas ka Eestit, kus oli raskem säilitada välisinvestorite usaldust ja seega oli ka eriti tähtis vältida ületarbimist era- ja valitsussektoris (Eesti Pank...2001). 2001. aastat iseloomustasid jällegi head näitajad majanduses, samuti Eesti majanduse suurenenud rahvusvaheline usaldusväärsus, mida illustreerib ka see, et Eesti krediitdireitingut tõsteti kahe juhtiva agentuuri poolt „A-“, reitingule (Kraft, 2001).

Lähtuvalt eelpooltoodud kontekstist analüüsin Lennart Meri 1994. aasta ning 2001. aasta kõnesid, välja tuues põhilised diskursused.

1.2 1994. aasta kõne

1.2.1 Riikluse ülesehitamise diskursus

Meri kõnes on üheks peamiseks diskursuseks riikluse ülesehitamise diskursus, kus väljakutsena näeb Meri vajadust taastada riik, mis oleks Euroopa riikidele omaste tunnustega. Ennekõike näeb võrdlusest kontekstiga seda, et just 1993. aastal pandi alus võimuorganite tööle ning Riigikogu võttis vastu mitmeid Eesti elu reguleerivaid seadusi, samuti muutus Eesti aktiivsemaks ka välispoliitiliselt, mistõttu oli vaja ka välisriikidele tõestada, et Eesti suudab üles ehitada Euroopa riikidele omaste tunnustega riigi. Teisalt jällegi oli probleeme rahva kaasamisega ning aktiivsusega.

Riikluse ülesehitamisel on president Meri välja toonud selle, et Eesti on hakkama saanud seniste väljakutsetega, kuid ees seisavad uued. President on kasutanud selleks mina-vormi, et rahvale kinnitada, et suuremad raskused on seljataga, positsioneerides end seeläbi selgelt suunanäitajana (lisa 5 lõik 5). Meri on rõhutanud seda, et riigi taastamine ongi pikaajaline ja keeruline protsess, mistõttu teatav ebakindlus on isegi normaalne.

(lisa 5 lõik 5) Täna võin teile siit ajaloolisest saalist kinnitada, et suuremad raskused on seljataga, kuid ees ootavad uued. (20) Üleminek demokraatiale ja vabaturumajandusele on nagu hüpe üle kuristiku: jalg ei toetu enam teravale kaljuservale aga ei ole ka veel maandunud kindlale vastaskaldale.

Sealjuures toob Meri välja, et meil kõigil on illusoorne arusaam, et riigi ülesehitamine on kerge, nähes seda pigem ohuna. *(lisa 5 lõik 4) Meie romantiline optimism on olnud ja on ikka veel selleks toitvaks pinnaks, mis on toitnud ja toidab ohtlikku illusiooni, nagu oleks iseseisva riigi taastamine kerge ja kiire.*

President peab seda ka kannatamatuseks, ja on toonud välja selle, et seoses kommunismi kokkuvarisemisega loodeti, et probleemid sellega kaovad. President kirjeldabki Eestit tervikuna meie-vormis kui ühelt poolt lootusrikast, olles saavutanud vabaduse ja samas mureliku ja ebakindlana, sest riigi ülesehitamise protsess on alles algusjärgus (lisa 5 lõik 4). 1993. aasta aastalõpu kommentaaridest tuleb samuti välja, et ka laiemalt nähti ohtu, mida kujutab endast see, kui üleminekuprotsessid võtavad oodatust kauem, sidudes selle ennekõike rahva erakondliku toetusega. Seega ühtis presidendi diskursus ka avalikkuse diskursusega.

Samuti toob Meri välja selle, et eestlastel puudub demokraatlik poliitiline praktika varasemast ajast, sest Nõukogude Liidus olles õpetas see inimestele pigem riigist võõrandumist. Ehk siis inimesed ei taju piisaval määral oma põhiseadusjärgset kohustust kindlustada ja arendada riiki. Meri on kasutanud jällegi meie-vormi, viidates sellega asjaolule, et see puudutab kõiki.

(lisa 5 lõik 4) Viiskümmend aastat väljaspool Euroopat, väljaspool demokraatlikku poliitilist praktikat, mis päevast päeva õpetab inimesele õiguste ja kohustuste tasakaalu, see viis aastakümnet õpetas meile üksnes ringkaitset, iseenese alalhoidu, koloniaalimpeeriumi pealinna käskudest ja korraldustest möödahiilimist.

Teisalt, eesti rahvuse keskselt on Meri rahvale viidanud, kui on välja toonud selle, et riigi ülesehitamise juures oluliseks sammuks oli rahva poolt rahvahääletusel heakskiidetud põhiseadus, mille kaudu andis rahvas ka lubaduse arendada oma riiki, viidates sealjuures 1992. aastale, mil referendumil kiideti heaks Eesti Põhiseadus. Kusjuures, antud juhul on Meri teinud järjekestvust rõhutava viite ka Eesti iseseisvusmanifestile 1918. aastast.

(lisa 5 lõik 7) Rahvahääletusel vastuvõetud põhiseaduses deklareeris eesti rahvas oma vankumatut tahet kindlustada ja arendada oma riiki.

Antud diskursuse raames viitab president võimuorganitele kui riigi funktsioonide täideviijatele, loetledes ette Riigikogu, Vabariigi Valitsuse ja kohtusüsteemi ja tuues välja ka presidendi funktsiooni nende tasakaalustajana (lisa 5 lõik 11). Võimulolijatele on Meri niisiis viidanud kui formaalsetele võimuorganitele, kelle eesmärgiks laiemalt on kogu rahva eneseteostuse võimaluste tagamine. Siinkohal saab välja tuua ka selle, et 1993. aasta lõpus heitis Postimehe ajakirjanik Aivar Jarne Merile ette seda, et president tükitab liigselt täitevvõimu pärusmaale ega järgi põhiseadust piisaval määral, võttes endale rohkem võimu kui põhiseadus annab. Niisiis Meri ühelt poolt rõhutab põhiseaduse olulisust ja samas heidetakse talle endale ette selle mittejärgimist.

Riigikogule on president viidanud eraldi, tunnustades parlamenti tehtud töö eest ja tuues välja selle, et Riigikogu on vastu võtnud viiendiku seadusandlusest ja loonud toimiva seadusandliku baasi. Samas, kui tuua siia juurde võrdluseks avaliku arvamuse küsitluse 1993. aastast, ei näinud rahvas parlamendi tehtud tööd sugugi nii tähtsana, kui president on välja toonud, niisiis selles osas pigem kattus Meri hinnang poliitikute endi hinnanguga.

(ibid) Riigi kõrgeimad võimuorganid on möödunud aasta kestel üles ehitatud ja tööle asunud. Riigikogu on ära teinud määratu töö ja tänaseks, nagu kuulsime Riigikogu

spiikri Ülo Nugise hommikusest lipuheiskamise kõnest, vastu võtnud ühe viiendiku seadusandlusest, loonud toimiva seadusandliku baasi.

Siiski ütleb Meri riikluse ülesehitamise kohta tervikuna, et Eesti riigil pole veel Euroopa riikidele omaseid tunnuseid. Kuigi formaalsed struktuurid iseseisvaks toimimiseks on olemas, siis poliitilist kultuuri pole veel juurdunud.

(ibid)Kõik liidetavad on olemas. Kuid nende summa ei ole veel riik, vähemasti mitte niisugune riik, millele oleksid omased Euroopa riikidele tavalised riigi tunnused.

Riikluse ülesehitamisel hoiatab Meri kaootilisuse ja ohu eest, mis valitseb üleminekul demokraatiale ja vabaturumajandusele. Nimelt juhib president tähelepanu sellele, et see võib tekitada minevikuigatsuse või hoopis soovi tugeva käe poliitika järele. Selles on n-ö süüdlaseks pigem rahvas, kelles sellised soovid võivad tekkida.

(lisa 5 lõik 20)See toetuspunktita hetk, see viiv, see hirmuäratav ebakindlus on kaasa toonud kaootilisi nähtusi meie ühiskonnas ja võib avada, kui need tendentsid kestavad, Pandora ohulaeka.

Demokraatia taastamisel ja riigi ülesehitamisel rõhutab president, et vajalik on seda teha legaalsete vahenditega, toetudes ja viidates põhiseadusele (lisa 5 lõik 5, 7, 11, 23, 24). Samuti on riikluse ülesehitamisel kasutanud Meri Winston Churchilli ütlust, et selgitada vajadust kaasata kõiki.

(lisa 5 lõik 5) Veel enne, kui poliitikasse astusin, kui kõnelesin teiega, armsad kaasmaalased, kirjaniku keeles, ütlesin Churchilli sõnadega, et meie valitud tee nõuab meilt kõigilt higi, vaeva ja pisaraid.

President on Eesti ülesehitamisest rääkides viidanud ka Lääne teadlastele, kes päriselt ei oska hinnata, kui keerulised on probleemid, millega Eesti silmitsi seisab:

(lisa 5 lõik 20)Eesti ühiskond lahendab praegu iseenese ümberkorraldamise probleeme, mille keerukust oskavad hinnata vähesed Lääne teadlased.

Niisiis on riikluse ülesehitamise diskursuses positsioneerinud Meri ennast nõuandjana ja suunanäitajana, kes viitab ühiskonna ees seisvatele probleemidele. Ennekõike on Meri samastanud ennast võimalolijatega, kui nimetab ka presidendi institutsiooni võimuorganitega koos ja toob välja enda positsiooni kui tasakaalustaja. Samuti on president kasutanud

valdavalt meie-vormi, kui viitab sellele, et riigi ülesehitus võtab aega ning ei peagi olema kerge, kõnetades sellega jällegi rahvast tervikuna ning konkreetselt eesti rahvusele tähelepanu pööramata. Samas viidates põhiseaduse vastuvõtmise olulisusele riikluse ülesehitamises, on president pidanud silmas eesti rahvast ehk siis rahvuse põhiselt käsitletud rahvast.

1.2.2 Julgeoleku diskursus

Teise n-õ domineeriva diskursusena saab tuua julgeoleku diskursuse, mille Meri 1994. aastal tematiseerib läbi sisejulgeoleku vajaduse ning piirikontrolli tugevdamise vajaduse. Seda peab Meri oluliseks nii rahva seisukohalt, kellele on vaja tagada turvalisus kui ka riigi seisukohalt tervikuna, et Eestist ei tekiks salakaubanduse koridori, mis seaks kahtluse alla Eesti usaldusväärsuse välisriikide silmis (lisa 5 lõik 28). Samuti näeb Meri julgeoleku kindlustamise vajadust majanduslikust aspektist, kui toob välja selle, et tagades julgeoleku, saab Eesti ligi meelitada välisinvestoreid (lisa 5 lõik 22).

(lisa 5 lõik 22)[...]esiteks võib julgeoleku puudus hakata eemale peletama välismaiseid investeerijaid, sest ükski meelitus ei sunni neid investeerima riskipiirkonda; teiseks seab ta kahtluse alla meie riigi kui rahvusvahelise partneri usaldusväärsuse. Ning kolmandaks avab ta Pandora ohulaeka - igatsuse tugeva käe järele.

Julgeolekuvajadus tuleneb eeskätt kuritegevuse kasvust, mis iseloomustas 1994. aastat. Kuritegevust on president nimetanud võimuks, tuues välja selle, et Eesti on lähenemas kaksikvõimule, kus lisaks ametlikele demokraatlikele võimuorganitele valitseb ka kuritegelik võim, mis hoiab rahvast hirmu all (lisa 5 lõik 22). Meri rõhutab ennekõike vajadust kaitsta rahvast ja sisendada neisse turvatunnet. Öeldes, et rahvas on hirmul ning ei tunne end riigis peremehena, viitab Meri nii rahvale üldistatult kui ka konkreetselt eestlastele, kes ei tunne ennast Eesti peremehena, rõhutades sellega ka seda, et eesti rahvus on hirmul. Seega saab tuua välja selle, et rahvast on kujutanud Meri ohvrina.

(ibid)Sisepoliitilistest ohtudest sean ma esikohale kuritegevuse. Teatrietendus algab kell viis pärast lõunat, sest pimedas kardab rahvas tänaval liikuda. [...]Rahvas kardab koputust korteriuksele. Eestlane ei tunne ennast Eestis Eesti peremehena.

Selles näeb Meri ohtu Eestile, sest taoline olukord võib tekitada inimestes igatsuse „tugeva käe“ järele ning rahva võõrandumise riigist.

(ibid) Siit on ainult üks samm nostalgilise minevikuigatsuseni ja võõrandumiseni riigist, mida me õhtuti eelistame piiluda aknakardina tagant.

Samas kinnitab president, et Eestis pole toetuspinda äärmuslikele poliitilistele jõududele ega ka „tugevale käele“ (lisa 5 lõik 22, 23), mis on vastandiks demokraatlikule riigikorrale. Seega tuleneb julgeoleku vajadus ka sellest, et riigi siseselt ei tekiks toetuspinda ekstremismile. Kusjuures, Meri viitab 'avantüristidele' seoses sellega, et kuritegevuse ohjeldamiseks on välja pakutud riikliku terrori rakendamist selle vastu, mida aga president hukka mõistab.

(ibid) Lubatagu siit kõnetoolist kinnitada: Eestis ei ole toetuspinda ei parem- ega vasakekstremismile. Ei ole Eestis toetuspinda "tugevale käele".

Meri seab hoopis eesmärgiks „korra majja lüüa“ (lisa 5 lõik 21, 23, 24) ja rõhutab sealjuures vajadust kaasata kõiki, nii ministreid kui rohujuuretasandit ehk iga Eesti kodanikku. Meri toob üldistatult ja kõikehõlmavalt välja, et sellest eesmärgist „ei või ükski mööda vaadata“ (lisa 5 lõik 24). President viitab ka John F. Kennedy'le, kes ütles: *Ära küsi, mida riik võiks teha sinu heaks, küsi, mida sina võid teha riigi heaks!* (lisa 5 lõik 24). Ehk siis Meri toonitab kõikide vastutust seoses julgeoleku tagamisega ning rahvusvahelisele üldsusele sõnumi andmisega, et Eesti on piisavalt usaldusväärne.

Meri toob välja, et „meie tuhandeaastane õigus on olnud ja on tunda Eestis oma turvalist kodu“ (lisa 5 lõik 23, 4), samastades end eelkõige rahvaga ning seoses viitega minevikku kõnetab just eesti rahvust.

Rahvusliku julgeoleku tagamine

Lisaks sisejulgeolekule toob Meri välja ka rahvusliku julgeoleku ning vajaduse sellele tähelepanu pöörata, et olla ka välisriikidele ja välisinvestoritele usaldusväärne partner (lisa 5 lõik 22, 28). Probleemina toob president Meri välja selle, et Eesti prioriteediks on olnud välise julgeoleku tagamine ja sellega seoses kaitseväge kiire ülesehitamine. Teisalt riigi piiri kontrollimine pole piisavalt tähelepanu saanud. Arvestades 1994. aasta alguse Eesti sisepoliitilist aga ka rahvusvahelist olukorda, võib seda pidada üsna loomulikuks. Eesti oli värskelt sisenenud vabaturumajanduslikku keskkonda ning välisinvesteeringud olid Eesti jaoks olulised, kusjuures need ka aasta-aastalt kasvasid, mistõttu kutsuski Meri üles seda tendentsi jätkama. Oluliseks pidas Meri ka julgeolekut Eesti usaldusväärse näitajana välispartneritele, sest Eesti oli liitunud nii Euroopa Nõukoguga kui ka NATO rahupartnerlusprogrammiga, pikemaajaliseks sihiks aga seadnud EL-i ja NATO.

Meie-vormis on Meri välja toonud võimulolijate vaelearestused, samastades sellega ennast just võimulolijatega. Tuues välja vajaduse enam keskenduda nii sisejulgeoleku tagamisele kui

ka efektiivsemale piirikontrollile panustamist, on president ennast asetanud läbi meie-vormi võimalolijatega n-ö ühte paati.

(lisa 5 lõik 28) Kuid kõigest sellest hoolimata oleme efektiivsele piirikontrollile eelistanud kaitseväge kiiret ülesehitamist. Nüüd maksab see ennast valusalt kätte, sest turvatunde kadumine ja organiseeritud kuritegevuse kasv on selle väärarvestuse otsene tagajärg.

Meri viitab erinevatele transiitkaubandusega seotud probleemidele, tuues välja selle, et kui Eestist saab salakaubanduse koridor, siis ei mõju ta enam usaldusväärselt välispartneritele. Selle tulemusena ei kaasata Eestit kollektiivsesse julgeolekusüsteemi, viidates sellega NATO-le (lisa 5 lõik 28). Kokkuvõtvalt ütlebki Meri, et Eesti eesmärgiks peab saama julgeolekupoliitika tugevdamine, sest Eesti-taolisele väikeriigile tagavad laiema julgeoleku just välispartnerid.

(lisa 5 lõik 29) Eesti-taolises väikeriigis peame integreerima oma sise- ja välispoliitika Eesti Vabariigi julgeolekupoliitikaks, mis toetub võrdväärsele majanduslikule integratsioonile, kontsentritele, mille esimeseks ringiks on Balti riigid, järgmiseks Läänemere-äärsed riigid ja Euroopa Liit.

Julgeoleku diskursuses on president ennekõike asetanud vastutuse võimalolijatele, kes peavad tagama selle, et riigis oleks kodanikel turvaline ja samas peavad nemad ka riigi välise maine eest seisma. Meri ütleb, et võimalolijad on teinud valearvestusi seoses kaitseväge tugevdamise ja samas mitte piisava piirikontrolliga, mis aga võimaldab ka Eesti pinnal areneda organiseeritud kuritegevusel. Sealjuures on president pigem samastanud end võimalolijatega. Kui rahvusliku julgeoleku puudumises näeb Meri vastutajatena võimalolijaid, siis sisejulgeoleku puhul toonitab ta ka 'rohujuuretasandi' kaasamise vajadust, pannes sellega vastutuse rahva õlgadele. Mina-vormis on president esitanud suuniseid, mida Eesti peab tegema, et tagada selline riik, mis vastab põhiseadusele ja on ka väliselt usaldusväärne partner (lisa 5 lõik 22).

1.2.3 Kodanike rolli diskursus

Meri avaldab oma kõnes kriitikat nii riigiehituse kui ka julgeoleku kohta, nähes riigi ülesehitamises probleeme ka kodanikkonna nõrkusest tulenevalt. Seetõttu saabki kolmanda diskursusena välja tuua kodanike rolli diskursuse. Meri näeb demokraatia taastamisel ja riikluse ülesehitamisel Eestis peamise takistusena vähearenenud kodanikkonda. Arvestades ka seda, et kohalikel valimistel 1993. aastal osales vaid napilt üle pool valimisealisest

elanikkonnast, võib selle siduda Meri üleskutsega kodanike suuremale vastutusele ja seega ka suuremale osalusele.

Meri viitab rahvale kui põhiseadusjärgselt kõrgeima võimu kandjale riigis, olles riigi endale loonud. Kõige enam ongi Meri kasutanud oma kõnes sõna 'rahvas', rääkides rahvast kui kodanikkonnast, kel on õigused ja ka kohustused riigi ees.

(lisa 5 lõik 11) Eesti rahvas on niisiis loonud riigi enda jaoks. Rahvas on kõrgeima võimu kandja.

Samas peab president ohtlikuks seda, et rahvas on veel säilinud nõukogude ajal levinud mentaliteeti, mille järgi distantseeris rahvas end võimust ega hoolinud riigi käekäigust. Antud diskursuses saab Meri üleskutse siduda ka laiemalt sel perioodil Eesti arengut iseloomustanud nähtusega – rahva võõrandumisega võimulolijatest ja pettumusega valitsejates, kellelt oodati suuremat hoolivust majanduslikult raskel ajal. Ent Meri ei toeta sel perioodil rahvast, vaid pigem võimulolijaid. President Meri toob välja selle, et rahvas suhtub alavääristavalt poliitilistesse institutsioonidesse, aga ka politseisse (lisa 5 lõik 13). Seda aga mõtleb kodanik ei teeks, sest mõistaks ohtusid, mida kujutab endast võimust ja valitsemisest distantseerunud rahvas, nagu see oli Nõukogude Liidus olles.

(lisa 5 lõik 13) Ometi on järjest enam maad võtmas skeptiline hoiak Riigikogu ja Valitsuse suhtes, õiguskorra ja eriti politsei alavääristamine on muutunud omamoodi võistluseks ning nõukogudeaegse moonaka mentaliteet, mille oleme ukse kaudu välja peksnud, hiilib akna kaudu tagasi: mõisa kõis, las lohiseb.

Meri on kasutanud kodaniku-mõistet, viidates just kohustustele, mis kodanikuks olemine kaasa toob. Meri peab oluliseks tunnetada enam õiguste ja kohustuste tasakaalu, mida demokraatlikus riigis rahvalt kui kodanikkonnalt nõutakse. Öeldes, et isemõtlevale ja vastutust võtvale kodanikule on orienteeritud demokraatia (lisa 5 lõik 20), viitab Meri ka asjaolule, et kodanikud pole veel piisavalt usaldusväärsed ja teadlikud oma kohustustest, et neile saaks riigi juhtimist, st kõrgeimat võimu riigis usaldada. Meri samastab end pigem võimulolijatega, sest meie-vormi kasutades viitab sellele, et lisaks riigi ülesehitamisele peame ka taastama mõtleva kodaniku.

(ibid) Oma riiki ja majandust taastades peame samaaegselt taastama ka mõtleva ja vastutust vabatahtlikult omaks tunnistava kodaniku.

Kodanike rolli diskursuses on Meri asetanud rahva teoreetiliselt aktiivsemale positsioonile, rõhutades kodanike õigusi ning panust riigi loomises, samuti rahvast kui riigi loojat. Samas aga näeb Meri kodanikkonnal puudujääke ning viitab, et sellistele kodanikele ei saa usaldada veel demokraatia hoidmist. Meri toob välja ka rahva võõrandumise võimust, nähes seda just kodanike endi süüna. Niisiis sellest tulenevalt asetab Meri antud diskursuses rahva passiivsemale positsioonile võrreldes võimulolijatega.

1.2.4 Ohvri diskursus

Veel saab välja tuua ohvri diskursuse, kus Meri on keskendunud Nõukogude okupatsiooni mõjudele inimestele, aga ka riigi ülesehitamise mõjudele. President küsib, kaua suudavad eestlased veel oodata, kuni vabadus on käes ja samas ka vastab, et suudame veel kannatada. Sellega loob Meri selgelt n-õ ohvri diskursuse, kirjeldades eestlaste kannatusi ja ohverdusi, et saavutada kauaigatsetud vabadus. Ennekõike on see ka seotud sellega, et Vene väed olid 1994. aasta alguses veel endiselt Eesti pinnal.

(lisa 5 lõik 2) Kui kaua veel suudame ennast ohverdada, ennast toita sellest määratust iseseisvuse igatsusest, mida kogusime oma südamesse viiekümne Nõukogude okupatsioonistaasta pika öö kestel?

President on viidanud laiemalt Eesti rahvale, et rahval on idealismi ja valmidust vabaduse eest ohvreid tuua ja toob ka võrdluse teiste rahvastega heaoluühiskondadest, kel 'puudub meie traagiline ajalookogemus', võimendades sellega ka ohverduste tähtsust.

(lisa 5 lõik 13) Koloniaalsest ikkest vabanenud Eesti rahval on rohkem idealismi, rohkem valmidust vabaduse nimel ohvreid kanda kui heaoluühiskonna rahvastel, kellel puudub meie traagiline ajalookogemus.

President Meri on kriitiline selles osas, mis puudutab Eesti järgijõudmist arenenud riikidele, viidates, et see on sündinud ohvrite hinnaga.

(lisa 5 29) Nagu Alice Imedemaal, peame kärmesti jooksuma, et paigal püsida, et püsima jääda. Seni oleme sellega toime tulnud, olgu pealegi hambad ristis ja ohvrite hinnaga.

Ennekõike on Meri aga kujutanud inimesi ohvritena totalitaarse režiimi mõjukuse läbi. Meri toob välja selle, et Nõukogude Liidus piirati inimeste loovust ja iseseisvat mõtlemist, sest inimene tohtis olla nii loov nagu oli valitsev Poliitbüroo. Selle tulemusel aga võeti inimeselt kohustus mõelda ja ise vastutada. Sealjuures ongi Meri üldistatult viidanud inimestele.

(lisa 5 lõik 19) Inimese loovuse lagi oli määratud Poliitbüroo mõtlemisvõime madala laega. Selle kõige traagilisemaks tagajärjeks oli inimese tõeline ja lõplik vabastamine [...]kohustusest mõelda, iseseisvaid otsuseid langetada ja oma otsuste eest vastutust kanda.

Peamiste ohvritena on Meri välja toonud Eesti vanema generatsiooni, 'meie pensionärid', kes on Eesti ülesehitamisel kõige rohkem kannatanud ning tänu kellele oli võimalik taastada Eesti Vabariik, tunnustades neid selle eest.

(lisa 5 lõik 29) Sellest on lõviosa maksnud kõige vanemad aastakäigud, meie pensionärid, kes on selle rahva sünnitanud, üles kasvatanud ja seda oma kustumatu iseseisvuslootusega toitnud.

Kusjuures, Meri on oma kõne lõpetanud üleskutsega ühendada igatsus vabaduse järele tahtega ka reaalselt selle nimel pingutada. Sealjuures on ta illustreerinud seda looga 94-aastasest Adeele Paavelist, kelle mees suri Siberis, kuid kes endiselt panustab Eesti vabaduse kaitsesse, kududes kaitseväe tundmatule sõdurile sokke. Selle loo kaudu võtab Meri kokku vanema generatsiooni kannatused ja samas vastupidavuse ning avaldab tänu neile, kelle pingutuste tulemusel saavutati taasiseseisvus. Meri kutsub üles nooremaid põlvkondi eeskuju võtma ning avaldab lootust, et ka käesolevale põlvkonnale vaadatakse tagasi tänutundega, viidates sellega ohverdustele, mida riigi ülesehitamine endast kujutab.

(lisa 5 lõik 30) Noarootsis Österby külas istub voodiserval Adeele Paalvelt ja on kudunud tänaseks Vabariigi aastapäevaks paari sokke Eesti Vabariigi kaitseväe tundmatule sõdurile. [...]Me jäämegi tema tänuvõlglasteks ja tema meie eeskujuks.

Niisiis on ohvri diskursuses pöördunud Meri laiemalt rahva poole ning rohkem kõnetanud eestlasi kui rahvust, kellega on ebaõiglaselt käitunud. Meri on antud diskursuses läbivalt kasutanud meie-vormi, et samastada end kogu rahvaga.

Kokkuvõte

1994. aasta kõnes võib välja tuua neli diskursust. Riikluse ülesehitamise ja kodanike rolli diskursustes on keskseks väljakutseks riigi taastamine teistele Euroopa riikidele võrdväärseks ning tugeva ja isemõtleva kodanikkonna taastamine. Sealjuures on president esile tõstnud rahva ja seda ennekõike kodanikkonnana, samas näinud rahvast pigem negatiivselt, sest kodanikud pole veel valmis vastutust võtma. Võimulolijatele on aga president viidanud pigem tunnustavalt, kui toob välja Riigikogu tubli töö.

Meri kõnes oluliseks diskursuseks on ka julgeoleku diskursus, mille puhul on Meri peamiste väljakutsetena toonud vajaduse tagada sisejulgeolek elanikkonna turvalisuse jaoks ning rahvuslik julgeolek, et anda selge sõnum oma välispartneritele Eestist kui usaldusväärsest koostööpartnerist nii ühises julgeoleku tagamises aga ka majanduslikus aspektis. Seega näeb Meri julgeoleku tähtsust laiemas tähenduses, kusjuures vastutus on seatud võimulolijatele, kuigi korda majja lööma on president kohustanud ka rahvast, sest ütleb, et see algab juba rohujuuretasandilt. Antud diskursuses on president asetanud rahva ja võimulolijad võrdsemale positsioonile, võrreldes eelmiste diskursustega, kus aktiivsemale positsioonile asetati võimulolijad.

Viimase diskursusena Meri kõnes saab välja tuua ohvri diskursuse, kus Meri ennekõike kõnetab ja ühendab eestlasi, kellega on ebaõiglaselt käitunud, kuid kes on sellest üle saanud tänu vanema generatsiooni panusele.

President on ennast positsioneerinud tasakaalustajana ja osana võimust, samuti suunanäitajana nii rahva kui ka võimulolijate suhtes.

1.3 2001. aasta kõne

1.3.1 Eesti tuleviku ja kestlikkuse diskursus

Oma ametiaja viimases kõnes on Meri ennekõike tähelepanu pööranud tulevikuperspektiividele, rõhutades vajadust enam keskenduda küsimustele, mis mõjutavad Eesti arengut ka mitmekümne aasta pärast. Niisiis on Meri 1994. aasta riikluse ülesehitamise diskursusest liikunud edasi Eesti tuleviku ning kestlikkuse diskursusele, suunates nii rahvast kui võimulolijaid mõtlema sellele, milline on Eesti positsioon maailmas tulevikus ning mida selle jaoks juba täna saaks ära teha.

(lisa 6 lõik 9) Me ei saa jõukat ja õnnelikku Eestit üles ehitada, kui meil puudub nägemus globaalsest maailmast ja Eesti asendist kahekümne aasta pärast.

Meri on rõhutanud vajadust enam mõelda sellele, mis saab tulevikus sotsiaalpoliitikast ja raudteetranspordist, viidates sellega nii süvenevatele sotsiaalprobleemidele aga ka Eesti Raudtee erastamisele. Eelkõige toob Meri välja hariduspoliitika, millele peab enam tähelepanu pöörama. Meri ütleb, et vaja on haridusreform läbi viia, mis aga ei saa olla eriteadlaste pärusmaa, sest tegemist on kogu ühiskonda puudutava küsimusega, kaasates sellesse niisiis rahva ja võimulolijad. Hariduse vallas loodab Meri näha tulevikus enam

konkurentsi ülikoolide vahel ja rohkem tippsaavutusi, nähes probleemiks just muutuste tempot, mis pole piisavalt kiire. Ennekõike saab seda saavutada sellega, kui ülikoolidele antakse enam otsustusõigust (lisa 6 lõik 15).

(ibid) Meie ülikoolidele on vaja enam omavalitsust. Tahaksin näha hoopis enam võistlust ja muidugi enam tippsaavutusi.

Hariduse vajalikkust näeb president Meri ka tööturu puhul, rõhutades sealjuures, et inimesed peavad olema valmis ümberõppeks. Ennekõike kõneleb president hariduse tulevikupildi juures rahvast üldistatuma nimetusega, viidates inimestele. Inimestele on president viidanud ka kui Eesti tähtsaimale ressursile.

(10)Meil on olemas Eesti inimesed ja Eesti loodus, kaks väärtust, mille eest meil tuleb hoolitseda ja mida tuleb meil kaitsta ka aastal 2021.

Samuti on president välja toonud, mida inimesed tema hinnangul vajavad: inimestele peab õpetama, kuidas oma teadmistega ümber käia, samuti peab laskma kaasa mõelda ja rääkida. Vastutuse paneb Meri riigile ja sellega ka võimulolijatele. Meri on kasutanud ka nemad-vormi, distantseerides end sellega rahvast.

(ibid) Järelikult tuleb inimestele õpetada, kuidas nad oma teadmistega peavad ümber käima. [...]Ülikooli hariduse eesmärgiks ei saa olla kolmekümneaastaselt doktorit kaitsta ja seejärel noor poiss või tüdruk ilma tööta jätta.

Meri näeb hariduses n-ö Eesti trumpi, kui kõneleb kaitseväge tugevdamise vajalikkusest. Ehk siis, Eesti arengu jaoks tervikuna on väga oluline haridusse panustamine ja hariduse jätkuv reformimine vastavaks tänapäevastele nõudmistele.

Eesti tuleviku ja kestlikkuse diskursusest ei puudu ka NATO ja Euroopa Liidu temaatika, mis 2001. aasta kontekstis on igati mõistetav, sest Eesti oli peatselt liitumas mõlema ühendusega. Niisiis võib nii julgeoleku kui Eesti tuleviku diskursuses välja tuua Meri poolse rõhuasetuse sellele, et ennekõike on vaja kindlustada Eesti hea rahvusvaheline maine ja usaldusväärus välisriikide seas.

(lisa 6 lõik 3) Rahvusvaheline usaldus Eesti vastu on tavatult kõrge ja meie riigil on tõepoolest täiesti reaalsed väljavaated kindlustada oma rahva ja riigi heaolu ja julgeolekut Euroopa Liidu ja NATO tulevase liikmesriigina. [...] täna [...] võin ma teile kinnitada, et need eesmärgid on käegakatsutavamad kui kunagi varem.

Läbivalt on president Meri positsioneerinud end Eesti tuleviku ja kestlikkuse diskursuses kui kõrgemalseisev riigipea, tehes kriitikat võimulolijate suutmatuse kohta ning selgelt väljatoodud nõudmistega. Meie-vormi on president kasutanud selleks, et rõhuda kohustustele, mis meil kõigil lasuvad, näiteks vajadus olla valmis ümberõppeks ning elu jooksul korduvalt eriala vahetada, samuti vajadusest enam keskenduda suurtele küsimustele, mis meil riigina tervikuna ees seisavad (lisa 6 lõik 7-10). Meri on kasutanud meie-vormi selleks, et välja tuua probleemkohad, viidates ennekõike sotsiaalvaldkonnale, haridusele ja raudteetranspordile. Meri on end pigem distantseerinud võimulolijatest ja samas pole ka samastanud rahvaga, mistõttu võib öelda, et ta on võtnud rahva ja võimu ülese positsiooni. Eesti tuleviku diskursuses on president käsitlenud rahvast peamiselt kui Eesti elanikkonda tervikuna.

1.3.2 Võimulolijate vastutuse diskursus

Kirjeldades Eesti ees seisvaid suuri probleeme, on president ühelt poolt viidanud kõikide vastutusele ja vajadusele panustada, kuid ennekõike näeb võimulolijates vastutajaid. Niisiis saab paralleelselt Eesti tuleviku ja kestlikkuse diskursusega tuua võimulolijate vastutuse diskursuse. Võimulolijate võimekust seati kahtluse alla ka 2000. aasta lõpus ajakirjanduses, niisiis ühtib Meri diskursus ka avaliku arvamuse omaga. Teisalt jälle rõhutab Meri ka ajakirjanduse puudujääke ja suutmatust vajalikel teemadel piisavalt palju kõnelda.

(lisa 6 lõik 7) Ma tunnen, et meie poliitika, majanduse, avaliku sõna ja ühiskondlike organisatsioonide juhtide seas jääb puudu nii oskust kui tahet õigeid seisukohti selgitada, kaitsta ja ka ellu viia.

Meri on välja toonud selle, et Eesti vajab üha kiiremini ja täpsemalt vastuseid tulevikku puudutavatele küsimustele, mille poolest aga Eesti poliitikud on nõrgad. Seejuures on president viidanud just erakondadele ja poliitikutele (lisa 6 lõik 7). Võimulolijatele heidab president ette, et need ei taju Eesti ees seisvaid probleeme piisavalt laiahaardeliselt, krampudes kinni detailidesse.

(lisa 6 lõik 7) See on vaesusetunnistus kõigile osapooltele: poliitikutele, kes krampuvad kinni detailidesse ega ole võimelised vastuseid andma Eesti energiavajadustele, Eesti raudteevajadustele ning ennekõike Eesti haridusvajadustele kahekümne aasta pärast.

Mina-vormi kasutades on president asetanud ennast kõrgemalseisvaks, kellel on õigus nõuda tegutsemist ja positsioonist tulenevalt võimalus olla n-ö suunanäitaja. Meri on antud diskursuses pigem vastandanud ennast võimule.

(lisa 6 lõik 19) Tahaksin jälgida ühe või teise või kolmanda eesti erakonna seisukohtade kujunemist näiteks hariduspoliitikas või sotsiaalpoliitikas või kas või Eesti raudteevõrgu tulevikus, tahaksin kuulda põhimõtteid ja erinevatest põhimõtetest sünteesitud lahendust.

Samuti ütleb Meri, et Eestis vaieldakse naeruväärsuste üle, tuues viited 2000. aasta rahvaloendusele, kus väidetavalt osa inimesi jäi välja, samuti uue aastatuhande vastuvõtmise arutelule. Samas, mida Meri hinnangul Eestil tegelikult vaja oleks, on enam põhjendusi ja vastutustundlikku juhtimist.

(ibid) Kes juhib, on kohustatud ka selgete põhjendustega juhtima, isegi siis, kui põhjendused on ebameeldivad.

Vähe sellest, et poliitikud ei anna vastuseid, näeb president probleemi ka selles, et poliitikud võivad muutuda ühiskondliku arengu piduriks. Poliitikute kriitika toob Meri esile ka võrdluses Eesti sportlastega, viidates sellega Erki Noole võidule Sydney olümpiamängudel.

(lisa 6 lõik 13) Kuidas vältida poliitikute muutumist ühiskondliku arengu piduriks? (14) Kas Eesti sportlaste õnnestumistele aitab kaasa see, et poliitikud sinna sekkuda ei saa, et eesmärk on selge ja siht selleni ratsionaalne?

Mitte ainult arengu pidurdamises ei süüdistata Meri võimulolijaid, vaid näeb probleeme ka omavahelise koostöö puudumises. Ennekõike toob Meri kriitiliselt välja selle, et Eestis on poliitilise kultuuritusega probleeme, viidates nn pildi skandaalile, konkreetselt ka Mart Laarile ning Robert Lepiksonile, kes tulistasid 1999. aastal tollase opositsiooniliidri Edgar Savisaare pildi pihta, mis tuli 2001. aastal välja.

(lisa 6 lõik 20) Tule taevas appi! Paugutamine põhimõtete asemel?

Sealjuures avaldab Meri muret Eesti poliitikute käitumise üle, võrreldes seda Saksamaaga, kus koalitsioon ja opositsioon teevad enam koostööd, millele president ka Eesti poliitikuid kutsus (lisa 6 lõik 20). Meri on kasutanud nemad-vormi, et vastandada Saksamaa koostööaltid poliitikud Eesti poliitikutega, kelle vahel on pidev hõõrumine (ibid).

(ibid) Ma jälgin "Fönixi" kanalil ülepäeviti Saksa parlamendi istungeid: nad naeravad koos, kujutlege ometi, nii koalitsioon kui opositsioon. Meil naeratakse üksteise üle.

Ajaloost toob president Meri samuti viiteid, mainides oma kõnes Eesti vabadusvõitlejat Eduard Leetnat, kelle kõne ta ka tsiteerinud on, kutsudes ka seeläbi rahvast ja ennekõike poliitikuid suuremale üksmeelele ja koostööle (lisa 6 lõik 20, 29).

(lisa 6 lõik 20) Härira Leetna ütles järgmist: "Ma istusin täna koos Mart Laari ja Edgar Savisaarega ja ma tahaksin, et meie rahvas oskaks valida õige tee, et omavahelised lahkhelid kustuksid ja et me võiksime teha nii nagu Arkaadia riigis - nad oskasid elada nii, et neil ei olnud tülisid ega vaenu üksteise vahel."

Ka 1994. a. nägi president probleeme poliitilise kultuuri puudumises laiemalt, kuid siis oli probleemi põhjustajaks rahvas, kes polnud veel piisavalt kohusetundlik võtmaks vastutust, mida põhiseadus ette nägi ning demokraatlik ühiskond vajas. Samas aga 2001.a. näeb Meri probleemina võimulolijaid. Probleeme poliitilise kultuuri puudumisega tõi 2000. aasta lõpul välja sotsioloog Juhan Kivirähk, kes viitas ka teistele negatiivsetele tendentsidele, mis kaasnevad poliitilise kultuuri puudumisega, nagu madal usaldusväärsus riigiinstitutsioonide suhtes aga üldine kahtlev hoiak demokraatia suhtes.

Kodanikele on president antud diskursuses viidanud selleks, et tuua välja asjaolu, et poliitikud, ajakirjandus ning teadlased ei räägi piisava selguse ja põhjalikkusega probleemidest, mille ees Eesti ühiskonnana seisab ja milles ka kodanikud vajadusel kaasa saaksid rääkida. President eeldab, et kodanikud ei saa liiga keerulistest selgitustest aru, öeldes, et vaja oleks „*lihtsates lausetes kõnelda Eesti lihtsatest vajadustest*“ (lisa 6 lõik 7). Samuti ütleb Meri, et olulised teemad, mille ees teisedki riigid seisavad, on Eesti rahvale kauged.

(lisa 6 lõik 7) Kuid just need teemad, mis on Euroopas, Ühendriikides, Venemaal kõige tormakamalt päevakorras, on Eesti kodanikele informatsioonipuudusel murettekitavalt kaugel.

Meri on kriitiline ka juhtide suhtes laiemalt, tuues välja selle, et juhid on oma „dogmaatilistes kaevikutes“ ega pruugi jõuda arusaadavate otsusteni (ibid). President Meri küsib ka umbmääraselt, kes määrab Eesti arengu, „*kas need, kellel selleks on demokraatlik õigus, või need, kellel õnnestub kõige soodsamalt avalikkust oma seisukoha kaitseks mobiliseerida?*“ (ibid), täpsustamata, kellel on demokraatlik õigus ja kellel õnnestub avalikkust mobiliseerida, olles samas kriitiline nende jõudude suhtes, kes Eesti arengule soodsalt ei mõju.

Kui 1994. aastal samastas president end võimulolijatega läbi selle, et tõi välja presidendi institutsiooni osana võimuorganitest, samuti ka meie-vormis võimulolijate vastutusele viidates

ning pigem võimalolijaid õigustades, siis 2001. aastal on Meri võimalolijate vastutusest rääkides kasutanud meie-vormi selleks, et viidata üldistele probleemidele aga ka selleks, et end pigem rahvale lähemale positsioneerides ja võimalolijatega vastandades. 2001. aasta kõnes ongi selgelt rohkem näha Meri poolt leebemat hoiakut rahva suhtes ning rahva murede esile toomist.

(ibid) Kas meie juhid suudavad oma dogmaatilistest kaevikutest üldsegi jõuda arusaadavate otsustusteni?

President on loonud vastanduse, kui küsib küsimusi seoses riigivalitsemisega tulevikus ning ütleb, et „vastused on kõik teie käes“ (lisa 6 lõik 11), viidates eelkõige valitsejatele ja poliitilistele parteidele, kes peaksid enam selgitusi jagama.

Kuigi Meri on kriitiline praeguste poliitikute osas, on ta siiski optimistlik selles osas, milline saab valitsemine Eestis edaspidi olema, andes sellega ka suunajuhised hea valitsemise kohta, nähes tulevikku pigem positiivselt.

(lisa 6 lõik 7) Ning ma olen sügavalt veendunud: selles kiiresti globaliseeruvast maailmas, selles kiiresti muutuvast väikeses Eestis võidavad üksnes need jõud, kes on tööpoolest ka valmis juhtima ja vastutama, kes lähtuvad põhimõttelistest veendumustest ega mitte poliitilisest, majanduslikust või meedia võimust või oma palgast või kasumist.

1.3.3 Julgeoleku diskursus

Meri kõnes saab kolmanda diskursusena välja tuua julgeoleku diskursuse, kus 2001.a. puhul näeb ta peamise väljakutsena kaitseväge korraldusliku aluse paikapanemist ning kaitseressursside suurendamist. Ennekõike täidab see laiemat eesmärki kaitsta Eesti julgeolekut läbi selle, et Eesti oleks kindlasti valmis NATO-sse astuma. Seega näeb julgeoleku diskursuses muutusi seoses 1994. aastaga, mis tulenevad ennekõike konteksti muutumisest. 1994. a. oli Eestil suuri probleeme kuritegevusega, mistõttu juhtis president tähelepanu sisejulgeolekule, samuti ka vajadusele piiri paremini kontrollida, et kindlustada Eesti usaldusväärsus ja hea maine välisriikide silmis. 2001. aastal näeb Meri aga julgeoleku diskursuses vajadust hoopis kaitseväge tugevdada, et anda sõnum välisriikidele Eestist kui võimekast partnerist, keda saab ka rahvusvahelisse julgeolekusüsteemi kaasata, viidates sellega NATO-le ja Eesti peatsele liitumissoovile. Kui 1994.a. heitis Meri võimalolijatele ette, et liigselt on keskendutud kaitseväge tugevdamisele, siis 2001.a. on Eesti positsioon ja olukord muutunud, mistõttu on Meri toonud jällegi päevakorda vajaduse tõsta kaitsekulutusi.

Diskursuses on aga laiem eesmärk jäänud täpselt samaks, mis 1994. aastal – tagada turvatunne elanikele ja usaldusväärsus välispartnerite silmis, kellele Meri viitab kui 'meie sõpradele'.

(lisa 6 lõik 21) Eesti suudab üles ehitada sellise kaitseväe, mis sisendab kodanikesse kindlustunde ja meie sõpradesse usalduse.

Julgeoleku diskursuses on vastutus võimulolijatele suunatud, kes pole piisavalt hästi hakkama saanud nende usaldatud kohustusega, mida ka president Meri välja toob. Olles sealjuures väga kriitiline, on Meri ette heitnud, et Eesti riigikaitse osas jääb võimulolijatepoolsest tegevusest selgelt väheks, sest otsuseid ei tehta laiemalt Eesti arengut hinnates, vaid pigem üksikute poliitikute arvamuse põhjal. Niisiis on Meri hinnangul riigikaitse seotud poliitilise võimuvõitlusega, kui viitab sellele, et riigikaitse nimel antakse välja poliitilisi lubadusi, sealjuures selle hukka mõistes.

(lisa 6 lõik 23)Kahjuks peetakse veel käesoleval ajal põhiseadusest olulisemaks üksikute poliitikute hetkenägemusi riigikaitsest. Selle nimel tehakse seadusi ümber ja antakse välja poliitilisi lubadusi.

Võimulolijate tegemata tööle viitab president läbi selle, et senini puudub seadus, mis reguleeriks kaitseväge korraldust, kuigi põhiseaduses on rahvas sellist asja nõudnud. Kusjuures konkreetselt viitab president ka Riigikogule.

(lisa 6 lõik 22)Sellist seadust ei ole Riigikogu poolt seniajani vastu võetud, isegi mitte alustatud. On lubamatu, et Eesti poliitikud on pea kümme aastat eiranud Põhiseaduse ja rahva tahet näha Kaitseväge korralduse alused ette ühes seaduses [...].

Samuti rõhutab president vajadust tõsta riigi kaitsekulutusi 2% SKP-st, kutsudes poliitilisi erakondi saama üle kõikvõimalikest erimeelsustest (lisa 6 lõik 25), et seda saavutada. Seoses kaitseväge temaatikaga, millele president on kõnes palju tähelepanu pööranud, toob ta välja ka selle, et kaitseväge ei tohiks juhtida poliitikud, vaid ainult kontrolli teostada, sest sellisel moel tagatakse demokraatia (lisa 6 lõik 23). Kaitseväge kui täidesaatva võimu ühe osaga seoses rõhutab president, et tegemist pole tavapärase valitsusasutusega, mistõttu peavad kaitseväge juhtima sõjaväelased (lisa 6 lõik 13, 14, 23).

(lisa 6 lõik 23)Demokraatia tagamiseks peab tsiviilvõim teostama tsiviilkontrolli kaitseväge üle, kuid kontroll ei tähenda juhtimist.

Lisaks kaitseväge korralduslikele küsimustele juhib Meri tähelepanu ka kaitseväge laiemale ülesandele ja selleks ongi ennekõike valmisolek NATO-sse astumiseks (lisa 6 lõik 26).

Niisiis on antud diskursuses Meri kriitiline võimulolijate suhtes, nähes julgeolekuga seotud probleeme konkreetselt võimulolijate tegemata tööna, mille tulemusel on vastu mindud rahva põhiseadusjärgsele tahtele. Sellega asetab president rahva aktiivsemale positsioonile, samas kui võimulolijate tegemata töö kontekstis viitab võimu passiivsemale positsioonile. Meie-vormi on Meri kasutanud, kui räägib Eesti positsioneerimisest rahvusvahelisel maastikul julgeolekust lähtuvalt. Samas riigisisesele paneb Meri kohustused võimulolijatele, kasutades n-ö käsu andmiseks ka mina-vormi, positsioneerides end sellega suunanäitajana.

1.3.4 Edu diskursus

Meri kõnes on võrreldes 1994. aastaga tulnud juurde edu diskursus, kus rõhk on majandusedul, tunnustades üldiselt Eesti tubli positsiooni ja samas viidates edasistele sammudele, et saavutada edukas positsioon maailmas ka tulevikus. Samuti saab edu diskursuses välja tuua eestlaste edukuse minevikus, kui Eesti rahvusvaheline positsioon ja maine suudeti lühikese ajaga taastada.

Tuues välja Eesti senise edukuse maailmaturul, viitab Meri ÜRO standarditele, mille järgi on Eesti jõudnud jõukate riikide hulka, aga ka kodumaisele statistikale, mis seda kinnitab.

(lisa 6 lõik 3) Tekib kiusatus usaldada statistikat ning kõnelda Eestist kui heaoluriigist, ja tõepoolest, ÜRO elustandardi statistika kohaselt me olemegi tõusnud jõukate riikide perre. Ning seda kinnitab ka kodumaine statistika: Eesti keskmine kuupalk on tõusnud üle 5000 krooni.

Ka toob Meri välja Eesti tohutu edukuse riigi kiirel ülesehitamisel ja Eesti positsiooni normaliseerumisel maailmas, ennekõike rõhutades just majanduslikku edukust.

(ibid) Eesti on osa avatud maailmast ja avatud maailmaturust, oleme avatud uutele ideedele ja uutele kaupadele, inimesed liiguvad selles piirideta maailmas sisse ja välja, kümne aastaga on meil tekkinud kauplusi ja kaubamaju rohkem, kui kogu Eesti ajaloo kestel, ja kaubamajad on ostjaid täis.

Selleks, et Eesti oleks ka edaspidi edukas ning püsiks konkurentsivõimeline maailmaturul ja heaolu ümberjaotamises, on Meri hinnangul vaja valida õige haridus- ja teaduspoliitika, mis on just võimulolijate teha.

(lis 6 lõik 16)[...] õige haridus- ja teaduspoliitika annab Eestile reaalsed võimalused selles võidujooksus teostada oma tulevikunägemus, kindlustada Eestile väarikas koht arenenud riikide hulgas.

Ka on Meri välja toonud Eesti teaduse edukuse, viidates Eesti Geenivaramu loomisele, mis isegi Saksamaale eeskujuks on, seega panustades Eesti hea maine säilitamisesse rahvusvahelises plaanis. Ja rahvusvahelise usalduse asetab Meri ka kesksele kohale edu diskursuses, sest see tähendab, et Eestil on head väljavaated kindlustada oma riigi julgeolek EL-i ja NATO liikmena (lisa 6 lõik 3). Edu toob Meri välja ka seoses Erki Noole võiduga Sydney olümpiamängudel.

Meri kõnes saab edu diskursusesse tuua ka eestlaste vitaalsuse ja hakkamasaamise Nõukogude Liidus, mida president esile toob ning sealjuures tunnustavalt kogu rahva poole pöördub. Ennekõike aga peab Meri edukaks seda, et eestlased on suutnud taastada oma riigi ja selle seadusliku koha rahvusvahelises elus.

(lisa 6 lõik 6) [...] Eesti, mis kogus trotsi ja jõudu ning hämmastaval kombel ka üksmeelt ja poliitilist oskust, et kõigest kümme aastat hiljem taastada oma iseseisvus, taastada oma diplomaatilised suhted maailmaga, taastada oma seaduslik koht rahvusvahelises elus. Kallid kaasmaalased, see kõneleb Eesti rahva hämmastavast vitaalsusest!

Edu diskursuse lõikes on Meri kiitnud kogu rahvast, sealhulgas ka võimulolijaid, sest Eesti majanduslik positsioon on suuresti just võimulolijate töö vili.

1.3.5 Sotsiaalse taluvuse diskursus

Edu diskursuse varjuküljena on Meri toonud sotsiaalse taluvuse diskursuse, rõhutades, et jälgida tuleb seda, et ei ületataks sotsiaalse taluvuse piiri ühiskonnas. See on Meri poolt uus diskursus, mis 1994. aasta kõnes puudus ja mida saab ennekõike seletada sellega, et just uue aastatuhande alguses viidati ühiskonnas üha enam sotsiaalprobleemidele, millega Eesti silmitsi seisis. Meri toobki välja selle, et Eesti saavutused majandusliku edukuse kindlustamisel ja rahvusvahelise usalduse osas on olnud kiiduväärsed, ent toob välja, et riigil on rikkust, mida ümber jagada, vähe ning edu on saavutatud sotsiaalse ebavõrdsuse hinnaga (lisa 6 lõik 19). Sealjuures peab president taolist olukorda paratamatuks.

(lisa 6 lõik 19)[...] Teist võimalust meil ei ole olnud. Kuid nüüd on aeg eriti teraselt jälgida, kas me tahtmatult ei ületa sotsiaalse taluvuse piiri.

Sotsiaalsete vastuolude seas toob Meri välja ka tööpuuduse ning on viidanud, et suureneb ka tööjõupuudus, mis seab aga kohustuse ennekoike rahvale, üksikindiviidile, kes peab olema valmis ümberõppeks (lisa 6 lõik 8).

President on välja toonud, et erakonnad peaksid pakkuma lahendusi, kuidas tagada sotsiaalsed garantiid, mida Eesti põhiseadus lubab. Eesti erakondadelt ootab president lahendust haridus- ja sotsiaalpoliitika kohta, sest kodanikel on õigus haridusele, tööle ja sotsiaalabile, nagu sedastab ka põhiseadus (lisa 6 lõik 19). Ehk siis rõhuasetuse on president Meri pannud sellel, et sotsiaalsete vastuolude likvideerimine on poliitiliste erakondade vastutada.

President toob välja selle, et riigi juhtimise professionaalsus peegeldub inimeste rahulolus ja sotsiaalse ebavõrdsuses minimiseerimises ning küsibki, kas Eestis lahendatakse otsuseid poliitiliste erakondade poolt ratsionaalsetel alustel või tuginevad need emotsioonidel seoses poliitiliste kokkulepetega (lisa 6 lõik 12).

1.3.6 Kodanike rolli diskursus

Sotsiaalsetele vastuoludele viidates on Meri samas kõnesse toonud ka kodaniku ja riigi vahelise suhte, milles võib näha 1994. aasta edasiarendust. Sealjuures on 2001. a. Meri pigem kriitiline võimulolijate suhtes mitte rahva suhtes, erinevalt 1994. aastaga, kui nägi võõrandumist just rahva probleemina. Meri ütleb, et valitsuse ja kodanike vahel peaks olema rohkem arutelu ja dialoogi, et valitsejad selgitaks enam inimestele, kuidas asjad on ja võimaldaks seeläbi kodanikel ka kaasa mõelda ja rääkida.

(lisa 6 lõik 19) See on riigi usaldusväärse ja muidugi võrdsete võimaluste küsimus.

Tuues välja kodanike võõrandumise valitsejatest, on president eraldi rõhutanud, et ei saa rääkida riigist kui võimu teostavast organist, vaid tuleb täpsustada, et poliitilist võimu teostavad valitsus ja Riigikogu, kellest kodanikud on võõrandunud. Kodanike võõrandumisele on president viidanud eelkõige läbi avaliku arvamuse küsitluste.

(lisa 6 lõik 17) Mitte Eesti Vabariigist, mitte riigist, nagu eelistatakse kujutada, vaid valitsusest ja kahetsusväärse kombel ka Riigikogust.

Kodaniku mõistet on kasutatud riigi valitsemises kaasärääkimise õigusele, samuti teistele õigustele viidates, just nagu sedastab põhiseadus. Niisiis näeb president kodanikku kui aktiivset subjekti, kel on õigused, mida peab täitma. Samas saab siinkohal tuua ka võrdluse 1994. aastaga, mil Meri rõhutas just vastupidi kodanike kohustusi, mida ei tunnetata piisava selgusega. Rahvast on president Meri niisiis 2001.a. iseloomustanud oluliselt leebemalt kui

1994.a, rõhutades peamiselt seda, mida rahvas vajaks ja mida võimulolijad peaks rahva jaoks veel tegema.

(lisa 6 lõik 19) Õigusriigis on dialoog kodanikuga iga valitsuse otsene kohustus ja iga kodaniku otsene õigus.

Sealjuures on Meri viidanud nii konkreetselt kodanikele, kel on teatavad õigused riigi ja ka võimulolijate ees, aga ka üldiselt sellele, et inimene tahab teada ja kaasa rääkida kõiges, mis puudutab riigi üldist käekäiku ja tulevikku mõjutavaid otsuseid.

(ibid)Inimene tahab teada. Inimene tahab kaasa mõelda, inimene tahab kaasa rääkida.

Arvestades seda, et Meri on välja toonud sotsiaalsete vastuolude suurenemise, võib pidada loomulikuks, et president on juhtinud tähelepanu sellele, et rahvast ei saa riigi arengus tähelepanuta jätta ning rahvaga peab igal hetkel arvestama. 2001. aastal võibki näha olulist muutust võimulolijate ja rahva vahekorra kirjeldamisel, sest Meri toob sisse kriitika võimulolijate suhtes ja samas viitab unarusse jäetud rahvale, kel tegelikkuses on suurem õigus olla kaasatud ja saada selgeid vastuseid riigi juhtimise kohta. Niisiis on Meri ennekõike välja toonud selle, mida on kodanikel õigus riigilt saada: õiguse riigiasjades kaasa rääkida, aga ka õiguse erinevatele sotsiaalsete garantiidele, samuti haridusreformiga seoses õigusele saada selline haridus, mis võimaldab tööturul läbi lüüa. Samas on kodanikel endil vastutus olla valmis ümberõppeks.

1.3.7 Ohvri diskursus

Ka 2001. aastal saab sarnaselt 1994. aastaga välja tuua ohvri diskursuse, kus Meri on üldistatult viidanud eestlastele kui rahvusele osaks saanud kannatustele totalitaarses režiimis.

(lisa 6 lõik 25) Sellel suvel möödub 60 aastat esimesest suursüüdistamisest, ja 14. juuni on meie kõigi ühine leinapäev, mis ühendab kõiki süüdistamislaineid, kõiki ohvreid, kõiki nimetuks jäänud arreteerituid, kõiki kadunuid.

Sealjuures rõhutab Meri, et me ei saa kunagi unustada seda, mida tegi totalitaarne režiim, sest süsteemi poolt pandi toime inimsusevastaseid kuritegusid. Meri viitab eelkõige sellele, et avalikkuses oli välja käidud soovitus unustada see, mis eestlastele tehti. Ohvri diskursuse saab siduda ka sellega, et 2000. aasta suvel toimus Eestis kommunismi kuritegusid käsitlev konverents, kus arutati selle üle, et kommunismi kuriteod tuleks võrdsustada natsismi

kuritegudega, sest rahvusvaheline üldsus polnud selge sõnaga hukka mõistnud kommunismi kuritegusid sarnaselt natsismi omadega (BNS, 2000).

(lisa 6 lõik 26) Inimsusvastased kuriteod ei aegu. Ei aegu, kui nende ohver on olnud eestlane, ei aegu ka siis mitte, kui süüdlane on olnud eestlane. See ei ole mitte kättemaks, see on õigus.

President Meri kutsub üles andestusele, rõhutades seda, et eestlased on võitnud ja võitjad andestavad, lisades aga juurde, et unustada ei saa ega tohi, sest selliselt kordaksime minevikku. Seega on Meri rõhunud eestlastele kui rahvusele osaks saanud kannatusi, millega on Meri ühendanud ennekõike eestlasi.

(ibid) Eestlased on võitnud. Täna võisime jälle imetleda oma lippu ja laulda oma hümni, mille eest nii paljud on pidanud oma verd valama.

Kokkuvõte

2001. aastal on Meri diskursused mõnevõrra muutunud, samuti on lisandunud diskursusi. Domineerivate diskursustena saab välja tuua Eesti tuleviku ja kestlikkuse diskursuse ning võimulolijate vastutuse diskursuse, kus president näeb ennekõike väljakutsena vajadust keskenduda enam pikemajaliste küsimuste lahendamisele ja näeb sealjuures probleemseks võimulolijaid, kes ei suuda jõuda õigete otsusteni. Niisiis on võrreldes 1994. aastaga toimunud diskursiivne nihe tulevikuperspektiividele ning riikluse ülesehituse diskursus on asendunud Eesti tuleviku ja kestlikkuse diskursusega, lisandunud on ka võimulolijate vastutuse diskursus. Meri on liikunud rahva vastutajaks panemiselt võimulolijate selgele hukka mõistmisele.

Kolmanda diskursusena võib näha julgeoleku diskursuse, mille laiem eesmärk on jäänud 1994. aastaga võrreldes samaks – kindlustada elanikkonna turvalisus, kuid ennekõike tagada Eesti usaldusväarsus välisriikide silmis. Muutunud on võrreldes 1994.a. see, et põhirõhk on kaitseväel ja vajadusel selle selgema korralduse ja kaitseressursside suurendamise järele. Sealjuures on jällegi vastutus just võimulolijail.

Uuena on Meri toonud presidendi kõne diskursusesse edu diskursuse, mis väljendub ennekõike majandusedu kaudu. Selle varjuküljeks on aga sotsiaalsete vastuolude süvenemine ühiskonnas, millele ka president tähelepanu toob ja millega toob järgmise diskursuse kõnesse – sotsiaalse taluvuse diskursuse. Meri rõhutab vajadust enam inimesi kaasata ja lasta ka

inimestel kaasa rääkida, nähes jällegi vastutajatena võimalolijaid, seega saab ka 2001. a. kõnes välja tuua kodanike rolli diskursuse.

Viimaseks võib välja tuua sarnaselt 1994. aastaga ohvri diskursuse, kus Meri on rõhutanud eestlaste kannatusi, öeldes, et eestlased ei saa kunagi unustada, mida tegi neil süsteem, samas on eestlased võitnud ja peaksid andestama.

Seega võib 2001. aastal näha Meri kõnes seda, et president asetab vastutuse võimalolijatele ning rõhutab, mida võimalolijad peavad rahva jaoks tegema. Rahva on president välja toonud ühelt poolt kui pigem unarusse jäetud passiivsema subjekti, kellega võimalolijad peavad enam arvestama. Teiselt poolt toob Meri sarnaselt 1994. aastaga välja ka rahva põhiseadusjärgse võimu ning õigused. Läbi võimu vastutajaks panemise Eesti ees seisvate väljakutsete osas võib öelda, et Meri näeb võimalolijatel n-ö reaalselt võimu erinevaid seadusi vastu võtta ning oma otsustega Eesti tulevikku kindlustada. Kirjeldades Eesti tulevikku ning väljakutseid on Meri valdavalt kogu rahva poole pöördunud, kuid ohvri diskursuse näeb selgelt eestlaste kui rahvuse kesket lähenemist.

Meri on ennast positsioneerinud sarnaselt 1994. aastaga suunanäitajana, samastamata end otseselt võimu ega rahvaga, siiski pigem rahvast toetades. Niisiis asetab president ennast kõrgemalseisvaks, kes toob ennekõike välja võimalolijate vajakajäämised ning seob need ka rahva ootustega. President on ennast poliitilise subjektina välja toonud, öeldes, et kaitseväge ei saa tipneda presidendiga, sest president ei juhi realselt kaitseväge, selgitades sellega ka enda esinduslikku rolli. Meri on läbivalt oma kõnes kasutanud mina-vormi, rõhutades sellega ka isiklikku kaasatust ning seda, et ta annab nõu ja suunab.

Kokkuvõttev tabel Lennart Meri kõnedes väljatoodud probleemidest ja lahendustest asub magistritöö lisas (lisa 1).

2. President Arnold Rüütli kõned

2.1 Kontekst

2001. aastal jätkus Eesti majanduslik edukas, aastat iseloomustasid head näitajad majanduses, samuti Eesti majanduse suurenenud rahvusvaheline usaldusväärsus, mida illustreerib ka see, et Eesti krediidiireitingut tõsteti kahe juhtiva agentuuri poolt „A-“, reitingule (Kraft, 2001). Rahvusvaheliste demokraatia näitajate põhjal (institutsioonide loomine, usaldus jne) saavutas Eesti 2000ndate alguseks tipptaseme, samas kui pikaajaliseks nõrkuseks on olnud kodanike poliitiline kaasatus Eestis (Kalev&Roosmaa, 2012: 41).

2001. aasta Eesti Inimarengu Aruanne sedastab, et Eesti koht kõrge inimarenguga riikide seas oli kindlustunud, Eesti positsioon maailma riikide arvestuses oli 44. kohal. Eesti inimarengu indeksi tõus põhines riigi SKP kasvul, mis võrreldavates hindades ulatus 8355 USA dollarini inimese kohta. Sealjuures on aruandes välja toodud vajadus jätkusuutliku globaalse asendi järele, sest Eestit tuleks näha globaalsemas kontekstis. EIA-s tuuakse välja see, et Eestil on probleeme sotsiaalse sidususega, millele Eesti ühiskonnana peaks oluliselt rohkem tähelepanu pöörama. Aruanne kutsub mõtlema selle üle, kui palju inimressurssi langeb normaalsest ühiskondlikust protsessist välja tulenevalt vaesusest, alkoholismist või poolelijäänud kooliteest, samuti tõstab esile tööturuga seotud sotsiaalse jätkusuutmatuse. Sealjuures on see seotud ka rahvusliku faktoriga, sest ühiskonna kihistumisega ja tööturuga seotud probleemid on suuremad just mitte-eestlaste seas (EIA, 2002).

Sotsiaalse sidususe puudulikkusega seoses on president Rüütel välja toonud oma kõnes vajaduse ühiskondliku leppe järele, mistõttu peaks heitma pilgu ka ühiskondliku leppe tekkele. 1994. aasta Maarahva Kongressi tahteavaldus ja sotsiaalteadlaste 2001. aasta avaldus kahe Eesti kohta konkretiseerusid 2003. aasta veebruaris allkirjastatud kokkuleppe memorandumis ning "asjastusid" 20. oktoobril leppe esimesele tekstile allakirjutamisega. Leppe seadsid vihjamisi kahtluse alla Reformierakond ja Res Publica ning allakirjastamata jättis ka Keskerakond (Männik, 2013).

2001. aastast saab välja tuua olulisemate sündmustena Eestis presidendivalimised, mille antud aasta lõpus võitis Rahvaliidu kandidaat Arnold Rüütel. ES Turu-uuringute poolt 2001. aastal korraldatud küsitluse põhjal pidas rahvas seda nii aasta sündmuseks kui ka Rüütli aasta inimeseks (Ammas, 2001). Kultuurikriitik Barbi Pilvre hindas Rüütli edu rahva silmis ootuspäraseks. „Uus president läheb kõigile korda – kas positiivselt või negatiivselt. Paljudele

on kergenduseks, et nüüd on „teise Eesti“ häält kuulda võetud. Pilvre sõnul suutis Rüütel avada meie silmad, et Eestis käib elu ka väljaspool Tallinna kesklinna (Kalamees, 2001). Samas Rein Toomla ütleb: „Kindlasti loodavad paljud presidendilt seda, mida pole põhjust loota – et nende elu läheb paremaks. Aga lootus kustub teatavasti viimasena. Põhjuseks võis olla ka teatud protestivaim kogu senise täidesaatva ja seadusandliku võimu vastu (Kalamees, 2001). Postimehe ajakirjanik Argo Ideon toob välja selle, et Rüütel rõhutab Meriga võrreldes enam just sotsiaalküsimuste olulisust (Ideon, 2001).

Poliitikat iseloomustasid 2001. aastal suured muutused nii kohalikul tasandil, kui võimuliit Tallinnas muutus, aga ka riigi tasandil, kui 2001. aasta lõpus teatas oma tagasiastumisest peaminister Mart Laar. 2001. aastal löid Tallinnas võimuliidu Reformierakond ja Keskerakond ning aasta lõpus sai Tallinna linnapeaks Edgar Savisaar. 2001. aasta lõpu iseloomustas riigi poliitika tasandil aga kriis, mille tulemusel astus peaminister Mart Laar 2002. aasta alguses tagasi ning vahetult enne vabariigi aastapäeva kinnitati ametisse uus valitsus Siim Kallase juhtimisel (Ideon 2001; valitsuse kodulehekülge).

2001. aastast saab välja tuua ka suurerastamise, kui erastati Eesti Raudtee. Veel saab 2001. aasta sündmustest esile tuua Eesti edu Eurovisiooni lauluvõistlusel, kus Tanel Padar ja Dave Benton saavutasid esimese koha. Edu tõi ka suusataja Andrus Veerpalu, kes võitis kulla suusatamise MM-il. Kusjuures, 2002. aasta alguses toimunud taliolümpiamängudel Salt Lake City'st tuli Veerpalu tagasi olümpiakullaga. 2002. aasta 1. jaanuarist läksid paljud Euroopa riigid üle ühisraha euro kasutamisele.

Ühinemine Euroopa Liiduga 2004. aastal tõi Eestis uue ajastu, kus süsteemne riigivalitsemise võimekus oluliselt kasvas. Et EL-iga ühinemise tingimused tegid liitumishuvi tõttu reformid paratamatuks, muutsid nad ka kohapealset jõutasakaalu (Kalev&Roosmaa, 2012: 46). Alates 2004. aastast on EL-i liikmelisus kaasa toonud valitsuse ja laiemalt riigiaparaadi mõjuvõimu olulise suurenemise. Iseäranis viimase viie-kuue aasta jooksul on märgatav ka erakonnasüsteemi stabiliseerumine ja konsolideerumine toimunud, samuti on märgata tendentsi kartellistumisele, mis väljendub selles, et erakonnad püüavad enda positsiooni kindlustada ja tõrjuda uusi parteisid (Saarts&Lumi, 2012). Valijate eelistused ei olnud taasiseseisvumise järel defineeritud nende sotsiaal-majandusliku positsiooniga, vaid olid avatud, seega ka mõjutatavad karismaatiliste juhtide või uute poliitikasse astujate poolt, sõltumata nende ideoloogiast. Vasaku-parema ideoloogilised lõhed ilmusid alles pärast

ühiskondliku kihistumise püsivamaks muutumist, umbes 21. sajandi esimesel kümnendil (Eesti Inimarengu Aruanne, 2011: 152).

2006. aasta inimarengu aruanne sedastab, et suurem osa ühiskonnast leiab, et Eesti ühiskond vastab mudelile, milles suhteliselt väike hulk jõukaid inimesi vastandub suhteliselt suurele hulga vaesele massile (EIA, 2007: 43). Eesti tajumine elitaarsena on seletatav sellega, et Eesti taasiseseisvumisega alanud poliitilised ja majanduslikud ümberkorraldused tõid kaasa ka kiired muutused sotsiaalses kihistumises. Erinevused sissetulekutes ja jõukuses kasvasid kiiresti, toimus ühiskonna polariseerumine ja äärmuste esilekerkimine (ibid). Eesti Inimarengu Aruandes tuuakse välja see, et inimesed ei ole rahul Eesti ühiskonna kihistumisega, nägemata samas ideaali ka minevikus. Ideaal on kusagil mujal, kuhu poole püüeldakse, aga kuhu ei pruugi kohale jõuda (EIA, 2007).

Kui sotsiaalselt levis rahulolematust ühiskonna kihistumisega, siis majandusalaselt Eesti muudkui kasvatas edu. 2005. aasta algas ettevõtte ja üksikisiku tulumaksu vähendamisega 26%-lt 24%-le. Oodatust kiirem majanduskasv aasta teises pooles tähendas suurenenud maksulaekumisi, mida kasutati lisaeelarve vastuvõtuks. Kiire majandusareng ja stabiilne välisusaldus loid võimalused kõigi finantssektori segmentide edenemiseks. Soodne majanduskeskkond toetas ka inimeste kinnisvaralaenu võtmist. Just kasvav ehitustegevus koos kinnisvaraarendusega kiirendasid aasta kokkuvõttes SKP kasvu potentsiaalset taset 9,8%-ni (Eesti Panga...2005).

Poliitiliselt oli aasta 2005 vastuoluline, olulisimaks muudatuseks sai Reformierakonna asumine valitsust juhtima. 2005. aasta märtsis puhkenud kriisi tulemusel võeti ametist justiitsminister Ken-Marti Vaher, mispeale astus tagasi valitsusjuht Juhan Parts (Sildam, 2005). Uueks peaministriks valiti Andrus Ansip, valitsuses olid lisaks Reformierakonnale ka Keskerakond ja Rahvaliid. Septembris lahvas nn suvilaskandaal, sest selgus, et mitmed poliitikud on soetanud endale turuhinnast odavamalt kinnisvara, sealhulgas majandus- ja kommunikatsiooniminister Edgar Savisaar (Koch, 2005). Samuti astus septembris ametist tagasi kaitseminister Jaak Jõerüüt, mis oli protestiks „Kommarid ahju!“ skandaalile ning äri- ja poliitikamaailma kahtlaste sobingute vastu. Postimehe 2005. aasta viimane juhtkiri andis sellele ka hinnangu: „Piinlik, et paljud, kes oma käitumist oleksid hoolikamalt analüüsima pidanud, poliitilisest sopast tüdinenult tagasi astunud kaitseminister Jaak Jõerüüti hoopis arguses süüdistasid.“ (PM, 2005) Kuigi poliitikud ei mõistnud õigeks Jõerüüdi tagasiastumist, oli avalikkus mõistvam .

2005. aasta sügist iseloomustasid kohalike omavalitsuste valimised, kus esmakordselt sai e-hääletada. Valimiskampaanias sai suurimat tähelepanu K-kohukese reklaam, milles süüdistati Keskerakonna osalust. 16. oktoobril toimunud kohalike omavalitsuste valimistel teenis aga Keskerakond suurima võidu ning novembris sai Tallinna linnapeaks Jüri Ratas. „Pilvitu näib ka Keskerakonna tulevik. 2007. aasta Riigikogu valimisteks on tagala kindlustatud, keskmine pension kerkib õige pea üle 3000 krooni. Suurt valijagrupperi on võimalik tuleval aastal rõõmustada ka lisaeelarvega,“ kirjutab Eesti Päevalehe ajakirjanik Kai Kalamees 2005. aasta lõpus.

2005. aasta sügisel kiideti Riigikogus heaks ka Eesti säästva arengu riiklik strateegia „Säästev Eesti 21“, mille eesmärgiks sai Eesti areng teadmusühiskonna suunas, sotsiaalse partnerluse realiseerimine läbi rahvusliku arenguvõrgustiku koos teadliku tulevikukavandamisega (EIA, 2008: 32).

2005. aasta oli edukas jällegi spordis, maailmameistriks krooniti odaviskaja Andrus Värnik, samuti sai Maret Ani maailma saja parima tennisisti hulka. 2006. aasta alguses aga rõõmustas eestlasi suusatajate edukus taliolümpiamängudel, kust naasti kolme kuldmedaliga. Kultuurialaselt tähelepanuväärseim oli KUMU uue hoone avamine Tallinnas. 2006. aasta talvel looderannikut tabanud õlireostust on looduskaitstjad nimetanud kõigi aegade suurimaks, kuid reostuse ulatusest tähtsam on õppetund, mis näitas Eesti riigi täielikku abitust reostusega võitlusel (PM, 2006).

2005. aasta mais tähistas maailm Teise Maailmasõja lõppemise aastapäeva Moskvas, kuhu aga president Rüütel ühena vähestest riigipeadest kohale ei sõitnud, kuigi enamik parlamendierakondi, valitsus ja välisministeerium soovitasid. Eesti-Vene piirilepet, mis esialgu 2005. aasta mais Moskvas sõlmiti, Eesti Riigikogu ei ratifitseerinud, mille tulemusel võttis Venemaa tagasi ka oma allkirja ning lepe jäi sõlmimata (Sildam, 2005).

Ülemaailmselt iseloomustasid aastat 2005 looduskatastroofid, samuti jätkuv Iraagi sõda ning paavst Johannes Paulus II surm. Samuti toimusid Prantsusmaal suured sisserännanute rahutused. "Prantsuse rahutused pakuvad kindlasti mõtteainet ka Eestile. Näeme ju meiegi vaeva muulaste oma ühiskonda sulandamisega. Prantsuse mäss peaks selgelt näitama, kui ohtlik on getostumine ja ühe osa inimeste väljajätmine normaalsest ühiskonnaelust,“ seostas Postimehe ajakirjanik Erkki Bahovski Prantsusmaa rahutusi ka Eestiga (Bahovski, 2005).

2006. aasta veebruaris ilmusid Taanis pilapildid prohvet Muhamedist, mis tõi kaasa suure pahameele moslemite hulgas ning palju tänavarahutusi (Poll, 2006).

Vahetult enne vabariigi aastapäeva tuli ka päevavalgele see, et Kadrioru lossis olid 2005. aasta sügisel pidutsenud Rüütli lapselapsed ja nende sõbrad. Presidendipaar palus avalikult vabandust (PM, 2006).

Tulenevalt eelpoolkirjeldatud kontekstist Arnold Rüütli ametiaja alguses ja lõpus, saab aastate lõikes välja tuua järgmised diskursused ja nende muutused võrreldes Lennart Meriga, samuti Rüütli enda ametiajal toimunud teatavate diskursiivsete nihetega.

2.2 2002. aasta kõne

2.2.1 Sotsiaalse ebavõrdsuse diskursus

President Arnold Rüütli puhul on põhitähelepanu 2002. aastal koondunud sotsiaalprobleemide väljatoomisele, domineerivaks diskursuseks on sotsiaalse ebavõrdsuses diskursus. Seda võib näha Lennart Meri viimases kõnes olnud sotsiaalse taluvuse diskursuse edasiarendusena, sest just Rüütel toob oma kõnes fookusesse sotsiaalprobleemid, mis tema hinnangul on ühiskonna kesksed murekohtadeks ja millega peavad võimulolijad kindlalt tegelema.

(lisa 7 lõik 27) Teadlased on väitnud ja avalikkus tunnistanud, et hind, mida oleme maksnud oma edu eest, on olnud ülekohtuselt kõrge.

Sealjuures toob president probleemidena esile ennekõike rahvaarvu vähenemise, mis mõjutab maksumaksjate hulka tulevikus (lisa 7 lõik 28). Samuti on Rüütel välja toonud ühiskonna lõhestatuse ning rõhutanud vajadust tegeleda vaesuse vähendamisega ja seda just lastega perede abistamisel. Vaesust aitaks presidendi hinnangul vähendada regionaalpoliitika muutmine, töövõimaluste loomine, maaelanike ümberõpet soodustava hariduspoliitika ja infrastruktuuri riiklik toetamine. Samuti toob president suurteks probleemideks selle, et maapiirkondades on viiendik tööealisi tööta ning ligi kümnendik lastest ei käi koolis (lisa 7 lõik 29). Niisiis seab Rüütel keskseks väljakutseks tasakaalustatuma arengu, viidates just vajadusele maapiirkondi ja sealseid elanikke ning vaesuses elavaid lapsi ja peresid järgi aidata. Rüütel on sotsiaalprobleemide puhul välja toonud viiteid Eesti teadlastele ja uuringutele, pidades ennekõike silmas Eesti Inimarengu Aruannet 2001, kust ta selgelt ka oma soovitusi ja kriitikat on võtnud. Võib öelda, et Rüütel on vastanud ka Barbi Pilvre ja Rein

Toomla poolt väljatoodule – Rüütel toob selgelt presidendi diskursusesse ja sellega ka avalikkuse tähelepanu alla n-ö teise Eesti mured.

(lisa 7 lõik 28) Eesti tegelikkus on see, et osas meie maakondadest on juba viiendik töövõimelisest elanikkonnast tööta, praktiliselt kümnendik lastest ei käi koolis ja meie majanduse kogutoodang on alles nüüd jõudnud 1991. aasta tasemele.

Sealjuures näeb Rüütel probleemide põhjusena seda, et Eesti poliitikud on energiat kulutanud omavahelistele võimumängudele, samas kui Eesti teadlased on juba varasemalt viidanud Eesti ees seisvatele sotsiaalprobleemidele, samuti nende võimalikele lahendustele (lisa 7 lõik 31).

(lisa 7 lõik 31) Kui Eesti erakonnad oleksid suutnud osagi sellest energiast, mis kulub pahatihti omavahelistele võimumängudele, kulutada Eesti enda teadlaste ekspertiiside, hinnangute ja ettepanekute arvessevõtmisele, siis ei seisaks me tõenäoliselt täna nii tõsiste eksistentsiaalsete probleemide ees.

Võimulolijatele on Rüütel viidanud kui erakondadele, poliitikutele aga ka konkreetselt uuele võimukoalitsioonile, mis 2006. aasta veebruarist Siim Kallase juhtimisel tööd alustas ja kellele Rüütel selgelt ülesandeks annab taastada sotsiaalne tasakaal. Sealjuures on Rüütel kasutanud meie-nemad vastandust võimulolijate ja rahva vahel ning ennast ennekõike rahva poolele asetanud.

(lisa 7 lõik 31) Uuel võimukoalitsioonil lasub kohustus otsida lahendusi ja mehhanisme, kuidas taastada Eestis sotsiaalne tasakaal. Soovime neile selleks jõudu ja tahtekindlust.

Ka Lennart Meri tõi oma 2001. aasta kõnes välja vajaduse enam tähelepanu pöörata sotsiaalsetele vastuoludele ning jälgida, et sotsiaalse taluvuse piiri ei ületataks. Sealjuures kasutades Meri palju mina-vormi ja asetas ennast pigem kõrgemale positsioonile võimust ja rahvast. Rüütel aga juhib hoopis tähelepanu probleemidele, mida „teadlased on väitnud ja avalikkus on tunnistanud“ (lisa 7 lõik 27), asetades sealjuures ennast rahvale lähemale. Ehk siis Rüütel kasutab teadlasi just autoriteetidena, läbi kelle kõneleb Eesti ees seisvatest probleemidest.

(lisa 7 lõik 30) Lisaks on Eesti teadlased sõnastanud ridamisi väärtuslikke ettepanekuid lastega perede vaesusrisi vähendamiseks. Eriti oluliseks peetakse tasakaalustatud regionaalpoliitikat, töövõimaluste loomist, maaelanike ümberõpet

soodustavat hariduspoliitikat ja infrastruktuuri riiklikku toetamist. Eluasemepoliitikat tuleks suunata lastega ja noorte perede huvides.

Antud diskursuses on Rüütel viidanud rahvale nii nimetusega rahvas kui ka inimene, aga ka konkreetsemalt eakad, lapsed ja lastega pered, noored pered, juhtides sellega tähelepanu haavatavamatele ühiskonnagruppidele, keda riik peaks aitama, mitte kui poliitiliste õigustega subjektidele.

(lisa 7 lõik 11) See on koht, kus inimene ootab ja tahab tunda turvalisust, kus ta vajadusel saab riigilt kaitset ja toetust.

Sotsiaalse ebavõrdsuse diskursuses võib näha selgelt võimu ja rahva vahekorda rahva kasuks, st Rüütel toob ennekõike välja võimulolijate tegemata töö ja annab edaspidiseks juhtnööre, kuidas peaks käituma. Rahva on president asetanud keskele kohale, sealjuures rõhutades just tavapäraselt pigem marginaliseeritud ühiskonnagruppe ning mitte kuigivõrd rõhutades rahvast kui poliitiliste õigustega subjekti. Rüütel on selgelt samastanud end rahvaga ja vastandanud võimulolijatega. Võimu ja rahva vahekorras on Rüütel aga võimulolijad siiski aktiivsemale positsioonile poliitilisel väljal asetanud, sest just neil on võimu olukorda muuta, samas kui rahvas on passiivsemal positsioonil, oodates, et nendega tegeletakse.

2.2.2 Ohvri diskursus

Rüütel on seoses sotsiaalsete vastuoludega välja toonud ühiskonna arengu ohvritena maapiirkonna inimesed, lapsed ja lastega pered, mistõttu võibki näha Rüütli puhul ohvri diskursuse muutust võrreldes Lennart Meriga. Kuigi ka Rüütel toob sarnaselt Merile välja esmalt ohvritena eestlased kui vabaduse eest võitlejad ning kannatajad seoses küüditamistega.

(lisa 7 lõik 11)Eesti vabaduse nimel võidelnud, süütult kannatanud ja kodumaalt lahkuma sunnitud inimestele oli mõeldamatu, et Eesti oleks lihtsalt kaubamärk.

Samuti rõhutab Rüütel oma kõnes vanemate põlvkondade tähtsust ja sellega ka vajadust enam tunnustada vanemat generatsiooni selle eest, teisalt toob Rüütel ka teiste põlvkondade tähtsuse ning rõhutab põlvkondliku järjepidevuse olulisust. Sealjuures sarnaneb Rüütli diskursus Meri omaga.

(lisa 7 lõik 18)Seda on võimaldanud vanema põlve ohvrimeelsus ja mõistev leplikkus, Eesti noorte ettevõtlikkus ja riskijulgus ning keskmise põlve kohanemisvalmidus..

Küll aga on Rüütli käsitus Merist erinev selle poolest, et Rüütel ütleb, et Eesti on üle saanud totalitarismi tekitatud kahjust, võttes vastu uued väljakutsed ega näe vajadust rõhutada Nõukogude Liidu poolt tekitatud kahju inimestele, mida aga Meri tegi.

(lisa 7 lõik 18) Me oleme jagu saanud pärandist, mille jättis meile poole sajandi pikkune okupatsioonirežiim, ja võtnud vastu väljakutsed, mida esitab meile demokraatlik ja globaliseeruv maailm.

Rüütel on ohvri diskursusesse toonud hoopis majandusedu ja riigi ülesehitamise käigus n-ö ohvriks saanud inimesed. Uuenduste hinnaks peab Rüütel seda, et maapiirkonna inimesed on jäänud arengus maha võrreldes teistega, ka kannatavad lapsed ja lastega pered. Rüütel on selle kaudu toonud diskursusesse erinevad ühiskonnagrupid ja rahvast kõnetanud sotsiaalsest aspektist mitte kui poliitilist subjekti, st kodanikkonda.

(lisa 7 lõik 28) Eesti tegelikkus on see, et osas meie maakondadest on juba viiendik töövõimelisest elanikkonnast töötä, praktiliselt kümnendik lastest ei käi koolis [...].

Niisiis võib näha ohvri diskursuses Rüütli poolt Meri diskursuse jätkamist, tuues välja eestlaste kannatused Nõukogude Liidus, samas aga mahendades neid sellega, et on öelnud, et Eesti on üle saanud totalitaarse režiimi poolt tekitatud kahjust. Rüütli poolt on tulnud ohvri diskursusesse täiendus selle kaudu, et president viitab uuenduste hinnale riigi ülesehitamisel, milleks on inimeste nõrgenenud sotsiaalne turvalisus. Diskursuses võib näha vastutajatena n-ö vana režiimi ehk siis nõukogude aegsete repressioonide põhjustajatena tollast võimu, samas uuenduste tekitatud kahjus on süüdi praegused võimulolijad, kes pole piisavalt tegelenud sotsiaalpoliitikaga nagu rahval oleks vaja (lisa 7 lõik 28-30). Võimulolijatele on Rüütel viidanud kui erakondadele aga ka poliitikutele. Rahvale on Rüütel antud diskursuses viidanud konkreetsemalt, tuues välja lastega ja noored pered, eakad ja lapsed.

2.2.3 Ühiskondliku leppe diskursus

Lahendusena sotsiaalsetele vastuoludele peab Rüütel ühiskondliku leppe koostamist, millega toob Rüütel presidendi diskursusesse täiesti uue diskursuse – ühiskondliku leppe diskursuse. Sealjuures saab antud diskursuse siduda ka Eesti tuleviku diskursusega, sest Rüütli hinnangul ühiskondliku leppe eesmärk ongi just selgema pildi saamine Eesti tulevikust paarikümne aasta pärast. Rüütli hinnangul on seniselt puudunud korrastatud pilt Eesti arengusuundadest järgnevateks aastakümneteks. Ennekõike kindlustaks ühiskondlik lepe sotsiaalse turvalisuse ja rahvusliku julgeoleku ja tagaks inimeste elukvaliteedi tõusu (lisa 7 lõik 37). Etteruttavalt võib öelda, et ühiskondliku lepingu vajadust nägid eeskätt sotsiaalteadlased, kes selle ka välja tõid,

samas kui ühiskondliku lepingu allkirjastamisel 2003. aastal Keskerakond oma allkirja ei andnud (sest väitis, et dokumendi sõnastus pole õige), samuti ka Reformierakond ning Res Publica. Ehk siis, president viitab küll üldisele ühiskondlikule vajadusele, samas mitmed suured Eesti parteid pakutud lahendusega ei nõustunud.

(lisa 7 lõik 33) Eesti arengu tasakaalustamatus viib järeltule, et me vajame uut ühiskondlikku lepet, mis oleks selgelt suunatud Eesti sotsiaalsele jätkusuutlikkusele ja mis tagaks elukvaliteedi märgatava tõusu.

Ühiskondliku leppe puhul on Rüütel viidanud Maarahva Kongressile, kust ühiskondliku leppe idee ka algselt pärineb, rõhutades ka vajadust pöörata ühiskondliku leppega tähelepanu regionaalsele arengule.

(ibid) Möödunud aastal toimunud Maarahva Kongress pidas olulisimaks kokkuleppe saavutamist maaelu pikaajalise arengukava osas, mis ütleks kogu ühiskonnale, et Eesti maaelul on perspektiivi.

Antud diskursuses on Rüütel kõnetanud võimulolijaid kui poliitikuid, kes peaksid leppe väljatöötamises osalema (lisa 7 lõik 37), aga ka laiemalt riiki, kes peaks ühiskondliku leppe ellu viima, viidates sealjuures tegelikult just võimulolijatele, kes riigi funktsioone ellu viivad. Rahvale on Rüütel viidanud seoses sellega, et rahvas otsustab antud leppe sobilikkuse üle, andes sellega just rahvale sümboolselt võimu ja asetades sellest tulenevalt rahva sellega aktiivsemale positsioonile.

Leppe jaoks tuleb aga tõusta kõrgemale päevapoliitikast ja kitsastest grupihuvidest ja individualismist, mille olemasolu ühiskonnas president eeldab ja sealjuures kogu ühiskonda kõnetab. Samuti rõhutab Rüütel, et vaja on muuta väärtushinnanguid.

(lisa 7 lõik 38) Ühiskondliku leppeni jõudmine nõuab meilt tõusmist kõrgemale kitsastest grupihuvidest, päevapoliitikast ja individualismist. See eeldab mõtlemist tulevastele põlvetele.

Rüütel on oma kõnes valdavalt kasutanud meie-vormi või viidanud probleemidele ja lahendustele kolmandas vormis, vaid korra on president kasutanud mina-vormi, mis ühelt poolt näitab antud diskursuse olulisust ja samas ka viitab sellele, et just antud diskursuses võtab Rüütel n-ö isiklikku vastutust. Sellega erineb Rüütel selgelt Merist, nagu ka juba

eelpool mainitud, sest Meri kasutas sageli just mina-vormi ja positsioneeris end oluliselt selgemalt sellega osana poliitilisest väljast, samuti keskse nõuandjana.

(lisa 7 lõik 18) Tahaksingi rõhutada, et ajaloolise ja õigusliku järjepidevuse kõrval peaks olema iseseisva Eesti tagatiseks ka põlvkondlik järjepidevus ja valmisolek uueks ühiskondlikuks leppeks.[...]

Rüütel on antud diskursuses kasutanud meie-vormi, et samastada end 'kõigi nendega', kes tunnevad, et Eestil on vaja uut ühiskondlikku lepingut. Samuti rõhutab Rüütel ka ühiskondliku lepingu tähtsust pikaajalises perspektiivis.

(lisa 7 lõik 36) Eesti tulevikku määrava ühiskondliku leppe osapoolteks on kõik need, kes tunnevad, et Eesti seisab täna taas olulisel teelahkmel. Meie tänased valikud mõjutavad meie saatust aastakümneteks, koguni sajanditeks.

Antud diskursuses on president positsioneerinud end selgemalt suunanäitaja ja nõuandjana, kui pakub omapoolse lahenduse ühiskonna ees seisva probleemi lahenduseks. Ka ei samastata end otseselt ei rahva ega võimuga, viidates kummagi funktsioonile ühiskondliku leppe koostamises ja ellu viimises. Läbi selle, et poliitikud, aga ka majandusringkond ja vaimuinimesed osalevad koostamises, samas kui n-ö lõpliku otsuse langetaks rahvas, asetab Rüütel rahva aktiivsemale positsioonile võrreldes teiste diskursustega.

2.2.4 Kodanike rolli diskursus

Kui sotsiaalse ebavõrdsuse diskursuses konstrueerib Rüütel rahvast kui kogu elanikkonda, eelkõige rõhutades kõikide ühiskonna gruppide olemasolu ja tähtsust, siis kodaniku rolli diskursuses on Rüütel rahvast juba konkreetsemalt kodanikkonnana kõnetanud. Sealjuures erineb Rüütli diskursus Meri omast, sest Rüütel näeb väljakutsena just kodanikuühiskonna arengu soodustamist, samas kui Meri eraldi kodanikuühiskonnale ei viidanud, keskendudes just kodanikkonnale.

Kui president Meri nägi 1994. aastal kodanikkonna aktiivsuse probleemide taga nõukogude totalitaarse süsteemi mõjusid, siis president Rüütel kinnitab kaheksa aastat hiljem, 2002. aastal, et Eesti on üle saanud totalitaarse režiimi mõjudest ning näeb kodanikuühiskonna nõrkust võimalolijate töö tulemusena. Rüütel juhib tähelepanu sellele, et poliitikud on võõrandunud rahvast, kes on omakorda võõrandunud poliitikast ega usalda riigiinstitutsioone (lisa 7 lõik 27), sarnanedes sellega Meri 2001. aasta diskursusele. Selle tulemuseks on Rüütli

hinnangul nõrk kodanikuühiskond, mis pole saanud piisaval määral areneda, samas kui Eesti tulevik sõltub just tugevast kodanikuühiskonnast.

(lisa 7 lõik 35) Eesti tulevik sõltub paljuski sellest, kas suudame üles ehitada kodanikuühiskonna ja edasi arendada õigusriiki.

Rüütel on kodanikuühiskonna arengu vajaduse väljatoomisel võimalolijatele viidanud umbmääraselt.

(ibid) Kodanikuühiskonna arengut on seni pärssinud rahva arvamuse vähene arvestamine, reformide kodanikukaugus ja bürokraatia.

Rahvale on president viidanud kui kodanikuühiskonnale, sealjuures kordagi kasutamata mõistet kodanik. Meie-vormi kasutamisega on Rüütel end samastanud kogu rahvaga ning võimalolijatega, ühendades ülesande kaudu kogu rahva ning võimalolijad.

Pöörates oma kõnes palju tähelepanu ajaloolisele perspektiivile, on president välja toonud demokraatia juured juba muinas-Eestis, rõhutades seeläbi rahva aktiivsust ühiselu korralduses kaasalöömises juba varasematel aegadel.

(lisa 7 lõik 7) Meie omariiklust toetas ka rahva sügavas minevikku ulatuv kogukondlik demokraatlik elukorraldus.

Samuti on Rüütel rõhutanud oma kõnes kodanikualgatuste suurt rolli taasiseseisvumises, kusjuures president viitab ka Ülemnõukogu rollile taasiseseisvumise juures, nähes iseseisvumise taastamisel seega võimalolijate ja rahva koostööd. Viitega Ülemnõukogule toob president ka enda panuse välja, sest Rüütel oli viimane Ülemnõukogu esimees.

(lisa 7 lõik 13) Kodanikualgatuse ja erinevate ühenduste koostöös loodi alus omariikluse taastamiseks.

Teisalt näeb president kodanikuühiskonna tänapäevases arengus ka positiivseid noote, tuues välja selle, et Eesti rahvas on üha enam kaasatud ka Euroopa Liidu otsustusmehhanismidesse oma esindajate kaudu.

(lisa 7 lõik 20) Osalemine Euroopa Tuleviku Konvendi töös võimaldab Eesti rahval oma esindajate kaudu kaasa rääkida Euroopa Liidu tuleviku küsimustes.

Niisiis on Rüütel ühelt poolt optimistlik, viidates Eesti kodanikuühiskonna tähtsusele nii ajalooliselt, aga ka tuleviku perspektiivis, nähes aga ennekõike probleeme just sisepoliitiliselt, kus võimalolijad ei ole piisavalt kaasavad rahva suhtes, mis aga pärsib kodanikuühiskonna arengut. President on meie-vormis pigem end aktiivse osalisena kujutanud, kui ütleb, et meie ülesandeks on taastada kodanikuühiskond. Sealjuures on Rüütel rahvast pigem passiivse subjektina kujutanud.

2.2.5 Edu diskursus

Sotsiaalsele ebavõrdsusele justkui vastukaaluks saab tuua edu diskursuse, kus Rüütel probleeme ei näe ning rõhutab vaid saavutatu tähtsust. Seega jätkab Rüütel selgelt Meri poolt presidendi diskursusesse toodut, kusjuures rõhuasetus on sarnaselt just majanduslikul edukusel, samas on Rüütel juurde toonud ka Eesti kultuurialase edukuse, mida Meri ei rõhutanud. Läbi edu diskursuse tunnustab Rüütel nii võimalolijaid kui rahvast. Võrreldes antud aasta kokkuvõtteid ajakirjanduses, võib välja tuua selle, et Rüütel on jätkanud ajakirjanduseski toodud edu diskursust.

(lisa 7 lõik 18) Täna, vabariigi sünnipäeval taasiseseisva Eesti kümnele aastale tagasi vaadates peab ka kõige veendunum skeptik tunnistama vaieldamatut edu.

President Rüütli hinnangul on taasiseseisvunud Eestis edu aluseks majandus ja ta kiidab heaks majanduslikud reformid, mis viidi läbi 1990ndate alguses ja mis kindlustasid tugeva põhja eraettevõtluse ja turumajanduse arenguks. Sellest tulenevalt on Eesti konkurentsivõimeline väliturul ning Eestisse on tulnud rohkem investeringuid, samuti on suurenenud tarbijate valikuvõimalused (lisa 7 lõik 19).

(lisa 7 lõik 19) Need on talad, millele tuginemine on võimaldanud kindlustada Eesti kiire edasimineku. 1990-ndate alguse radikaalsed reformid löid soodsa keskkonna eraettevõtluse ja turumajanduse arenguks.

Rüütel toob välja ka eestlaste tublisid tulemusi nii kultuuri kui spordi vallas, millega Rüütel rahvuslikku uhkust tõstab ja seeläbi tunnustust kogu ühiskonnale avaldab. Samuti rõhutab Rüütel edu teaduses ning geeniuringute valdkonnas.

(lisa 7 lõik 25) Olgu tänatud teisedki, kes läbi spordi Eestile kuulsust toonud. Teie edu innustab järgnevaid põlvkondi ja aitab kaasa eluterve Eesti idee teostamisele.

Edu diskursuses on Rüütel läbivalt meie-vormi kasutanud, ühendades sellega kogu rahva, kusjuures antud diskursuses on president ka võimalolijaid kirjeldanud läbi positiivsete

hinnangute. Ka on Rüütel välja toonud konkreetselt nimeliselt, kellele Eesti oma edu tänu võlgu on ja kes Eestile maailmas au toovad, viidates sealjuures Eesti sportlastele.

2.2.6 Julgeoleku diskursus

Julgeoleku diskursus on Rüütli kõnes mõnevõrra teisejärguline. Ennekõike rõhutab Rüütel vajadust kindlustada pääsemine NATO-sse aga ka Euroopa Liitu. Sellega jätkab Rüütel selgelt Meri diskursust, samas omapoolse lisandusena on ta toonud selle, et Eesti eesmärk NATO-s ei saa olla vaid oma riigi julgeoleku tagamine, vaid demokraatia ja julgeoleku tagamine ka rahvusvaheliselt. Sealjuures on vastutajaks toodud kaitsevägi ja Kaitseliit.

(lisa 7 lõik 21) Valmistumine liitumiseks NATO-ga on meie riikliku julgeoleku prioriteet taasiseseisvumisest alates. Seejuures pole Eesti eesmärgiks üksnes oma riigi julgeolek, vaid võrdse partnerluse pakkumine rahvusvahelise julgeoleku tagamisel ning demokraatia kaitsmisel.

Lisaks saab tuua julgeoleku alla ka Eesti positsiooni laiemalt maailmas, mille puhul rõhutab Rüütel kahte aspekti. Esiteks näeb Rüütel suhetes Venemaaga positiivseid arenguid ning kuigi age-ajalt on varjutanud suhteid minevikupärand rõhutab ta, et Eesti ja Venemaa on liikumas heanaaberliku ja vastastikku kasuliku koostöö suunas (lisa 7 lõik 22). Milles aga Rüütel suuremat ohtu julgeolekule näeb, on terrorism, mis presidendi sõnul ohustab just väikeriike ja – rahvaid, sest suurte vastaseisude esimesed ohvrid on olnud väikeriigid, nagu ka ajaloost võib näha. Sealjuures viitab president terrorirünnakule USA-s 2001. aasta septembris.

(lisa 7 lõik 22) Meile on võitlus terrorismiga eluliselt tähtis, sest ajalugu on näidanud, et suurte vastasseisude esimesteks ohvriteks langevad väikeriigid ja -rahvad.

Julgeoleku diskursuses on Rüütel kasutanud sarnaselt edu diskursusele üldistavalt meie-vormi, tuues vaid välja selle, et Eesti saab panustada julgeoleku kaitsesse ka mujal maailmas läbi täiustuva kaitseväge ja Kaitseliidu.

2.2.7 Eesti kestlikkuse diskursus

President Rüütel on oma kõne alguses pühendanud hulga ruumi ja aega meenutamaks Eesti omariikluse taastamist ja eestlaste püüdlusi rahva kestlikkuse suunas just mineviku perspektiivist. Niisiis, Lennart Meri Eesti tuleviku ja kestlikkuse diskursus, kus ta keskendus ennekõike vajadusele Eesti ees seisvatele küsimustele vastuseid leida ja olla valmis edaspidisteks muutusteks, vaatab Rüütel hoopis minevikku, et tuua välja nii iseseisvumise kui

taasiseseisvumise aegne kestlikkuse küsimus. Ennekõike on Rüütel teinud seda eesti rahvuse keskselt, olles rõhutanud sealjuures just rahva olulisust kogu protsessis.

(lisa 7 lõik 3)Nii kaugel, kui ulatub meie kollektiivne mälu, näeme eestlaste põlvkondi püüdnemas iseolemise poole. Meie rahvusliku mõtteajaloo uurijad on tõdenud, et eesti rahva juhtivaks eluülesandeks on olnud taotleda suurust läbi töö ja loomingu.

Eesti kestlikkust on Rüütel rõhutanud ka läbi põhiseaduse, kui toob välja selle, et rahva tahte alusel peame kindlustama ja arendama Eesti riiki.

(lisa 7 lõik 40)Rahva kõrgema tahte väljendusena paneb põhiseadus meile kohustuse kõikumatus usus ja vankumatus tahtes kindlustada ja arendada 84 aastat tagasi loodud riiki.

Kokkuvõte

2001. aasta kõnes võib näha, et president Rüütel tõstab tähelepanu keskmesse ennekõike rahva, viidates sealjuures ka põhiseadusele. Rüütli keskseks diskursuseks on sotsiaalse ebavõrdsuse diskursus. Kui Meri tõi 2001. aastal presidendi kõnede diskursusesse sotsiaalsete vastuolude teemad, siis Rüütel on neid oluliselt jõulisemalt arendanud. Võimulolijate suhtes on president võtnud kriitilise hoiaku ning hukka mõistnud nende võimetuse probleemidega tegeleda, rahvast on Rüütel kujutanud ennekõike sotsiaalmajanduslikust aspektist lähtuvalt, välja tuues ühiskonna haavatavamad ja marginaliseeritud grupid nagu lapsed, eakad, lastega pered, samuti maapiirkonna inimesed.

Teiseks diskursuseks saab tuua ohvri diskursuse, kus erinevalt Merist keskendub Rüütel enam riigi ülesehitamise ja uuenduste ohvritele, kelleks ongi eelpoolmainitud marginaliseeritud ühiskonnagrupid. Täiesti uuena saab tuua ühiskondliku leppe diskursuse, mille Rüütel 2002. aastal kõnesse tõi. Sarnaselt Merile on Rüütel välja toonud ka edu diskursuse, kus põhirõhk on majandusel ja kultuuril, selle läbi tunnustab Rüütel nii võimulolijaid kui ka rahvast.

Veel saab välja tuua kodanike rolli diskursuse, mis küll Rüütli kõnes pigem tagaplaanile jääb. Peamiseks väljakutseks peab Rüütel tugevama kodanikuühiskonna tekkimist, kus vastutus on just võimulolijatel. Samuti saab välja tuua julgeoleku diskursuse, kus Rüütel jätkab Meri joont ja toob välja NATO ja Euroopa Liidu vajalikkuse. Viimase diskursusena saab välja tuua Eesti kestlikkuse diskursuse, mida Rüütel vaatles erinevalt Merist minevikuperspektiivist.

Seega saab öelda, et Arnold Rüütli kõnes joonistub selgelt välja ka antud perioodi arengu loogika, mille järgi just 2000ndate alguses tulid ühiskonnas üha enam esile sotsiaalsed

vastuolud, mistõttu pakkusid sotsiaalteadlased välja idee „kahest Eestist“. President Rüütlilt oodatigi just „teise Eesti“ hääle kuuldavaks tegemist, mida president ka teinud on. Rahva puhul on Rüütel eelkõige välja toonud ühiskonna erinevad grupid, sealjuures inimese asetanud tähelepanu keskmesse, rõhutades rahva vajadusi ja õigusi. Teisalt, võimulolijaid küll teravalt kritiseerides, näeb Rüütel ometi just neil võimu olukorda parandada, samas kui rahvast siiski poliitilisel väljal pigem passiivsel positsioonil olevana. Ennast samastab president pigem rahvaga, positsioneerides end suunanäitajana, kuid võrreldes Meriga oluliselt vähem jõuliselt.

2.3 2006. aasta kõne

2.3.1 Riikluse arengu diskursus

Peamiseks diskursuseks saab 2006.a. tuua riikluse arengu diskursuse. Selles võib näha Lennart Meri riikluse ülesehitamise diskursuse muutumist tulenevalt ühiskonna ja riigi arengust. 2006. aastaks oli riigivalitsemise võimekus kasvanud ning erakonnasüsteem stabiliseerunud, mistõttu ei pööratud tähelepanu mitte institutsioonide formaalsele poolele vaid üha enam poliitilise kultuuri juurdumisel, samuti küsimustele seoses ühiskondliku võrdsusega ning heaoluga. Avalikkus tajus ühiskonna kihistumist ebavõrdsena, inimesed hindasid Eesti ühiskonna mudeli selliseks, kus väike osa jõukaid vastandub suurele osale vaestele (EIA, 2007). President Rüütel on aga antud diskursuses rõhutatult välja toonud selle, et Eesti riik kuulub kogu rahvale ning et siin ei valitse eliidi demokraatia. Rüütel kinnitab, et Eesti ei esinda ühe kitsa grupi huve, vaid on ennekõike rahva kaitsja. Sealjuures toob president Rüütel jällegi välja kogu rahva olulisuse demokraatia tagamisel ja teisalt ka kaitseb poliitikuid. Rüütel mina-vormi kasutab, võttes sellega ka vastutust enda peale.

(lisa 8 lõik 38)Kinnitan, et Eesti ei ole eliidi projekt ja siin ei tohi kunagi hakata valitsema üksnes väheste äravalitute demokraatia. Meie riik on kogu meie rahva jaoks.

Riikluse arengu juures on Rüütel tunnustavalt välja toonud valitsusliidu töö, milles selgelt erineb oma ametiaja esimesest kõnest, kus ta otsesõnu võimulolijad hukka mõistis mitte piisava tegutsemise eest. Valitsuses toimusid 2005. aasta aprillis muudatused, peaministriks sai Andrus Ansip, valitsuse moodustas Reformierakond koos Keskerakonna ja Rahvaliiduga. Niisiis võib näha teatavat leebumist presidendi poolt mõjutatuna ehk ka sellest, et valitsusse kuulusid tema enda erakonnakaaslased. Sealjuures on Rüütel öelnud ka seda, et kellele on palju antud, sellelt ka palju nõutakse, viidates sellega ka võimulolijate mõjukusele.

(lisa 8 lõik 13)Tunnustust väärrib valitsusliidu suutlikkus ületada maailmavaatelisi erimeelsusi ja määratleda strateegilisi tegevussuundi. [...]Nüüd tuleks kiirendada käiku, et tõestada valitsuse töövõimet seaduseelnõude ettevalmistamisel ja strateegiate elluviimisel.

Samas on Rüütel jätkanud võrreldes 2002. aastaga seda, et rõhutab rahva olulisust ning võrreldes 2002. aastaga toob enam esile ka seda, et rahvas peaks olema kaasatud valitsemisesse, seega näinud rahvast kui poliitiliselt aktiivset subjekti. Rüütel ütleb, et võimulolijad peavad lõpule viima omandireformi ja sealjuures peavad arvestama rahvaga. Sellega annab Rüütel ka rahvale mõjukust. Rüütel on järjekindlalt kasutanud antud diskursuses nimetust rahvas.

(lisa 8 lõik 15)Riik ei ole ühegi erakonna, tsunfti või sõpruskonna teenistuses, vaid on oma rahva kaitsja ja õiguspäraste ootuste kindlustaja. Just sel põhimõttel tuleb lõpule viia ka omandireform, eiramata seejuures eesti rahva õiglustunnet ja õigustatud ootusi.

Kuigi enamjaolt toob Rüütel välja rahva kui kogu elanikkonna, siis oma kõne lõpus viitab ta sellele, et riik kuulub rahvale ning igaüks peaks tundma seda, et „eestlane olla on uhke ja hää“, tehes sellega siiski selge eristuse ja kaasates eelkõige eesti rahvust.

(lisa 8 lõik 38)Siin peab igaüks tundma seda, millest laulsime täiel häälel oma iseseisvust taastades ning mida tundsimme äsja oma olümpiasangaritele kaasa elades - et "eestlane olla on uhke ja hää".

Kuigi president Rüütel kinnitab, et eliididemokraatiat Eestis ei ole ega tohi ka tulla, viitab ta samas ohule, mida demokraatiale kujutab erakonnaesindajate kandideerimine tundlikesse õiguskaitseametitesse. Rüütel näeb ohtu, et selliselt võib parteistuda kogu riik, olles sellega pigem kriitiline võimulolijate suhtes, sest toob välja nii omavahelised rivaalitseemised ning erakonnakesksuse.

(lisa 8 lõik 14) Kutsun vaagima võimalikku mõju demokraatiale, kui peatselt saavad tundlikes õiguskaitseametites töötamise õiguse erakondade esindajad. Kas ei varitse siin oht, et riigi nimel tehtud otsused satuvad parteipoliitika meelevalda ning koos ametnikkonnaga võib parteistuda ka riik?

Veel saab antud diskursuses välja tuua Rüütli poolt juba tema esimeses kõnes välja toodud regionaalsed vajadused, 2006. aastal viitab Rüütel sellele, et kohalikele omavalitsustele on vaja anda enam otsustusõigust, sest just see tagaks ühiskonna jätkusuutlikkuse.

(lisa 8 lõik 27) Ühiskonnasisese tasakaalu ja jätkusuutlikkuse võti on kohalike omavalitsuste käes. Neile peab keskvoim tagama suutlikkuse kindlustada inimeste vajadused oma vastutusalas.

Sealjuures ütleb Rüütel välja ka selle, et keskvoim vajab muutusi, sest vastasel korral võib väheneda keskvoimu haldussuutlikkus.

(lisa 8 lõik 28) Kui ministeeriumid tegutsevad vaid oma harukondliku valitsemisala piires ning puudub kõigis oludes toimiv omavaheline koostöö, siis vähendab see oluliselt kogu keskvoimu haldussuutlikkust.

Niisiis on Rüütel antud diskursuses ennekõike kinnitanud, et riik kuulub rahvale ega esinda ühegi kitsa grupi huve, sest Eestis ei ole ega tule eliidi demokraatiat. Ennekõike on president positiivse hinnangu andnud valitsusliidu tööle, läbi selle ka valitsust aktiivsele positsioonile asetades. Teisalt, öeldes, et rahvaga tuleb arvestada, sest riik kuulub rahvale, on Rüütel ka rahvast mõjuvõimsana näinud. See viitab, et president näeb rahvast aktiivsemana võrreldes oma ametiaja esimese kõnega. Mõnevõrra kriitilisem on Rüütel riigi parteistumise ohtu nähes, heites poliitikutele ette liigset erakonnakesksust ning mitte piisavat koostööd erakondade vahel. Ennast on Rüütel positsioneerinud kui suunanäitaja ja nõuandja, samastamata end võimuga või rahvaga.

2.3.2 Vastutuse diskursus

Teise diskursusena saab tuua vastutuse diskursuse, kus peamise väljakutsena näeb president poliitikute aga ka ajakirjanduse ning inimeste suuremat vastutustundlikkust nii valitsemises aga ka ühiskondlikus elus. Ennekõike leiab Rüütel, et ei tehta piisaval määral vahet heal ja kurjal ning et liigne vabadus võtab vastutuse.

(lisa 8 lõik 21) Kui hea ja kurja taju ühiskonnas nõrgeneb, siis võib küll kehtestada ennetavaid käitumisjuhiseid, aga üksnes nende abil ei saa vältida ega lahendada ühtki kriisi.

Antud diskursuse toob Rüütel välja selle, et poliitikud peavad igapäevaselt õigustama oma mandaati valijate ees. Samas ei taju mitmed poliitikud piisava selgusega oma vastutust. Rüütel viitab tollase kaitseministri Jaak Jõerüüdi tagasiastumisele, samuti võib näha seal

viiteid 2005. aasta alguses tagasi astunud peaministrile, aga ka kaudsemalt teistele poliitilistele skandaalidele, mis ilmestasisid aastat 2005.

(22)Poliitik saab oma valijatelt mandaadi teatud perioodiks, kuid seda tuleb igapäevase tööga õigustada ja uuendada. Oma kohustuste eiramine on vastutustundetu ja lubamatu, aga samas pole poliitilise vastutuse võtmine tagasiastumise kaudu universaalne lahendus igaks elujuhtumiks.

Samuti toob president Rüütel välja vajaduse selge võimude lahususe järele, viidates sellega ajakirjanduse liigsele võimu kuritarvitamisele, kui võetakse teiste võimuorganite rolle üle (lisa 8 lõik 23) ega tajuta sellega oma vastutuse piire.

Inimeste vastutusele on Rüütel viidanud läbi tolerantsuse ning sallivuse kasvatamise. Laiemalt kultuurile viidates on president välja toonud selle, et ühiskonnas on eskaleerumas sallimatus, samas kui peaks olema rohkem sallivust teiste kultuuride suhtes, sest multikultuurilisus on ühiskonnale hea. Sellega viitab Rüütel Prantsusmaal toimunud tänavarahutustele, samuti seoses Taani pilapildiskandaalile levinud rahutustele. Sealjuures paneb Rüütel vastutuse eelkõige rahvale üldistatult.

(lisa 8 lõik 19)Nüüdisajal, mil valiku- ja usuvabadus peaksid olema demokraatliku elukorralduse loomulik osa, näeme ometi eskaleerumas sallimatust. Paljukultuurilisus on ühiskonnale rikkus, mis pigem ühendab ja ülendab, kui kahjustab omakultuuri.

Rääkides vajadusest ühtsemate väärtuste järele ning sellest, et tänapäeval ei tajuta enam piisavalt hästi hea ja kurja vahet, viitab president Rüütel ka paavstile, tuues paavsti sõnadega välja, et vabadusega kaasneb vastutus, mida järjest enam eiratakse. Paavstile on Rüütel viidanud eelkõige tulenevalt sellest, et 2005. aastal paavst suri.

(lisa 8 lõik 20)Johannes Paulus II on vabadusest mõtiskledes tõdenud, et nüüdisajal leviva arusaama kohaselt ei reguleeri vabaduse kasutamist mingid kriteeriumid ning puudub koht vastutusel.

Niisiis näeb Rüütel vastutuse diskursuses vastutust ja süüd ühtaegu nii võimalolijatel kui rahval, kutsudes kogu ühiskonda enam vastutust võtma ja vabadusega koos ka heal ning kurjal vahet tegema. Rüütel on antud diskursuses selgelt kõrvalseisja ja isegi pigem kõrgemalt poolt suunaja ja nõuandja, ilma et ta samastaks end rahvaga või võimuga, tuues välja mõlema

vajakajäämisi. Sealjuures toob Rüütel teemaks ka teised rahvused ja sallimatuse, viidates sellega kaudselt ka Eesti ühiskonnale.

2.3.3 Eesti tuleviku ja kestlikkuse diskursus

2006. aastal keskendub Rüütel mõnevõrra vähem sotsiaalprobleemidele kui 2002. aastal ning hoopis enam vaatab tulevikku, kus näeb Eestit heaoluriigina. Niisiis saab 2006. aastal tuua välja olulise diskursusena Eesti tuleviku ja kestlikkuse diskursuse, mis võrreldes 2002. aastaga keskendub justnimelt tulevikule. Eesti kestlikkust minevikuperspektiivist vaatlleb Rüütel minimaalselt, ennekõike selleks, et seeläbi rõhutada eesti rahva panust riigi kestlikkuse tagamises. Viidanud on president sealjuures ka Eesti Vabariigi põhiseadusele.

(Lisa 8 lõik 4) Ning nüüd, Eesti Vabariigi 88. aastapäeval ja iseseisvuse taastamise 15. aastal võime kinnitada, et meie riik on "kaitseks sisemisele ja välisele rahule ning pandiks praegustele ja tulevastele põlvetele". Riigi loomine oli võit kogu meie rahva jaoks. Seepärast võime tänast päeva pidada ka omalaadseks võidupäevaks.

Tuleviku perspektiivis näeb Rüütel väljakutsetena sotsiaalprobleemide lahendamist ja inimestega paremat ümberkäimist, et tagada rahva ja riigi heaolu tulevikus. Rüütel rõhutab ka seda, et tulevikus on ühtviisi kaasatud kõik ühiskonnagrupid, tuues seega ka tuleviku diskursuses rahva kui subjekti all diskursusesse erinevad ühiskonnagrupid. Ennekõike on antud diskursuses viidanud Rüütel rahvale nimetustega inimesed ja rahvas, aga ka konkreetsemalt välja tuues erinevad ühiskonnagrupid.

(lisa 8 lõik 33) Näen tulevast Eestit heaoluriigina, mille tasakaalustatud arengust võidavad kõik ühiskonnagrupid.

President toob välja ka pere kui Eesti olulise ressursi, mida peab enam toetama. Kusjuures tulevikuperspektiivis näeb Rüütel tervet ja õnnelikku heaoluühiskonda, kus inimestel on meelepärane töökoht ning lapsi sünnib rohkem, sest riik toetab nii nende sündi kui ka kasvatamist.

(lisa 8 lõik 32) Ennekõike tahan ma aga näha kindlalt tulevikku vaatavat õnnelikku, tervet ja hoolivat rahvast. Eesti inimestel, kes väärtustavad peret rohkem kui keskmised eurooplased, on püsivad abielud ja kindlus saada rohkem lapsi.

Sealhulgas toob president välja ka vajaduse riigi suuremale kohalolekule inimeste elus, pannes seega vastutuse eelkõige riigile ja viidates rahvale kui kodanikele, mida Rüütel veel 2002. aastal ei teinud. Samas eeldab Rüütel, et inimestes on illusioon, justkui ei vajataks riiki.

(lisa 8 lõik 33) Kodanikele on riigi "kohalolek" igal hetkel tajutav - olgu siis hariduse, arstiabi või politsei kättesaadavuse kaudu. Illusiooni asemel, nagu ei vajaks me riiki, annab kindlust teadmine, et just see riik kannab oma rahva eest hoolt, mis ka ei juhtuks.

Rüütel ütlebki, et eesmärk, mille nimel järgnevad aastad töö teha, peaks olema rahva ja riigi toimumisvõime kasv, mis väljenduks positiivses iibes, ressursside paremas rakenduses, haridustaseme, elujärje ja eluea tõusus (lisa 8 lõik 25).

Eesti tuleviku ja kestlikkuse diskursuses on Rüütel asetanud selgelt vastutuse võimulolijatele, viidates ka sellele, et rahvas ootab poliitikutelt Eesti koha kindlustamist maailmas. Kusjuures, Rüütel mainib ära ka selle, et võimulolijad peaks keskenduma probleemide lahendamisele, mitte „minevikus tammumisele ja arveteklaarimisele“ (lisa 8 lõik 36). Mina-vormi on Rüütel antud diskursuses samuti kasutanud, viidates just sellele, et loodab näha võimulolijaid selles suunas tegutsemas, sealjuures ka järgmistele valimistele 2007. aastal viidates.

(idib) Rahvas ootab tänaastelt poliitikutelt Eesti rolli määratlemist ja koha kindlustamist üha keerulisemaks muutavas maailmas. Loodan, et just sellele pühenduvadki kõik poliitilised jõud oma edasises tegevuses, sealhulgas järgmistele valimistele eel.

Tulevikuperspektiivis asetab Rüütel olulisele kohale ettevõtluse arengu, mis peaks toimuma üle-Eestiliselt. Samuti on Rüütli hinnangul tulevikus kasutusel enam tehnoloogiat, mis leevendaks tööjõunappust, viidates sellega ka antud hetkel Eestis probleemiks olnud tööjõu puudusele.

(30)Kujutledes Eesti riiki kümne aasta pärast, näen ma ettevõtluse edenemist kõigis maanurkades.[...]Tootmises ja teeninduses on laialt kasutusel kaasaegsed tehnoloogiad, leevendades tööjõu nappust.

Ka viitab Rüütel Skype'i eduloole, nähes samas tulevikus rohkem taoliste firmade levikut, aga ka tippspetsialistide koondumist Eestisse. Sealjuures on Rüütel ka viidanud sellele, et need edukad noored, kes praegu järjest Eestis lahkuvad (viidates sellega ka n-ö ajude äravoolu probleemile, mis selleks hetkeks oli ka ühiskonnas tõstatunud), tulevad Eestisse tagasi ja toovad kaasa ka kogemusi ja teadmisi.

(lisa 8 lõik 31)Kümne aasta pärast pole Skype erandlik edulugu, vaid üks paljudest Eesti päritolu rahvusvahelise haardega firmadest.

Seega on Rüütel Eesti tuleviku ja kestlikkuse diskursuses näinud eelkõige vajadust kindlustada Eesti koht maailmas ning selle jaoks pöörata tähelepanu just sotsiaalprobleemide lahendamisele. Vastutuse asetab Rüütel võimulolijatele, sest rahvas nõnda tahab. Rüütel on viidanud rahvale ka kui kodanikele, kusjuures sellest tulenevalt rahvast juba aktiivsema subjektina käsitletud võrreldes varasemaga. Ennast on Rüütel märksa enam protsessi keskele asetanud läbi mina-vormi kasutamise ja enda tulevikuvisioni esitamise. Samas ei samasta Rüütel end otseselt ei rahva ega võimuga.

2.3.4 Sotsiaalse ebavõrdu diskursus

Rüütel on sarnaselt oma 2002. aasta kõnele ka 2006. aastal välja toonud sotsiaalse ebavõrdu diskursuses, kuid selles võib näha teatavat diskursiivset nihet võimulolijate kasuks, sest 2006. a. paneb Rüütel vastutuse kogu ühiskonnale ega too sealjuures konkreetselt võimulolijaid üldse välja. Rüütel on kasutanud meie-vormi, viidates kogu ühiskonnale, kes on mures sotsiaalprobleemide leviku pärast Eestis.

(11)Juba aastaid oleme olnud mures koolikohustuse täitmise, alkoholismi, narkomaania ja aidi leviku, liiklus- ja tööõnnetuste kurva statistika pärast. Ainult räägime sellest, et paljud avalikud teenused muutuvad inimestele nii geograafiliselt kui rahaliselt raskesti kättesaadavaks. Kutsume üles rikkust üha kasvatama, leppimata kokku, kuidas seda kasutada.

Sealjuures viitab Rüütel ka 2006. aastal vajadusele enam hoolitseda ühiskonna erinevate gruppide eest, tuues sarnaselt 2002. aastaga välja nii eakad kui lapsed. Rüütel on 2006. aasta kõnes enam kaustanud mina-vormi, positsioneerides end sellega julgemalt ka suunanäitajaks ja väljendades seeläbi isiklikku arvamust, mitte viidanud läbi teadlaste nagu 2002. aastal. Rüütel kutsub üles endiselt tegema pingutusi, et Eesti ühiskond muutuks sidusamaks ja hoolivamaks ning areng tasakaalustatumaks, kuigi möönab ka seda, et nende tendentside suurenemist võib ühiskonnas märgata (lisa 8 lõik 9, 16).

(lisa 8 lõik 16)Õiglustunnet riivab igasugune hoolimatu ümberkäimine suurima varanduse - inimestega, olgu siis pensioniealiste, töövõimeliste või lastega. Just mure nende tendentside süvenemise pärast on ajendanud mitmeid mu arvamused.

Sotsiaalse ebavõrdu diskursuses on Rüütel võimulolijatele väga üldiselt ja meie-vormis viidanud, kaasates sealjuures ka kogu ühiskonda ning erinevuseks 2006. aastaga saab tuua selle, et vastutust näeb Rüütel ka rahval. Samas, öeldes, et vastutus sõltub võimetest ja positsioonist, viitab Rüütel siiski sellele, et mõjukuse ja võimu ühiskonnas määrab siiski

positsioon, mis aga võimalolijatel tulenevalt juba nende institutsionaalsest kohustusest on kõrgem.

(37)Me peaksime mitte ainult soovima, et igal inimesel oleks Eestimaal hea ja turvaline elada, vaid igaihel meist lasub vastutus midagi ka selleks teha - vastavalt oma võimetele ja positsioonile.

Niisiis võib 2006. aastal näha sotsiaalse ebavõrdsuse diskursuses teatavat nihet üldistustele. President toob endiselt välja vajaduse sidusama ja hoolivama ühiskonna järele, kuid paneb vastutuse igaihele. Rüütel on probleemide väljatoomisel kasutanud läbivalt meie-vormi, just seeläbi viidates kõigi osalusele ja vastutusele, samuti on Rüütel kasutanud mina-vormi, seeläbi ka enda positsiooni kui suunanäitaja ja nõuandjana kinnitades.

2.3.5 Edu diskursus

Veel saab välja tuua edu diskursuse, milles Rüütel ennekõike rõhutab Eesti majanduslikku edu, jätkates sellega 2002. aasta diskursust. Kuna Eesti majanduslik positsioon oli 2000. aastate alguses vaid tõusujoones, siis saab seda pidada ka igati loogiliseks. President Rüütel on oma kõnes toonud välja selle, et rahva heaolu ja turvatunne saavad tulla Eesti majanduskasvust, mis on Euroopas üks kiiremaid.

(lisa 8 lõik 9) Selleks loob eeldusi majanduskasv, mis on Eestis kiirem kui enamikus Euroopa Liidu liikmesriikides.

Eesti majanduslikku edu on Rüütel näinud seoses Eesti keskmise palga ostujõu kasvuga, mis aastal 2006 oli poole suurem kui kuus aastat varem, samuti peab ta oluliseks seda, et Eesti on pälvinud kõrge usalduse välisinvestorite hulgas. Väljakutseks peab Rüütel seda, et enam oleks innovatsiooni ka Eestis ega loodetaks nii palju välisinvestoritele ning Euroopa fondidele (lisa 8 lõik 29). Edu näeb Rüütel ka tulevikuperspektiivis, kus Rüütli lootuste kohaselt on ettevõtlus arenenud kõigis Eesti piirkondades, samuti kasutatakse tootmises enam inime-tarkust ja kaasaegseid tehnoloogiaid ning innovatsiooni (lisa 8 lõik 30).

(lisa 8 lõik 29) Kui tahame püsida konkurentsivõimelisena, peame teel teadmispõhisele majandusele jõudma arengukavadest tegeliku innovatsioonini, lootmata seejuures vaid välisinvestoreile või Euroopa fondidele.

Edu diskursuses saab välja tuua ka Eesti riigi arengu, mida Rüütel kirjeldab kui edulugu.

(lisa 8 lõik 6) Iseseisvuse taastanud Eestist sai vaba maailma täieõiguslik osa, Euroopa Liidu ja NATO liige. Meie heaolu kasvab ja võimalused avarduvad.

Edu diskursuses saab välja tuua ka eestlaste kultuurialase edukuse. Sarnaselt 2002.a. on Rüütel ka 2006.a. kõnes välja toonud eestlaste rahvusvahelise edukuse. Vaadeldes edukäiku maailmas, on president öelnud, et järjest enam saab maailm osa Eesti panusest, nähes sellega eesti kultuuri rahvusvahelisemaks muutumist. Kiituse läbi on Rüütel hellitanud nii rahvast kui ka võimulolijaid, niisiis võib antud diskursust mõlemas kõnes pidada ka teatavas mõttes pingete mahendajaks ja kriitika leevendajaks. Rüütel on kiitnud ka sportlaste edukust, viidates olümpiavõitjatele, sealjuures ka eraldi mainides, et võidu saavutas mitmerahvuseline meeskond, tuues sellega esmakordselt presidendi diskursusesse ka selle, et Eestis elab mitmest rahvusest inimesi, kes on samuti Eesti jaoks olulised.

(7) Meie suusatajate olümpiatriumf, mida nautisid spordisõbrad kogu maailmas, oli tasu pikaajaliste pingutuste ja mitmerahvuselise meeskonna suurepärase koostöö eest. Kristina Šmigun ja Andrus Veerpalu on pälvinud Eesti riigi ja rahva tänu ja ülima tunnustuse[...].

Niisiis on edu diskursuses Rüütel ühtviisi tunnustav nii võimulolijate kui rahva suhtes, kusjuures rahvast on Rüütel käsitlenud laiemalt ja välja toonud ka teiste rahvaste panuse Eesti edu saavutamises. Sealjuures on Rüütel kasutanud läbivalt meie-vormi.

2.3.6 Julgeoleku diskursus

Veel on 2006.a. võimalik välja tuua julgeoleku diskursus, mis 2002.a. oli pigem tagaplaanil. Rüütel rõhutab vajadust tagada turvalisuse nii NATO liikmena aga nähes ka julgeolekuriske laiemalt, näiteks keskkonnakahjudena (lisa 8 lõik 8, 24).

(lisa 8 lõik 8) Et saavutuste sära ei tuhmuks, tuleb pidevalt kindlustada vabadust ja julgeolekut - seda nii rahvusvahelises ulatuses kui ka Eesti-siseselt.

Seega näeb Rüütel vastutajana eelkõige võimulolijaid, kelle pädevuses riigieelarvest rahaeraldiste tegemine on.

(lisa 8 lõik 12) Julgeolekuriske tuleb käsitleda senisest märksa laiemalt ning see peab väljenduma ka hädavajalike rahaeraldistena riigieelarvest piirivalvele, et soetada merereostuse avastamiseks vajalikke seirevahendeid.

Niisiis on Rüütel julgeoleku diskursuses võrreldes Meriga toonud sisse selle, et julgeolekut nähtaks laiemalt, erinedes just selles punktis president Meri diskursusest. Vastutus sealkohal on ennekõike võimalolijatel.

Kokkuvõte

2006. aasta kõnes on võrreldes 2002. aasta kõnega rohkem tähelepanu riikluse arengule ja jätkusuutlikkusele pööratud, kus suurimateks väljakutseteks peab Rüütel kindlustada seda, et riik on rahva oma ning demokraatiat ei ohustaks poliitikud, kes saavad mõjukatele positsioonidele. Ka on Rüütel rõhutanud vajadust suunata enam vastutusõigust kohalike omavalitsuste tasemele. Sealjuures on antud diskursuses asetanud Rüütel rahva võimuga pigem võrdväärsele positsioonile.

Teiseks saab tuua vastutuse diskursuse, mida Rüütli 2002.a. aastal polnud ja kus peamiseks väljakutseks on vastutuse võtmine nii võimalolijate (kaasa arvatud ajakirjandus kui neljas võim) aga ka ühiskonna poolt tervikuna.

Olulise diskursusena saab Rüütli kõnes välja tuua Eesti tuleviku ja kestlikkuse diskursuse, kus ennekõike tuleb vaeva näha sotsiaalprobleemide lahendamise, mille tulemusel aga näeb Rüütel Eestit heaoluühiskonnana. Ennekõike on sealjuures vastutus võimalolijatel ning rahvale annab Rüütel võimu sellega, et viitab õigustele, mis kodanikel riigi ees on.

Veel saab välja tuua sarnaselt 2002. aastale sotsiaalse ebavõrdsuse diskursuse, kus aga Rüütel on viidanud probleemidele üldistavalt, asetamata sealjuures vastutust konkreetselt kellelegi ja nähes seda kogu ühiskonna probleemina. Sarnaselt 2002. aastaga rõhutab Rüütel inimese tähtsust ühiskonnale.

Veel saab välja tuua edu diskursuse, kus Rüütel sarnaselt 2002.a. rõhutab eestlaste tublidust maailmas, samuti rõhutab majandusedu olulisust turvalisuse tagamise. Sealjuures on Rüütel välja toonud sportlaste edu kiites ka selle, et võit saavutati mitmerahvuselise meeskonna koostöös.

Julgeoleku diskursuses näeb Rüütel väljakutsena tagada julgeolek ka laiemalt, mitte vaid NATO-ga seoses, viidates sealjuures keskkonnariskidele ja vajadusele neid ennetada, lisades sellega julgeoleku diskursusesse uue teema ja uue ohu allika. Vastutajana näeb selles Rüütel ennekõike võimalolijaid.

Võib öelda, et 2006. aasta kõnes on president pigem eelistanud rahvast, nähes rahvast ka mõnevõrra aktiivsema subjektina kui 2006. aastal. Rüütel on rõhutanud kõne peamistes diskursustes – riikluse arengu ning Eesti tuleviku diskursustes – rahva kui kodanikkonna õigus ja ootusi riigi suhtes. Sealjuures on Rüütel kaasanud terve ühiskonna, eraldi ka rõhutades vajadust kaasata erinevaid ühiskonnagruppe. Samas on Rüütel välja toonud tunnustavalt valitsuse tegevuse ja mõjukuse, teisalt ka poliitiku vastutuse võtmise osas kriitikat tehes, mistõttu näeb leebumist võimalolijate suhtes Rüütli poolt. Endiselt näeb Rüütel võimalolijaid pigem aktiivsemal positsioonil kui rahvast, kuigi rahva ja võimu vahekorras on toimunud n-ö tasakaalustumine. Ennast on Rüütel asetanud suunanäitajaks ja enam positsioneerinud protsessi keskele läbi mina-vormi kasutuse.

Kokkuvõttev tabel Arnold Rüütli kõnedes väljatoodud probleemide ja nende lahendustega asub magistritöö lisades (lisa 2).

3. President Toomas Hendrik Ilvese kõned

3.1 Kontekst

„Kodanikuühiskonna ja kodanikualgatuse ärkamine tänases Eestis ei ole toimunud latusalt. Vahepealsed ligemale 50 aastat on jätnud oma jäljed inimeste mälusse, väärtushinnangutesse, käitumistavadesse. Teisalt, rahvusvahelises võrdluses on Eestis suhteliselt palju mittetulundusühendusi, kolmas sektor on suutnud ennast ühiskonnas nähtavaks teha. Samas ei näita elanikkonna küsitlused siiski Eesti elanike väga suurt aktiivsust ühendustes ega ka teistes mitteinstitutionaalse poliitilise osaluse vormides. Kaks kolmandikku kuni kolm neljandikku ei osale ühegi kodanikeühenduse töös. Osalemine on tavalisem kõrgemalt haritud ning suurema sissetulekutega inimeste, samuti eestlaste seas.“ Nii kirjutab Eesti Inimarengu Aruanne kodanikuühiskonna arengute kohta 2007. aastal (EIA, 2008: 32, 38).

Eesti Inimarengu Aruanne ütleb 2011. aastal tagasivaatavalt poliitika kohta, et Eesti näiline stabiilsus peidab ka nõrkusi, sealhulgas ohtu üle institutsionaliseeruda, mis muudab parlamendi üha enam n-õ kummitempliks, mis ei suuda kontrollida täitevvõimu. Võim liigub seega üha enam valitsuskabineti või üksikute koalitsioonipoliitikute kätte, kes võivad seejärel kasutada seda võimu oma positsiooni põlistamiseks (Eesti Inimarengu Aruanne, 2011: 163). Selles peitub oht, kui parteisüsteem on tasakaalust väljas ja puudub selge väljavaade võimu vahetumiseks.

2006. aasta majandust iseloomustas jätkuv majanduskasv, mida soodustas rahapoliitiline keskkond, majanduskasvuks hinnati umbes 11%. Võrreldes varasemate aastatega hoogustus ka palgakasv. Samuti kasvas tööhõive, mille taga olid eelkõige uued tööturule sisenejad aga ka töötute ja heitunute vähenemine. Võrreldes 2005. aastaga langes töötuse määr 7,9%-lt 6%-le. 2006. aastal paranesid maksulaekumised ning koondeelarve ülejääk ulatus ligikaudu 4%-ni SKP suhtes. Ülejääk tulenes teadlikust reservide suurendamisest, maksutulude prognoositust paremast laekumisest ning kavandatud kulude osalisest edasilükkamisest. Nimelt ei võimaldanud kinnisvarabuumist põhjustatud pakkumispoolsed piirangud täiel määral ellu viia ministeeriumide ja kohalike omavalitsuste küllalt ambitsioonikaid investimisprogramme. Järgides kevadel välja töötatud riigieelarve strateegiat, kiitis Riigikogu detsembris heaks 2007. aasta riigieelarve, mis seadis eesmärgiks 1,9% ülejäägi SKP suhtes. 2006. aastal kasvas jätkuvalt eluaseme- ja kommerts-kinnisvaralaenude hulk (Eesti Panga...2006: 94-100).

2006. aastal tõstis Moody Eesti riigireitingu väljavaate stabiilsest positiivseks ning Standard&Poor ja Fitch langetasid positiivsest stabiilseks. Moody'se positiivne väljavaade näitab euroalaga liitumisele suunatud pikemaajalist protsessi. Standard&Poor'si ja Fitchi reitinguhinnangutes kajastuva stabiilse väljavaate põhjuseks on eurole ülemineku edasilükkamine 2008. aastaks. Eesti reitingu edasist tõusu takistas eelkõige teiste sama reitinguga riikide tunduvalt kõrgem elatustase. Samas Eesti riigireitingut toetavad peamiselt tugev eelarvepoliitika, paindliku ja konkurentsivõimelise majandussüsteemiga kaasnenud kiire majanduskasv ja tugev pangandussektor (ibid: 99).

Sama saavutusterohkem nagu oli 2006.a. majanduses oli aasta ka spordis. Kokku võitsid Eesti sportlased olümpiamängudel, maailmameistrivõistlustel ja Euroopa meistrivõistlustel 115 medalit (PM, 2006).

Poliitikas iseloomustasid 2006. aastat jällegi muutused, sest aprillis ühinesid Isamaaliit ja Res Publica. Erakonna eesmärgiks sai võitlus nomenklatuurse mõtteviisi, vasakpopulismi ja ebaetiliste vahendite kasutamise pealetungi vastu. „Tunnetame, et seda ootab meilt ühiskond“. Samas jäi IRL toetus ühiskonna terve aasta vältel tehtud arvamusküsitluste põhjal pigem tagasihoidlikuks (Koch, PM). 2006. aasta sügisel tekkis aga sootuks uus erakond – Eestimaa Rohelised, kes „on ainus poliitiline ühendus Eestis, mille peaeesmärgiks on jätkusuutlik eluviis ja majandamine“ (Eestimaa Rohelised koduleheküljel).

2006. aasta mais pingestas olukorda eestlaste ja mitte-eestlaste vahel Pronkssõduri küsimus. 9. mail tekkis vastasseis Tõnismäele Pronkssõduri juurde tulnud veteranide ja rahvuslaste vahel, mille küll politsei peatas. Pronkssõduri ümbrus võeti politsei poolt pooleks aastaks kõrgendatud tähelepanu alla. Valitsusjuht Ansip soovis pronkssõdurit teiselaldada, kuid Keskerakond ja Rahvaliid sellega ei nõustunud. „Nii või teisiti pole pronkssõduri küsimuses kõiki rahuldavat lahendust loota,“ sedastas Postimees 2006. aasta lõpus. Ennekõike käis vaidlus sõjahaudade ja keelatud rajatiste kõrvaldamise eelnõu seadustamisest, mida Keskerakond ja Rahvaliid järjekindlalt tõrjusid ja mida IRL ja Reformierakond toetasid (Bärenklau, 2006).

2006. aastal tulid ilmsiks maadevahetustega seotud pettused ning selle tõttu astus ametist tagasi keskkonnaminister Villu Reiljan (Karnau, 2006). Ministrit süüdistati pistise võtmises. 2006. aastal kinnitas Riigikogu ka uue kaitseväge juhataja, kelleks sai kindral Ants Laaneots.

Postimehe tellitud Emori küsitluse järgi pidasid inimesed aasta kõige tähtsamaks sündmuseks presidendivalimisi ja aasta inimeseks valitigi 2006. aasta sügisel presidendiks saanud Toomas Hendrik Ilves, sellega sarnanes olukord ka Rüütli presidendiks saamisega. „Valiku põhjuseks nimetati tema presidendistaatust, aga ka seda, et Ilves räägib hästi, on tark, intelligentne ja kompetentne, esindab Eestit hästi ning on tegus, elujaatav, aktiivne ja ajab õiget asja,“ kirjutab Postimees 2006. aasta lõpus (Koch, 2006). Lisaks presidendivalimistele tõi rahvas oluliste sündmustena välja ka USA presidendi ja Ühendkuningriigi kuninganna külaskäigu Eestisse.

2006. aastal osteti majandus- ja kommunikatsiooniministri Edgar Savisaare ettepanekul riigile tagasi 2001. aastal erastatud Eesti Raudtee. 2006. aastal selgus ka see, et Tallinn on aastal 2011 koos Turuga Euroopa kultuuripealinn. 2006. aasta märtsis suri president Lennart Meri.

2008. aasta lõpus tõsisemat tormi tõotanud üleilmne majanduskriis jõudis 2009. aastal täie jõuga Eestisse, Eesti majandus hakkas kasvama 2010. aastast, kuid majandussurutisest taastumine on läinud oodatust aeglasemini. Eesti ühiskonna stabiilsusvaru on majanduskriisi katsumustele hästi vastu pidanud, tõestades maailmale väikeriikide eeliseid: suuremat sitkust ja kiiret reageerimisvõimet (EIA, 2014: 95). Eesti on järk-järguliselt lähenemas põhjamaisele tasakaalustatud arengu mudelile, kuid demokraatliku õigusriigi sisulises toimimises oleme neist sama palju maha jäänud kui materiaalse heaolu tasemes. On aga põhjust väita, et Eesti riigi ülesehitamisel saavutatu ja rahva osalustahe on loonud küllalt head eeldused selle vahe vähendamiseks (ibid).

2012.-2013. aastat ilmestab Eestis teatud murrangumoment riigivõimu ja rahva suhetes. Selgelt on tõusnud päevakorda ja teadvustatud vajadust muuta hoiakuid ja väärtushinnanguid seoses valitsemise toimimise, osalemise ja poliitilise kultuuriga (EIA, 2014: 66). Eesti kodanikuühiskonna areng on jõudnud tasemele, kus kodanike informeeritus ja teadmised on kasvanud ning vabakond ei soovi enam leppida sellega, et nende seisukohti poliitiliste otsuste tegemisel ei arvestata. Samas, vaatamata kodanikuühiskonna suhteliselt heale arengutasemele võrreldes teiste siirderiikidega, on poliitilise osaluse näitajate osas Eesti skoor üsna kesine (ibid). Saavutamaks muutusi poliitilise kultuuri ja osaluse valdkonnas ei piisa üksnes kodanikuühenduste suutlikkuse tõstmisest, vaid tuleb muuta arusaamu kodaniku rollist otsustamises osalejana, tagades seejuures ka seni poliitikast eemale tõrjutud ühiskonnagruppide kaasamise (EIA, 2014: 69).

Tänaseks on Eesti hoolimata läbitud arengust jõudnud oma tervise ja elujärje osaindeksitega tasemele, mille kõige arenenumad võrdlusriigid saavutasid 10-20 aastat tagasi. Eesti lähenemiseks maailma parimate inimarengu näitajatega riikidele on ennekõike oluline kasvatada rahvamajanduse tootlikkust ning edendada tervisekäitumist. Eesti elanike tervise viimase aastakümne trendid lubavad teha väga lihtsustatud kokkuvõtte, et vanemaealine osa rahvastikust elab kauem, keskealine elab tervislikumalt, kuid noorte seas väheneb tervist kaitsvate tegurite mõju (EIA, 2014: 37-42).

2013. aastat iseloomustab Eesti majanduskasvu aeglustumine. Eesti majanduses kujunes 2013. aasta mitmetahuliseks – aasta esimese poole majanduslangusest hoolimata hõivatute arv suurenes ning keskmise palga kasv kiirenes. Kui I kvartalis suurenes SKP võrreldes 2012. aasta sama perioodiga 1,3%, siis IV kvartalis 0,3%. Kokku kasvas Eesti SKP 2013. aastal 0,8%, mis oli viimase nelja aasta väikseim tõus. Majandusareng on olnud prognoositust kehvem kaubanduspartnerite tagasihoidlikuma majanduskasvu tõttu, mis piirab eksporditava sektori kasvu. Eesti majanduskasv põhines 2013. aastal suuresti majapidamiste tarbimise kasvu, mida toetas palgatulu kiire suurenemine. 2013. aastal taastus euroala majandus oodatud kiirusel, kuid Eestit mõjutab oluliselt ka Soome majanduse oodatust halvem käekäik. Eesti majanduse väljavaadet ümbritsevad ohud on endiselt seotud ekspordi kasvuga, mis võib osutuda prognoositust madalamaks (Eesti Panga...2013).

Poliitilisel maastikul iseloomustavad 2013. aastat erinevad skandaalid, kus ennekõike Reformierakond värvi andis. 2013. aasta keskel sattus Reformierakonna liige Kristiina Ojuland võltsimis-skandaali, mille tulemusel ta erakonnast välja visati (PM, 2013). 2013. aastal tekkis skandaal kultuuriajalehe Sirp peatoimetaja vahetuse tõttu, mille tulemusel astus tagasi kultuuriminister Rein Lang ning tema asemel sai uueks kultuuriministriks Urve Tiidus (EPL, 2013). 2013. aasta oktoobri alguses lahvas Keskerakonna rahastamiskandaal, kus aga Kadri Simson eitas täielikult teda süüdistatud musta raha toimetamises erakonnakontoris (Pihl, 2013). Oktoobri lõpus toimusid kohaliku omavalitsuse valimised, kus erilisi muudatusi võimuvahekorras ei ilmnunud, Tallinnas jäi endiselt võimule Keskerakond.

2014. aasta alguses lahkus omal algatusel peaministritoolilt Andrus Ansip, kes oli valitsusjuht alates 2005. aastast. „Teatan, et olen teinud 4. märtsil 2014. aastal Vabariigi Valitsuse istungil teatavaks oma otsuse astuda tagasi omal algatusel Vabariigi Valitsuse paragrahvi 9 lõike 3 alusel,“ ütles Ansip (Valitsuse koduleheküljel). Põhjendusena selgitas Ansip: „On mõistlik

anda juba varakult enne valimisi nii erakonna juhtimine kui ka peaministri amet üle uutele tegijatele, et valijatel saaks olla valik, kas toetada olemasolevat poliitilist jõudu või olla temale vastu.“ (Kahu, 2014). Uueks peaministriks sai Taavi Rõivas.

2014. aasta alguses vapustasid maailma sündmused Ukrainas. Ukraina presidendi Viktor Janukovõtši otsusel loobuda 2013. aasta novembrikuisel Vilniuse tippkohtumisel assotsiatsioonileppest ELiga olid saatuslikud tagajärjed. Selle tulemusel tekkinud ja järjest kasvanud meeleavaldused viisid tema kukutamiseni 2014. aasta veebruaris. Märtsis kasutas Venemaa aga tekkinud segadust Krimmi annekteerimiseks ja Ida-Ukrainas rahutuste korraldamiseks. Kriis on nüüdseks kujunenud nii laiaulatuslikuks, et sinna on kaasatud kogu rahvusvaheline kogukond (PM, 2014).

2014. aasta veebruari keskel sõlmiti Vene-Eesti piirilepe, mis on ühtekokku kolmas katse seda teha. Piirileppe küsimus sai alguse juba 1994. aastast ning lahenduse sai alles 2014. aastal (Salu, 2014). Sealjuures oli Eestis ka piirileppe vastaseid. Riigikogus esindamata Konservatiivne Rahvaerakond korraldas riigikogu hoone ees Eesti-Vene piirilepingute ratifitseerimise vastu meeleavalduse, kuhu kogunes sadakond inimest. Selle kohta on Postimees 2014. aasta veebruaris kirjutanud järgnevalt: „Moskvas teisipäeval sõlmitava Eesti-Vene piirileppe vastu võtab Eestis sõna mitmekesise taustaga, vähemõjukas, kuid häälekas rühm entusiaste.“ (Ideon, 2014)

Eelpooltoodud konteksti kirjeldusest tulenevalt olen analüüsinud Ilvese 2007. aasta ja 2014. aasta kõnesid.

3.2 2007. aasta kõne

3.2.1 Kodanike rolli diskursus

Ilves on alates ametisseastumisest rõhutanud kodanikuühiskonna tähtsust ja vajalikkust. Ka oma esimeses aastapäevakõnes on Ilves ennekõike rõhutanud tugeva kodanikkonna vajalikkust ühiskonnas. Ennekõike võib antud diskursuses näha viiteid 2007. aastal ees seisvatele Riigikogu valimistele, mistõttu peab president oluliseks anda sellega seoses suunajuhiseid valijatele. Antud diskursus on selgelt jätk juba Meri ja Rüütli poolt toodule, Ilves aga rõhutab erinevalt oma eelkäijaist, et ennekõike on oluline tugeva ja nõudliku valijaskonna olemasolu.

President alustab oma kõnet viidetega ajalukku, kirjeldades kodanikuühiskonna arengut Eestis iseseisvumise eelsel perioodil, mis sai Ilvese hinnangul toimuda just vaimse ärkamise ja hariduse leviku tulemusel. Ilves teeb rohkelt viiteid Eesti ärkamisaja silmapaistvatele tegelastele (lisa 9 lõik 3-7).

(lisa 9 lõik 2)Ilma eesti haritlaskonnata oleks idee iseseisvast, demokraatlikust rahvusriigist jäänud nimetuks tungiks. (8)Tänapäeval nimetame sellist rahva seas vaimlise aluse ja struktuuri loonud, ja oma riigini viinud sidusust kodanikuühiskonnaks.

Ilves viitab selles kontekstis ka Ameerika 19. sajandi ühiskonnale ja Alexis de Tocqueville'ile, kui kirjeldab kodanikuühiskonna väljakujunemist Eestis (lisa 9 lõik 8). Sealjuures rõhutab Ilves, et Eesti saavutas juba iseseisvuse just tänu kodanikuühiskonnale, samuti taasiseseisvumise tänu aktiivsetele kodanikele ja kodanikuühendustele.

(lisa 9 lõik 10)Kord ideena alanu sai teoks, me riik sündis kodanikuühenduste – seltside, koguduste, laulukooride – rajatud vundamendile. [...]See kõik on kodanikualgatus, mitte kellegi kingitu. Mitte ülaltpoolt antu, vaid me endi seast ja meie endi seest tõusnu.

Ajaloolises perspektiivis tagasi vaadates on Ilves rõhutanud eesti rahvuse teket ja tähtsust kogu iseseisvumise ja taasiseseisvumise protsessis, kõnetades seega eelkõige eestlasi. Eesti ajalugu meenutades on Ilves eestlaste vastuhakku mõisnikele võrrelnud ka tänapäevaga, mainides, et tänapäevalgi leidub inimesi, kes heal meelele võimule alt üles vaataksid (lisa 9 lõik 6).

Seetõttu näeb Ilves ennekõike vajadust tugeva valijaskonna järele, kes on piisavalt arukas, et suuta hinnata poliitikuid ja valida sealjuures õiged valitsejad. Ilves viitab põhiseadusele ja rõhutab, et Eestis kuulub kõrgeim võim rahvale, mis tähendab ka seda, et Eesti rahval on õigus anda hinnang rahvaesindajatele Riigikogus ja valitsuses. Selle läbi annab Ilves rahvale kui valijaskonnale võimu, samas võimulolijatele viitab kui 'oma volitet esindajatele', kelle positsioon sõltub täpselt sellest, mida rahvas otsustab.

(lisa 9 lõik 11)Nii on ka sätestet me põhiseaduses: kõrgeim võim on rahvas. Ja kuigi me usaldame igapäevaste otsuste tegemise oma volitet esindajaile Riigikogus ja valitsuses, on meil õigus anda iga nelja aasta tagant rahvaesindajate tegevusele oma hinnang.

Eelkõige kutsubki Ilves kodanikuühiskonda rohkem kasutama temale antud võimu osaleda Eesti riigi kujundamise protsessis otsustajana võimulolijate tegevuse üle. Seega vastab Ilves

Eesti Inimarengu Aruandes 2012/13 välja toodule, et poliitilise kultuuri arendamiseks Eestis tuleb ennekõike muuta arusaamu kodanike rollist otsustamisel, tagades ka seni poliitikast eemale jäetud ühiskonnagruppide kaasatuse. Ilves on väga jõuliselt pühendunud eelpooltoodud soovitusel esimese poole rõhutamisele, samas kui seni poliitilisest osalusest eemale jäetud ühiskonna gruppide kohta ei ütle Ilves midagi. Ennekõik ongi Ilves kõnetanud just aktiivsemat osa rahvast. Rääkides valijaskonna tähtsusest on Ilves selgelt samastanud end rahvaga kui valijaskonnaga ning vastandanud võimulolijatega, luues sellega meie-nemad vastanduse.

(ibid)Kas nad tegid hästi, kas nad olid meie, kodanike väärilised, või kuritarvitasid nad seda usaldust? Igaüks võib ise otsustada, igaüks võib anda oma hinnangu.

Ilves toob jõuliselt presidendi diskursusesse laiemalt tagasi presidendi kui kõrgemalseisva suunanäitaja rolli, mis Rüütli ajal pisut tagaplaanile jäi. Ilves on läbivalt oma kõnes kasutanud kõrvuti meie-vormile (millega samastab end eelkõige rahvaga) ka mina-vormi, andes seeläbi suunajuhiseid nii võimulolijatele aga ka rahvale. Valijaskonnale paneb Ilves eelkõige südamele hinnata õigeid asju ning olla nõudlik.

(lisa 9 lõik 12)Ma tahan, et valija teaks: ta saab selle, mida valib. [...]. Ma palun, valige targalt, valige nõudlikult, lubaduste asemel tegusid hinnates. (13)Kasutame siis võimalust, et teha demokraatlike valikutega endale riik, mis meile meeldib. Näitame, et meil ei ole ükskõik.

Võimulolijatele on Ilves viidanud selgelt alavääristavalt ning hukkamõistvalt, heites poliitikutele ette ükskõiksust seoses valimistega, aga ka seda, et valitsemise asemel hakatakse raha koguma järgmisteks valimisteks (lisa 9 lõik 12). Kui Meri tõi poliitikuid kritiseerides välja lausa nimeliselt isikud, Rüütel aga pigem opereeris mõistetega valitsusliit, erakonnad, siis Ilves on jätkanud pigem Rüütli joont ja võimulolijatele järjekindlalt kui poliitikutele ja erakondadele viidates, jäädes sellega teatavale üldistamise tasemele.

Ilves on toonud hukkamõistvalt välja selle, et valimiskampaaniad alahindavad valijaid, sellega jällegi tõstnud rahva „reitingut“. Näitena on Ilves toonud Pronkssõduri teema, mis tema hinnangul ei ole seotud Eesti ees seisvate tõsiste küsimustega. Samas 2006. aastal peeti avalikkuses Pronkssõduri teemat suure tüli ja vastuolude allikaks, mis eelkõige vastandas eestlased ja mitte-eestlased.

(lisa 9 lõik 14)Tuleb tunnistada kahjuks, et lähenemine valimistele, mida oleme mõnede poliitikute puhul näinud, taastoodabki ükskõiksust.[...]Kampaaniasse tiritud teemadel ja

kujudel on üsna vähe pistmist nende tõsiste küsimustega, mille ees me rahva ja riigina seisame.

Ja kuigi poliitikud võivad kampaaniates pöörata Ilvese hinnangul tähelepanu vähetähtsatele teemadel ja sellega valijaid alahinnata, toonitab president iga Eesti kodaniku kohustust valida minna, sest valimata jätmine oleks lugupidamatus nii enda kui ka eelkäijate suhtes, kes valimisvabaduse eest võitlesid.

(lisa 9 lõik 15) Meie esiisad läksid sõtta selle nimel, et saaks ise valida. Mittevalimine on seetõttu põlgus ja lugupidamatus mitte ainuüksi iseenda, oma sõprade ja pere vastu, vaid ka oma vanemate ja esiisade vastu.

Samuti leiab president, et eestlased peavad valida minema, sest leppimine ebaausate poliitikutega ja nende tegudega näitab nõukogude aja mõju inimeste arusaamadele riigi juhtimisest ja majandusest (lisa 9 lõik 17, 18). Seega näeb Ilves sarnaselt Merile kodanikuühiskonna ühe probleemina nõukogudeaja mentaliteeti ja mõjutusi.

Niisiis on Ilves ennekõike kujutanud rahvast kui valijaskonda, kel on suured õigused ja võimalused riigi juhtimises ja Eesti edaspidiste valikute suunamisel. President eeldab, et rahvas on temaga ühte meelt selles osas, mis puudutab poliitikute suhtumist ja käitumist, kasutades julgelt ka meie-vormi ning vastandades seeläbi valijad võimulolijatele. Ilves on rahva asetanud selgelt aktiivsemale positsioonile võrreldes eelnevate presidentidega, eelkõike aga valimisõigusega osa rahvast.

3.2.2 Ohvri diskursus

Veel saab Ilvese kõnes välja tuua eraldi diskursusena ohvri diskursuse, millega Ilves jätkab ennekõike Meri „liini“ ega võta üle Rüütli positsiooni. Niisiis kujutab Ilves eestlasi Nõukogude Liidu ohvrina ja ütleb, et eestlastega toime pandud teod on jätnud eestlaste hinge haavad, mis pole tänaseni paranenud. Sealjuures viitab Ilves ka statistikale, et rõhutada NSV Liidu negatiivset mõju eestlaste kui rahvuse suhtes.

(lisa 9 lõik 38) Pärast meie annekteerimist ja okupeerimist Eestis toime pandud barbaarsused on jätnud eesti rahva hinge haava, mis pole tänaseni terveks saanud. Tartu Ülikooli sotsioloogide uuringud näitavad, et ligi 65 protsenti eestlastest kaotas okupatsioonide ajal vähemalt ühe lähisugulase.

Ka viitab president ohvri diskursuses Enn Soosaarele, kelle tsitaadi kaudu kirjeldab Ilves seda, et eestlastes on endiselt veel nõukogudeaja mentaliteeti, mis mõjutab ka nende hinnanguid poliitikutele.

(lisa 9 lõik 17)[...] (me) petame ennast, kui keeldume vabanemisjärgsetes nuriarengutes nägemast eelnenud aja järelmõju ning taaka. Need ideoloogilised manipulatsioonid, millega süvendati inimeste küünilisust ning vabastati nad moraalsest vastutusest, on jätnud püsiva jälje suure osa inimeste teadvusesse".

Ohvri diskursuses saab veel ühe teemana tuua Vene Föderatsiooni käitumise ja ajaloo käsitle, mille Ilves ühemõtteliselt ja teravalt hukka mõistab. Ilves rõhutab, et Venemaa käsitus totalitaarsest režiimist on lubamatu, sest Venemaa ei tunnista Nõukogude Liidu tekitatud kahju ega näe eestlasi kui ohvreid, vaid hoopis süüdistab eestlasi (lisa 9 lõik 38). Sealjuures loob Ilves ka selge meie-nemad vastanduse Venemaa ja Eesti vahel. Antud teemaga loob Ilves eelkõige tugeva meie-tunde rahvuse põhiselt, kaasates sealjuures nii võimu kui ka rahvast ja tekitades sellega ühise välise vaenlase.

Samas kutsub Ilves üles Eestit edasi liikuma ning mitte jääma kinni mineviku ebaõigustesse poliitiliste otsuste tegemises. Sealjuures sarnaneb Ilves Merile, kes samuti tõi välja totalitaarse süsteemi mõju ja samas kutsus üles andestusele, kuid mitte unustamisele.

(lisa 9 lõik 47)Ühtlasi tähendab see, et Eesti ei saa liikuda edasi, heites kartlikke pilke üle õla ja kujundades oma poliitilisi otsuseid mineviku ebaõiglusest lähtudes.

Ilves on selle jaoks laenanud ka Oskar Looritsa tsitaati, viidates, et minevikku vaadatakse selleks, et sealt tuleviku ja oleviku jaoks õppida (lisa 9 lõik 45), millega president selgitab, miks on vaja ajalugu meenutada ja samas miks on vaja edasi liikuda.

3.2.3 Edu diskursus

Lisaks saab Ilvese kõnes välja tuua ka edu diskursuse. Ennekõike vaatleb Ilves seda läbi majandusliku edukuse, kuid rõhutab ka eestlaste kultuurialast edukust maailmas. Eestlaste edule viidates sarnaneb Ilves Rüütli ja Merile, niisiis võib öelda, et edu diskursus on läbivalt presidentide kõnedes esindatud. Sellega on presidendid ennekõike mahendanud kriitikat ja loonud positiivse fooni oma kõnes.

Ilves kutsub inimesi üles rõõmustama oma kaasmaalaste õnnestumiste üle, tuues välja ka selle, et Eesti võib olla uhke selle üle, et on nõnda läbilöögivõimeline ning edukas.

(lisa 9 lõik 60) Meie väike rahvakild Lääne Euroopa tsivilisatsiooni äärel on meie loomumase kriitilise meele ja skepsise kiuste läbilöögivõimeline ja elujõuline.

Eestlaste saavutustest loetleb president ette nii muusika- kui spordimaailma saavutusi (lisa 9 lõik 61), avaldades ka nimeliselt tänu.

(lisa 9 lõik 61)Äsjane Grammy auhind kinnitas ka rahvusvaheliselt meile endile juba ammu teada tõsiasju: maestro Arvo Pärt ja Eesti Filharmoonia Kammerkoor on maailmakultuuri absoluutne tipp. Meie sportlaste mullused saavutused teevad kadedaks meist palju suuremaid rahvaid.

Peamise väljakutsena edu diskursuses on Ilves välja toonud vajaduse enam keskenduda haridussüsteemis reaalinete osatähtsuse suurendamisele. Ilves ütleb, et Eestile tagab majandusliku edu reaalteadustele suunatud haridussüsteem. Niisiis seob president Eesti majandusliku edukuse meie kõrgharidussüsteemiga, rõhutades vajadust koolitada senisest enam reaalaridusega inimesi, kes panustaksid Eesti edusse maailmamajanduse mastaabis (lisa 9 lõik 55).

(lisa 9 lõik 57) Eestit viivad konkurentsitihedas maailmamajanduses edasi need, kes suudavad luua uusi ravimeid, kirjutada arvutiprogramme, panustada uute energiakandjate väljatöötamisele.

Ilves viitab antud teema puhul ennekõike inimestele, pöördudes eraldi ka õpilaste ja lastevanemate poole, olles pigem kriitiline ja rõhutades vajadust enam mõelda sellele, kuidas ühiskonnas kõrgharidusdiplomisse suhtutakse. President peab vastutustundetuks koolitada spetsialiste sellistel erialadel nagu näiteks ärijuhtimine, ennustades, et nende erialade lõpetajad jäävad tööta. Sealjuures on rahva ja võimu vahekorra konstrueerimise juures oluline see, et president näeb rahva ning üksikisiku panust, kui viitab sellele, et reaallained võivad käia nii mõnelegi üle jõu, kuid ometi peaks võimalikult palju panustama sellele, et suurem hulk inimesi reaalariduse omandaks.

(lisa 9 lõik 53)Et kui matemaatika või loodusteadus käib üle jõu, siis müüme talle kõrghariduse erialal, mis keerulisematel aegadel jätab noore inimese töö ja leivata.
(57)Ühiskond, mis näeb kõrgkoolidiplomis väärtust iseeneses, mis keskendub müügikunstile ja ärijuhtimisele, ei jõua minu meelest kaugele.

3.2.4 Võimulolijate vastutuse diskursus

Kui rahvaga seostab Ilves kodanike rolli diskursust, ohvri diskursust ning suuresti ka edu diskursust, siis võimulolijate kesksamalt saab välja tuua võimulolijate vastutuse diskursuse, kus Ilves näeb kahe peamise väljakutsena ringkäenduse ohtu ning vajadust ära otsustada suured investeeringud riigi jaoks. Niisiis lisab Ilves sellega presidendi diskursusesse majanduse temaatika, mida varasemalt on käsitletud edu diskursuse alateemana ja kus probleeme pole täheldatud. Ilves aga rõhutab ohtusid, mis kaasnevad liigse optimismiga ning sellega, kui võimulolijad ei pööra tähelepanu mujal maailmas väljatoodud tähelepanekutele Eesti majanduse arengute kohta, samuti sellele, kui riigihangete puhul saavad määravaks poliitikute suhted ettevõtjatega.

Esiteks toob Ilves välja selle, et võimulolijad ei suuda näha majandust päris adekvaatselt ning viitab eelkõige sellele, et mujal maailmas hoiatatakse ülekuumenenud majanduse eest Eestis, samas kui Eesti poliitikud ei pööra sellele tähelepanu ning nende valimiskampaanias jäetakse mulje, et Eestit majandustsüklid ei mõjuta (lisa 9 lõik 20).

Teiseks hoiatab Ilves liigsete riskide võtmise eest ja on toonud ka viite Jaan Tõnissonile seoses sellega, et eestlased ei ole osanud rahaga ümber käia ka varasemal ajal (lisa 9 lõik 33). Samas peab Ilves oluliseks ära otsustada suuremahulised investeeringud, sest ennustab juba ette, et varsti ei pruugi enam nii soodne aeg olla. Ilves on oluliste investeerimiskohtadena välja toonud Tallinn-Tartu maantee, Muhumaa silla, tuulepargi looderannikul ja tervishoiusüsteemi kaasajastamise kui Eesti ees seisvad küsimused, mille seast peaks poliitikud midagi valima. Eesti Panga aruanne 2006. aasta majanduse kohta ütleb samuti, et riigil on suur eelarve ülejääk, mis osaliselt tuleneb sellest, et suuremahulisi investeeringuid on edasi lükatud.

(lisa 9 lõik 24) Ma imestan, miks siis riigi kosunud tulud meie poliitikuid üksmeelsemaks ei tee?

Majanduskasvust tingitud suurele kasumile viidates küsib Ilves ka ettevõtjatelt, kas need investeerivad innovatsiooni (lisa 9 lõik 22), olles sealjuures kriitiline, sest viitab sellele, et innovatsioon peaks aitama toime tulla tööjõupuuduse probleemiga. Niisiis paneb Ilves osa vastutusest ka ettevõtjatele. Kuna sel perioodil hakkas järjest enam kimbutama ühiskonda tööjõupuudus, viitab Ilves just sellele probleemile.

Ilves viitab ka sellele, et riigieelarve ülejääki ei kasuta poliitikud mitte ratsionaalsete otsuste tegemiseks, nagu näiteks vajalikud investeeringud, vaid poliitilise relvana valimisvõitluses.

Sellega viitab Ilves jällegi 2007. aasta valimistele, mille kohta ka Postimehe ajakirjanik Kai Kalamees juba 2005. aasta lõpul ennustas, et Keskerakonnale tuleb valimisvõitluses kasuks riigieelarve ülejääk. Sealjuures on Ilves aga viidanud poliitikutele ja erakondadele umbmääraselt, ilma kellelegi konkreetset näpuga näitamata.

(25)Me näeme aasta-aastalt hoopis eelarve planeerimise protsessi, kus hooplemine ülelaekumistega käib justkui loogiliselt asja juurde. Ei varjatagi enam, et riigieelarvesse tekitatakse miljarditesse kroonidesse küündiv ülejääk ja koos sellega tõhus poliitiline relv Eesti igikestvas valimiskampaanias. Pole ju saladus, et meie lisaeelarvetest vaatab vastu pigem poliitiline eelistus kui ratsionaalne vajadus.

Omaette suure teemana võimulolijate vastutuse diskursuses on Ilves välja toonud riigihangete sõltuvuse poliitikutest, mille puhul viitab ta selgele ohule riigi arengus, kasutades sealjuures autoriteetidena teadlasi.

(26)Ida-Euroopa ja siirderiikide edu ja ebaedu põhjuseid uurinud teadlased on veenvalt järeldanud, et riigihangete sõltuvus poliitikute suvast seiskab riigi arengu.

Pidades silmas „ringkäendust“, on Ilves teravalt hukka mõistnud selle, kui majanduses hakkavad mõjutama parteisuhted, hoiatades sellega ka krahhi eest.

(28)Kui turukonkurentsi ja parimaid pakkumisi hakkavad asendama parteisuhted, siis toob see varem või hiljem kaasa krahhi.

Näidetena on president „semukapitalismi“ all toonud ka sündmused Eesti viimasest aastast viidates umbmääraselt Eesti Energiale ja õlitehase rajamisele, Villu Reiljanile ja maadevahetusskandaalile, Edgar Savisaarele ja suvilatehingutele ning mitmetele teistele sündmustele, kus president näeb korruptsiooni ja „läbipaistmatut saherdamist“ (lisa 9 lõik 26). President toob välja, et ringkäendusest kaotavad nii teised ettevõtjad, aga ka kogu rahvas ja veel tulevasedki põlvned.

(lisa 9 lõik 29)Sellest kaotab maksumaksja raha kasutamise otstarbekus, ettevõtjate konkurents, aga üldisemalt iga Eesti elanik, ettevõtja, meie laste ja lastelaste võimalused tulevikus.

Siinjuures on oluline välja tuua seda, et Ilves rõhutab ohtu, et riigis võidakse eelistada teatud gruppe ja sellega anda eelisvõimalused neile, mis võib ka ohustada õigusriigi alustalasid, sest vähendab kodanike usaldust riigi vastu. Samas kui Rüütel oli aasta varem oma viimases kõnes

vastupidiselt kinnitanud korduvalt, et Eesti ei ole väikese grupi huvide teenistuses, vaid on kogu rahva oma.

(lisa 9 lõik 30)Kordan oma ametisseasumisel öeldut: ühe või teise grupi mis tahes suvaline ja varjatud eelistamine petab kodanikke, see rikub kodanike ja riigi vahelist kokkulepet. See riivab kodanike usku õiglasse riiki. See saeb pikkamööda läbi õigusriigi kandvad talad.

Antud diskursuses on süüdlasena kujutatud nii võimulolijaid kui ka „poliitikute ärisemusid“. Ebaausaid poliitikuks on Ilves kirjeldanud kui Eesti vaenlasi, tehes seda samas umbmäärasust kasutades *(lisa 9 lõik 65) Meie vaenlane on valetamine, korruptsioon ja ringkäendus*. Ilves asub rahva poolele, tuues välja eelkõige rahva ja ka järeltuleva põlve kaotused sellest tulenevalt, kui poliitikud käituvad omakasupüüdlikult. Antud diskursuses on Ilves küll väga hukkamõistev võimulolijate ja nende vastutustundetuse suhtes, ent poliitilisel väljal näeb Ilves võimulolijaid siiski aktiivsel positsioonil tulenevalt oma seadusandlikust jõust ning mõjuvõimust. Igasugune „sõltuvus poliitikute suvast“ on presidendi hinnangul taunitav, ent subjektina on nad siiski aktiivsemad kui rahvas, kes n-ö kannatajana on portrekeeritud.

3.2.5 Eesti tuleviku ja kestlikkuse diskursus

Ilves on sarnaselt Merile ja Rüütlike samuti välja toonud Eesti tuleviku ja kestlikkuse diskursuse, kus Ilves keskendub Eesti positsioonile Euroopas. Sealjuures on Ilves rõhutanud, et Eesti peab veelgi rohkem kindlustama oma koha Euroopa Liidus, sest Eesti on kõige Euroopa-meelse riik.

(lisa 9 lõik 48)Meil on alternatiiv – kohustus kindlustada ja kinnistada Eesti Euroopasse, Euroopa Liitu ja euroopaliku riigina käituda. [...]Me oleme kõige Euroopa-meelse Euroopa Liidu riik.

Ilves on pannud vastutuse just võimulolijatele, tehes seda samas läbi rahva, sest ütleb, et valijad ootavad valitsejatel vastuseid Euroopa Liitu kuulumisega seoses, aga ka näiteks eurole ülemineku edasilükkamise kohta.

(50)Eesti valijad ootavad järgmiselt valitsuselt selget ja läbipaistvat lähenemist Euroopa Liidu küsimustele. Lapsik küsimus – mida küll Euroopa meist mõtleb seoses ühe pronkskujuga? –, tuleb asendada palju tähtsama küsimusega: mida Eesti Euroopas teeb? Leidkem pigem sellele vastus.

Eraldi saab välja tuua antud diskursuses ka rahva püsijäämise teema, kus Ilves rõhutab väikerahva kokkuhoidmise vajadust, et püsima jääda. Ilves on öelnud, et Eesti tugevus peitub

rahva väärtushinnangutes ning hoiakutes (lisa 9 lõik 52). President on oma kõne lõpus loetlenud Eesti vaenlased ja nendeks on eelkõige hoolimatus ja kaaskodanikega mittearvestamine, samuti ebaausad poliitikud. Seega on rahva ja võimu vahekorras ennekõike toonitanud Ilves nii rahva kui ka võimu vastutust eesti rahva püsimajäämises.

(lisa 9 lõik 53) Väike rahvas peab kokku hoidma. (66) Kui Eestil on vaenlasi, siis me leiame neid meis endis: ükskõiksus, kalkus ligimise suhtes, upsakus, tõusiklikkus, kaaskodanikega mittearvestamine.

Ilves annab aga kokkuvõtlikult rahva ja riigi püsimajäämise kohta positiivse hinnangu, ühendades sealjuures kogu rahva.

(62) Mis veel, kui mitte see kõik tõestab, et oleme rahvana tublid. Usume tulevikku ja jääme kestma. Kõigi raskuste ja tagasilöökide kiuste.

Kokkuvõte

President Ilves on oma esimeses aastapäevakõnes asetanud põhirõhu valijaskonnale, peamiseks diskursuseks on kodanike rolli diskursus, kus president asetab esimest korda rahva selgelt aktiivsele positsioonile võrreldes võimulolijatega, keda on pigem ebaausate ja ükskõiksetena kujutatud. Sealjuures on oluline see, et Ilves on rahvana kujutanud vaid valimisõiguslike Eesti kodanikke.

Ilvese kõnes on võimalik välja tuua ka ohvri diskursus, kus president rõhutab ennekõike eestlastele osaks saanud kannatusi, millest tekkinud haavadest pole rahvas senini üle saanud. Sealjuures sarnaneb Ilves eelkõige Meriga, kes samuti ohvri diskursuses rõhus sellele, et eestlased pole üle saanud totalitaarse režiimi mõjudest, tekitades sellega tugeva meie-tunde ja vastandades teravalt Venemaale. Sealjuures on antud diskursuses kaasatud eelkõige eesti rahvusest elanikkonda. Ilves on aga rõhutanud, et mineviku ebaõiglused ei saa mõjutada poliitilisi otsuseid.

Kolmandaks võib tuua edu diskursuse, kus Ilves näeb keskse väljakutsena vajadust keskenduda reaalaridusele, et tagada Eesti majanduslik edu maailmas. Siinjuures pöördub Ilves eeskätt lapsevanemate ja õpilaste poole, nähes teatavat süüd ja vastutust rahval. Samas on edu diskursuses kiitnud Ilves eestlaste edukust maailmas ja sellega jätkanud selgelt Rüütli edu diskursust.

Olulisena saab tuua võimulolijate vastutuse diskursuse, kus Ilves hoiatab majanduse ülekuumenemise eest aga ka ringkäendusest tekkiva ohu eest kodanike ja riigi vahelise usalduse kadumisega. Sealjuures peab Ilves süüdlaseks võimulolijaid ja ettevõtjaid. Antud diskursuses on Ilves kaasanud kogu elanikkonna.

Samuti saab välja tuua Eesti tuleviku ja kestlikkuse diskursuse, kus Ilves rõhutab vajadust kinnistada Eesti veelgi enam Euroopas ja samas rõhutab vajadust väikerahvana kokku hoida. Sealjuures jällegi peavad võimulolijad tegutsema enam selle nimel, et Eesti koht Euroopas oleks kindel. Väikese rahva kokkuvõtmisele kutsub Ilves kogu rahvast.

2007. aasta kõnes on president Ilves asetanud rahva poliitiliselt aktiivsesse positsiooni, kel on võimu ja õigusi ning kes peaksid neid õigusi ka jõulisemalt kasutama. Teisalt on Ilves võimulolijate negatiivsetele aspektidele vaatamata tunnustanud siiski ka võimulolijate võimu eelkõige läbi seadusandliku jõu ning riigi eelarve suunamise kaudu. Ennast on president positsioneerinud aktiivse suunanäitajana, sest on oma kõnes palju kasutanud mina-vormi, jagades enda seisukohti erinevate teemade lõikes. Ilves on mina-vormi kasutades ka hinnanguline, demonstreerides selgelt n-ö kelle poolel asub. President positsioneerib end osana rahvast kui valijaskonnast ja samal ajal ka kõrgemal seisjana. Ennast osana rahvast ning poliitikutele vastandanuna on president toonud sisse ka meie-nemad vastanduse rahva ja võimu vahel. Sealjuures on Ilves sarnane Rüütliga, kes samuti oma esimeses kõnes vastandas rahvast ja võimu, küll mitte nii jõuliselt nagu Ilves.

3.3 2014. aasta kõne

3.3.1 Kodanike rolli diskursus

Kodaniku rolli diskursus on Ilvese kõnedes olnud läbivalt sees. 2014. aasta kõnes on president tagasiulatuvalt viidanud sellele, et juba ametisse astumisel soovitas ta inimestel aktiivselt ühiskondlikel teemadel sõna võtta ning teeb nüüd kokkuvõtte, väljendades rahulolu kasvanud kodanikuaktiivsuse üle. Ennekõike rõhutab Ilves poliitilise osaluse vajadust, tõstes sellega esile just aktiivsemat osa elanikkonnast ning 2014. aastal liikudes kodanikkonnalt ja valijaskonnalt kodanikuühiskonnale laiemalt.

(lisa 10 lõik 6) Mul on ka hea meel, et aktiivsed Eesti inimesed, kes on kaua aega pigem vaadelnud ja kommenteerinud me riigi arenguid, on otsustanud ka ise poliitikasse tulla, et selles protsessis osaleda.

Poliitiliselt aktiveerunud kodanikkonna puhul on president viidanud Raivo Vare, Jüri Raidla ja Jaak Leimanni pöördumisele Riigikogu poole seoses haldusreformiga, kutsudes Riigikogu üles otsust langetama ning sellega ka ise viidates vajadusele haldusreformi osas tulemusteni jõuda. Samuti 20 ühiskonnategelase ühiskondlikule algatusele „Elamisväärne riik“, et kutsuda riigitegelasi üles arutelule (lisa 10 lõik 5), lisaks viitab Ilves rahva meeleavaldustele seoses Vene-Eesti piirileppe sõlmimisega, andes pöördumistele pigem positiivse hinnangu (lisa 10 lõik 6) ja tunnustades kodanikke selle eest, et üha enam võetakse ka poliitilistel teemadel sõna. Eelkõige rõhutab president sellega, et oluline on debatti üleval hoida ning ka kodanikel jätkuvalt osalised olla. Seda rõhutab Ilves Jäakeldri protsessis osalemisega. Rahvakogule tehtud kodanike ettepanekud läksid arutelule Riigikokku, kust osa ideid ka seadusteks formuleeriti. Sellega seoses on president välja toonud, et Jäakeldri suhtes on endiselt skeptikuid, kes leiavad, et tegemist oli vaid n-ö näitemänguga, mida ei juhtinud kodanikud ise vaid kõrgemad poliitilised jõud.

(lisa 10 lõik 7) Mõni võib ise osalemata küll arvata, et Jäakeldris alustet arutelu oli mõne nukumeistri poolt orkestreerit, aga ka rahvakogu debati tulemused on saanud seadusteks.

Lisaks debattidel osalemisele on kodanikel veelgi võimsam relv osalemaks ühiskonna poliitilistes protsessides – iga-aastased valimised. Viitega sellele, et poliitika sõrmed on valijaskonna pulsil annab Ilves selgelt tugeva positsiooni just rahvale. Ennekõike aga tõstab Ilves rahvana esile just valijaskonda ehk siis valimisõiguslikku osa elanikkonnast, sarnaselt ka 2007. aastaga.

(lisa 19 lõik 8) Eesti poliitika sõrmed on pidevalt valijaskonna pulsil.

Sellega järeldeb president, et Eesti demokraatia pole ohus ning sealjuures viitab implitsiitselt ka ajalehe Sirbi ümber tekkinud skandaalile, et suid pole vaja kinni kleepida, sest sellised vahendid peaks jätma olukordadeks, kui seda päriselt peaks vaja minema. Ehk siis Ilves leiab, et Sirbi peatoimetaja vallandamine ja edasine sündmuste käik ei ole niivõrd olulised, et nende pärast peaks demonstratsioone korraldama.

(lisa 10 lõik 9) See endastmõistetav rahulolematuse, alaline arutelu ning iga-aastased valimised annavad põhjust ütelda, et Eesti demokraatia ei ole ohus; meil ei ole vaja sümboolseltki oma suid kinni kleepida.

Antud diskursuses rõhutab Ilves valijaskonna ja poliitiliselt aktiivse kodanikkonna tähtsust ja mõjukust ühiskonnas, asetades seeläbi rahva aktiivsemale positsioonile võrreldes võimuga.

Teisalt ei ole Ilves kaasanud kogu ühiskonda, vaid siiski rõhunud valimisõiguslike inimeste osalusele. Ennast on Ilves kõrgemalseisvale positsioonile asetanud, tehes ülevaate ja kokkuvõtte ning andes sealjuures ka tunnustava hinnangu.

3.3.2 Võimulolijate vastutuse diskursus

Olles ülimalt rahul valijaskonna ärkamisega ja üha kasvava osalusega ühiskonnas, on president Ilves samas mures võimulolijate suutmatuse pärast ellu viia suuri ja ühiskonna jaoks olulisi reforme, asetades sealjuures ennast jällegi suunanäitaja rolli.

(lisa 10 lõik 10) Hinnates Eesti diskussiooni ja otsustamisvõimalusi kõrgelt, osutan teisele, vähem märgatud probleemile: süvenev suutmatus viia ellu suuri reforme.

Probleemsena näeb Ilves sealjuures võimulolijaid, kes ei suuda võtta vastutust. Võimulolijatele heidab Ilves ette seda, et oluliste pikaajaliste ja riigi jätkusuutlikkust puudutavate küsimustega ja reformide läbiviimisega ei julge võimulolijad tegeleda (lisa 10 lõik 10-12), sest alahinnatakse valijate valmidust muutusteks.

(lisa 10 lõik 10) Suuremaid, võimulolijailt rohkem julgust nõudvaid ümberkorraldusi lükatakse pidevalt edasi, sest alati on kohe-kohe tulekul uued valimised ja valijate valmidust muutuseks kiputakse alahindama.

Selle asemel keskendutakse lühiajalistele eesmärkidele, samas kui pikaajalised strateegiad ja plaanid jäävad tagaplaanile. Samuti ütleb Ilves, et enam keskendutakse hoopis valimiskampaaniatele, „lavastades palagane, mida Iuvenalis 2000 aastat tagasi nimetas leivaks ja tsirkuseks“ (lisa 10 lõik 12). Ilves leiab, et poliitikud tegelevad Eesti tulevikku määravate küsimuste asemel asendustegevusega, et õigustada enese olemasolu, andes sellega negatiivse hinnangu poliitikutele. Sealjuures on Ilves üldistatult viidanud bürokraatidele ja võimulolijatele.

(lisa 10 lõik 11) Lihtsam on viljelda asendustegevusi, mille käigus bürokraadid kasvatavad bürokraatiat enese ja üksteise olemasolu õigustamiseks.

Ehk siis antud diskursuse lõikes võib näha selgelt võimulolijate hukkamõistu ning sellest tulenevalt võib ka neid ka mõnevõrra passiivsemal positsioonil tulenevalt nende suutmatusest. Ennast on Ilves jällegi suunanäitajana positsioneerinud.

3.3.3 Julgeoleku diskursus

Ilves on viidanud julgeolekuvajadusele Eesti kestlikkuse säilitamisel, kuid antud töös olen käsitlenud julgeoleku diskursust eraldi, et paremini võrrelda eri presidentide diskursusi. 2007. aastal Ilvese kõnes julgeoleku diskursus puudus, 2014. aastal aga keskendub president ennekõike julgeolekuvajadusele rahvusvahelisel tasandil, tuues ohuna viite Ukraina rahutustele ning pidevale võimuvõitlusele, mis maailmas toimub. Ilves ütleb, et Eestile annab see selge sõnumi: vajadus paremini toimiva EL ja tugevama NATO järele (lisa 10 lõik 69).

(lisa 10 lõik 68) Maailmas käib alati võimuvõitlus. Võitlus väärtuste ning samuti inimõiguste ja demokraatia määratluse pärast. Nagu viimaste nädalate verised sündmused Ukrainas kinnitavad, käib see võitlus ka Euroopa sees.

Julgeoleku diskursuses on peamiseks murekohaks mitte piisav panustamine ühisesse julgeolekusse NATO-s, mis võib aga õõnestada selle tõsiseltvõetavust. Sealjuures teeb Ilves ka viite NATO viiendale artiklile, mis keskendub ühiskaitsele.

(lisa 10 lõik 75) Paralleelselt tendentsiga, kus enamik Euroopa riike panustavad ühisesse julgeolekusse leigelt, süveneb oht, et NATO viies, ühiskaitse artikkel muutub sisutühjaks sätteks, mis garanteerib liitlaste sõjalise turvalisuse vaid paberil.

Ka julgeoleku diskursuses näeb president Ilves probleemseks võimulolijaid, heites ette seda, et osa Eesti poliitikuid ei mõista NATO-sse investeerimise vajalikkust. Üleüldiselt leviv tendents liikmesriikide seas vähem panustada kätkeb endas ohtu, mille valguses on passiivsemaks muutunud ka Eesti poliitikud ning president mõistab selle hukka.

(lisa 10 lõik 76) Seetõttu hämmastab mind ka mõne meie oma poliitiku aeg-ajalt esitatud argument: "Ah, ei juhtu ju midagi hullu, kui poole vähem kaitsesse investeerime. Kui mõned teised ei panusta, siis miks peaksime meie?" See kõlab nagu lapsik väide "aga teised teevad ka", õigustamaks omaenda halba käitumist.

Ennekõike on Ilves antud diskursuses keskendunud võimulolijatele ja suunanud oma nõudmised neile. Ilves on sealjuures viidanud poliitikutele, kes ei mõista piisavalt hästi vajadust kindlustada Eesti väline kaitse NATO poolt ja vajadust selle jaoks ka ise panustada ühiskaitsele, samas kasutades ka umbisikulist tegumoodi ilma konkreetse täpsustuseta, kes siis ikkagi vastutama peaks. Ilves asetab ennast jällegi läbi mina-vormi kasutamise protsessi keskele, edastades, mida tema kui riigipea nõuab ja kuhu tahab, et Eesti jõuaks – EL ja NATO otsustajateringi.

3.3.4 Eesti tuleviku ja kestlikkuse diskursus

Olulisimaks diskursuseks antud kõnes saab pidada Eesti tuleviku ja kestlikkuse diskursust. Kui eelnevad presidendid on Eesti kestlikkuse ja tuleviku diskursust teiste diskursustega võrdsel või vähemal määral toonitanud, siis Ilvese kõnes domineerib antud diskursus selgelt, moodustades kõne selgroo. Teiseks oluliseks erisuseks on see, et Ilves on tuntavalt rohkem vaadelnud Eesti kestlikkust võrdluses teiste maailma riikidega. Selles võib näha ka teatavaid mõjutusi Eesti Inimarengu Aruandest, kus Eesti positsiooni inimarengu eri aspektide osas 2012.-2013. aastal just võrdluses teiste riikidega vaadeldi.

Diskursuses toob Ilves välja, mis on murekohad, millele Eesti enam peaks keskenduma pikaajaliselt, et püsima jääda. Kõige olulisemaks peab Ilves pikas perspektiivis Eesti rahvuse, keele ja kultuuri püsimajäämise seisukohast keskenduda tervishoiule, haridusele ja julgeolekule, mida antud kõnes olen käsitlenud erinevate diskursuste lõikes. Tervishoiu temaatikat olen vaadelnud kestlikkuse diskursuses, samas kui haridus on edu diskursuse all ning julgeolek eraldi diskursusena välja toodud. Olen jaotanud need selliselt, sest hariduse tähtsust rõhutab Ilves just läbi riigi ja üksikisiku edukuse, julgeolekut omaette diskursusena vaadelnud seetõttu, et paremini eelnevate presidentide diskursustega võrrelda.

(16)Kolm kõige olulisemat tingimust Eesti rahvuse, keele ja kultuuri säilimiseks läbi aegade on inimeste tervis, haridus ja Eesti julgeolek.

Eesti jaoks tervikuna peab Ilves eelkõige oluliseks keskenduda mitte igapäevapoliitikat puudutavatele, vaid valitsuseülestele küsimustele seoses Eesti kestlikkusega, mis peaksid olema iga järgneva valitsuse huviorbiidis, samuti, millega peaksid poliitikud tegelema igapäevaselt. Sealjuures on Ilves end ka võimuga samastanud läbi selle, et igapäevaselt on vaja tegeleda Eesti püsimajäämise küsimusega, mitte vaid valimiste eel, viidates sellega, et märkus on ennekõike võimulolijatele suunatud.

(lisa 10 lõik 14) See on meie enda teha, ja mitte järgmiste valimiste eel, vaid iga päev.

2014. aasta alguses teatas Andrus Ansip oma lahkumisest peaministri ametist, selle kohta pole aga Ilves oma kõnes midagi maininud, viidates vaid üldiselt, et valitsused võivad vahetuda ja vahetuvadki, sellega pigem olukorda heaks kiites.

(ibid) Valitsused võivad vahetuda, ja vahetuvadki. Keegi saab raha juurde ja üks mure on jälle mõneks ajaks murtud. See on igapäevane poliitika. Need on iga-aastaste

valimiste teemad. Aga meie suur mure – kas me suudame kesta ja millistena? – ei muutu ühe ega teise valitsuse tuleku või minekuga.

Võimulolijaid on Ilves kestlikkuse diskursuses välja toonud seeläbi, et rõhutab vajadust läbi viia pikaajaliselt olulisi reforme, mis osas võimulolijad aga hakkama ei saa. Pikaajalistest plaanidest on Ilves välja toonud haldus- ja haridusreformi, mis vajaks enam tähelepanu. Sealjuures heidabki Ilves ette võimulolijatele seda, et need keskenduvad valimisvõitluses pigem lühiajalistele eesmärkidele.

(80)Ent küsimused, mis pärinevad agraarajastust või laenatud rahaga loodud illusoorsest heaolust, ei või pärssida meie mõtlemist tulevikuprobleemide üle. Millele keskenduda, millesse investeerida, millesse mitte?

Eesti kestlikkuse puhul on esmaseks küsimuseks rahvaarv. Sealjuures viitab Ilves sellele, et eestlased on väikese ja kahaneva rahvaarvu pärast muretsenud juba ammu ajast, sealjuures on president ennekoike kasutanud meie-vormi, et rõhutada rahvuslikku kuuluvust eestlaste hulka. Teisalt on Ilves tuleviku perspektiivis pöördunud kogu rahva ja elanikkonna poole, kasutades nimetust inimesed, tegemata vahet rahvusel.

(lisa 10 lõik 17)Me oleme muretsenud oma väikese ja kahaneva rahvaarvu pärast oma rahvusliku eneseteadlikkuse tekkimisest saadik. Meid painab ikka: Kas saame nii väiksena hakkama? (15)Et me oleksime piisavalt tugevad, vastupidavad ja sitked, et seista vastu juba nüüd etteaimatavaile väljakutsetele ja ohtudele nii inimeste, ühiskonna kui ka riigina.

Ilves peab elanikkonna vananemist ja sellega seoses tööjõu vähenemist pigem paratamatuks, millega seisavad silmitsi ka paljud teised maailma riigid (lisa 10 lõik 18). Eelkõige saab määravaks see, kuivõrd terved ja töövõimelised on olemasolevad elanikud. Ka peab Ilves paratamatuks seda, et Eesti naised ei hakka enam sünnitama ja sellega rahvaarvu olulisel määral tõstma.

(lisa 10 lõik 19)Ka siis, kui Eestis sünniks palju rohkem lapsi – mida ei juhtu –, poleks selle mõju kuni 2040ndate alguseni väga tunda.

Eesti rahvaarvu kahanemine tähendab aga seda, et väheneb tööeline elanikkond ja seega tekib tööjõu nappus, mida aitaks korvata see, kui inimesed töötaksid kauem. Lahendusena näeb Ilves vajadust muuta arusaamu tööst ning peremudelitest. Kusjuures, Ilves rõhub samas

ka sellele, mis saab siis, kui tööjõudu hakatakse sisse tooma, viidates eelkõige probleemidele, mida see endaga kaasa tooks (lisa 10 lõik 24-26). Seega näeb Ilves eelkõige just rahva panust, kui pakub tööjõu probleemi lahenduseks pensioniea tõusu. Samas asetab Ilves vastutuse ka võimalolijatele, kes peavad lõpliku otsuse langetama. Ilves peab pensioniea tõstmist võimalikuks ennekõike siis, kui suudetakse parandada tervist ja enam keskenduda tervishoiule.

(lisa 10 lõik 21) Vastus on kibe: peame peremudelite, ühiskonna ja maailma muutumisele julgelt otsa vaatama. Ainus viis Eesti püsijäämist ilma massilise sisserändeta kindlustada on töötada kauem.

Teiseks oluliseks näitajaks kestlikkuse diskursuses on Ilves välja toonud keskmise eluea, mis on küll tõusnud ja edestab Eesti endisi saatusekaaslasi, kuid pole järgi jõudnud Põhjala riikidele, kellega Ilvese sõnul eestlased end kõige meelsamini võrdlevad (lisa 10 lõik 30-31). Eluea tõusu puhul on kõige olulisemaks tervis ja suurem tähelepanu tervishoiul. Sealjuures saab näha ka viiteid Eesti Inimarengu Aruandele, kus toodi välja Eesti inimarengu jaoks olulise faktorina just tervis ja selle parandamise vajadus.

(lisa 10 lõik 28) Me esimene ühiskondliku taristu võtmeküsimus on meie enda tervis. (32) Ehk: Eesti peab muutuma tervemaks.

President Ilvese sõnul suhtuvad inimesed hooletult enda tervise hoidmisesse, mida tõestab ka fakt, et Eesti on alkoholi tarbimises Euroopas kõige esimene (lisa 10 lõik 33, 35). Selles osas on president kriitiline ka ettevõtjate suhtes, kes toodavad kõrge suhkrusisaldusega alkoholseid jooke ning neid just noortele turustavad. Tervise temaatika juures annab president karmi hinnangu, et kui inimesed ei paranda oma tervisekäitumist ega õpeta neid ka lastele, siis Põhjamaadele järgi ei jõuta (lisa 10 lõik 34-36).

Lahendusena pakub president välja selle, et endisest enam tuleb tähelepanu pöörata tervislikele eluviisidele, seda nii riiklikul tasandil ennetustöö tegemiseks kui ka raha suunamiseks haiguste varajaseks avastamiseks. Sellest tulenevalt loodab president, et inimesed elavad tervena kauem ja saavad panustada tööturule kauem. Lisaks ennetustööle ja varajasele ravile peab president samavõrd oluliseks ka edasi arendada e-teenuste süsteemi, et tõhustada sellega haigekassa tööd.

(lisa 10 lõik 40) Nagu äsjane Riigikontrolli uuring näitas, töötaks meie haigeravi süsteem tunduvalt tõhusamalt, kui täies mahus rakenduksid digiregister, digilugu ja digipilt.

Ennekõike näeb president n-ö süüdlasena rahvast ennast, kes piisaval määral ei tegele tervishoiuga, samas pannes osa vastutusest ka võimulolijatele, kes peaks looma paremaid võimalusi inimestele. Riik peab seisma selle eest, et kodanikele võimaldataks ravi ja võimalused tervishoiuks, kuid iga kodanik seisab siiski ise enda ja oma lähedaste tervise eest.

Lisaks tervishoiu ja rahvaarvu teemadele on Ilves toonud Eesti kestlikkuse ja tuleviku diskursuses välja ka Euroopa Liidu kestlikkuse. Ennekõike on Eesti jaoks oluline see, et lisaks ühtsusele Euroopa Liidu liikmesriikide vahel keskendutakse ka sellele, kuidas veelgi paremini säilitada erinevad rahvused, keeled ja kultuurid. Niisiis on osa Eesti kestlikkusest ka Euroopa Liidu kestlikkus, kusjuures Ilves viitab ka teatavatele eelarvamustele ja hirmudele, mis inimestes seoses Euroopa Liiduga ning oma rahvuse ja keele säilitamisega on tekkinud.

(lisa 10 lõik 74)Arutelu Euroopa Liidu tulevikust peab jõudma igaüheni, olema aus ning vaba hirmudest narmendunud klišeedest ja eelarvamustest. Peame koguma ideid, kuidas ühtaegu muuta Euroopa Liitu tugevamaks ja ühtsemaks ning samal ajal kaitsta keeli, rahvusi, õigusi ja vabadusi.

Eesti ees seisev suurim küsimus kestmajäämisest on presidendilt saanud positiivse hinnangu, sest Ilves leiab, et teatavate arusaamade muutmise ning valmisolekuga minna kaasa ühiskondlike muutustega, on see võimalik.

(lisa 10 lõik 83)Kui me suudame ajakohastada oma ühiskondlikke arusaamu tööst ning vastutusest omaenda tervise eest, ei näe ma põhjust, miks tulevik ei oleks meie paindliku, haritud, targa, tööka, terve ja kaitstud rahva päralt.

Antud diskursuses on Ilves ennekõike kasutanud meie-vormi, et samastada end kogu rahvaga. Ilves on pannud Eesti tuleviku ja kestlikkuse diskursuses vastutuse nii erakondadele, kes keskenduvad pidevalt valimistele ega suuda sealjuures pikemaajaliste küsimustega piisavalt tegelda kui ka rahvale, kui rõhutab seda, et tervishoid on igaühe enda teha. Sealjuures konkreetsete lahenduste puhul nagu pensioniea tõstmine ning tervishoiu parandamine on vastutuse panemine jäänud n-ö õhku rippuma, sest Ilves pole viidanud, kes sellega peaks tegelema. Eelkõige võibki näha võimu ja rahva vahekorras seda, et Ilves pole selgelt aktiivsemale positsioonile asetanud kumbagi, vaid on kõrgemalseisjana viidanud probleemidele ja pakkunud võimalikke lahendusi, kusjuures vastutajana on ühtviisi rahvas ja võimulolijad.

3.3.5 Edu diskursus

Samuti saab Ilvese kõnes oluliseks tuua edu diskursuse, milles Ilves näeb peamise väljakutsena infotehnoloogilise võimekuse arendamist. Ilves on oma kõnes kõige rohkem tähelepanu pööranud just arvutiseerimise vajalikkusele riigi majandusliku edukuse määratlemisel, rõhutades sealjuures, et see algab juba haridusest. Ilvese 2014. aasta edu diskursus erineb varasematest, sest kiitmise ja tunnustamise asemel on Ilves pigem hoiatav ning edastab konkreetselt soovitusi, mida edaspidiselt teha ja kuhu peab Eesti jõudma. Ennekõike on Ilves pööranud tähelepanu infotehnoloogilise võimekuse arendamisele, mida peab Eesti edu aluseks ja ka n-ö trumbiks edaspidi. Sealjuures on Ilves kasutanud ka minavormi, viidates sellele, et juba 1990ndatel tegeles ta aktiivselt Tiigrihüppe programmi ja arvutiseerimise ning internetiühenduse hankimisega koolidele.

(lisa 10 lõik 43)Ligi kakskümmend aastat tagasi jõudsin järeldusele, et üks Eesti võtmeküsimus ja võimalus on olla teistest ees hariduse, elu ja teenuste arvutiseerimisel.

Ilves sedastab, et infotehnoloogiline võimekus jaotab maailma kaheks, edukateks ja mitte edukateks, kusjuures Eesti püsib veel edukate seas. Kirjeldades infotehnoloogia arengut, on Ilves viiteid teinud ka arvutiteadlasele Gordon Moore'ile, samuti male leiutajale ning Steve Jobsile.

(lisa 10 lõik 50)Muutus, mida tehnoloogia Moore'i seadust järgides kaasa toob, viib riigid ja rahvad varsti olukorda, kus maailm jaguneb kahte leeri: ühel pool inimesed ja ühiskonnad, kes suudavad tempot pidada, ja teisel need, kes jäävad maha.

Mitte ainult riigid ei hakka selle alusel jaotuma, vaid ka inimesed – kes tulevad toime muutuste tempoga ning suudavad ennast arendada ning need, kes ei suuda. Seega näeb just edu diskursuses vastanduste loomist, mis põhineb haridusel, sotsiaal-majanduslikul positsioonil ning ennekõike inimeste endi võimekusel, jaotades inimesed kõrge- ja madalapalgalisteks (lisa 10 lõik 56).

(lisa 10 lõik 56)Töökohad hakkavad jagunema kahte lehte. Alles jäävad suuresti need, enamasti madalapalgalised tööd, mida tarkmasin veel teha ei saa. [...] Teisalt jäävad, või hoopis tekivad, kõrgelt tasustatavad töökohad, mida täidavad haritud, loovad ja oskustega töötajad, ilma kellea tarkmasin kunagi hakkama ei saa.

Sealjuures asetabki Ilves vastutuse nii riigile, kui ka inimestele, kes peavad olema valmis kaasa minema muutuste tempoga ning keskenduma infotehnoloogiliste teadmiste

omandamisele ning võimekuse tõstmisele. Ilves kiidab neid inimesi, kes on Eesti nõnda kaugele viinud ja ütleb, et see on ühe põlvkonna kestnud edulugu, ent infotehnoloogia maailma hakkab inimesi veelgi enam mõjutama ning selleks tuleb valmis olla, sest see määrab ära Eesti positsiooni edaspidi (lisa 10 lõik 45). Ilves on sealjuures positiivne Eesti praeguse asendi, aga ka tuleviku suhtes ning annab n-ö käsu selliselt jätkata, võttes sellega jällegi selgelt suunanäitaja ja kõrgemalseisja rolli.

(lisa 10 lõik 82) See ei tähenda teps mitte, et ma näen tulevikku mustades värvides. Vastupidi. Tehnoloogia küsimustes on Eesti ja eesti ühiskond teistest tublisti ees. Nii hoida. Ja teha veelgi rohkem.

Selleks, et Eesti suudaks veelgi kindlamini end positsioneerida, on Ilvese hinnangul vaja tähelepanu pöörata haridusele. Hariduses peab president eelkõige oluliseks infotehnoloogilise võimekuse kasvatamist ja inimeste endi valmisolekut õppida, samuti toob Ilves välja, et haridussüsteem vajaks reformimist.

(lisa 10 lõik 59) Valmisolekust uusi oskusi õppida, neid oskusi omavahel ühendada ja vajadusel juurde või ümber õppida saab edu võti.

President Ilvese sõnul on ka kõrghariduses vaja infotehnoloogiale enam tähelepanu pöörata, et valmistada inimesi võimalikult hästi ette tulevaseks tööturaks (lisa 10 lõik 57-59). Vastutuse antud diskursuses paneb president taaskord nii riigile kui ka indiviididel, kõnetades eelkõige lapsevanemaid.

(lisa 10 lõik 57) Tark riik hoolitseb selle eest, et meie haridussüsteem võimaldaks inimestel uues keskkonnas toime tulla. (62) See eeldab ka, et me lapsevanematena adume vajadust õpetada lastele varakult arvutiteadusi.

Samuti on Ilves oma kõnes rõhutanud seda, et õpetajate roll ühiskonnas kasvab ning senisest enam tuleb ühiskonna tasandil õpetajaid väärtustada. Seda saab teha palkade tõstmisega ja tunnustamisega, sest vastasel korral võib Eesti silmitsi seista õpetajate puudusega (lisa 10 lõik 63).

Seega on edu diskursuses asetanud Ilves vastutuse võrdselt riigile ja üksikisikule, sealjuures viidates rahvale üldistatult kui inimestele, tegemata eristusi rahvuse pinnalt, mistõttu võib öelda, et Ilves on 2014. aastal oluliselt neutraalsem kui oli 2007. aastal. Samuti on Ilves konkreetselt pöördunud ka lapsevanemate poole, pannes neile vastutuse. Edu diskursuses võib

näha ka seda, et Ilves on loonud vastanduse kõrge- ja madalapalgaliste vahel, tehes seeläbi eristusi hariduslike ja sotsiaalmajanduslike näitajate põhjal ning edu diskursusest välja jätnud n-ö kaotajad. Ennast asetab Ilves selgelt kõrgemale positsioonile suunanäitaja rolli, samas kui rahva ja võimu vahekorras nii selget eristust pole loodud.

Kokkuvõte

2014. aasta vabariigi aastapäeva kõnes on president Ilves sarnaselt oma esimesele kõnele rõhutanud kodanike kui poliitiliste subjektide tähtsust, avaldades suurt heameelt selle üle, et kodanikkond on aktiveerunud. Selle läbi saab tuua esimeseks diskursuseks kodanike rolli diskursuse, mis erinevalt 2007. aastast keskendub ennekõike tunnustamisele ja asetab seega rahva ka aktiivsemale positsioonile.

Võimulolijate vastutuse diskursuses on Ilves olnud kriitiline ning ette heitnud võimulolijate lühinägelikkust. Kõne peamiseks diskursuseks saab tuua Eesti tuleviku ja kestlikkuse diskursuse, mille põhilisteks väljakutseteks peabki Ilves reformide läbiviimist võimulolijate poolt, tööjõuprobleemi lahendamist, eestlaste tervise parandamist ning eesti keele ja rahvuse püsijäämise kindlustamist, kindlustades sealjuures ka ühtsus EL-i riikide vahel. Vastutus on ühtviisi nii võimulolijatel kui ka rahval.

Samuti saab välja tuua julgeoleku diskursuse, mis 2007. aasta kõnest puudus, ning kus president rõhutab vajadust olla NATO ja Euroopa Liidu otsustajateringis, et tagada Eesti julgeolek. Vastutus on selgelt võimulolijatel.

Sarnaselt 2007. aastaga saab välja tuua edu diskursuse. Ennekõike on Ilves sealjuures rõhutanud vajadust kindlustada infotehnoloogiline võimekus, et olla edukate ühiskondade ja riikide seas, millega edu diskursus erineb varastematest ja sarnaneb hoopis Meri diskursusele 2001. aastal, mil toonane president rõhutas hariduspoliitika tähtsust Eesti edu saavutamisel. Erinevus seisneb aga selles, et märksa olulisem roll on rahval, kes tegelikkuses ühiskonna edukuse lõpuks garanteerib läbi oma mitmekülgse hariduse.

Võrreldes 2007. aastaga, mil võis täheldada selget samastamist rahvaga ja vastandamist võimuga, võib 2014. aastal öelda, et Ilves on võtnud mõnevõrra neutraalsema ja rahva-võimu ülesema positsiooni, siiski rohkem rahvaga samastades, eeskätt valijaskonnaga ning lapsevanematega. Oluliselt vähem on Ilves kritiseerinud võimulolijaid ja samas rahvale enam vastutust pannud seoses Eesti kestlikkusega. Enda kui suunanäitaja positsiooni on Ilves 2014.

aastal samuti rohkem rõhutanud, sest kõnes keskendub Ilves sellele, mida peab riik tegema, et tagada demokraatia ja enda püsijäämine. Võib öelda, et 2014. aastaks on rahvas jõudnud lõpuks ka presidendi kõnediskursuses aktiivsemale positsioonile poliitilisel väljal võrreldes võimulolijatega.

Kokkuvõttev tabel Toomas Hendrik Ilvese kõnedes väljatoodud probleemidest ja nende lahendustest asub magistritöö lisades (lisa 3).

4. Järeldused

Järgnevalt toon välja järeldused, vastates töö esimeses osas esitatud uurimisküsimustele.

Esimese uurimisküsimusega soovisin teada saada, millised diskursused on presidentide kõnedes avaldunud. Sealjuures pöörasin tähelepanu ka sellele, kuidas on ajastu ja kontekst mõjutanud diskursusi.

Riikluse ülesehitamise diskursus – Meri 1994. aasta kõne selgrooks on riikluse ülesehitamine, kus Meri sedastab, et Eesti on hakkama saanud väljakutsetega, kuid ees seisavad uued. Ennekõike peab Meri vajalikuks taastada Eesti vastavalt Euroopa riikidele omaste tunnustega riigiks, kuid hoiatab, et see võtab aega. 2006. aastal toob Rüütel oma kõnes välja riikluse arengu diskursuse, mida võib vaadelda edasiarendusena Meri riikluse ülesehitamise diskursusele tulenevalt konteksti muutumisest. 2006. aastal ei olnud enam vaja keskenduda institutsioonide ülesehitamisele, vaid pigem poliitilise kultuuri edendamisele ja süsteemse valitsemisvõimekuse kinnistamisele. Rüütel on ennekõike kinnitanud, et Eesti riik kuulub kõigile ning eliidi demokraatiat siin olema ei saa.

Kodanike rolli diskursus – Eesti Inimarengu Aruanne sedastab (2014: 69), et saavutamaks muutusi poliitilise kultuuri ja osaluse valdkonnas ei piisa üksnes kodanikuühenduste suutlikkuse tõstmisest, vaid tuleb muuta arusaamu kodaniku rollist otsustamises osalejana, tagades seejuures ka seni poliitikast eemale tõrjutud ühiskonnagruppide kaasamise. Võib öelda, et mingil määral on sellesse panustanud kõik presidendid, vastavalt oma ajastu üldistele tendentsidele. Meri nägi seda vajadust juba 1994.a., tuues demokraatia taastamisel ja riikluse ülesehitamisel peamise takistusena välja vähearenenud kodanikkonna. Sel perioodil võis täheldada inimeste kriitilisust valitsejate suhtes ning võõrandumist võimust, mistõttu on antud diskursus vastuseks ühiskonnas toimuvale, sealjuures toetab Meri pigem poliitilise eliidi positsiooni. Kodanikuühiskonna arengus Eestis võib välja tuua aastad 1998-2003 kui institutsionaliseerumisvalikute ja ideoloogiate kujundamise perioodi, kus 1999 oli märgilise tähtsusega aasta, sest toimus erakondade ja mittetulundusühingute katuseorganisatsioonide vahelise leppe sõlmimine, aastal 2002 aga võeti Riigikogus vastu raamdokument kolmanda sektori kohta, millesse küll oli tehtud muudatusi pigem erakondade kasuks (Ruutsoo, 2012). Niisiis võib näha 2002. aastal seda, et Rüütel toob välja kodanike rolli diskursuses selle, et ennekõike on kodanikuühiskonna arengut pärssinud võimulolijad, kes pole olnud piisavalt kaasavad ja toetavad, ehkki sellest sõltub Eesti edasine käekäik. Kõige jõulisemalt toetab ja arendab kodanikuühiskonna ideed Ilves, kelle esimene kõne langes aega, mida võib tinglikult

nimetada kodanikuühiskonna struktuurse konsolideerumise perioodiks (Ruutsoo: 2012). Oma esimeses kõnes pöördub Ilves ennekõike valijaskonna poole ja annab neile sümbolsest suurema võimu seoses sellega, et nemad saavad valimiste kaudu oma võimu teostada. Ka 2014. aastal on Ilves rõhutanud kodanikuühiskonna olulisust ja teinud sealjuures kokkuvõtte, et inimesed on lõpuks hakanud aktiivselt kaasa lööma poliitilistes debattides ja sellega lülitunud selgelt ka valitsemisesse.

Ohvri diskursus – Antud diskursuses on Meri 1994. aastal ennekõike näinud eestlasi nõukogude režiimi ohvrina, ühendades sellega just eestlasi kui rahvust. Ohvritena on Meri välja toonud vanema generatsiooni, kes on pidanud end ohverdama Eesti vabaduse eest, mistõttu tuleks enam tunnustada just neid. 2001. aastal on Meri sarnaselt 1994. aastaga välja toonud ohvritena eestlased, kes langesid totalitaarse süsteemi ohvriks ja rõhutanud, et inimsusevastaseid kuritegusid ei tohi unustada, tuues välja vajaduse ka kommunismi kuritegusid sarnaselt natsismi kuritegudele ülemaailmselt hukka mõista. 2002. aastal on Rüütel ohvri diskursuses toonud tähelepanu alla uuenduste ohvrid ehk siis Eesti riigi ülesehitamise käigus n-ö hammasrataste vahele jäänud või nõrgemal positsioonil ühiskonnas paiknevad inimesed, sealjuures rahvust rõhutamata. Ilves jätkab ohvri diskursuses Meri liini, kui rõhutab, et eestlaste haavad totalitaarsest režiimist pole paranenud, aga tuleb edasi liikuda ja mitte langetada otsuseid mineviku ebaõiglusele toetudes.

Sotsiaalse ebavõrdsuse diskursus – 2001. aastal lisandus Meri diskursusesse võrreldes 1994. aastaga sotsiaalsetele vastuoludele tähelepanu juhtimine, mis on vastuseks ka ühiskonnas levinud tendentsidele ja rahulolematusele seoses sotsiaalse ebavõrdsusega. 2002. aasta kõnes on Rüütel jõuliselt toonud agendasse sotsiaalse ebavõrdsuse ning selle oma diskursuses domineerivaks asetanud. Sealjuures kõnetab Rüütel ka marginaliseeritud ühiskonna gruppe, juhtides tähelepanu nn teise Eesti probleemidele, millele ka sotsiaalteadlased viitasid. 2006. aastal võib Rüütli puhul näha sotsiaalse ebavõrdsuse diskursuses teatavat nihet üldistustele. Rüütel toob endiselt välja vajaduse sidusama ja hoolivama ühiskonna järele, kuid paneb vastutuse igaühele.

Ühiskondliku leppe diskursus – Täiesti uue diskursusena tõi Rüütel presidendi kõne diskursusesse 2002. aastal ühiskondliku leppe diskursuse, andes sellega ühiskonnale vahendi, kuidas lahendada ühiskonna ees seisvaid probleeme ja nähes just selles ühiskonna jätkusuutlikkuse võtit.

Võimulolijate vastutuse diskursus – 2001. aastal on Meri liikunud 1994. aasta tunnustavast hoiakust võimulolijate suhtes kriitikani, tuues sisse uue diskursuse – võimulolijate vastutuse diskursuse. Meri näeb võimulolijaid arengu pidurina ning ebakompetentsena seoses Eesti ees seisvate probleemide kuhjumisega. 2006. aastal on Rüütel vastutust vaadanud nii võimulolijatega seoses tulenevalt skandaalidest sisepoliitikas aga ka ühiskonnas laiemalt seoses erinevate rahutustega mujal maailmas, kutsudes üles suuremale sallivusele ühiskonnasiseselt ning enam vastutust võtma oma käitumise eest. 2007. aastal hakkasid tekkima esimesed märgid majanduse ülekuumenemisest, mistõttu peab Ilves oluliseks just sellele võimulolijate tähelepanu suunata. Ennekõike rõhutab president võimulolijate kohustusi ja vastutust seoses riigi rahakotiga ümberkäimisel ning toob välja ohud, mis valitsevad siis, kui võimulolijad saavad oma suva järgi tegutseda. 2014. aastal näeb Ilves seda, et Eesti ees seisvaid reforme lükatakse edasi, sest iga-aastaste valimistega seoses pühendavad võimulolijad end lühiajaliste eesmärkide täitmisele või bürokraatiale.

Julgeoleku diskursus - Julgeoleku diskursuses on Meri hinnangul 1994. aastal vaja tagada kodanike turvalisus ja samas väliselt hea maine, et meelitada siia välisinvestoreid ning olla usaldusväärseks partneriks rahvusvahelises julgeolekusüsteemis, sest sel perioodil oli suureks probleemiks just kuritegevuse kasv. 2001.a. puhul näeb Meri julgeoleku diskursuses selget muutust seoses konteksti muutusega. Kuritegevus ei olnud enam peamine probleem, pigem keskenduti sellele, et olla valmis peatselt NATO-sse ja EL-i astuma. Niisiis näeb Meri peamise väljakutsena kaitseväge korraldusliku aluse paikapanemist ning kaitseressursside suurendamist, erinedes seega 1994. aastast, kus nõudis sisejulgeoleku ja piirikontrolli kindlustamist. 2002. aastal võib Rüütli kõnes näha seda, et jätkatud on Meri diskursust ja rõhutatud EL-i ning NATO tähtsust. Samuti on Rüütel välja toonud selle, et suhted Venemaaga kui Eestis pidevalt ohuna tajutud riigiga on liikumas heanaaberlike suhete poole, samas nähes suuremat ohtu terrorismis, mis 2001. aasta USA terroriaktidega selgelt agendasse tõusis. 2006. aastal näeb Rüütel julgeolekuprobleeme laiemalt, tuues sellega diskursusesse ka keskkonnariskidest tulenevad ohud. 2014. aastal on julgeoleku diskursus jälle aktiveerunud, tulenevalt ohust, mida kujutab praegune võimuvõitlus maailmas ja eeskätt Ukraina-Venemaa kriis. Ilves rõhutab vajadust panustada enam NATO-sse ja kindlustada Eesti osalus otsustajateringis nii NATO-s kui EL-is, sest vaid see tagab Eesti laiema julgeoleku.

Edu diskursus – 2001. aastal lisandub edu diskursus, kus põhirõhk on majanduslikul edul, Meri rõhutab vajadust tagada edu ka tulevikus läbi õige teadus- ja hariduspoliitika. 2002. aastal on Rüütel edu diskursuses jätkanud majandusliku edu rõhutamist, samuti on Rüütel

tunnustanud Eestile majanduslikku edu toonud reforme ja nende läbiviijaid. Samas on Rüütel toonud esile ka eestlaste ülemaailmse edu nii kultuuris kui spordi valdkonnas, jätkates seda diskursust ka 2006. aastal. Ilves on sarnaselt Rüütlile välja toonud eestlaste tubliduse ja edukuse. Samas on Ilves toonud 2007. aastal edu diskursusesse vajaduse pöörata enam tähelepanu reaalhariduse andmisele, sest just sellest sõltub Eesti edasine edu. 2014. aastal toob Ilves edu diskursusesse vajaduse keskenduda infotehnoloogilise võimekuse tagamisele ja tõstmisele, sest see määrab ära nii inimeste kui ühiskondade tasandil edukad ja ebaedukad, jagades sellega ka inimesed sotsiaalmajanduslikul alusel kaheks. Eestit näeb Ilves edukate riikide hulgas ja kutsub üles ka seda tendentsi jätkama.

Eesti tuleviku ja kestlikkuse diskursus – 2001. aastast on võimalik välja tuua viiteid tulevikule ning presidendi diskursusesse lisandub Eesti tuleviku ja kestlikkuse diskursus. Meri toob välja vajaduse jõuda Eesti elu mitmekümne aasta pärast määravatele lähtealustele. Tuleviku jaoks oluliseks on nii sotsiaalpoliitika kui hariduspoliitika kujundamine ning hariduse reformimine, samuti EL ja NATO. 2006. aastal on Rüütel Eesti tuleviku ja kestlikkuse diskursuses näinud eelkõige vajadust kindlustada Eesti koht maailmas, kusjuures tulevikuperspektiivis näeb Rüütel Eestit heaoluühiskonnana. Selle saavutamiseks tuleb aga pöörata tähelepanu just sotsiaalprobleemide lahendamisele. 2007. aastal keskendub Ilves Eesti tuleviku ja kestlikkuse diskursuses pigem Eesti välisele positsioonile, rõhutades vajadust veelgi enam Euroopa Liidus oma koht kindlustada. 2014. aastal näeb Ilves põhiliste väljakutsetena reformide läbiviimist, tööjõuprobleemi lahendamist, eestlaste tervise parandamist ning eesti keele ja rahvuse püsimajäämise kindlustamist.

Teise uurimisküsimusega tahtsin teada, millisena kujutavad presidendid enda rolli poliitilisel väljal ning rahva ja võimu vahekorras, samuti kuidas on see muutunud presidentide ametiaja jooksul ja presidentide vahetumisel.

Kõik presidendid on võtnud poliitilisel väljal suunanäitaja ning nõuandja rolli, jagades soovitusi, tunnustust ja kriitikat nii rahvale kui võimulolijatele.

President Meri ütleb selgelt välja, et ootab võimulolijailt vastuseid ja rahvalt vastutuse võtmist. Sellega asetab Meri ennast kõrgemale nii rahvast kui ka võimulolijatest, positsioneerides end nõuandva ja samas kriitilise riigipeana, kes julgeb ka otsesõnu kriitikat teha. Oma ametiaja alguses on Meri end samastanud pigem võimulolijatega, nähes ka presidendi institutsiooni osana võimuinstitutsioonidest. Oma ametiaja viimases kõnes positsioneerib Meri end rahva ja võimu üleselt, samas kui n-ö sümpaatia kuulub pigem

rahvale. President Meri puhul on mina-vorm kõnedes läbivalt sees, mistõttu võib öelda, et president on aktiivne subjekt.

President Arnold Rüütel on võtnud samuti suunava positsiooni, tema veenmine on aga oluliselt vähem jõuline kui president Meril, sest ennast positsioneerib ta kui probleemidele tähelepanu juhtija. Rüütel kasutab argumenteerimisel viiteid teadlastele, läbi kelle viitab probleemidele ja võimalikele lahendustele. Selles osas, mis puudutab riigi ja inimeste vahelist suhet, samuti inimeste eest hoolitsemist, positsioneerib Rüütel ennast kui aktiivne osaline, kasutades mina-vormi ning andes selgeid korraldusi ka võimulolijatele. Rüütel samastab end ametiaja alguses jõuliselt rahvaga ning vastandab võimulolijatele, samas kui ametiaja lõpuks on tugev vastandus taandunud ning pigem võib öelda, et Rüütel on pigem võtnud neutraalsema positsiooni, siiski selgelt rahvaga sümpatiseerides.

President Toomas Hendrik Ilves on positsioneerinud end ametiaja alguses väga selgelt osana rahvast kui aktiivsest valijaskonnast, vastandudes sellega võimulolijatele. Siinjuures on aga oluline välja tuua, et Ilves samastas end eelkõige valijaskonnaga. Viimases kõnes on Ilves võtnud rahva ja võimu ülesema positsiooni, ilma et ta vastandaks end kummalegi. President Ilves on oluliselt rohkem kasutanud mina-vormi kui Rüütel, olles pigem aktiivne osaline nagu Meri ning sarnaselt Meriga asetanud end ka pigem kõrgemale positsioonile. Sarnaselt oma eelkäijatele on ka Ilves just suunanäitaja, kes ütleb rahvale ja samuti ka võimulolijatele, mida peaks tegema.

Kolmanda uurimisküsimusega tahtsin teada, kuidas on presidendid konstrueerinud rahva ja võimu vahekorda ning selleks vaatlesin seda, kuidas presidendid oma kõnedes konstrueerinud rahvast ning kuidas võimulolijaid, samuti kellele on presidendid sealjuures omistanud vastutuse ühiskonna arengute ja muutuste eest.

Lennart Meri on 1994. aasta kõnes rõhutanud kodanike vajadust üle saada nõukogudeaegsest mentaliteedist, kujutades rahvast ennekõike ebaküpsena, kes peaks alles hakkama käituma demokraatlikule riigile omase vastutustundliku ja isemõtleva kodanikuna, kellele saaks ka demokraatliku riigi hoidmise usaldada. Sealjuures on Meri rahvast n-ö distantsti pealt kirjeldanud, asetades rahva poliitilisel väljal endast eemale. Ennekõike on Meri konstrueerinud rahvast kodanikkonnana, eraldi rahvust rõhutamata. Rahvusekeskselt on Meri mõlemal aastal vaid ohvri diskursuses rahvast kirjeldanud, ühendades seejuures just eestlasi nendega osaks saanud raskustes. Oma ametiaja lõpus on Meri rahvast kaitsvamalt positsioonilt kujutanud, viidates vajadusele inimeste eest hoolitseda. Samas aga on Meri ka

2001.a. rahva endast eemale asetanud. Meri ei konstrueerinud kummalgi aastal rahvast kodanikuühiskonnana, käsitledes laiemalt kodaniku ja võimulolijate suhet, samas kui järgnevate presidentide puhul võib täheldada just seda, et kodanikele pööratakse tähelepanu kodanikuühiskonnana.

Võimulolijaid on Meri 1994. aasta kõnes kujutanud eelkõige formaalsete institutsioonidena, kel on õigus ellu viia riigi funktsioone. Sealjuures on Meri olnud pigem õigustav võimulolijate suhtes ning seeläbi neid legitimeerides, asetades ka ennast poliitilisel väljal võimule lähemale. Oma ametiaja viimases kõnes on Meri muutnud väga jõuliselt kurssi ja kujutanud võimulolijaid ebakompetentsetena ning nendele usaldatud vastutusega mitte toime tulevatena. Seega võib öelda, et oma viimases kõnes ei näe Meri võimulolijate legitiimsust nii enesestmõistetavana, kui oma ametiaja algusaastate kõnes. Kusjuures, erinevalt oma kolleegidest, on Meri võimulolijate kirjeldamisel välja toonud ka konkreetset nimeliselt poliitikuid, kellega ta rahul pole, samas kui ülejäänud presidendid on oluliselt üldistavamalt võimulolijatele viidanud. Samuti on Meri vaadelnud nii valitsuse kui ka parlamendi tööd, samas kui teised presidendid on pigem valitsusele keskendunud. Siinjuures võib tuua välja ka selle, et Merile heideti kohati ette põhiseaduslikest piiridest üle astumist ning liigselt täitevvõimu pärusmaale „trügimist“, mistõttu võib ka võimulolijate kirjeldamisel näha Meri poolt ehk teatavat nõrdimust, et otsuseid ja poliitikat pole päris tema ettekujutuse järgi läbi viidud.

Vastutuse on Meri asetanud ennekõike võimulolijatele, 1994. aastal ka rahvale kui kodanikele. Niisiis, ühelt poolt peavad riikluse ülesehitamise alguseaegadel mõistma kodanikud oma õiguste ja kohustuste tasakaalu ning enam tajuma enda rolli riigis, samas peavad võimulolijad aitama ja toetama kodanikkonna ülesehitamist. Mõlemad peavad aga panustama julgeoleku kindlustamisesse. Oma ametiaja viimases kõnes on Meri vastutuse nihutanud täielikult võimulolijatele, kes peavad tagama selle, et Eesti tervikuna liiguks õiges suunas ja vastaks sealjuures rahva ootustele.

Sellest tulenevalt võib öelda, et Meri on oma ametiaja alguses, 1994. aastal asetanud võimulolijad aktiivsemale positsioonile poliitilisel väljal. Samas rõhutab Meri ka rahva suurt osatähtsust valitsemises, mida aga hetkel rahvas ei suuda täita ja seega on passiivsemal positsioonil. Meri ametiaja lõpuks on nihkunud jõutasakaal, kriitika ja hukkamõistuga võimulolijatele ning kaitsva hoiakuga rahva suhtes võib öelda, et Meri näeb rahva ja võimu positsioone pisut tasavägisemana kui 1994. aastal. Võimulolijad on küll aktiivsemal

positsioonil sellest tulenevalt, et neil on seadusest tulenev õigus võimu teostada, samas kui rahvale peavad olema garanteeritud põhiseadusjärgsed õigused. Võimulolijatel näeb Ilves eelkõige operatsioonaalset võimu, samas kui rahvas on üldiselt siiski pigem passiivne.

Arnold Rüütel toob presidendi diskursusesse teatava muutuse. 2002. aastal jätkab Rüütel sealt, kus Meri pooleli jäi ning rõhutab vajadust tagada ühiskonnas sotsiaalne tasakaal. Sealjuures on Rüütel konstrueerinud rahvast kui kogu elanikkonda, tuues tähelepanu alla ka ühiskonnas marginaliseeritud grupid ning erinedes selles osas selgelt oma kolleegidest. Rüütlilt oodati tema ametisse astumisel, et ta pööraks enam tähelepanu „teise Eesti“ probleemide väljatoomisele ja just seda ta tegigi, olles oluliselt lähemal rahvale kui võimulolijatele. Mitte ainult läbi sotsiaalprobleemide ei kirjelda Rüütel rahvast, vaid toob välja ka selle, et kodanikena on rahva võimalused pärsitud. Erinevalt nii Merist kui Ilvesest toob Rüütel ohvri diskursuses esile selle, et kannatajateks on eelkõige uuenduste ohvrid, kelleks on marginaliseeritud ühiskonna grupid. Rahvast on Rüütel enamasti rääkinud ühtse tervikuna, sealjuures rõhutamata rahvust. Just oma esimeses kõnes on aga Rüütel palju viidanud ajaloolisele kontekstile ning seal ennekõike eestlasi kõnetanud. Samas, oma ametiaja viimases kõnes on Rüütel välja toonud selle, et Eesti edusse on panustanud ka teiste rahvuste esindajad, tuues sellega esmakordselt presidendi diskursusesse selle, et Eestis elab ka teisi rahvuseid.

Võimulolijaid on Rüütel oma ametiaja esimeses kõnes kriitiliselt kujutanud, süüdistades just erakondi tegemata töös, mis puudutab sotsiaalset tasakaalu ühiskonnas, ning andes uuele võimukoalitsioonile ülesandeks see taastada. Ka oma ametiaja lõpus on Rüütel teatavat kriitikat teinud võimulolijate suhtes, olles siiski pisut leebunud ning rõhutades seda, et valitsusliit on oma tööga hakkama saanud. Ehk siis oma esimeses kõnes on Rüütel pigem skeptiline valitsejate suhtes samas kui viimases kõnes neutraalsem, sest viitab probleemide lahendamisele üldistatult.

Vastutuse arengute eest on Rüütel oma ametiaja esimeses kõnes suunanud selgelt võimulolijatele, samas kui viimases kõnes on toimunud üldistamine ning vastutus on pisut hajunud, Rüütel viitab meie-vormis kõikide vastutusele ja toob välja igaühe kohustuse panustada vastavalt oma võimetele ja positsioonile.

Sellest tulenevalt võib öelda, et 2002. aasta kõnes positsioneerib Rüütel end rahva lähedale, samas konstrueerides rahvast passiivsemal positsioonil olijana poliitilisel väljal. Võimulolijad on Rüütel legitimeerinud ja nende võimu tunnustanud, seeläbi nad aktiivsemale positsioonile

asetades, samas nende suhtes kriitikat teinud. 2006. aastal võib Rüütli puhul sarnaselt Merile näha jõudude tasakaalustumist. Rüütel on 2006. aastaks pisut leebunud võimulolijate suhtes, samas endiselt rõhutades kodanike õigusi, millest tulenevalt võib öelda, et 2006. aastal Rüütel tugevat pinget võimu ja rahva vahel ei näe. Siiski asetab Rüütel võimulolijad aktiivsemale positsioonile poliitilisel väljal tulenevalt operatsioonalsest võimust, mida need omavad ja rahva passiivsemale positsioonile, sest viitab kodanikuühiskonna nõrkusele.

Toomas Hendrik Ilves on kujutanud rahvast kui valijaskonda ja rõhutanud jõuliselt rahva õigusi ning võimalusi poliitikas kaasa löömiseks. Iseäranis positiivselt on Ilves kujutanud kodanikkonda oma viimases kõnes, kui toob tunnustavalt välja, et lõpuks on ka inimesed lülitunud poliitilisse arutellu. Ilves on oma kõnes suunanud nii nõuanded kui üleskutsed eelkõige valimisõiguslikule kodanikkonnale. Viimases kõnes on Ilves kodanikuühiskonda tunnustanud, aga ka laiemalt ühiskonna poole pöördunud, ühendades seeläbi rahvast ühtseks kogukonnaks. Kodanikualgatuste kohta on Rein Ruutsoo (2012: 97) öelnud: „Kakskümmend aastat taastatud iseseisvust pole olnud piisav kodanikualgatuse kujundamiseks ühiskonna stabiilse arengu keskeks mootoriks ja demokraatia koldeks“. Seega võib öelda, et Ilvese diskursus pigem ei lähe kokku teadlasepoolse hinnanguga, nähes olukorda hoopis positiivsemas valguses. Teisalt tuleb arvestada ka seda, et 2012.a. ja 2014. a. vahel on toimunud oluline murrang kodanikualgatuste jõulisemas esilekerkimises, millele ka Ilves tähelepanu on juhtinud. Samas on Ilves kõnetanud inimesi ka üksikindiviidi tasandil, tuletades meelde, et Eesti edu sõltub inimestest, jaotades infotehnoloogilise võimekuse põhjal inimesed laias laastus edukateks ja ebaedukateks. Oma esimeses kõnes on Ilves pöördunud ohvri diskursuses eestlaste poole, sarnaselt Meriga, kui rõhutab katsumusi, mis eestlastele osaks said nõukogude totalitaarse režiimi ajal. Sealjuures on paslik välja tuua ka see, et pöördumata konkreetset mitte-eestlaste poole, on Ilves samas ülikriitiline olnud Venemaa suhtes, kellesse teatavasti paljud mitte-eestlased väga hästi suhtuvad. Samas oma viimases kõnes on Ilves oluliselt neutraalsem, kaasates kogu elanikkonda ühiselt Eesti tuleviku kindlustamisesse.

Võimulolijaid on Ilves kriitiliselt kujutanud, viidates nii ükskõiksusele, omakasule ning valijate alahindamisele, samuti võimetusele pikaajalisi plaane ja strateegiaid vastu võtta. Iseäranis kriitiline on Ilves oma esimeses kõnes, nähes võimulolijate tegevuses suuri probleeme Eesti arengule just majanduslikust aspektist, samas kui viimases kõnes on etteheiteid teinud julgeoleku diskursuse raames, sest näeb ohuna Euroopas valitsevaid pingeid tulenevalt Ukraina ja Venemaa vahelistest konfliktidest. Ette on heidetud ka võimetust

keskenduda pikaajalistele eesmärkidele. Viimases kõnes on Ilves siiski sarnaselt Rüttille liikunud pigem üldistuste suunas, seega võimulolijate suhtes vähem kriitikat teinud.

Vastutuse on Ilves esimeses kõnes asetanud nii rahvale, kes peab valima minema ja n-ö õigluse jalule seadma, kui ka võimulolijatele, kes peavad enam hakkama pingutama valijate nimel, samuti suutma paremini ümber käia riigi rahakotiga. Rahvale on asetanud Ilves vastutuse edu diskursuses, kui rõhutab nii oma esimeses kui viimases kõnes, et läbi hariduse saavutab Eesti edukuse, see aga sõltub juba inimestest, kes peavad olema valmis rohkem reaalseid õppima ja infotehnoloogiaalaselt end täiendama. Samuti on Ilves viimases kõnes just rahvale kui kogu elanikkonnale asetanud vastutuse Eesti püsijäämisel, rõhudes ennekõike vajadusele parandada inimeste tervist.

Eelnevast tulenevalt on Ilves konstrueerinud poliitilist välja pisut teistmoodi kui tema eelkäijad. Juba oma esimeses kõnes asetab Ilves rahva aktiivsele positsioonile, samas konstrueerides võimulolijaid operatsioonilist võimu omavana, mistõttu võib näha ka võimulolijate aktiivsust tulenevalt nende võimust suunata Eesti arenguid. 2014. aasta kõnes pole president loonud selget vastandust võimu ja rahva vahele, kujutades aga rahvast pigem aktiivsemal positsioonil olevana võimulolijatega võrreldes.

Kokkuvõtlikult võib öelda, et Eesti presidentidele on läbivalt olnud omane Eesti rahva kujutamine kodanikkonnana ja presidendi rolli tajumine suunanäitajana. Enese positsioneerimine rahva ja võimu suhtes on Meri puhul rahva-võimu ülene, Rüttil puhul selgelt rahvale lähemale asetumine ja Ilvese puhul 2007. aastal rahvaga samastumine ning 2014. aastal pigem rahva-võimu ülese positsiooni võtmine. Poliitilisel väljal rahva ja võimu kui subjektide paigutamisel on Meri ja Rüttil asetanud võimulolijad pigem aktiivsemale ja rahva passiivsemale positsioonile, samas kui Ilves on näinud ka rahvast aktiivsena ning võimulolijatega võrdsena positsioneerinud, 2014. aastaks aga rahva aktiivsemale positsioonile asetanud. Eesti arengus saab välja tuua selle, et kodanikuühiskonna areng ja laiem toetuspinna leidmine ühiskonnas jäid pigem alles Ilvese teise ametiaega. Niisiis võib seda loomulikuks pidada, et Ilves on poliitilise välja teisiti konstrueerinud kui tema eelkäijad, rõhutades just rahva aktiivsust ja aktiveerumist, sellega tegelikult ka ühiskonna arengut peegeldades.

5. Diskussioon

Tulemuste ja järelduste taustal saab esmalt laiemalt vaadelda presidendi võimu ning ennekõike just sümboolset võimu, millele viitas ka Pierre Bourdieu. Ühelt poolt on presidentidel kõrgem positsioon ja mõjuvõim tulenevalt oma institutsioonist, mis määratleb presidendi kui riigipea ja riigi esindaja suhteliselt privilegieeritud staatuse. Tahes-tahtmata kaasneb sellega ka teatav mõjuvõim. Teiselt poolt panustab presidendi institutsiooni mõjuvõimu ja presidendi sümboolsesse võimu ka iga president eraldi. Seega, läbi oma reputatsiooni, tuntuse ja prestiiži, mida ka avaliku arvamuse küsitlused on kinnitanud, on Eesti presidendid panustanud sümboolsesse kapitali, mis omakorda annab presidentidele sümboolset võimu. President ei tee päevapoliitilisi otsuseid, samas on tal võim heaks kiita ja hukka mõista ühte või teist seadusandliku ja täitevvõimu tegevust. Seega saab president ühelt poolt toetada olemasolevaid diskursusi, andes neile sellega jõudu juurde või vastupidi tuua agendasse ka alternatiivseid diskursusi.

Presidendi institutsioon loodi 1992. aastal põhimõtteliselt nullist ning seda hakkasid Eesti tulevased presidendid järk-järgult üles ehitama, igaüks lisas institutsiooni ka enda panuse vastavalt ajastu kontekstile. Meri ametiaeg 1992-2001 oli demokraatliku riigi ülesehituse seisukohalt ennekõike institutsioonide ülesehitamise ja rahvusvahelise suhtluse taastamise aeg. Merile heideti kohati ette põhiseaduses sätestatust suuremate volituste võtmist, mis aga tähendas seda, et kommenteerides päevapoliitilisi sündmusi ja viidates vajalikele sammudele edaspidiseks, oli Meri üsnagi aktiivselt osaline Eesti riigi seadusandluse kujundamises. Rüütel jällegi sai presidendiks ajal, mil rahva seas rahulolematust sotsiaalsetest vastuoludest tulenevalt aina kasvas ning riigipealt kui võimuinstitutsioonide tasakaalustajalt oodati tugevamat toetust. Rüütel seda ka pakkus, tuues presidendi institutsiooni rahvale lähemale. 2011. aasta Eesti Inimarengu Aruandes ütleb Marju Lauristin (2011: 11): „Eesti arengus on viimaste aastakümnete väga kiired muutused tekitanud traditsiooniliste väärtuste ja tegelike ühiskondlike olude konflikti, mille üheks ilminguks on sotsiaalse ebavõrdsuse ja nõrgemate ühiskonnaliikmete marginaliseerituse pidamine turumajanduslike reformide „loomulikuks” kaasnähtuseks“. Võibki öelda, et selle vastu Rüütel sõna võttis ning marginaliseeritud gruppide kaitseks välja astus, samas kui Lennart Meri pidas sotsiaalseid vastuolusid pigem paratamatuseks. President Ilvese ametiaeg on langenud eelkõige majanduskriisi aastatesse, mil on olnud oluline, et riigipea vaataks ettepoole ja suunaks riigi arengut pisut pikemaajalises

plaanis, mida Ilvese puhul öelda ka võib. Samuti on just Ilvese ametiajal toimunud murrang kodanikuühiskonna arengus, mille suur toetaja president on ka olnud.

Bourdieu (1997) poliitilise välja teooria valguses näeme seda, et presidendid on tähelepanu juhtinud asjaolule, et professionaalid distantseeruvad oma võimu allikast ehk rahvast. Antud töö kontekstis analüüsitulemustele tuginedes võib väita, et presidendid konstrueerisid rahvast ja võimu tulenevalt ajastu kontekstist, samas aga rahva ja võimu vahelise suhte konstrueerimine ning nende paigutamine poliitilisel väljal vastab enam üldisele riikluse arenguloogikale ja iseäranis just kodanikuühiskonna arengule.

Seega saab poliitilise välja muutuse laias laastus visandada järgnevalt: võimulolijad olid aktiivsemal positsioonil poliitilisel väljal kogu Meri ametiaja, samas kui Rüütli ametiajal väga olulisi muutusi poliitilisel väljal ei toimunud, v.a presidendi enda lähenemine rahvale. Kodanike ja kodanikuühiskonna areng jõudis n-ö murrangupunktini 2012.-2013. aastal ning see peegeldub ka Ilvese kõnedes, kus rahvas asetatakse selgelt aktiivsemale positsioonile. Kusjuures Ilves on juba 2007. aastal asetanud rahva kui valijaskonna kõigi oma õigustega võimulolijatele oluliselt lähemale poliitilisel väljal, võrreldes varasemate presidentidega. 2014. aastaks aga asetab Ilves rahva juba aktiivsemale positsioonile tulenevalt aktiveerunud kodanikuühiskonnast ja valijaskonna mõjuvõimust. Sellega viitab Ilves kodanikuühiskonna struktuursele konsolideerumisele, mida on välja toodud ka akadeemilises kirjanduses (Ruutsoo, 2012). Teine erinevus presidentide lõikes tuleneb sellest, mil moel nad ennast võimulolijate ja rahva suhtes positsioneerivad ja kuhu sellisel juhul kummagi subjekti asetavad. Rüütel on ennast asetanud rahvale lähedale, samas kui Meri ja Ilves on märksa elitaarsemad, ennast pigem kõrgemalseisvana kujutades. Kui Meri on asetanud oma ametiaja lõpul end mõnevõrra rahvale lähemale, siis Ilves on end selgelt samastanud vaid osaga rahvast – aktiivsema osaga kodanikkonnast.

Rahvast kui kogukonda on presidendid kujutanud pigem kodanikekeskselt, kuigi kõnedes võib erandeid välja tuua. Rüütel tõi sellesse tendentsi teatava muutuse, luues alternatiivse diskursuse ühiskondliku leppe toetamise näol ning rõhutades vajadust ka nõrgemate ühiskonna gruppide probleemidele tähelepanu juhtida. Samas ei viidanud ta otseselt sellele, et marginaliseeritud grupe peaks aktiivselt poliitikasse tooma, pigem viitas sellele, et nende probleemidega peab tegelema. Ka on antud töös analüüsitud kõnedes jäänud presidentide poolt märkimata see, et Eesti ühiskonnas elab mitme rahvuse esindajaid ning rahvuste vahel on teatavaid lõhesid tekkinud. Niisiis võib läbiviidud analüüsi põhjal üldistatult öelda, et

presidendid järgivad pigem diskursust, mille järgi on rahva hulka kaasatud ennekõike Eesti riigi kodanikud, kelleks on valdavalt eesti rahvusest elanikud.

Võrdluses kolme presidendi vahel saab antud kõnede analüüsi põhjal välja tuua selle, et Meri ja Rüütel viitasid rahva haavatavusele ning vajadusele just seetõttu inimeste eest hoolitseda, samas kui Ilvese puhul võib pigem näha diskursust, et riik aitab neid, kes ennast ise aitavad. Kuigi ka Ilves on välja toonud vajaduse riigi poolt inimestele abi pakkuda, rõhus Rüütel rohkem riigi kohustusele aidata ja hoolitseda inimeste eest, Meri aga viitas laiemalt vajadusele inimeste eest hoolitseda.

Nagu näitavad avaliku arvamuse küsitlused, kasvatas Meri oma ametiaja jooksul järjepidevalt oma usaldust rahva silmis, mis peegeldub ka käesolevas töös analüüsitud kõnedes – pigem distantseerunud ja kriitiline ametiaja alguses ja hoolivam ametiaja lõpus, mil ka usaldusnäitajad olid kasvanud. Rüütli puhul olid usaldusnäitajad stabiilselt kõrgemad. Usaldusnäitajate muutust võib Ilvese puhul näha ennekõike sel perioodil, mis antud töös analüüsi alt välja jäi. Nende kahe kõne pidamise ajal oli Ilvese toetus rahva hulgas suhteliselt kõrge, samas kui venekeelse elanikkonna puhul pigem madal.

Kui enamus diskursustes presidendid selgelt rahvuse põhjal eristusi ei tee, st ei pööra tähelepanu sellele, et Eestis elab mitme rahvuse esindajaid, vaid kõnetades kõiki kui Eesti rahvast, siis ohvri diskursuses on presidendid kõnetanud eelkõige eesti rahvust ja eestlasi, rõhudes kannatustele, mis eestlased on pidanud läbi tegema, kuid millest ollakse jagu saanud. Siinjuures erineb Rüütel oma kolleegidest, sest Rüütel on ohvri diskursusesse toonud mitte ainult totalitaarse režiimi ohvrid (kuid ka neid on ta märkinud), vaid ka uuenduste ohvrid, rahvusest sõltumata. Samuti on Rüütel ainus, kes on põgusalt maininud mitme rahvuse olemasolu Eestis, kiites 2006. aastal Eesti edukust olümpiamängudel ja rõhutades sealjuures, et edu tõi mitmerahvuseline meeskond. Kui nüüd siia juurde tuua eestlaste ja mitte-eestlaste toetuse presidentide lõikes, võib näha selget eristumist – Meri ja Ilvest toetavad oluliselt rohkem just eestlased, samas kui Rüütli puhul on toetus nii eestlaste kui mitte-eestlaste seas. Seega võib näha eestlaste ja mitte-eestlaste usaldusnäitajate ning kõnedes rahva kujutamise vahel teatavaid seoseid. Võib eeldada, et kui president ei kõneta oma aasta kõige tähtsas kõnes mitte-eestlasi, siis ei taju nad end osana rahvast ning nende usaldus presidendi suhtes pole ka kuigi kõrge.

Niisiis võib presidendi institutsiooni ning Eesti riikluse arengus teatavaid sarnasusi täheldada, eelkõige mis puudutab rahva kujutamist. Eesti taasiseseisvumise järgselt oli primaarse

tähtsusega saada tööle riigi institutsioonid ning taastada turumajandus ehk siis keskenduda formaalsete struktuuride loomisele ning tagada riigi eksistents ja julgeolek. Teise taasiseseisvumise kümnendi alguseks olid formaalsed struktuurid loodud, riik oli „jalad alla saanud“ ning enam tuli tähelepanu pöörata muudele arengutele, eelkõige poliitilise kultuuri edendamisele. See osa oli aga formaalsete struktuuride loomise perioodil pigem tagaplaanile jäänud ja nii selguski 2000ndate alguseks, et rahvas on rahulolematu mitmeski mõttes ning enam peaks neid kaasama poliitilistesse otsustesse, et tagada ühiskonna tugevus ka sisemiselt. Antud kõnede põhjal võib öelda, et presidendid on täitnud nendele pandud funktsiooni ja olnud oma soovitusel ja nõuannetes ajast ees, n-ö suunanäitajad. Käesolevas töös analüüsitud kõnedes viidati tugeva kodanikkonna vajadusele juba 1994. aastal, samas kui vajaduseni tagada tugev kodanikuühiskond jõuti 2002. aasta kõnes, mil ühiskonnas ka laiemalt sellest räägiti. Eriti selgelt tõstatus kodanikkonna ja kodanikuühiskonna teema jälle 2007. aastal, 2014. aastaks on jõutud järeldusele, et demokraatia Eestis ei ole ohus, sest poliitiline kultuur on jõudnud järgi riigi muudele arengutele ning rahvas on osaline riigi valitsemises, nagu demokraatlikule riigile kohane.

Antud töö kontekstis saab välja tuua selle, et presidendid on kujutanud võimulolijaid legitiimsena, kuid pigem näinud seda n-ö legaalsusel põhinevana. Nende legitiimsust Henn Kääriku (2007) jaotuse järgi võiks hinnata pigem A-legitiimsusele vastavaks ehk seadustel põhinevaks, sest oluline element B-legitiimsusest on puudu – rahvas on võõrandunud võimust. Nagu eespool toodud, kõik presidendid on rõhutanud vajadust liikuda selles suunas, et rahvas oleks enam kaasatud valitsemisesse ja otsustusprotsessidesse, viidates sellega ka Habermasi poolt välja toodud konsensusel põhinevale legitiimsusele. 1994. aasta kõnes olid võimulolijad selgelt A-legitiimsed, sest rahvas oli võõrandunud võimust ning sama tendentsi täheldati ka 2001. ja 2002. aasta kõnes. 2006. aastast pole rahva võõrandumisele enam viidatud, kuigi 2007. aastal on võimulolijad siiski suurt kriitikat pälvinud ning nende legitiimsust on endiselt veel pigem seadusest tulenevalt nähtud. 2014. aastal on aga jõutud järeldusele, et rahvas on üha enam osaline poliitikas, eelkõige tulenevalt nende endi tahtest aga ka riigipoolsest suunamisest, mille näiteks on Rahvakogu. Niisiis võib öelda, et 2014. aastal näeb presidendi kõnes seda, et tulenevalt rahva muutunud hoiakutest ning suuremast osalusest poliitikas hakkavad võimulolijad ehk jõudma B-legitiimsuseni. Võib öelda, et rahva ja võimu suhetes nõustuvad presidendid teadlastepoolse väitega, et „riik ei saa kodanikuühiskonda luua, küll aga on riigivõimul keskne vastutus väärtuste kinnistumises ja kodanikualgatustele tingimuste loomisel“ (Ruutsoo, 2012: 68).

Antud töös analüüsitud kõnede puhul täheldasin tendentsi, et võimulolijate konstrueerimine ajas kuigi oluliselt ei muutunud. Kahekümneaastases vahemikus on võimulolijad järjepidevalt olnud presidentide kõnedes kriitika all, sealjuures kajastuvad presidentide kõnedes muutused, mis on toimunud võimuorganite arengus, suhteliselt vähesel määral. Läbivalt on kriitikat pälvinud koostöö puudumine, vähene vastutus ning küsitavus reformide läbiviimise suutlikkuses, mis ühelt poolt näitab seda, et teatud probleemid on püsivad. Samas ei peegeldu presidentide kõnedes kuigivõrd see, et just peale Euroopa Liiduga liitumist on suurenenud riigiaparaadi mõjuvõim ning suurenenud on eelkõige täitevvõimu volitused, nagu on välja toonud mitmed ühiskonnateadlased (Kalev&Roosmaa, 2012; EIA 2011). Teisalt saab küll välja tuua selle, et nii Rüütel kui Ilves pöörduvad enam just valitsuse poole oma nõudmiste, tunnustuse ja kriitikaga, samas kui Meri on tähelepanu pööranud ka Riigikogule. Üheks võimalikuks edasiarenduseks antud teemale olekski uurida seda, kuidas on presidendid kujutanud võimuvõitlust poliitilisel väljal võimulolijate siseselt. Sealjuures oleks vaja kaasata suurem hulk kõnesid, et saada ammendavam üldpilt.

Siit saabki edasi liikuda ka kriitikale antud töö metodoloogilise osa kohta. Kuigi kriitiline diskursusanalüüs võimaldas kõnede analüüsi laiemalt, kaasates ka konteksti, mis antud teema puhul on määrava tähtsusega, on meetodi miinuseks mahukus. Seega võimaldas antud töö kriitilist diskursusanalüüsi kasutades analüüsida vaid kuut kõne. Laiema ja ammendavama ülevaate presidentide diskursuste arengust taasiseseisvunud riigis oleksin saanud juhul, kui valim oluks suurem. Siit saabki tuua teise soovitusena teema edasiarendamiseks – esiteks kaasates kõik presidentide kõned ning teiseks kasutades diskursusanalüüsiga paralleelselt kvalitatiivset sisuanalüüsi, mis muudaks töö mahu väiksemaks ja seega võimaldaks valimit suurendada.

Veel saab tuua kriitilise diskursusanalüüsi kui kvalitatiivse uurimismeetodi miinuseks teatava subjektiivsuse, aga ka erinevad tõlgendusvõimalused, mida saab vähendada piisavate tekstinäidete ja n-ö läbipaistva selgitusega.

Teema edasiarenduse soovitusena tooksin välja selle, et kõnede analüüsiga paralleelselt võiks analüüsida ka presidentide kõnede kirjutamise protsessi. See annaks parema sissevaate just kõnede loomisesse ja võimaldaks seeläbi diskursusanalüüsi veelgi laiahaardelisemalt läbi viia, millele on viidanud ka Norman Fairclough.

Kokkuvõte

Käesolevas magistritöös olen analüüsinud presidentide aastapäevakõnesid, et vaadelda seda, kuidas on kolm Eesti taasiseseisvunud riigi presidenti konstrueerinud rahva ja võimu vahekorda ning sealjuures ka enda rolli poliitilisel väljal.

Magistritöö teoreetiline raamistik põhineb Pierre Bourdieul ning sealjuures olen lähtunud sellest, et presidendid on konstrueerinud poliitilisel väljal rahva ja võimu kui subjektide asetsemist tulenevalt sellest, kuidas on nad kujutanud rahvast ja kuidas võimulolijaid. Sealjuures olen vaadelnud ka seda, kuidas on presidendid ennast ise positsioneerinud rahva ja võimu vahekorra taustal ühiskonnas.

Töö tähtsus seisneb eelkõige selles, et aitab välja selgitada, mil moel on arenenud presidendi institutsioon tulenevalt diskursiivsetest arengutest, mis väljenduvad presidentide kõige tähtsamates ehk aastapäeva kõnedes. Seejuures on oluline vaadelda, kuidas näevad presidendid rahva positsiooni ennekõike riigi valitsemise mõttes, aga ka seda, kuidas on presidendid rahvast konstrueerinud ning keda on presidendid sealjuures kaasanud või kaasamata jätnud. Samuti olen antud töös põgusalt vaadelnud ka seda, kuidas legitimeeriti võimulolijaid presidentide poolt.

Töö analüüsimaterjaliks olid presidentide vabariigi aastapäeval peetud kõned, millest antud töösse valisin iga presidendi ametiaja algusest ja lõpust ühe kõne, seega kokku kuus kõnet. Ennekõike tegin sellise valiku, et võrrelda presidentide diskursusi võimalikult sarnastel alustel, samuti seetõttu, et vaadelda seda, kuidas on presidentide endi positsioonid ametiaja jooksul muutunud.

Käesolevas töös kasutasin analüüsi läbiviimiseks kriitilist diskursusanalüüsi, mis võimaldas ühendada tekstianalüüsi laiema kontekstiga. Analüüsi käigus pöörasin tähelepanu just presidendi poolt väljatoodud hinnangutele, samuti subjektsuse hindamisele ning temaatikate analüüsimisele, mis võimaldas välja selgitada, millised on läbivad diskursused vaadeldud kõnedes, kuidas on need diskursused ajas ja presidentide vahetusega muutunud ning ennekõike, kuidas on diskursuste lõikes konstrueeritud rahvast ning kuidas võimuolijad ja mil moel nendevahelist suhet.

Põhilised diskursused, mis presidentide kõnedest välja tulid, on järgmised: riikluse ülesehitamise ja arengu diskursus, võimulolijate vastutuse diskursus, julgeoleku diskursus, kodanike rolli diskursus, ohvri diskursus, sotsiaalse ebavõrdsuse diskursus, ühiskondliku leppe diskursus, edu diskursus, Eesti tuleviku ja kestlikkuse diskursus.

Analüüsi käigus tegin kindlaks, et presidendid on konstrueerinud rahvast mõnevõrra erinevalt, samas kui võimulolijate konstrueerimises on laias laastus säilinud sarnane tendents, mõningate eranditega välja arvatud. President Meri on konstrueerinud rahvast ennekõike kodanikkonnana ning pigem eestlastekeskselt, samas kui Rüütel on kaasanud rahva hulka kogu ühiskonna, iseäranis rõhutades marginaliseeritud ühiskonna gruppidele tähelepanu pööramise vajadust, viies sellega presidendi institutsiooni rahvale lähemale. Ilves on rahvast jällegi selgelt poliitilisema subjektina käsitletud, ennekõike kaasates valimisõigusliku osa rahvast ning rõhutades valijaskonna suurt osatähtsust, 2014. aastaks aga tõstnud tähelepanu alla ka kodanikuühiskonna laiemalt. Teisalt saab välja tuua selle, et nii Meri kui Rüütel on rõhutanud inimese vajalikkust ühiskonnale ja tuues välja nende haavatavuse, näinud vajadust riigipoolse hoolitsuse järele. Samas kui Ilves on enam rõhutanud üksikindiviidi panust ning vajalikkust ühiskonnas.

Võimulolijate puhul on presidendid läbivalt näinud probleeme ja välja toonud kitsaskohti, rõhutades just rahva võõrandumist võimulolijatest, võimulolijate suutmatust ellu viia vajalikke reforme ning puuduvat omavahelist koostööd. Kui Meri on võimulolijate puhul nii valitsuse kui Riigikogu poole pöördunud, siis Rüütel ja Ilves on lisaks poliitilistele erakondadele enam keskendunud valitsuse tunnustamisele-hukkamõistmisele. Presidendid on võimulolijatele omistanud ennekõike seadusest tuleneva legitiimsuse, samas kui viimases kõnes võib tulenevalt kodanikuühiskonna aktiivsusest ja inimeste suuremast kaasatusest näha liikumist rahva toetusel põhineva legitiimsuse poole, kus ka rahvas on poliitilistesse protsessidesse kaasatud.

Võimu ja rahva vahekorra konstrueerimisel on presidendid järginud riikluse arenguloogikat Eesti taasiseseisvumise kontekstis, nähes ennekõike riigi algusaastatel rahvast passiivsemal positsioonil olevana, uue aastatuhande alguses juba pisut aktiivsemana ning 2014. aastaks selgelt poliitilisel väljal aktiivset positsiooni hõivavana. Võimulolijaid on aktiivsemal positsioonil kujutatud kuni 2007. aastani eelkõige tulenevalt operatsioonalsest võimust, sealt alates aga rahvaga pigem võrdsel positsioonil või isegi pisut passiivsemal positsioonil olevana.

Presidendi enda roll on ajas püsivalt olnud suunanäitaja oma, muutunud on aga presidendi paigutumine poliitilisel väljal teiste subjekti suhtes. President Meri distantseeris end selgelt rahvast ja samastas võimulolijatega oma ametiaja alguses, samas kui ametiaja lõpus võib näha lähenemist rahvale, kuigi endiselt on president positsioneerinud end rahva-võimu ülesena. Rüütel on toonud presidendi institutsiooni muutuse, sest on asetanud presidendi selgelt rahvale lähemale ning pigem võimust distantseerunud, teisalt ametiaja lõpuks on toimunud teatav tasakaalustumine ning Rüütel pole loonud nii selget vastandust võimulolijatega, paigutades end ka võimulolijatele lähemale. Ilves on jällegi oma ametiaja alguses end demonstratiivselt võimulolijatele vastandanud ning rahvaga samastanud, samas kui oma viimases kõnes on Ilves võtnud juba märksa selgemini rahva-võimu ülese positsiooni, siiski pigem rahvale pisut lähemal olles.

Antud kõnede analüüsi tulemusel võib öelda, et presidendi institutsioon on järginud oma hinnangutes laiemalt ühiskondlikku hoiakut ning enam vastanud avalikkuse diskursusele kui poliitilise eliidi diskursusele, samas kui Meri on oma ametiaja alguses pigem just poliitilise eliidi diskursust järginud. Nähes riigi ülesehitamise protsessis pikalt kodanike võõrandumist võimust ning kodanikuühiskonna nõrkust ning 2012.-2013. aastaks Eestit jõudmas perioodi, mis on murranguline just kodanikuühiskonna arenemise mõttes, on see sarnane ka presidentide poolt konstrueerituga. Samas võimuinstitutsioonide arenguloogika nii eksplitsiitselt presidentide kõnedes ei väljendu ning presidendid sellele kuigivõrd ei keskendu.

Summary

The title of this thesis is “The analysis of Estonian presidents' anniversary speeches: the construction of the relationship between people and power and the role of the president.” In this thesis, I analyse the anniversary speeches of Estonian presidents in order to view how the three presidents of newly independent Estonia have constructed the relationship between people and power and also their own role in the political field.

The theoretical framework is based on the work of Pierre Bourdieu, from which I draw the conclusion that presidents have constructed the placement of people and power on the political field according to how they have depicted the people and powerholders. I also analyse how the presidents have positioned themselves in the society in the context of the relationship between people and power.

The importance of the thesis lays mainly in elucidating how the institution of presidency has developed following from the discursive developments that are expressed in the most significant speeches—namely, anniversary speeches of the president. It is important to analyse how the presidents view the position of the people in governing the state and also how the presidents have constructed the people and who has been included or excluded. In addition, I briefly discuss how the presidents legitimise the powerholders.

The materials analyzed were speeches given by the presidents on the Independence Day. For each president, I chose one speech from the beginning and one from the end of his tenure: six speeches altogether. I made such a choice in order to be able to compare the discourses of the presidents on a similar basis and also to view how their positions have changed during the tenure.

In the thesis, I use critical discourse analysis, which allows me to combine textual analysis with the wider context. In the analysis, I direct attention at the judgments brought forth by the presidents, also at the evaluation of agency and analyses of themes, which enables me to find out the pervasive discourses in the chosen speeches, how these discourses have changed in time and with the changing of presidents and, chiefly, how the people, power and their relationship have been constructed in the discourses.

The main discourses that emerge from the presidents' speeches are as follows: the discourse of nation building and development, the discourse of the powerholders' responsibility, the

discourse of security, the discourse of the role of citizens, the victim discourse, the social inequality discourse, the social contract discourse, the success discourse and the discourse of the future and sustainability of Estonia.

In the analysis, I ascertain that the presidents have constructed the people somewhat differently even if a similar tendency can be seen in how the powerholders are constructed, with some exceptions. Whereas President Meri constructed the people mainly as a citizenry and focused on ethnic Estonians, Rützel included the whole society, particularly emphasising the need to pay attention to marginalised groups of society, thus bringing the institution of presidency closer to the people. At the same time, Ilves has treated the people more as a political subject, mainly including the voters and emphasising the great importance of electorate, and by the year 2014 has also directed attention to civil society in a broader sense. On the other hand, both Meri and Rützel emphasised the importance of the people for the society, showing their vulnerability and seeing their need to be taken care of by the state. In contrast, Ilves has rather emphasised the contribution and importance of the individual to the society.

In the case of powerholders, presidents have pervasively seen problems and highlighted shortfalls, emphasising alienation of the people from the powerholders, the powerholders' inability to carry out necessary reforms and lack of cooperation. While Meri turned to both the government and parliament as powerholders, Rützel and Ilves focused more on the government. The presidents attribute to the powerholders legitimacy deriving from law. While in the last speech it can be seen that, as a result of a more active civil society and inclusion of people, there is a movement towards legitimacy derived from the support of people involved in the political processes.

In constructing the relationship of the people and power, presidents have followed the statehood developmental logic in the context of Estonia's regaining of independence, seeing the people at a more passive position in the first years of independence, more active in the beginning of the new millennium and by the year 2014 clearly at an active position on the political field. The powerholders have been seen as consistently holding an active position due to the operational power they have, but since 2007 on a more equal position with the people or even at a passive position.

The president's own role has steadily been that of a direction setter, but what has changed is his placement on the political field in relation to other subjects. President Meri clearly

distanced himself from the people and identified himself with the powerholders in the beginning of his tenure, while at the end of his tenure, his approach to the people can be noticed, although the president has still positioned himself higher than people and power holders. R  utel brought change to the institution of presidency by clearly placing the president closer to the people and rather distancing it from the power. By the end of his tenure, a certain balancing has taken place and R  utel did not create such a clear opposition with the powerholders, placing himself closer to the powerholders. Ilves has demonstratively positioned himself in opposition to the powerholders in his first speech, identifying with the people. In his last speech, he more clearly took a position higher than people and powerholders, although being still closer to the people.

As a result, it can be said that the institution of presidency has followed in its judgments the broader societal attitudes and responded more to the public discourse than to the discourse of the political elite, while Meri in the beginning of his tenure followed the discourse of the political elite. Seeing how the people have been alienated from power in the process of nation-state building, the weakness of citizenry and, by 2012-2013, Estonia's arrival at a period that is pivotal in the development of citizenry, it is similar to what the presidents have constructed. At the same time, the developmental logic of the power institutions is not explicitly expressed in the presidents' speeches and the presidents do not predominantly focus on it.

Kasutatud allikad

1. Alaküla, A (1993). Näärimuinasjutt. *Postimees*, 30. detsember.
2. Ammas, A (2001). Rüütli valimine, terrorirünnak, eurolauluvõit, Afganistani sõda. *Eesti Päevaleht*, 29. detsember.
3. Bahovski, E. (2005). Prantsuse sisserändajate raev vallandus leegitsedes. *Postimees*, 31. detsember.
4. Bourdieu, P. (1985). The Social Space and the Genesis of Groups. *Theory and Society*, Vol. 14, No. 6.
5. Bourdieu, P. (1997). *Language and Symbolic Power*. Harvard University Press.
6. Bourdieu, P. (2003). *Praktilised põhjused. Teoteooriast*. Tallinn: Tänapäev.
7. Bärenklau, I. (2006) Pronkssõduri skandaal lõi lõõmama aastaid tuha all hõõgunud pinged. *Postimees*, 31. detsember.
8. Bärenklau, I. (2006). Suure eestlase lahkumine. *Postimees*, 30. detsember.
9. Charteris-Black, J. (2014). *Analysing Political Speeches. Rhetoric, Discourse and Metaphor*. Palgrave Macmillan.
10. Dijk, van T. (1997). *What is political discourse analysis?* URL (kasutatud 10.02.2014)
<http://www.discourses.org/OldArticles/What%20is%20Political%20Discourse%20Analysis.pdf>
11. Dijk, van T. (2002). *Methods of Critical Discourse Analysis*. URL (kasutatud 15.04.2014)
<http://www.discourses.org/OldArticles/Critical%20discourse%20studies.pdf>
12. Dijk, van T. (2008). *Discourse and Power*. Palgrave Macmillan.
13. Duvold, K. ja Berglund, S. (2013). Democracy between Ethnos and Demos: Territorial Identification and Political Support in Baltic States. *East European Politics and Societies*. URL (kasutatud 11.05.2014).
http://www.academia.edu/5398052/Democracy_between_Ethnos_and_Demos_Territorial_Identification_and_Political_Support_in_the_Baltic_States
14. Eesti ajaloo kronoloogia. *Eesti Entsüklopeedia*. URL (kasutatud 06.05.2014)
http://entsyklopeedia.ee/artikkel/eesti_ajaloo_kronoloogia1
15. Eesti Inimarengu Aruanne 2001 (2002). Vetik, R. (toim.) Tallinn: Rahvusvaheliste ja Sotsiaaluuringute Instituut.

16. Eesti Inimarengu Aruanne 2006 (2007). Heidmets, M. (toim.) URL (kasutatud 07.05.2014) http://kogu.ee/public/trykised/EIA06_est.pdf
17. Eesti Inimarengu Aruanne 2007 (2008). Heidmets, M. (toim) URL (kasutatud 07.05.2014) http://kogu.ee/public/trykised/EIA07_est.pdf
18. Eesti Inimarengu Aruanne 2010/2011 (2011). Lauristin, M. (toim). Tallinn: Eesti Koostöö Kogu.
19. Eesti Inimarengu Aruanne 2012/13 (2014). Heidmets, M. (toim). URL (kasutatud 19.05.2014) http://www.kogu.ee/wp-content/uploads/2014/05/EIA_lowres.pdf
20. Eesti Panga 2005. aasta aruanne. *Eesti majandus 2005. aastal*. URL (kasutatud 08.05.2014) <http://www.eestipank.ee/publikatsioon/aastaruanne/2005/eesti-panga-2005-aasta-aruanne>
21. Eesti Panga 2006. aasta aruanne. *Eesti majandus 2006. aastal*. URL (kasutatud 08.05.2014) <http://www.eestipank.ee/publikatsioon/aastaruanne/2006/eesti-panga-2006-aasta-aruanne>
22. Eesti Pank (1993). *Aastaruanne 1993*. URL (kasutatud 05.05.2014) <http://www.eestipank.ee/node/24275>
23. Eesti Pank (2000). *Majanduspoliitiline kokkuvõte*. URL (kasutatud 16.05.2014) <http://www.eestipank.ee/search/gss/majanduspoliitiline%20kokkuv%C3%B5te>
24. Eesti Pank (2013). *Rahapoliitika ja majandus. Hetkeseis ja ettevaade*. URL (kasutatud 16.05.2014) <http://www.eestipank.ee/publikatsioonid/rahapoliitika-ja-majandus>
25. Eesti Vabariigi Presidendi kodulehekülg. Elulugu. URL (kasutatud 19.05.2014). <http://president.ee/et/vabariigi-president/elulugu/index.html>
26. Eesti Vabariigi Presidendi kodulehekülg. Eesti riigipead: Arnold Rüütel. URL (kasutatud 18.05.2014) <http://president.ee/et/eesti-vabariik/eesti-riigipead/4126/layout-headofstate.html>
27. Eesti Vabariigi Presidendi kodulehekülg. Eesti riigipead: Lennart Meri. URL (kasutatud 17.05.2014) <http://president.ee/et/eesti-vabariik/eesti-riigipead/4127-lennart-meri/layout-headofstate.html>
28. Eesti Vabariigi Põhiseadus. URL (kasutatud 18.03.2014) <https://www.riigiteataja.ee/akt/633949>
29. Eestimaa Rohelised erakonna kodulehekülg. URL (kasutatud 17.05.2014) <http://www.erakond.ee/index.php/erakond/erakonnast>
30. Eesti Vabariigi Presidendi kodulehekülg. URL (kasutatud 18.03.2014). <http://www.president.ee/et/vabariigi-president/paadevus/index.html>

31. Fairclough, N. (1989). *Language and Power*. Longman Group United Limited.
32. Fairclough, N. (1992). *Discourse and social change*. Cambridge: Polity Press.
33. Fairclough, N. (1995). *Critical Discourse Analysis. The Critical Study of Language*. New York: Longman.
34. Härmaorg, A. (2005). *Presidentide Lennart Meri ja Arnold Rüütli representatsioon Eesti ja Soome trükimeedias riigivisiitide kajastamisel Soome*. Bakalaureusetöö. Tartu Ülikool, ajakirjanduse ja kommunikatsiooni osakond.
35. Ideon, A. (2001) Presidendikampaania jättis jälje kogu lõppevale aastale. *Postimees*, 31. detsember.
36. Ideon, A. (2001). Valitsuskriis kärgatas jõuluks. *Postimees*, 31. detsember.
37. Ideon, A. (2014). Aktivistid: Tartu rahu reeturitele ei tohi kätt anda. *Postimees*, 17. veebruar. URL (kasutatud 18.05.2014) <http://www.postimees.ee/2700392/aktivistid-tartu-rahu-reeturitele-ei-tohi-katt-anda>
38. Lauristin, M. et al (2011). Kodakondsus, kodanikuühiskond, rahvussuhted. *Integratsiooni Monitooring 2011*. URL (kasutatud 23.05.2014) http://www.kul.ee/webeditor/files/integratsioon/Integratsiooni_monitooring_2011.pdf
39. Lõhmus, A. (2008). Asso Kommer: tulevahetuseks Eesti sõjaväelaste vahel poleks Pullapääl läinud. *Postimees*, 28. juuli. URL (kasutatud 15.05.2014) <http://www.postimees.ee/23063/asso-kommer-tulevahetuseks-eesti-sojavaelaste-vahel-poleks-pullapaal-lainud>
40. Jarne, A. (1993) Presidendi jõulurahutus. *Postimees*, 28. detsember.
41. Juhtkiri (1993) Vaene poliitika-aasta Eestis? *Postimees*, 29. detsember.
42. Juhtkiri (1993). *Päevaleht*, 31. detsember.
43. Juhtkiri (2005). Vastuoluline 2005. *Postimees*, 31. detsember
44. Juhtkiri (2006). Harukordne aasta. *Postimees*, 31. detsember.
45. Juhtkiri (2006). Selge võitja ja kaotajata aasta. *Eesti Päevaleht*, 27. detsember.
46. Jõesaar, K. (2010). *Eurole ülemineku legitimatsioon valitsuskommunikatsioonis ja ajakirjanduses*. Magistritöö. Tartu Ülikool, ajakirjanduse ja kommunikatsiooni instituut. URL (kasutatud 20.05.2014) <http://www.yti.ut.ee/et/sisseastumine/sotsiaalsete-praktikate-sotsiaalse-innovatsiooni-uurimisruhm-0>
47. Kaas, K. (2000). Eestlane ootab helgemat tulevikku kui naabrid. *Postimees*, 29. detsember.

48. Kahu, O. (2014). Ansip: on mõistlik anda peaministri amet varakult üle. *ERR*, 22. veebruar. URL (kasutatud 18.05.2014) <http://uudised.err.ee/v/eesti/f90e41d5-4a71-476d-883d-1a3cc6abfela>
49. Kaitseministeeriumi kodulehekülg (2014). Avalik arvamus ja riigikaitse. 2001-2014 avaliku arvamuse küsitlused. URL (kasutatud 19.05.2014) http://www.kmin.ee/files/kmin/nodes/14166_Avalik_arvamus_ja_riigikaitse_2014_marts.pdf
50. Kalamees, K (2005). Edgar Savisaar võttis kandikult talle ulatatud topeltvõimu. *Postimees*, 30. detsember.
51. Kalamees, K. (2000) Rahvas andis Noolele veel ühe kuldse tiitli. *Eesti Päevaleht*, 29. detsember.
52. Kalamees, K. (2001). Aasta inimene - protestipresident. *Eesti Päevaleht*, 29. detsember.
53. Kalev, L. ja Roosmaa, L. (2012). Riikluse ülesehitamine. *Eesti poliitika ja valitsemine 1991-2011*. Tallinn: TLÜ kirjastus.
54. Kangro, K. (2014). Fotod ja video: EKRE korraldas piirilepete vastu meeleavalduse. *Postimees*, 16. aprill. URL (kasutatud 17.05.2014) <http://www.postimees.ee/2763838/fotod-ja-video-ekre-korraldas-piirilepete-vastu-meeleavalduse>
55. Kannik, I. (1998). Ühe kokkuleppe sünni tagamaadest. *Postimees*, 17. aprill. URL (kasutatud 17.05.2014) <http://arvamus.postimees.ee/2541381/uhe-kokkuleppe-sunni-tagamaadest>
56. Karanu, A (2006) Nutikad ärimehed tõmbasid osava maaäri riiki alt. *Postimees*, 31. detsember.
57. Kelder, J. (1993). Põgus pilk tagasi. *Postimees*, 30. detsember.
58. Kivirähk, J. (2000) Poliitiliste eelistuste kinnistumise aasta. *Eesti Päevaleht*, 27. detsember.
59. Koch, T. (2005). Savisaare Keila-Joa villa miinused Lasnamäe korteri kõrval. *Postimees*, 31. detsember.
60. Koch, T. (2006). Aasta sündmused seostuvad rahva mälus presidendiga. *Postimees*, 30. detsember.
61. Koch, T. (2006). Isamaa ja Res Publica Liit ehk aasta paremini hoitud saladus. *Postimees*, 30. detsember.
62. Kolm aastalõpuküsimust riigikogulasele: Ivar Raig (1993). *Postimees*, 29. detsember .

63. Koorits, V. (2013). Ilvese ajal on presidendi usaldusväärsus langenud rekordmadalale. *Delfi*, 17. mai. URL (kasutatud 11.05.2014) <http://www.delfi.ee/news/paevauudised/eesti/ilvese-ajal-on-presidendi-usaldusvaarsus-langenud-rekordmadalale.d?id=66145284>
64. Korsten, T. ja Smirnov, I. (2013). Kakskümmend aastat tagasi hoiti Kirde-Eestis ära Dnestri-äärne stsenaarium. *Põhjarannik*, 16. juuli. URL (kasutatud 22.05.2014) <http://pr.pohjarannik.ee/?p=8157>
65. Kostabi, I. (1993) Valitsuse remondist uue opositsioonini. *Postimees*, 30. detsember.
66. Kraft, V. (2001). Eesti majandus aastal 2001. *Eesti Panga kodulehekül*. URL (kasutatud 08.05.2014) <http://www.eestipank.ee/press/vahur-kraft-eesti-majandus-aastal-2001-17122001>
67. Käärrik, H. (2007). On Eesti riik ikka legitiimne? *Eesti Päevaleht*, 28. mai. URL (kasutatud 19.05.2014) <http://epl.delfi.ee/news/arvamus/henn-kaarik-on-eesti-riik-ikka-legitiimne.d?id=51088552>
68. Käärrik, H. (2013). *Klassikaline ja nüüdsiaegne sotsioloogiline teooria*. Tartu: Tartu Ülikooli kirjastus.
69. Laherand, M.-L. (2008). *Kvalitatiivne uurimisviis*. Tallinn: OÜ Infotrükk.
70. Lauristin, M. ja Vihalemm, P. (2009). The Political Agenda During Different Periods of Estonian Transformation: External and Internal Factors. *Journal of Baltic Studies*, 40.
71. Lees, M. (2000). HI-viiruse kandajate arv jõudis 425-ni. *Postimees*, 29. detsember.
72. Liivik, E. (2010). Otsedemokraatia mõju õigusloome legitiimsusele. *Riigikogu toimetised*, nr 21. URL (kasutatud 18.05.2014) <http://www.riigikogu.ee/rito/index.php?id=14181&op=archive2>
73. Liivik, E. (2012). Ettekanne: Kodanikud, osalus ja demokraatia. SÜLEM Sügisakadeemia, 22. september.
74. Mart Laar reameheks ja peaministri amet maha (2011). *Äripäev*, 15. märts. URL (kasutatud 12.05.2014) <http://www.aripaev.ee/default.aspx?publicationid=31503ED6-39D4-4163-9D98-74AA1E3959CE&code=75313>
75. Masso, I.-A. (2012). *Omal häälel. Toomas Hendrik Ilves*. Tallinn: Tänapäev.
76. Mikkel, E. (2002). Presidendi institutsioon postkommunistlikus maailmas. *Presidendiraamat*. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus.
77. Muuli, K. (2000). Tippude sünge sära. *Postimees*, 29. detsember.

78. Männik, J. (2013). Ühiskondlik lepe kui tunnetatud vajadus. URL (kasutatud mai 2014) <http://www.riigikogu.ee/rito/index.php?id=11373>
79. Pehk, T. (2006). Turu-uuringute ASi sõnul on presidendi usaldusväärsus kõrge. *ERR*, 6. juuni. URL (kasutatud 11.05.2014) <http://uudised.err.ee/v/eesti/b9d592d9-d5e5-49fe-8bf2-12d69386cb26>
80. Pihl, K. (2013). Viisitamm: musta raha liigutati fiktiivsete reklaamitšekkidega. *Eesti Päevaleht*, 9. oktoober. URL (kasutatud 19.05.2014) <http://epl.delfi.ee/news/eesti/viisitamm-musta-raha-liigutati-fiktiivsete-reklaamitšekkidega.d?id=66868981>
81. Poll, L. (2006) Taanis ilmunud pilapildid sütitasid moslemimaailma. *Postimees*, 31. detsember.
82. Raig, K. (2003). *Vikerkaare värvid*. Tallinn: Kirjastus Varrak.
83. Rahvas näeb riiklikku valetamiskampaaniat (2006). *Delfi*, 6. veebruar. URL (kasutatud 27.02.2014) <http://www.delfi.ee/news/paevauudised/eesti/rahvas-naeb-riiklikku-valetamiskampaaniat.d?id=12176419>
84. Rootsi poliitik tunnustas Eestit kommunismi paljastamisel (2000). *BNS*, 14. juuni. URL (kasutatud 11.05.2014) <http://www.delfi.ee/news/paevauudised/eesti/rootsi-poliitik-tunnustas-eestit-kommunismi-paljastamisel.d?id=473108>
85. Runnel, R.-R. (2000). *Eesti konstrueerimine president Meri Euroopa-diskursuses*. Bakalaureusetöö. Tartu Ülikool, ajakirjanduse ja kommunikatsiooni osakond.
86. Ruutsoo, R. (2000) Mis on kõva käe igatsuse taga? *Eesti Päevaleht*, 29. detsember.
87. Ruutsoo, R. (2012). Kodanikuühiskonna ülesehitamine. *Eesti poliitika ja valitsemine 1991-2011*. Tallinn: TLÜ kirjastus.
88. Saarna-Siimann, M. (2005). *Presidendikandidaatide representatsioon 2001.aasta trükimeedias ja nende imago valijameeste hulgas*. Magistritöö. Bakalaureusetöö. Tartu Ülikool, ajakirjanduse ja kommunikatsiooni osakond.
89. Saarts, T. (2000) Eesti kodanikuühiskonda ootab raputus. *Eesti Päevaleht*, 28. detsember
90. Saarts, T. (2001). Meri ja rahva usaldus. *TNS Emor*, 5. oktoober. URL (kasutatud 11.05.2014) <http://www.emor.ee/meri-ja-rahva-usaldus/>
91. Saarts, T. ja Lumi, O. (2012). Parteipoliitika. *Eesti poliitika ja valitsemine 1991-2011*. Tallinn: TLÜ kirjastus.

92. Salu, M. (2014). Moskvast sõlmitakse Eesti-Vene piirileping. *Postimees*, 17. veebruar.
URL (kasutatud 16.05.2014) <http://www.postimees.ee/2699562/moskvas-solmitakse-eesti-vene-piirileping>
93. Salu, M. (2006). *Eesti Vabariigi President: Arnold Rüütel*. Tallinn: Kirjastus Ilo.
94. Sauer (1997). *Analysing Political Speeches*.
95. Sildam, T. (2005) Parts ja Miisu kolisid Stenbocki majast välja. *Postimees*, 31. detsember.
96. Sildam, T. (2005). Rüütel ei läinud, Paet läks, tühjad peod jäid siiski lõpuks mõlemale. *Postimees*, 31. detsember.
97. Sotsiaaldemokraatliku Erakonna kodulehekül. Ajalugu. URL (kasutatud 21.05.2014) <http://www.sotsdem.ee/maailmavaade/ajalugu/>
98. Suri president Lennart Meri (2006). *Eesti Päevaleht*, 14. märts. URL (kasutatud 11.05.2014) <http://epl.delfi.ee/news/eesti/suri-president-lennart-meri.d?id=51033992>
99. Taru, M. (2002). Presidendi mõjukus avaliku arvamuse silmade läbi.
Presidendiraamat. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus.
100. Tepp, J. (2013). Eesti presidendi roll europoliitika kujundamisel. *Riigikogu toimetised*. URL (kasutatud 10.03. 2014)
<http://www.riigikogu.ee/rito/index.php?id=11368>
101. Ukraina kriis (2014). *Postimees*. URL (kasutatud 20.05.2014)
http://www.postimees.ee/teema/ukraina_kriis
102. Valitsuse kodulehekül (2014). *Peaminister Andrus Ansip teavitas riigikogu oma tagasiastumisest*. URL (kasutatud 18.05.2014)
<http://valitsus.ee/et/valitsus/77626/peaminister-andrus-ansip-teavitas-riigikogu-oma-tagasiastumisest>
103. Wodak, R. ja Meyer, M. (2009). *Critical discourse analysis: history, agenda, theory, and methodology*. London: Sage.

Lisad

Lisa 1. Probleemide ja lahenduste tabel: Lennart Meri kõned

1994. aasta kõne	2001. aasta kõne
<p>→Probleem: Demokraatia taastamine pole kerge <i>Põhjus:</i> Nõukogude ajal levis rahva seas mentaliteet, mille järgi riigi tasandil toimuvast distantseeruti ning see mõjutab eestlasi ka taasiseseisvunud riigis <i>Lahendus:</i> Kodanikud peavad mõistma, et riigi ülesehitus võtab aega ning nõuab kõigi panust, poliitikud peavad lisaks turumajandus ja demokraatia ülesehitamisele taastama ka aktiivse kodanikkonna</p> <p>→Probleem ja lahendus: Õigusriigi ülesehitamine peab toimuma vastavalt põhiseadusele <i>Põhjus:</i> Rahvas andis lubaduse arendada riiki vastavalt põhiseadusele</p> <p>→Probleem: Erimeelsused võivad takistada riigi ülesehituse edukust <i>Põhjus:</i> Erakondadevahelised ja inimestevahelised erimeelsused <i>Lahendus:</i> Eesti peab saama üle erimeelsustest nii erakondade kui rahva seas</p> <p>→Probleem: Eesti riigil pole veel Euroopa riikidele omaseid tunnuseid <i>Põhjus:</i> Üles on ehitatud küll formaalsed institutsioonid, kuid Eesti ei vasta veel tavalistele Euroopa riigi tunnustele <i>Lahendus:</i> Tuleb taastada ise mõtlej ja vastutav kodanik, kodanikud peavad mõistma õiguste ja kohustuste tasakaalu</p> <p>→Probleem: Riigi alavääristamisega kaasnevad ohud <i>Põhjus:</i> Ainult majanduslik edukus ei garanteeri Eesti riigi ja rahva püsijäämist <i>Lahendus:</i> Kodanikud peavad võtma enam vastutust</p>	<p>→Probleem: Eesti poliitikud võivad muutuda ühiskondliku arengu piduriks <i>Põhjus:</i> Poliitikud ei suuda tulevikule mõeldes lahendada ühiskonna ees seisvaid küsimusi energia, transpordi ja hariduse vallas <i>Lahendus:</i> Poliitikud peavad etegma otsuseid ratsionaalselt, valmis olema põhjendama ja vastutama</p> <p>→Probleem: Eestis on probleeme poliitilise kultuuriga <i>Põhjus:</i> President toob näitena pilditulistamise skandaali 2000. aastal <i>Lahendus:</i> Poliitikud peavad ületama oma erimeelsused ja enam koostööd tegema, lähtudes riigi huvidest ja mitte seades isiklikku kasu kõige ette</p> <p>→Probleem: Kodanikud on võõrandunud valitsejatest <i>Põhjus:</i> Valitsejad ei põhjenda oma otsuseid, rahvale ei selgitata oluliste küsimuste tagamaid <i>Lahendus:</i> Valitsejad, st valitsus ja Riigikogu peavad kodanikele selgitusi jagama, valitsus peab olema kodanikega dialoogis</p> <p>→Probleem: Eesti Kaitseväge on vaja tugevdada <i>Põhjus:</i> Puudub seadus, mis reguleeriks kaitseväge korraldust <i>Lahendus:</i> Riigikogu peab vastu võtma vastava seaduse, samuti peavad poliitilised parteid leidma konsensus, et tõsta kaistekulutusi 2% SKP-st</p> <p>→Probleem: Eesti Kaitseväge juhtimisega probleeme</p>

<p>→Probleem: Eesti on ebakindlas staadiumis, mis võib tekitada rahvas igatsust tugeva käe järele <i>Lahendus:</i> President kinnitab, et Eestis pole toetuspinda vasak- ega paremekstremismile ega „tugevale käele“, peab olema üksmeel tugevdada ähmaseks muutuvaid riigi tunnuseid</p> <p>→Probleem: Julgeolekupoliitika on kõige tähtsam <i>Põhjus:</i> Tähelepanu on pööratud kaitseväge ülesehitusele ja see on olnud väärarvestus <i>Lahendus:</i> Piiri tuleb tugevdada, et anda rahvusvahelistele partneritele sõnum Eestist kui usaldsväärsest partnerist, kord tuleb majja luua, see peab algama rohujuuretasandilt ja lõppema ministriga</p>	<p><i>Põhjus:</i> Põhiseadus sätestab, et presidenton kaitseväge kõrgeim juht, kuid tegelikkuses ei tohiks ei poliitikud ega ka president juhtida kaitseväge <i>Lahendus:</i> Kaitseväge juhivad sõjaväelased, kontrolli teaostab tsiviilvõim</p>
<p>→Probleem: Eesti probleemid turvalisusega seavad kahtluse alla Eesti usaldusväärsuse välisinvestorite silmis, kes ei pruugi enam siia inveteerida <i>Põhjus:</i> Eesti on eelistanud kaitseväge kiiret ülesehitamist <i>Lahendus:</i> Eesti julgeolek on garantii välisinvestoritele</p>	<p>→Probleem ja lahendus: Eestis vaja keskenduda haridus- ja teaduspoliitikale, et jõuda majanduslikult edukate riikide hulka <i>Põhjus:</i> Maailmaturu ja heaolu uus ümberjaotumine maailmas algatab uue võidujooksu, kus Eesti šansid seisnevad eelkõige haridus- ja teaduspoliitikas</p>
<p>→Probleem: Rahvuslik julgeolek <i>Põhjus:</i> Eestlane ei tunne end Eesti peremehena, sest kuritegevus on suur <i>Lahendus:</i> Eesti peab tähelepanu pöörama nii sisejulgeolekule kui ka tõhusamale piirikontrollile</p>	<p>→Probleem: Eestlased ei saa unustada, mida tegi nõukogude süsteem <i>Põhjus:</i> Oht korrata eelkäijate vigu <i>Lahendus:</i> Eestlased saavad ja peaksidki andestama, kuid mitte unustama</p>
<p>→Probleem: Kuritegevus Eestis kasvab, rahvas ei tunne end turvaliselt <i>Põhjus:</i> Eestis on jõudu kogumas kuritegelik võim <i>Lahendus:</i> Sisejulgeolekule tuleb enam tähelepanu pöörata, „kord majja luua“, tagada rahva turvatunne</p>	<p>→Probleem: Sotsiaalsete vastuolude süvenemine <i>Põhjus:</i> Riigi ülesehitamisel tähelepanu pööratud majanduslike ja poliitiliste institutsioonide ja reformide läbiviimisele <i>Lahendus:</i> Valitsus peab dialoogi astuma rahvaga ja selgitama, erakonnad peavad selgemalt väljendama oma poliitilistes programmides, mil moel garanteerida kodanikele põhiseadusega lubatud sotsiaalsed garantiid</p>

	<p>→Probleem: Eestis kasvab tööpuudus ja tööjõupuudus <i>Põhjus:</i> president ei selgita <i>Lahendus:</i> Inimesed peavad olema valmis ümber õppima ja terve elu end täiendama</p> <p>→Probleem: Eesti kõrgharidussüsteem vajab muutmist <i>Põhjus:</i> Ülikoolide vahel pole piisavalt konkurentsi ja tippsaavutusi, muutuste tempo liialt aeglane <i>Lahendus:</i> Haridusreform ühiskonna keskne küsimus, mida ei saa lahendada eriteadlased, ülikoolidel vaja enam otsustusõigust, lahendajana peavad osalema poliitikud</p>
--	---

Lisa 2. Probleemide ja lahenduste tabel: Arnold Rüütli kõned

2002. aasta kõne	2006. aasta kõne
<p>→Probleem: Rahvas võõrandunud poliitikutest, riigiinstitutsioonide madal usaldatavus <i>Põhjus:</i> Poliitikud on võõrandunud rahvast ega kaasa rahvast piisaval määral <i>Lahendus:</i> Kodanikuühiskonda peab tugevdama, sellest sõltub Eesti tulevik</p> <p>→Probleem: Kodanikuühiskonna areng on pärsitud <i>Põhjus:</i> Rahva arvamuse vähene arvestamine, reformide kodanikukaugus ja bürokraatia <i>Lahendus:</i> Kodanikuühiskonna ülesehitamine</p> <p>→Probleem ja põhjus: Terrorism on ohuks just väikeriikidele <i>Lahendus:</i> Peame panustama võitlusesse terrorismiga ka rahvusvahelisel tasandil</p>	<p>→Probleem ja põhjus: Ajakirjandus ei tohi hakata võimuorganite eest otsustama, poliitikate tehes ja kohut mõistes <i>Lahendus:</i> Demokraatia peab püsima võimude lahususe printsiibil</p> <p>→Probleem ja põhjus: Ühiskonnasiseselt vaja enam tasakaalustatust <i>Lahendus:</i> Kohalik omavalitsus peaks saama rohkem vastutusõigust</p> <p>→Probleem ja põhjus: Kohustuste ja vastutuse eiramine poliitikute poolt on vastutustundetu <i>Lahendus:</i> Poliitikud peavad igapäevaselt oma valijailt saadud mandaati õigustama, kuid tagasiastumine pole alati lahendus</p> <p>→Probleem: Riiki ohustab parteistumine, riiki vaadeldakse parteiliste silmaklappidega</p>

	<p><i>Põhjus:</i> Kui õiguskaitseametites töötamise õiguse saavad erakondade esindajad</p> <p><i>Lahendus:</i> Kaaluda, kas sellistes ametites peaks olema parteili esindajad, üle saada parteilisest veelahkimest ning unustada mõttetu rivaliteet</p>
<p>Majandust on president Rützel kirjeldanud vaid positiivselt, seal konkreetseid probleeme pole välja toodud</p>	<p>→Probleem ja põhjus: Eesti majandusareng ei saa põhineda vaid välisinvestoritel ja Euroopa fondidel</p> <p><i>Lahendus:</i> Senisest enam peab teadmuspõhine majanduse arenema Eesti innovatsiooni toel, st Eesti ettevõtjad peavad enam panustama innovatsiooni</p>
<p>→Probleem: eestlased pole piisaval määral hinnanud panust, mida kaasmaalased andsid Eesti taasiseseisvumise taastamisse</p> <p><i>Põhjus:</i> lähiajalugu on hinnatud ühemõõtmeliselt</p> <p><i>Lahendus:</i> Tuleb avaldada tänu ja tunnustust neile, kes panustasid Eesti taasiseseisvumisse</p>	<p>→Probleem ja põhjus: Ühiskonnas levib sallimatus</p> <p><i>Põhjus:</i> Liigne vabadus pärsib arusaamist heast ja halvast</p> <p><i>Lahendus:</i> Multikultuurilisust peaks nägema kui kasulikku ühiskonnale ja mitte omakultuuri kahjustajana</p>
<p>→Probleem: Eesti areng on tasakaalustamata</p> <p><i>Põhjus:</i> Eesti maapiirkondades suured sotsiaalsed probleemid, mis vajavad riiklikul tasemel tegelemist</p> <p><i>Lahendus:</i> Tuleb koostada ühiskondlik leping, kus on sees ka demograafiline taasteprogramm. Ühiskondlik leping taastaks sotsiaalse jätkusuutlikkuse ja tagaks heaolu ühiskonnas. Ühiskondliku leppeni jõudmine nõuab tõusmist kõrgemale kitsastest grupihuvidest, päevapoliitikast ja individualismist. See eeldab mõtlemist tulevastele põlvetele.</p> <p>→Probleem: Eestis probleeme sotsiaalse turvalisusega</p> <p><i>Põhjus:</i> Poliitikutud keskendunud oma võimumängudele, ei ole võtnud kuulda teadlaste hoiatusi</p> <p><i>Lahendus:</i> Uus koalitsioon peab leidma moodused sotsiaalse tasakaalu taastamiseks</p>	<p>→Probleem: Sotsiaalprobleemide lahendamisesse ei panustata piisavalt</p> <p><i>Põhjus:</i> Palju räägitakse Eesti ühiskonnas levivate sotsiaalprobleemide nagu noorte koolikohustuse täitmine, alkoholism, narkomaania ja aidi levik, liiklus- ja tööõnnetuste statistika, avalike teenuste vähenemine kättesaadavus, kuid tegusid sellele ei järgne</p> <p><i>Lahendus:</i> Ei paku välja</p> <p>→Probleem: Eesti inimestega käiakse hoolimatult ümber</p> <p><i>Põhjus:</i> Eestis ei hinnata piisavalt riigi suurimat varandust, inimest</p> <p><i>Lahendus:</i> Eesti peaks muutuma sidusamaks ja hoolivamaks ning areng tasakaalustatumaks.</p>

<p>→Probleem: Eestis pole vaesus vähenenud, eriti just lastega peredes ja maapiirkondades</p> <p><i>Põhjus:</i> Senini pole efektiivset sotsiaalpoliitikat rakendatud, et ebavõrdsust vähendada</p> <p><i>Lahendus:</i> Vaesust vähendaks eeskätt ebavõrdsuse leevendamine sihikindla ja jõulise sotsiaalpoliitika abil. Samuti tasakaalustatud regionaalpoliitika, töövõimaluste loomine, maaelanike ümberõpet soodustav hariduspoliitika ja infrastruktuuri riiklik toetamine</p> <p>Eluasemepoliitikat tuleks suunata lastega ja noorte perede huvides.</p> <p>→Probleem ja põhjus: Rahvaarvu vähenemine, mis tulevikus toob probleeme vähese hulga maksumaksjate ja suure hulga ülalpeetavate näol</p> <p><i>Lahendus:</i> ei paku lahendust</p>	
	<p>→Probleem: Ühiskonna väärtushinnangud on nihkes</p> <p><i>Põhjus:</i> Tänapäevane vabadus on kaasa toonud ka vastutuse puudumise, hea ja kurja tajumise vähenemise</p> <p><i>Lahendus:</i> Ühisväärtuste järgimine ja arendamine põlvest põlve</p> <p>→Probleem ja põhjus: Naftatransiidiga kaasnevate keskkonnoahtude pikaajaline alahindamine</p> <p><i>Lahendus:</i> Julgeolekuriske tuleb käsitleda senisest märksa laiemalt ning see peab väljenduma ka hädavajalike rahaeraldistena riigieelarvest piirivalvele, et soetada merereostuse avastamiseks vajalikke seirevahendeid</p>

Lisa 3. Probleemide ja lahenduste tabel: Toomas Hendrik Ilvese kõned

2007. aasta kõne	2014. aasta kõne
<p>→Probleem: Poliitikud alahindavad valijaid <i>Põhjus:</i> Valimisreklaamid on lihtsakoelised ega anna vastuseid tõelistele probleemidele, mille ees riik seisab <i>Lahendus:</i> Valijad peavad olema nõudlikud, esitama küsimusi, hindama tegude järgi, ilmtingimata peavad aga valijad minema valima, et anda enda hinnang rahvaesindajatele</p> <p>→Probleem ja põhjus: Valimata jätmine on ühtaegu lugupidamatus on lähedaste ja eelkäijate suhtes, Ida-Euroopas peetakse kaksikmoraali vohamist poliitikas normaalseks, sellele tuleb vastu hakata <i>Lahendus:</i> Kõik peavad minema valima</p> <p>→Probleem: Ringkäendus rikub kodanike ja riigi vahelist kokkulepet, vähendab kodanike usaldust riigi suhtes <i>Põhjus:</i> Ebaausad poliitikud ja korruptsioon, ringkäendus <i>Lahendus:</i> Riigihangete saamine peab olema turukonkurentsile ja parimatele pakkumistele rajatud</p> <p>→Probleem: Poliitikud ei selgita piisaval määral Euroopa Liidu küsimusi <i>Põhjus:</i> Probleemsena nähakse nt Pronkssõduri teemat, kuigi märksa olulisem on küsimus, mida Eesti Euroopa Liidus teeb <i>Lahendus:</i> Poliitikud peavad valijatele enam selgitama Eesti positsioonist Euroopas ja Euroopa Liidus</p> <p>→Probleem: Venemaa on demokraatia vaenlane <i>Põhjus:</i> Venemaa ei mõista hukka okupatsiooni, süüdistades Eestit fašismis <i>Lahendus:</i> Eesti peab jääma väarikaks ja demokraatia ongi parim kättemaks</p>	<p>→Probleem: Maaailmas käib pidev võimuvõitlus <i>Põhjus:</i> Võitlus väärtuste ning samuti inimõiguste ja demokraatia määratluse pärast. <i>Lahendus:</i> Eesti huvides on paremini toimiv ja tugevam NATO ja Euroopa Liit, Eesti peab investeerima NATO-sse, sest NATO tõssieltvõetavus säilib, kuni on piisavalt liitlasi, kes panustavad</p> <p>→Probleem: Poliitikute süvenev suutmatus viia ellu suuri reforme, viljeldakse asendustegevusi, mille käigus bürokraadid kasvatavad bürokraatiat enese ja üksteise olemasolu õigustamiseks <i>Põhjus:</i> Suuremaid, võimulolijailt rohkem julgust nõudvaid ümberkorraldusi lükatakse pidevalt edasi, sest alati on kohe-kohe tulekul uued valimised ja valijate valmidust muutuseks kiputakse alahindama <i>Lahendus:</i> Eesti poliitikud ja valitsus peavad keskenduma suurele küsimusele, kas ja kuidas Eesti kestma jääb</p>
<p>→Probleem: Eesti majandust ohustab ülekuumenemine <i>Põhjus:</i> Poliitikud ei pööra piisavalt tähelepanu sellele, mida mujal</p>	<p>→Probleem ja põhjus: Infotehnoloogiline võimekus jaotab riigid ja ühiskonnad majanduslikult edukateks ja mitteedukateks</p>

<p>maailmas majanduse kohta öeldakse <i>Lahendus:</i> Kulutamisel ei tohi võtta suuri riske, samas peab ära tegema suured ivestearingud siis, kui maksutulud on veel kõrged</p> <p>→Probleem: Ettevõtjad ei pruugi panustada piisaval määral innovatsiooni <i>Lahendus:</i> Edukal perioodil peavad ettevõtjad investeerima innovatsiooni, mis aitab ka tööjõupuudust lahendada</p> <p>→Probleem: Eesti ei ole üle läinud eurole <i>Põhjus:</i> ei selgita <i>Lahendus:</i> Poliitikud peavad selgitama, miks ei saa Eesti veel üle minna eurole</p> <p>→Probleem: Riigihangete sõltuvus poliitikute suvast seiskab riigi arengu <i>Põhjus:</i> Ringkäenduses eelistavad poliitikud neid ettevõtteid, kes toetavad omakorda poliitikuid, segades nõnda turumajanduse loomulikku käiku <i>Lahendus:</i> Riigihangete saamine peab olema turukonkurentsile ja parimatele pakkumistele rajatud</p> <p>→Probleem: Lisaeelarvest vaatab vastu poliitiline eelistus mitte ratsionaalne vajadus, sellega tekitatakse poliitiline relv valimiste jaoks <i>Põhjus:</i> Poliitikutel tekitavad riigieelarvesse miljarditesse kroonidesse küündiva ülejäägi enda kasu silmas pidades <i>Lahendus:</i> Vaja oleks head maksulaekumised suunata suurtesse riigi investeringutesse</p>	<p><i>Lahendus:</i> Eesti peab arendama infotehnoloogilist võimekust, et püsida edukate riikide hulgas</p> <p>→Probleem: Alkoholi kerge kättesaadavus, laialdane reklaamimine ja turustamine just noortele <i>Põhjus:</i> erasektor loob tulevast turgu noorte näol <i>Lahendus:</i> Mitte müüa noortele kõrge suhkrusisaldusega alkoholseid jooke</p>
<p>→Probleem ja põhjus: Venemaa ei mõista hukka nõukogudeaegseid barbaarususi, mida eestlastele tehti ja mis jätsid eestlastesse haava, mis pole tänini paranenud <i>Lahendus:</i> Kohustus kindlustada ja kinnistada Eesti Euroopasse, Euroopa Liitu ja euroopaliku riigina käituda; Eesti poliitiliste otsuste tegemisel ei</p>	<p>→Probleem: Üheaegselt on vaja tugevema Euroopa Liidu järelle aga ka vajadusele enam kaitsta erinevaid rahvusi ja keeli; eestlastel hormone seoses Euroopa Liiduga <i>Põhjus:</i> Eesti tundlikkus oma keele, kultuuri ja rahvuse säilitamise küsimusis on ilmselt suurim Euroopas</p>

<p>saa lähtuda minevikust, Eesti peab minevikust lahti laskma</p>	<p><i>Lahendus:</i> Inimesteni peab jõudma aus arutelu Euroopa Liidust, vaja on ideid, kuidas muuta EL ühtsemaks samas säilitades rahvuste eripära</p>
<p>→Probleem ja põhjus: Kõrgkoolid valmistavad massiliselt ette spetsialiste aladel, millest pole ühiskonnale piisvaalt kasu ja mis võivad jätta nad töötuks <i>Lahendus:</i> Tuleb enam koolitada tehnilise hariduse ja loodusteaduste vallas spetsialiste, hinnata enam kutseoskusi, Eesti lahendus on piisav hulk teadlasi</p>	<p>→Probleem: Eesti rahvaarvu vähenemine on paratamatu <i>Põhjus:</i> Igasse Eesti perre ei hakka sündima nelja-viit last, see on tavaline nähtus ka mujal maailmas ning isegi suurriikides nagu Hiina, Saksamaa ja Venemaa <i>Lahendus:</i> Peame peremudelite, ühiskonna ja maailma muutumisele julgelt otsa vaatama. Ainus viis Eesti püsijäämist ilma massilise sisserändeta kindlustada on töötada kauem, st vajadusel tõsta pensioniiga</p> <p>→Probleem: Eesti oodatav eluiga jääb alla riikidega, kellega Eesti end võrdleb (Põhjala ja Euroopa) <i>Põhjus:</i> Eluea toob alla meeste madal eluiga, alkoholi suur tarbimine <i>Lahendus:</i> Tervishoid ja terved eluviisid, vähesem alkoholi tarbimine ja teadlikus rahva seas; riik peaks suunama maksuraha tervishoidu, ennetustöösse ja haiguste varajasse avastamisesse ning ravisse; nõudlikum tuleb olla e-tervise programmide suhtes, mille arendamine muudaks haiguste ravi oluliselt efektiivsemaks.</p> <p>→Probleem ja põhjus: Töökohad hakkavad edaspidi jaotuma kõrge- ja madalapalgalisteks, jaotades ühiskonna haridustaseme ja palga järgi kaheks <i>Lahendus:</i> Tuleb senisest enam keskenduda hariduses infotehnoloogilise võimekuse arendamisele, haridussüsteem peab võimaldama inimestel uutes tingimustes toime tulla; inimesed peavad olema valmis ümberõppeks</p>

	<p>→Probleem ja põhjus: Haridusreformi vastu võitlemisel on tagajärjed, õpetajate kohti on raske täita</p> <p><i>Lahendus:</i> Haridusreform on vajalik ning õpetajate palku peab tõstma</p>
--	---

Lisa 4. Presidentide endi taust

Lennart Georg Meri

Lennart Georg Meri sündis 29. märtsil 1929 Tallinnas diplomaat Georg Meri vanema pojana. Tema noorusaeg ja haridustee kujunesid käänuliseks - esimestele kooliaastatele Berliinis ja Pariisis järgnes küüditamine ning aastatel 1941-1945 elas Meri Venemaal, eeskätt Jaranskis (EPL, 2006). Jõudnud pärast sõja lõppu koos perega tagasi Eestisse, lõpetas Lennart Meri Tallinnas keskkooli ja 1953. aastal Tartu Ülikooli *cum laude* ajaloo erialal. Aastatel 1953-55 töötas dramaturgina Vanemuise teatris, 1955-61 oli Eesti Raadio toimetaja (Bärenklau, 2006). 1963. aastast kuulus Meri Kirjanike Liitu. Oma esimese kutsumuse ja laiema avalikkuse tähelepanu leidis Meri reisiraamatutega, mis kajastasid tema retki Kesk-Aasiasse, Kamtšatkale, Siberi taigasse. Töötamine Tallinnfilmis aastatel 1963-1971 ning eeskätt rahvusvahelist tähelepanu pälvinud autorifilmid soome-ugri rahvaste kultuurist andsid Lennart Merile võimaluse jõuda oma mõtetega veelgi laiema auditooriumi ette. Mõjukaimaks tööks kirjamehena kujunesid 1976. aastal trükivalgust näinud "Hõbevalge" ja kaheksa aastat hiljem ilmunud "Hõbevalgem". Oodanud üle kahekümne aasta nõukogude administratsioonilt luba raudeesriide taha pääsemiseks, kasutas Lennart Meri Soomes avanenud võimalusi sihikindlalt, meenutamaks vabale maailmale Eesti olemasolu. Ta lõi usalduslikke ühendusi poliitikute, ajakirjanike ja okupatsiooni eest põgenenud eestlastega. Ta oli esimene eestlane, kes avaldas ka väljaspool Eestit protesti nõukogude administratsiooni kava vastu kaevandada Eestis fosforiiti, mis oleks kolmandiku Eestist elamiskõlbmatuks teinud (presidendi koduleheküljel). Laulva revolutsiooni aastatel lülitus Lennart Meri aktiivse kultuuritegelasena poliitilisse tegevusse, andes kaaluka panuse vabanemisperioodi mõttetihedatesse aruteludesse loomingulistes liitudes ja mujal. Lennart Meri hakkas esimesel võimalusel tegelema Eesti välissuhtluse arendamisega - algul Eesti Instituudi asutaja ja juhina, hiljem 1990.-1992. aastatel välisministrina, kes rajas meie kaasaegse välisteenistuse. 1992. aastal töötas ta Eesti suursaadikuna Soomes (EPL, 2006).

6. oktoobril 1992 astus Lennart Meri presidendi ametisse. Presidendikandidaadiks valisid Isamaaliidu valimisliidu esindajad Meri sellepärast, et Meri oli „nõukogude ajal olnud rahva südametunnistus“, samuti oli Meril kogemust välisministrina. Meri ise ütleski, et tema rahvusvahelistest suhetest oleks Eestile tulevikuski abi (Raig, 2003: 170). Valituna tagasi ka 1996. aasta sügisel, pühendas ta oma üheksa aasta pikkuse tegevuse riigipeana eelkõige Eesti staatuse tugevdamisele rahvusvahelisel areenil (EPL, 2006). Lennart Meri kujundas oma

seisukoha presidendi rolli kohta juba kandidaat olles. Ta võttis endale kohustuse järgida võimalikult täpselt presidendile põhiseadusega ette nähtud ülesandeid. Teisalt on Merile ette heidetud just põhiseaduslikest pädevustest üleastumist. „[...]venitas mis ta venitas neid põhiseaduses sätestatud piire enda jaoks laiemaks või pikemaks, aga üle neist ei astunud. Ta jäi parlamentaarse riigi presidendiks, kellega, tõsi küll, meie vähekogenud [...] seadusandjatel ei olnud kerge toime tulla,“ ütleb kirjanik Enn Soosaar (Raig, 2003: 179). Välispoliitiliseks prioriteediks oli Meril suundumine Euroopasse, see tähendas jõulist pürgimist EL-i ja koostööd kaitsepolitiika valdkonnas. Meri ametiaja peamiseks saavutuseks võibki pidada Eesti euroopaliku välispoliitika vundamendi rajamist. (Raig, 2003: 172-173). Presidendi ametiajal kujundas Meri oma ametist institutsiooni, kasvatades samas rahva toetust endale. President Lennart Meri elulooaamatus „Vikerkaarvärvid“ ütles presidendi esimene pressisekretär Enn Eesmaa: „Lennart Meri poleks kindlasti Eestile parim president kõigiks aegadeks, kuid ta oli ilmtingimata seda just selles aegruumis, milles tema tegutses.“ (Raig, 2003: 170)

Arnold Rüütel

Arnold Rüütel sündis 10. mail 1928. aastal Laimjala vallas Saaremaal. Pärast põllumajandustehnikumi lõpetamist töötas ta aastatel 1949-1950 Saaremaa TSN Täitevkomitee põllumajandusosakonna vanemagronoomina. 1955-1957 oli Arnold Rüütel Tartu Põllumajanduse Mehhaniseerimise Kooli õpetaja. 1957. aastal sai temast Eesti Loomakasvatuse ja Veterinaaria Teadusliku Uurimise Instituudi katsebaasi peazootehnik ja seejärel direktor. Aastail 1963-1969 töötas ta Tartu Näidissovhoosi direktorina, lõpetades 1964. aastal Eesti Põllumajanduse Akadeemia agronoomia erialal. 1969. aastal valiti Arnold Rüütel Eesti Põllumajanduse Akadeemia rektoriks. 1977. aastast on Arnold Rüütel olnud mitmetel kõrgetel riiklikel ametikohtadel, algul poliitilistes struktuurides, seejärel täitev- ja seadusandlikes võimuorganites. 1983. aastal valiti ta Eesti NSV Ülemnõukogu Presiidiumi esimeheks (presidendi kodulehekülg).

„Rüütel Eesti esindajana jõudis maailma tedavusesse 26. novembril 1988 Moskvast toimunud NSVL Ülenõukogu Presiidiumi istungil, kus ta televisioonikaamerate ees pidi vastama teravaile süüdistustele Eesti äsjaste otsuste vastuolust NSV Liidu seadustega ning kuulama otsust nende tühistamise kohta,“ meenutab Mart Ummelas (Raig, 2003: 177). 1990. aastal astus Rüütel kommunistlikust parteist välja. Samal aastal taastati tema osavõtul Balti Riikide Nõukogu (ibid). Rüütel kandideeris 1992. aasta presidendivalimistel, kus tal näis olevat suuri

võimalusi, sest tal oli olnud iseseisvumsiprotsessis märkimisväärne roll. Rüütel oli rahva seas teenitult populaarne, aga tal oli ka oma taak. Noorte mõjukate inimeste meelest vajas Eesti juhti, kellel ei olnud kommunistlikku minevikku (Raig, 2003: 170).

1991-1992 oli Arnold Rüütel Eesti Vabariigi uut põhiseadust koostanud Põhiseadusliku Assamblee liige. 1995. aastal valiti ta rekordarvu häältega Riigikogu liikmeks, seejärel Riigikogu aseesimeheks. 1994-2000 oli Arnold Rüütel Eesti ühe suurema liikmeskonnaga partei, paremtsentristliku Maarahva Erakonna esimees. 1999. aastast kannab partei nimetust Eestimaa Rahvaliid. Rüütel on tuntud ka avaliku elu tegelasena, osaledes mitmete seltside töös ning pannes aluse Rahvusliku Arengu ja Koostöö Instituudile (presidendi kodulehekülg)

21. septembril 2001 valiti Arnold Rüütel valijameeste kogu poolt Eesti Vabariigi presidendiks. President Arnold Rüütli jaoks kujunes põhiküsimuseks – kas riigi elukorraldust on võimalik viia tasakaalustatud arengu teele. Ainult üleüldine koondumine rahvuse säilimise nimel tagab rahvale tuleviku (Salum, 2006: 35). Rüütli ametiaega iseloomustab väga kõrge rahva toetus presidendi institutsioonile, sealjuures on toetus kõrgem ka venekeelse elanikkonna hulgas. Teisalt aga heideti presidendile ette ennekõike kommunistlikusse parteisse kuulumise tausta.

Toomas Hendrik Ilves

Toomas Hendrik Ilves on sündinud 26. detsembril 1953 Stockholmis, Rootsi Kuningriigis. Ilvese pere kolis 1957. aastal Ameerika Ühendriikidesse ning 1962. aastal said nad USA kodanikeks. Ka Toomas Hendrik Ilvesel oli USA kodakondsus 1993. aasta 1. aprillini, mil ta sellest loobus. Ilvese haridustee hõlmab 1972–1976. aastatel USA-s Columbia ülikoolis psühholoogia bakalaureusekraadi omandamist ning 1978. aastal Pennsylvania ülikoolis samal erialal magistrikaadi omandamist.

Oma välismaal veedetud aja kohta ütleb Ilves järgmiselt: „Identiteet pole mulle kunagi olnud intellektuaalselt huvitav küsimus. Ma ei ole otsinud oma juuri, ma ei osalenud aktiivselt pagulaspoliitikas ega pidanud vajalikuks vaevata pead selle üle, mis või kes ma olen. Olen elanud pikemat aega viies riigis: Rootsis, USAs, Kanadas, Saksamaal ja Eestis, ja lisaks käinud tööl ka Brüsselis.“ (Masso, 2012: 12)

1984. aastal kolis Ilves Euroopasse, et hakata tööle Saksamaal Münchenis raadios Vaba Euroopa. Esmalt oli ta uurija ja välispoliitika analüütik ning hiljem Eesti toimetuse juhataja. Aastatel 1993–1996 oli Toomas Hendrik Ilves Washingtonis Eesti Vabariigi suursaadik

Ameerika Ühendriikides. Sel ajal algatas ta koos tollase haridusminister Jaak Aaviksooga Tiigrihüppe programmi, et kõik Eesti koolid saaksid arvutid ja internetiühenduse. Ilvese huvi arvutite vastu algas juba lapsepõlves – 13-aastaselt õppis ta selgeks programmeerimise ja alates Eesti iseseisvuse taastamisest on ta edendanud riigi IT-arengut (presidendi kodulehekülg).

1997. aasta lõpus astus Ilves Eesti Talurahva Erakonda, mis ühines aprillis 1998 erakonnaga Parempoolsed. Ilves oli liitumisel tekkinud Rahvaerakonna asutajaid ja aastani 1999 selle esimees. Rahvaerakond määratles end tsentrist veidi paremal asetseva poliitilise jõuna, mille lähimad liitlased olid Mõõdukad ja Isamaaliit. Aastast 1999 ühineski Rahvaerakond Mõõdukatega, tekkinud erakonna Rahvaerakond Mõõdukad aseesimeheks sai Toomas Hendrik Ilves, kuni 2002. aastani oli ta ka esimees. Hiljem muutis Rahvaerakond Mõõdukad oma nime Sotsiaaldemokraatlikuks Erakonnaks (Kannik, 1998; SDE kodulehekülg).

1996–1998 oli Ilves välisminister. Pärast lühikest aega Põhja-Atlandi Instituudi esimehena 1998. aastal pidas ta kuni 2002. aastani taas välisministri ametit. 2002–2004 oli Ilves riigikogu liige. 2004. aastal valiti ta Euroopa Parlamenti, kus ta täitis väliskomisjoni aseesimehe ülesandeid. Euroopa Parlamendi liikmena algatas ta Läänemere strateegia, millest sai hiljem Euroopa Liidu ametlik regionaalpoliitika valdkond. (presidendi kodulehekülg)

23. septembril 2006 valiti ta Eesti Vabariigi presidendiks. 29. augustil 2011 valiti ta ametisse uueks ametiajaks. Viimastel aastatel on president Ilves kõnelnud ja kirjutanud paljudel rahvusvahelistel foorumitel Euroopa lõimumisest, Atlandi-ülestest suhetest, e-riigist, küberjulgeolekust ja teistest sarnastest teemadest. (presidendi kodulehekülg)

Lisa 5. 1994. aasta kõne

(1)Ekstsellentsid,

lugupeetavad Riigikogu ja Valitsuse liikmed,
kallid kaasmaalased Eestis ja kõigis maailmajagudes!

(2)Kõigepealt lubage mul õnnitleda teid kõiki Eesti Vabariigi 76. aastapäeva puhul ja tänada teid, samuti maailma riigijuhte toetuse eest, mida olete küll kirjades ja telegrammides, küll vestlustes ja käepigistustes avaldanud tänase tähtpäeva puhul Eesti Vabariigile. Neist õhkub lootust, aga ka muret, rahulolu saavutatust ja südamevalu saavutamata jäänud pärast, vaba rahva väarikat enesekindlust ja rahva ebakindlust, ohvrimeelsust, aga ka murelikku küsimust: Kui kaua veel? Kui kaua veel suudame ennast ohverdada, ennast toita sellest määratust iseseisvuse igatsusest, mida kogusime oma südamesse viiekümne Nõukogude okupatsioonista pika öö kestel?

(3)On need väsimuse esimesed tundemärgid?

(4)Ei, me ei ole väsinud ega väsi. Me ei ole seitsme sajandi kestel kunagi väsinud oma riiki endas kandmast ja ammugi ei väsi seitse kuud enne viimaste võõrvägede lahkumist Eesti pühalt pinnalt. Pigem on see kannatamatus, mis on sündinud kannatustest. Pigem on see meie illusoorne optimism, et totalitaarse kommunismi kokkuvarisemisega saavad kõik meie igatsused ja lootused nagu nõiaväl teoks. Viiskümmend aastat väljaspool Euroopat, väljaspool demokraatlikku poliitilist praktikat, mis päevast päeva õpetab inimesele õiguste ja kohustuste tasakaalu, see viis aastakümnet õpetas meile üksnes ringkaitset, iseenese alalhoidu, koloniaalimpeeriumi pealinna käskudest ja korraldustest möödahiilimist. Meie romantiline optimism on olnud ja on ikka veel selleks toitvaks pinnaks, mis on toitnud ja toidab ohtlikku illusiooni, nagu oleks iseseisva riigi taastamine kerge ja kiire.

(5)Riik ei sünni kergesti ega kiiresti. Veel enne, kui poliitikasse astusin, kui kõnelesin teiega, armsad kaasmaalased, kirjaniku keeles, ütlesin Churchilli sõnadega, et meie valitud tee nõuab meilt kõigilt hiigi, vaeva ja pisaraid. Maailm võib uhkust tunda Eesti üle, sest kõik, mida oleme oma seitsmekümne kuuendal aastal saavutanud, on saavutatud visa töö ja kannatlikkusega, hiigi ja vaevaga, kuid õigusriigile omasel viisil piiskagi verd valamata. Täna võin teile siit ajaloolisest saalist kinnitada, et suuremad raskused on seljataga, kuid ees ootavad uued.

(6)Eesti riik ja rahvas

(7)Rahvahääletusel vastuvõetud põhiseaduses deklareeris Eesti rahvas oma vankumatut tahet kindlustada ja arendada oma riiki. Niisugust riiki, mis on rajatud vabadusele, õiglusele ja õiglusele. Niisugust riiki, mis on kaitseks sisemisele ja välisele rahule.

(8)Siin oleks kohane öelda, et kultuur on poliitika ja poliitika on kultuur.

(9)Kultuur on poliitika seepärast, et ennekõike kultuuris avaldub rahvuslik identiteet, see eeldus, see raskesti kirjeldatav substant, millest sünnivad riigid.

(10)Poliitika on kultuur ennekõike seepärast, et poliitika ülimaks eesmärgiks on kaitsta inimest, aidata inimesel kinnistada ja süvendada inimese tunnuseid. Inimese esmaseks tunnuseks on tema side kultuuriga, sest väljaspool kultuuri ei ole inimest olemas.

(11)Eesti rahvas on niisiis loonud riigi enda jaoks. Rahvas on kõrgeima võimu kandja. Riik peab tagama nii kogu rahva edu kui ka iga inimese eneseteostamise võimaluse. Selleks mehhanismiks näeb põhiseadus ette üksteisest lahutatud ja tasakaalustatud kõrgeimad võimuorganid - Riigikogu, Vabariigi Valitsuse, kohtusüsteemi ja nende tasakaalustajana Vabariigi Presidendi. Riigi kõrgeimad võimuorganid on möödunud aasta kestel üles ehitatud

ja tööle asunud. Riigikogu on ära teinud määratu töö ja tänaseks, nagu kuulsime Riigikogu spiikri Ülo Nugise hommikusest lipuheiskamise kõnest, vastu võtnud ühe viiendiku seadusandlusest, loonud toimiva seadusandliku baasi. Kõik liidetavad on olemas. Kuid nende summa ei ole veel riik, vähemasti mitte niisugune riik, millele oleksid omased Euroopa riikidele tavalised riigi tunnused.

(12)Ja nii seisame paradoksaalse probleemi ees.

(13)Koloniaalsest ikkest vabanenud Eesti rahval on rohkem idealismi, rohkem valmidust vabaduse nimel ohvreid kanda kui heaoluühiskonna rahvastel, kellel puudub meie traagiline ajalookogemus. Ometi on järjest enam maad võtmas skeptiline hoiak Riigikogu ja Valitsuse suhtes, õiguskorra ja eriti politsei alavääristamine on muutunud omamoodi võistluseks ning nõukogudeaegse moonaka mentaliteet, mille oleme ukse kaudu välja peksnud, hiilib akna kaudu tagasi: mõisa kõis, las lohiseb.

(14)Kodanik ei tunneta oma õiguste ja kohustuste tasakaalu.

(15)Siinkohal, armsad kaasmaalased, tulekski küsida: kas siis nii ehitatakse Eesti riiki?!

(16)Postkommunistlik luupainaja

(17)Püüdkem kainelt eritleda selle tendentsi põhjusi.

(18)Minu õpetatud kolleegid Läänes näevad Nõukogude totalitaarse rezhiimi kokkuvarisemise põhjust käsumajanduses. See oli ühekülgsest häälestatud Nõukogude Liidu relvatööstusele ja varises ülejõukäiva koorma all lihtsalt kokku.

(19)See lihtsustatud seletus on ainult osaliselt õige. Pigem on ta läbinisti väär. Nõukogude totalitaarne rezhiim oli viidud täiuseni. Ta ei käsutanud mitte niivõrd majandust kui inimese mõtlemisvõimet, inimese loovust. Inimese loovuse lagi oli määratud Poliitbüroo mõtlemisvõime madala laega. Selle kõige traagilisemaks tagajärjeks oli inimese tõeline ja lõplik vabastamine, inimese vabastamine kõige raskemast koormast - kohustusest mõelda, iseseisvaid otsuseid langetada ja oma otsuste eest vastutust kanda.

(20)Oma riiki ja majandust taastades peame samaaegselt taastama ka mõtleja ja vastutust vabatahtlikult omaks tunnistava kodaniku, sest ainult niisugusele kodanikule võib olla orienteeritud demokraatia. Ainult niisugusele kodanikule võib toetuda Eesti riik. Ja ainult mõtlev kodanik mõistab Eesti riigi alavääristamise paratamatuid ohtusid: majanduslik edukus iseenesest ei garanteeri veel riigi julgeolekut, järelikult riigi püsimist, järelikult rahva, tema keele ja kultuuri püsimist, järelikult maailma püsimist. Eesti ühiskond lahendab praegu iseenese ümberkorraldamise probleeme, mille keerukust oskavad hinnata vähesed Lääne teadlased. Üleminek demokraatiale ja vabaturumajandusele on nagu hüpe üle kuristikku: jalg ei toetu enam teravale kaljuservale aga ei ole ka veel maandunud kindlale vastaskaldale. See toetuspunktita hetk, see viiv, see hirmuäratav ebakindlus on kaasa toonud kaootilisi nähtusi meie ühiskonnas ja võib avada, kui need tendentsid kestavad, Pandora ohulaeka.

(21)Kord majja!

(22)Sisepoliitilistest ohtudest sean ma esikohale kuritegevuse. Teatrietendus algab kell viis pärast lõunat, sest pimedas kardab rahvas tänaval liikuda. Rahvas kardab pargis jalutada ka päeval. Rahvas kardab külavaheteid. Rahvas kardab koputust korteriuksele. Eestlane ei tunne ennast Eestis Eesti peremehena. Siit on ainult üks samm nostalgilise minevikuigatsuseni ja võõrandumiseni riigist, mida me õhtuti eelistame piiluda aknakardina tagant. Kui tänaval ja trepikodades võimutseb kuritegelik võim, peame asju nimetama ausalt ja õige nimega: Eesti on lähenemas kaksikvõimule. Aasta eest, 25. veebruaril toimunud riigikaitsealasel

nõupidamisel osutasin, et julgeoleku tagamine meie elanikkonnale on meie esmane ülesanne. Olen väga tõsiselt mures, et täna, aasta hiljem, on see ülesanne veelgi kesksem, ja seda mitmel põhjusel: esiteks võib julgeoleku puudus hakata eemale peletama välismaiseid investeerijaid, sest ükski meelitus ei sunni neid investeerima riskipiirkonda; teiseks seab ta kahtluse alla meie riigi kui rahvusvahelise partneri usaldusväärsuse. Ning kolmandaks avab ta Pandora ohulaeka - igatsuse tugeva käe järele. Eesti Vabariigile teeb häbi avantüristide hiljaaegu avaldatud soov rakendada kuritegevuse vastu riiklikku terrorit.

(23)Lubatagu siit kõnetoolist kinnitada: Eestis ei ole toetuspinda ei parem- ega vasakekstremismile. Ei ole Eestis toetuspinda "tugevale käele". Kuid meil peab olema üksmeel tugevdada ähmaseks muutuvaid riigi tunnuseid. Täna algaval Vabariigi uuel eluaastal saagu meie ühiseks ja prioriteetseks eesmärgiks "kord majja!". See ei ole üleskutse. See on meie põhiseaduse teine peatükk, mis garanteerib põhiõigusi, vabadusi ja kohustusi. Meie esimene õigus, meie tuhandeaastane õigus on olnud ja on tunda Eestis oma turvalist kodu. Ei rohkem, aga ei kriipsugi vähem!

(24)Sellest eesmärgist ei või ükski mööda vaadata. Korra loomine peab algama rohujuuretasandilt ja lõppema ministriga. Siin on sobiv kasutada president John Kennedy sõnu: Ära küsi, mida riik võiks teha sinu heaks, küsi, mida sina võid teha riigi heaks! Ning pidagem meeles, et põhiseadust ja sellest tulenevaid õigusi saab kaitsta ja tuleb kaitsta üksnes legaalsete vahendite ja legaalsete argumentidega.

(25)Rahvuslik julgeolek

(26)Äsjaõeldu sunnib kõnelema prioriteetidest.

(27)Riigi esmaste tunnuste hulka kuulub kontrollitav piir.

(28)Mul on kahju, et läbirääkimised Vene Föderatsiooniga on edenenud teosammul. Olen sellegipoolest veendunud, et Vene Föderatsioon täidab endale võetud kohustuse ja viib oma relvajõud Eesti Vabariigist välja 31. augustiks. Selles seoses tahaksin meenutada, et Eesti Vabariigi juubeliaastapäeva õnnitluses lähtus president Jeltsin Eesti Vabariigi 75-aastasest kontinuitiivsest kestvusest. Sügisestel visiitidel Poolasse, Tšehhi, Slovakkiasse ja Ungarisse distantseerus president Jeltsin Nõukogude Liidu agressiivsest välispoliitikast seesuguses vormis, mis vastaks ka meie ootustele. Kuid kõigest sellest hoolimata oleme efektiivsele piirikontrollile eelistanud kaitseväge kiiret ülesehitamist. Nüüd maksab see ennast valusalt kätte, sest turvatunde kadumine ja organiseeritud kuritegevuse kasv on selle väärarvestuse otsene tagajärg. Kui Eesti Vabariik muutub inimestega kaubitsemise, radioaktiivsete metallijäätmete, kalliskivide ja kes teab veel missuguste salakaupade koridoriks, on meil sisepoliitilistele probleemidele lisandumas julgeolekupoliitilisi: rahvusvahelisel üldsusel on raske Eesti Vabariigis näha usaldusväärset partnerit ja teda sellisena integreerida kollektiivsesse julgeolekusüsteemi. Mõistkem siinjuures kontrollitavat piiri kui riigi tunnust, ja mitte kui asiaatlikku raudset eesriiet, mille ülesandeks oleks Vene Föderatsiooni eraldamine Euroopast.

(29)Eesti Vabariigi välispoliitika on alati olnud avatud poliitika, avatud kõigi nende riikide suhtes, kellega me jagame ühiseid demokraatlikke ideaale. Praeguses muutuv maailmas toimuvad kiired integreerumisprotsessid. Eesti-taolises väikeriigis peame integreerima oma sise- ja välispoliitika Eesti Vabariigi julgeolekupoliitikaks, mis toetub võrdväärsele majanduslikule integratsioonile, kontsentritele, mille esimeseks ringiks on Balti riigid, järgmiseks Läänemere-äärsed riigid ja Euroopa Liit. Olgu eesmärk kui tahes kaugel, ajategur kõnnib nagu kuri vari meie kannul. Nagu Alice Imedemaal, peame kärmesti jooksuma, et paigal püsida, et püsima jääda. Seni oleme sellega toime tulnud, olgu pealegi hambad ristis ja

ohvrite hinnaga. Sellest on lõviosa maksnud kõige vanemad aastakäigud, meie pensionärid, kes on selle rahva sünnitanud, üles kasvanud ja seda oma kustumatu iseseisvuslootusega toinud. Nüüd on meie kord öelda: iseseisvus ei sünni ega püsi üksnes igatsuse najal. Iseseisvus püsib ja tugevneb, kui igatsusega liitub tahe. Tahtest oleneb palju, ja rasketel silmapilkudel oleneb tahtest kõik.

(30) Noarootsis Österby külas istub voodiserval Adeele Paalvelt ja on kudunud tänaseks Vabariigi aastapäevaks paari sokke Eesti Vabariigi kaitseväre tundmatule sõdurile. Aastakümneid tagasi kodus ta neid oma mehele, kes on maetud Siberi mulda. Nüüd küsib Adeele Paalvelt teie käest, armsad kaasmaalased, kas olete sõdurpoistele sokke kudunud. Temal on jätkunud igatsust ja jätkub taht. Adeele Paalvelt on 94 aastat vana. Me jäämeigi tema tänuvõlglasteks ja tema meie eeskujuks. Ma loodan, et üheksakümne nelja aasta pärast ütleb keegi neid samu sõnu meie põlvkondade kohta.

Lisa 6. 2001. aasta kõne

(1) Armsad kaasmaalased,
lugupeetavad külalised,

(2) lubage teile kõigile kogu südamest soovida õnne Eesti Vabariigi kaheksakümne kolmandal aastapäeval!

(3) See on mu esimene kõne kodumaal uuel sajandil ja uuel aastatuhandel. Täna Eesti riigis käies tundub uskumatu, et me taastasime oma iseseisvuse kõigest kümme aastat tagasi. Maastik on tundmatuseni muutunud. Eesti on osa avatud maailmast ja avatud maailmaturust, oleme avatud uutele ideedele ja uutele kaupadele, inimesed liiguvad selles piirideta maailmas sisse ja välja, kümne aastaga on meil tekkinud kauplusi ja kaubamaju rohkem, kui kogu Eesti ajaloo kestel, ja kaubamajad on ostjaid täis. Tekib kiusatus usaldada statistikat ning kõnelda Eestist kui heaoluriigist, ja tõepoolest, ÜRO elustandardi statistika kohaselt me olemegi tõusnud jõukate riikide perre. Vähemalt õrre peale. Ning seda kinnitab ka kodumaine statistika: Eesti keskmine kuupalk on tõusnud üle 5000 krooni. Ning, mis peamine: Eestil on tugev hääl. Rahvusvaheline usaldus Eesti vastu on tavatult kõrge ja meie riigil on tõepoolest täiesti reaalsed väljavaated kindlustada oma rahva ja riigi heaolu ja julgeolekut Euroopa Liidu ja NATO tulevase liikmesriigina. See on olnud kõigi suuremate Eesti poliitiliste erakondade programme programmis, ning täna, Vabariigi 83. aastapäeval võin ma teile kinnitada, et need eesmärgid on käegakatsutavamad kui kunagi varem.

(4) Kümme aastat on meie rahva ja isegi riigi seisukohalt uskumatult lühike aeg. Mind huvitas, mida kirjutas ajaleht "Rahva Hääl" kümme aastat enne seda, kui taastasime oma koha maailmakontserdis. Ma tellisin 1981. aasta "Rahva Hääle" koju. Mu viieteistaastane tütar uuris seda jahmunult, nagu oleks eestikeelne leht trükitud arusaamatus hieroglüüfikirjas, kuid eestikeelsete käändelõppudega. Vabariigi aastapäeva 24. veebruaril 1981 täitis, - pöördun teie huumorimeele poole, - erandlikult kaheksal leheküljel, sest sel päeval ilmus arvake ära, mis: Leonid Brežnevi ettekanne kommunistliku partei 26. kongressil. Ma vaatasin lehe läbi, kas seal esineb sõna "Eesti". Esines. Ilmateates, mille pikkus oli 11 rida: Tallinnale ennustati null kuni kaks kraadi külma. Ning sõnad, sõnad, sõnad". Lubage siiski tsiteerida: "Sellest, mida me otsustame nende päevade kestel, oleneb paljuski meie kodumaa pale kahekümneenda sajandi lõpul, kolmanda aastatuhande künnisel, " seisab ettekandes. Draamateatris mängiti "Tuulte pöörises," kuid see teade enam ei mahtunud 24. veebruari lehte, vaid eelmise päeva numbrisse. Pean teile tunnistama, et me ei kahetse raisatud aega.

(5)Ma ei lugenud ju midagi uut, kuid ma tajusin järsku teravalt, millisest õudusest ja mõttetühjusest me pidime ennast lahti rebima. See - rõhutagem - oli Eesti NSV ametlik pale, millel ei olnud midagi ühist Eesti rahvaga. Enn Tarto ja tema kaaslased istusid koonduslaagris ja küpsesid riigimeesteks. Kaitseminister Jüri Luik oli juba neljateistkümne aastane. Neljakümne kiri valmis eelmisel aastal. Keelatud raamatud, ideed, raadiosaated, igatsused ja lootused moodustasid juba kombatava maastiku, millele ajakirjandus oli hermeetiliselt suletud. Jätkem tulevaste ajaloolaste hinnata, kuidas Eestis elas kõrvuti totalitaarne fassaad ja selle taga too teine Eesti, mis kogus trotsi ja jõudu ning hämmastaval kombel ka üksmeelt ja poliitilist oskust, et kõigest kümme aastat hiljem taastada oma iseseisvus, taastada oma diplomaatilised suhted maailmaga, taastada oma seaduslik koht rahvusvahelises elus. Kallid kaasmaalased, see kõneleb Eesti rahva hämmastavast vitaalsusest!

(6)Aga täna kahekümne aasta pärast?

(7)Maailm meie ümber on juba täna muutunud ülimalt keerukaks ja vajadus saada täpseid vastuseid homsele kasvab kiiresti. Kuid just need teemad, mis on Euroopas, Ühendriikides, Venemaal kõige tormakamalt päevakorras, on Eesti kodanikele informatsioonipuudusel murettekitavalt kaugel. See on vaesusetunnistus kõigile osapooltele: poliitikutele, kes krampuvad kinni detailidesse ega ole võimelised vastuseid andma Eesti energiavajadustele, Eesti raudteevajadustele ning ennekõike Eesti haridusvajadustele kahekümne aasta pärast. Avalikule sõnale, kes on enam huvitatud lõovast pealkirjast kui puhtast informatsioonist; ning eriteadlastele, kes on sageli liiga akadeemilised, et lihtsates lausetes kõnelda Eesti lihtsatest vajadustest. Meie suutlikkus kahekümne aastases perspektiivis jõuda täna õigetele lähtealustele on murettekitavalt väike. Me vaidleme naeruväärsuste üle. Meenutagem kaks aastat kestnud vaidlust tuletikkude ümber, et nende abil selgitada uue sajandi ja uue aastatuhande algust. Või rahvaloendus, mis jättis või ei jätnud suure osa Eesti elanikkonnast loendamata. Akadeemiliste tiitlitega kiiresti küpsetatud teadlased peavad arusaamatus eesti keeles väitlusi, mis võivad kodanikke lootusetult segadusse viia. Kas meie juhid suudavad oma dogmaatilistest kaevikutest üldsegi jõuda arusaadavate otsustusteni? Kes määrab Eesti ühiskonna arengu: kas need, kellel selleks on demokraatlik õigus, või need, kellel õnnestub kõige soodsamalt avalikkust oma seisukoha kaitseks mobiliseerida? Ma tunnen, et meie poliitika, majanduse, avaliku sõna ja ühiskondlike organisatsioonide juhtide seas jääb puudu nii oskust kui tahet õigeid seisukohti selgitada, kaitsta ja ka ellu viia. Ning ma olen sügavalt veendunud: selles kiiresti globaliseeruvast maailmas, selles kiiresti muutuvast väikeses Eestis võidavad üksnes need jõud, kes on tõepoolest ka valmis juhtima ja vastutama, kes lähtuvad põhimõttelistest veendumustest ega mitte poliitilisest, majanduslikust või meedia võimust või oma palgast või kasumist. Kes juhib, on kohustatud ka selgete põhjendustega juhtima, isegi siis, kui põhjendused on ebaseaduslikud.

(8)Mulle teeb tõsist muret kasvav tööpuudus Eestis, millega sammub kummalisel kombel taksammu kasvav tööjõupuudus Eestis. Me mäletame, mida see hiljaaegu veel tähendas, kui talu või töölispere saatis oma poja või tütre ülikooli. Haridus ei olnud vahend, haridus oli eesmärk. Kahekümne esimene sajand toob meile kõigile tülrika kohustuse õppida elu läbi, õppida kiiresti muutuvast maailmast uusi oskusi ja erialasid ning olla valmis elu kestel töötama kahel, kolmel, koguni neljal erineval erialal.

(9)Me ei saa jõukat ja õnnelikku Eestit üles ehitada, kui meil puudub nägemus globaalsest maailmast ja Eesti asendist kahekümne aasta pärast.

(10)Meil on olemas Eesti inimesed ja Eesti loodus, kaks väärtust, mille eest meil tuleb hoolitseda ja mida tuleb meil kaitsta ka aastal 2021. Millistena me neid näha soovime, ja kui see on selgeks saanud: kuidas selleni jõuda? Need otsustused tuleb meil täna teha.

(11)Mul on hulk küsimusi. Vastused on kõik teie käes.

(12)Näiteks: riigi ja selle poliitilise juhtimise professionaalsus peegeldub inimeste rahulolus, sotsiaalse ebavõrdsuse minimeerimises. Küsimus: kuidas sünnib otsus riigijuhtimises? Kas ratsionaalselt või poliitilistest kokkulepetest tulenevalt emotsionaalselt?

(13)Kuidas vältida poliitikute muutumist ühiskondliku arengu piduriks?

(14)Kas Eesti sportlaste õnnestumistele aitab kaasa see, et poliitikud sinna sekkuda ei saa, et eesmärk on selge ja siht selleni ratsionaalne?

(15)Ja mõistagi kuulub Eesti tulevikuvisioni juurde hariduse sisu. Edaspidi langeb teadmiste vahendamise roll veelgi madalamale. Teabeplahvatuse tempoga ei suuda üksikisik niikuinii sammu pidada. Järelikult tuleb inimestele õpetada, kuidas nad oma teadmistega peavad ümber käima. Teadmised paljunevad tänapäeval palju kiiremini ja samaaegselt vananevad nad ka kiiremini kui kunagi varem. Kuidas me siis suudaksime eluaeg õppida? Ülikooli hariduse eesmärgiks ei saa olla kolmekümneaastaselt doktorit kaitsta ja seejärel noor poiss või tüdruk ilma tööta jätta. Meie ülikoolidele on vaja enam omavalitsust. Tahaksin näha hoopis enam võistlust ja muidugi enam tippsaavutusi. Ka siin on probleemiks ümberkorralduste tempo. Tuletagem meelde, et erinevatel aegadel on kõige populaarsem õppeala olnud tolliteadus. Me ei tohi kooli ja ülikooli reforme jätta eriteadlaste kätte. See on eesti ühiskonna keskne küsimus. See puudutab eesti ühiskonna tulevikku tervikuna.

(16)Kallid kaasmaalased, need on küsimused, mis on Eestil ühised Euroopa ja Ameerika Ühendriikidega. Meil on ka saavutusi. Näiteks meie geeniseadus, millest suur osa ilmus tõlgituna Saksamaa ühes suurimas päevalehes. Eeskujuna Saksamaale. Praegu on alanud uus võidujooks, on alustatud maailmaturu ja heaolu uue jagamisega, ning õige haridus- ja teaduspoliitika annab Eestile reaalsed võimalused selles võidujoooksus teostada oma tulevikunägemus, kindlustada Eestile väärikas koht arenenud riikide hulgas.

(17)Kallid kaasmaalased, meie edusammud on vaieldamatud, kuid avaliku arvamuse välkküsimused on näidanud kodaniku võõrdumist valitsusest. Mitte Eesti Vabariigist, mitte riigist, nagu eelistatakse kujutada, vaid valitsusest ja kahetsusväärse kombel ka Riigikogust.

(18)Sellega me olemegi tagasi olevikus.

(19)Me oleme kiiresti edasi liikunud, kuid sotsiaalsete vastuolude süvenemise hinnaga. Teist võimalust meil ei ole olnud. Kuid nüüd on aeg eriti teraselt jälgida, kas me tahtmatult ei ületa sotsiaalse taluvuse piiri. Tööpuudus on suur, pensionid on väikesed, aga rikkust, mida ümber jagada, on ikka veel vähevõitu. Ma teeksin siia juba kaks märkust. Esiteks, meil puudub avameelne kahekõne valitsuse ja kodaniku vahel, miks asjad nii on, nagu nad on. Inimene tahab teada. Inimene tahab kaasa mõelda, inimene tahab kaasa rääkida. See on riigi usaldusväärse ja muidugi võrdsete võimaluste küsimus. Õigusriigis on dialoog kodanikuga iga valitsuse otsene kohustus ja iga kodaniku otsene õigus. Ning teine märkus. Parlamentaarne riik tugineb tugevatele erakondadele. Erakonnal on omad programmid, teisisõnu, omad põhimõtted, kuidas teostada õigust haridusele, õigust tööle, õigus sotsiaalabile ja paljudele muudele õigustele, mida garanteerib Eesti põhiseaduse teine peatükk. Tahaksin jälgida ühe või teise või kolmanda eesti erakonna seisukohtade kujunemist näiteks hariduspoliitikas või sotsiaalpoliitikas või kas või Eesti raudteevõrgu tulevikus, tahaksin kuulda põhimõtteid ja erinevatest põhimõtetest sünteesitud lahendust.

(20)Ma jälgin "Fönixi" kanalil ülepäeviti Saksa parlamendi istungeid: nad naeravad koos, kujutlege ometi, nii koalitsioon kui opositsioon. Meil naerdakse üksteise üle. See on poliitilise

kultuurituse märk. Siia ritta kuulub ka Riigikogu liikme pildi ülespanek ja selle pildi pihta tulistamine. Jutt on mõistagi Keskerakonna esimehest Edgar Savisaarest, endisest maavanemast Robert Lepiksonist ja peaminister Mart Laarist. Tule taevas appi! Paugutamise põhimõtete asemel? Ma ei tea kas Keskerakonna juht Edgar Savisaar on peaminister Mart Laari vabanduse vastu võtnud. Eile, kui andsin Kadrioru kunstimuuseumis ordineid Eesti iseseisvuse kandjatele, see tähendab meie riigitegelastele, teadlastele, töölistele, kunstiinimestele, istus Keskerakonna esimehe Edgar Savisaare ja peaminister Mart Laari vahel vabadusvõitleja Eduard Leetna, kes kodumaast ja kodust oli sunnitud lahus olema 31 aastat. Mulle üllatuseks võttis ta sõna ja ma lasin ta liigutavad sõnad täna hommikul lindilt maha kirjutada, sest mulle tundub, et nad kuuluvad kogu Eesti rahvale. Härra Leetna ütles järgmist: "Ma istusin täna koos Mart Laari ja Edgar Savisaarega ja ma tahaksin, et meie rahvas oskaks valida õige tee, et omavahelised lahkkelid kustuksid ja et me võiksime teha nii nagu Arkaadia riigis - nad oskasid elada nii, et neil ei olnud tülisid ega vaenu üksteise vahel. Ma tänan Eestit kõigi oma kaaslaste nimel, kellest mina olen ainukesena ellu jäänud."

(21)Mu armsad kaasmaalased, täna hommikul nägite Vabaduse platsil Eesti kaitseväge mehist paraadi, mida juhatas kontradmiral Tarmo Kõuts. Riigikaitse algab kaitseväest. Eesti suudab üles ehitada sellise kaitseväge, mis sisendab kodanikesse kindlustunde ja meie sõpradesse usalduse.

(22)Põhiseaduse paragrahv 126 sätestab, et Eesti Kaitseväge korralduse määrab seadus. Sellist seadust ei ole Riigikogu poolt seniajani vastu võetud, isegi mitte alustatud. On lubamatu, et Eesti poliitikud on pea kümme aastat eiranud Põhiseaduse ja rahva tahet näha Kaitseväge korralduse alused ette ühes seaduses, mis sätestaks selged nõuded kaitseväge ülesehitamisele, rahastamisele, tsiviilkontrollile ning põhiseaduslike institutsioonide ja riigiasutuste pädevuse jaotusele kaitseväge küsimustes.

(23)Kahjuks peetakse veel käesoleval ajal põhiseadusest olulisemaks üksikute poliitikute hetkenägemusi riigikaitsest. Selle nimel tehakse seadusi ümber ja antakse välja poliitilisi lubadusi. Uue rahuaja riigikaitse seaduse eelnõu menetlemine on selle kurvaks näiteks. Leian, et koos seadusega, mis sätestab kuidas kaitseväge peab tegutsema, tuleb vastu võtta seadus selle kohta, kes või mis kaitseväge üldse on. Teie loal lähen taas hetkeks tulevikku. Eesti Vabariik ei ole presidentaalne riik. Seetõttu ei saa kaitseväge korraldus mitte mingil juhul tipneda Vabariigi Presidendiga, vaatamata sellele, et põhiseaduse paragrahv 127 kohaselt on president riigikaitse kõrgeim juht. Eesti president ei juhi kaitseväge. Riigikaitse juhtimine on tunduvalt laiem, kui kaitseväge juhtimine. Kaitseväge peavad juhtima sõjaväelased, mitte ametnikud või poliitikud. Demokraatia tagamiseks peab tsiviilvõim teostama tsiviilkontrolli kaitseväge üle, kuid kontroll ei tähenda juhtimist.

(24)Teisalt, kaitseväge on täidesaatva riigivõimu organisatsiooni üks osa. Kaitseväge ei ole tavaline valitsusasutus, millele saaks laiendada meie riigikorraldusest juba tuttavat õiguslikku regulatsiooni. Kaitseväge teostab täidesaatvat riigivõimu sõja korral ning ainult erandjuhtudel rahu ajal. Ühegi teise riigiorgani pädevus ei erine nii suures ulatuses rahu- ja sõjaajal ning ükski teine riigiorgan ei põhine sõjaväelisel korrastatusel. Samuti ei ole ühegi teise riigiorgani käes niivõrd ulatuslikult relvi. Kaitseväge erilisuse tõttu ongi rahvas põhiseadust vastu võttes näinud ette kohustuse riigile sätestada kaitseväge korraldus eraldi seaduses.

(25)Kallid sõbrad, juba algavad vaidlused järgmise, 2002 aasta riigieelarve üle. Aasta 2002 on ühtlasi uue NATO tippkohtumise aasta. Meie partnerid ootavad meilt selgelt sõnumit sellest, et me suudame anda oma panust ühisesse Euroopa kaitsesse. Seetõttu kutsun meie poliitilisi

erakondi üle saama kõikvõimalikest erimeelsustest ja tõstma kaitsekulutusi 2 protsendini meie rahvuslikust koguproduktist. Ärme unusta oma eelkäijate vigu enne Eesti okupeerimist, hoolitseme oma riigikaitse ja riigi julgeoleku eest!

(23) Tahaksin rõhutada veel kahte momenti. Esiteks, NATO tippkohtumiseni on jäänud aasta ja loetud kuud, ning kõik ohvitserid, allohvitserid ja sõdurid, samuti kõik teised Eesti riigiametnikud peavad tegema kõik endast oleneva, et Eesti kaitsevägi oleks valmis NATOsse astuma. See on nii poliitiline kui sõjaväeline suunis, mis vajab täpset täitmist ja sihtimist.

(24) Teiseks, tahaksin toetada kontradmiral Kõutsi tänast mõtet, et väikeses Eesti armees ei ole kohta keskpärasusel ja hallusel. Me peame olema targemad ja kavalamad kui meie vastane, kes on meist kindlasti tugevam. Seetõttu tahaksin pöörata erilist tähelepanu ohvitseride haridusele, kuid ka selle hariduse reaalsele ärakasutamisele Eesti kaitseväes. Ohvitseride rotatsioon, liikumine eri ametikohtade vahel, võimaldab meil kõige paremini ära kasutada seda kõige väärtuslikumat, mis meil on: inimesi.

(25) Lõpuks, armsad kaasmaalased, Eesti minevikust. Neljapäevane Postimees kirjutas okupatsiooniajast nii: "Ilmselt peaks olema juba üsna lähedal aeg, kus võiksime unustada midagi, mis pole enam nii tähtis." Ma püüdsin neidsamu sõnu kujutleda mõnes Saksa ajalehes kümme aastat hiljem, niisiis 1955. Ma ei suutnud. Ma ei suuda seda kujutada ka mõnes tänavuses saksa, prantsuse, inglise, ameerika, taani, norra või mistahes lehes. Iisraelist kõnelemata. Inimsusvastased kuriteod ei aegu. Ei aegu, kui nende ohver on olnud eestlane, ei aegu ka siis mitte, kui süüdlane on olnud eestlane. See ei ole mitte kättemaks, see on õigus. Rahvusvaheline õigus. Sellel suvel möödub 60 aastat esimesest suurküüditamisest, ja 14. juuni on meie kõigi ühine leinapäev, mis ühendab kõiki küüditamislaineid, kõiki ohvreid, kõiki nimetuks jäänud arreteeritud, kõiki kadunud. Olen ellu kutsunud komisjoni, kes on inimsusvastaseid kuritegusid kaks aastat uurinud ja jääb neid pärast mind uurima. Komisjoni kuuluvad Soome, Saksa, Venemaa, Inglise, Ameerika Ühendriikide ja Taani teadlased. Meil on seda vaja! Eestlastel, aga ka nendel kergemeelsetel seltsimeestel on lootust ainult siis, kui me suudame rajada õigusriigi mitte ainult sõnades vaid ka tegudes.

(26) Kuid mõistke mind õigesti: mitte keegi ei keela meile andestamist. Võitja tunnus on suuremeelsus ja suuremeelsus avaldub valmisolekus andestada. Eestlased on võitnud. Täna võisime jälle imetleda oma lippu ja laulda oma hümnid, mille eest nii paljud on pidanud oma verd valama. Me võime andestada süüdlastele, kuid mitte süsteemile. Meis ei ela viha, meis elab õigus ja armastus, millele kutsus nii liigutavalt üles Eduard Leetna pärast kolmekümne ühe aastast eemalviibimist, kuid unustada tähendab teist korda korrata minevikku, ja seda me ei tee mitte iialgi.

(27) Me usume Eestisse. Ja Eesti usub meisse.

(28) Head Vabariigi aastapäeva, mu daamid ja härrad!

Lisa 7. 2002. aasta kõne

(1) Armas eesti rahvas!

Kallid kaasmaalased!

Ekstsellentsid!

Daamid ja härrad!

(2)Lubage teid kõiki tervitada Eesti Vabariigi kaheksakümne neljandal sünnipäeval. Riigi sünnipäev on ühtlasi tänu- ja meenutuste päev. Sel päeval seisame silmitsi oma ajalooga, hindame selle terviklikku pärandit ühiskonna arengu kontekstis ning kavandame oma rahva ja riigi tulevikusuundumusi.

(3)Nii kaugele, kui ulatub meie kollektiivne mälu, näeme eestlaste põlvkondi püüdes iseolemise poole. Meie rahvusliku mõtteajaloo uurijad on tõdenud, et eesti rahva juhtivaks eluülesandeks on olnud taotleda suurust läbi töö ja loomingu. Meenutagem Jakob Hurda kuulsat üleskutset eestlastele saada suureks vaimult, kui meile pole antud saada suureks jõult ega arvult.

(4)Täna võime küsida, kas me oleme saanud suureks vaimult?

(5)Meie vaimusuurust on toitnud rahvusliku ärkamisaja kiiluvees sündinud omariikluse idee, mis väljendus Juhan Liivi luuletuses kirgliku lootusena, et "ükskord on Eesti riik". See lootus täitis 1918. aastal ning põlistus Vabadussõjas. Selles sõjas võidelnud 101-aastane August Pruuel on tänagi siin saalis koos meiega. Meie sügavaim lugupidamine talle.

(6)Aga üksnes oma riigi ideest poleks piisanud. Juba aastakümneid varem sepi setsi iseseisvust valdades ja kihelkondades, kus end mõisaorjusest vabaks ostnud talupojad ühinesid põllutöö-, haridus-, laulu- ja mänguseltsidesse.

(7)Meie omariiklust toetas ka rahva sügavasse minevikku ulatuv kogukondlik demokraatlik elukorraldus. 1935. aastal ilmunud uurimuses tõdes professor Jüri Uluots Eesti ja Šveitsi riigi kujunemist võrreldes, et Muinas-Eesti käis rahvaste poliitilise vabanemise teed juba varakult ja et see pidi olema poliitiliselt andekas rahvas, kes seda tegi.

(8)Täna avaldame oma tänu kõigile neile põlvkondadele, kelle loometööna ehitati Eesti riiki üles kivi-kivi haaval otsekui müüri.

(9)Omariikluse kujunemine ja selle arendamine pidevalt muutuvates oludes oli ja on järjepidev protsess. Palju sõltub siin ühiskonna küpsusastmest, valmisolekust iseolemiseks ja iseotsustamiseks.

(10)Eesti riigi elujõulisus läinud sajandi sõdadevahelisel ajal tulenes ühiskonna laiapõhjalisusest, sisemisest sidususest ja põlvkondade järjepidevusest. Niisuguse ühiskonna tugevusvarust piisas, et vastu pidada katsumustele, mis kaasnesid Teise maailmasõja ja okupatsioonidega, mille käigus Eesti kaotas enam kui viiendiku oma rahvast.

(11)Eesti vabaduse nimel võidelnud, süütult kannatanud ja kodumaalt lahkuma sunnitud inimestele oli mõeldamatu, et Eesti oleks lihtsalt kaubamärk. Neile oli ja on tänagi Eesti riik ainus enesestmõistetav kodu ja ka pühamu, mis nõuab pühendumist ja eneseohverdust. See on koht, kus inimene ootab ja tahab tunda turvalisust, kus ta vajadusel saab riigilt kaitset ja toetust.

(12)Samu tundeid ja lootusi hoidsid ka need põlvkonnad, kellele saatus oli määranud elada nõukogude totalitarismi tingimustes, kuid kes tunnetasid rahva ajaloolises mälus hoitud sidet

omariikluse ideega.

(13)Lõppenud sajandi 80-ndatel aastatel andis ajalugu meie rahvale uue ja uskumatuna tundunud võimaluse. Veel impeeriumi võimukõidikuil olles seadis tollane Eesti ülemnõukogu 1988. aastal ülimuslikuks oma seadused. Seesama ülemnõukogu andis aasta hiljem ajaloolis-õigusliku hinnangu 1940. aasta sündmustele ja nõukogude okupatsiooni ajal toimepandud vägivalle, omavolile ja seadusetusele. Kiiresti käivitus ühiskonna tugevusvaru taasiseseisvumise püüdluste jõulisel toel. Kodanikualgatuse ja erinevate ühenduste koostöös loodi alus omariikluse taastamiseks.

(14)Oleme sageli hinnanud oma lähiajalugu ühemõõtmeliselt ja teenimatult unustanud need, kes taasiseseisvumise kriitilistel hetkedel julgesid otsustada ja tegutseda. Nende tegevus tsentraliseeritud võimu ahtas ruumis toitis rahva lootust jääda rahvusena püsima, taastada oma riik, otsustada ise oma maa ja rahva saatuse üle.

(15)Äsja avaldatud uurimus sõjajärgse põlvkonna eluteest veenab, et totalitarismi surveideoloogia ja nõukogulik elulaad Eestis ei juurdunud. Eestlaste väärtusteadvus püsis isikukesksel pragmaatilisel maailmavaatel. Iseloomulik oli ka sügav hariduslik ja kultuuriorientatsioon, talupoeglik kaalutletus ja valmisolek ühistevõimeks. Kõike seda on läbi ajaloo kasutatud oma eneseteostuse tingimuste avardamiseks.

(16)1991. aastal taastasime veretult Eesti riikliku iseseisvuse. Eesti rahva teadvuses hoitud ja edasi kantud omariikluse idee oli taas tõestanud oma elujõudu.

(17)Head sõbrad!

(18)Täna, vabariigi sünnipäeval taasiseseisva Eesti kümnele aastale tagasi vaadates peab ka kõige veendunum skeptik tunnistama vaieldamatut edu. Me oleme jagu saanud pärandist, mille jättis meile poole sajandi pikkune okupatsioonirežiim, ja võtnud vastu väljakutsed, mida esitab meile demokraatlik ja globaliseeruv maailm. Seda on võimaldanud vanema põlve ohvrimeelsus ja mõistev leplikkus, Eesti noorte ettevõtlikkus ja riskijulgus ning keskmise põlve kohanemisvalmidus. Tahaksingi rõhutada, et ajaloolise ja õigusliku järjepidevuse kõrval peaks olema iseseisva Eesti tagatiseks ka põlvkondlik järjepidevus ja valmisolek uueks ühiskondlikuks leppeks.

(19)Eesti riigi edukuse aluseks on olnud majandus. Taasiseseisev Eesti lähtub algusaastatest peale sellistest majanduspoliitilistest põhimõtetest, nagu avatud majandus, krooni fikseeritud kurss ja konservatiivne eelarvepoliitika. Need on talad, millele tuginemine on võimaldanud kindlustada Eesti kiire edasimineku. 1990-ndate alguse radikaalsed reformid löid soodsa keskkonna eraettevõtluse ja turumajanduse arenguks. Aastate jooksul on tugevnenud Eesti ettevõtete konkurentsivõime välisurul ja rohkenenud investeringud, suurenenud tarbijate valikuvõimalused ja pidurdunud hinnatõus.

(20)Eesti osalemist maailma kultuuris, poliitilises ja julgeolekukoostöös on toetanud tihe side Balti riikide vahel. Oleme kasutanud seda toetust ja neid võimalusi, mida on Eestile avanud koostöö Põhjamaadega ning nende esindus Eestis. Oma hõimurahvalt soomlastelt oleme

õppinud vabaturumajanduslikku töökultuuri. Üsna pea pärast taasiseseisvumist võttis Eesti kursi liitumisele Euroopa Liiduga, kellega läbirääkimised on nüüd jõudmas lõpusirgele. Osalemine Euroopa Tuleviku Konvendi töös võimaldab Eesti rahval oma esindajate kaudu kaasa rääkida Euroopa Liidu tuleviku küsimustes.

(21) Valmistumine liitumiseks NATO-ga on meie riikliku julgeoleku prioriteet taasiseseisvumisest alates. Seejuures pole Eesti eesmärgiks üksnes oma riigi julgeolek, vaid võrdse partnerluse pakkumine rahvusvahelise julgeoleku tagamisel ning demokraatia kaitsmisel. Seda võimaldab meie arenev ning tehniliselt täiustuv kaitsevägi ja Kaitseliit.

(22) Eesti on taastanud oma traditsioonilised suhted Euroopa ja maailmaga. Kontakte Venemaaga on aeg-ajalt varjutanud minevikupärand, kuid oleme siiski liikumas heanaaberlikkuse ja vastastikku kasuliku koostöö suunas. Teisiti ei saagi see olla naabrite vahel demokraatlikus maailmas. Eesti taasiseseisvumine oli tihedalt seotud demokraatia tärkamisega Venemaal. Vastastikune austus ja võrdne partnerlus on eelduseks ka globaliseeruva maailma väljakutsetega toimetulekuks. Üheks selliseks väljakutseks on paraku muutunud rahvusvaheline terrorism, mille katastroofilise avaldumise tunnistajaks olime kõik läinud aasta üheteistkümnendal septembril. Meile on võitlus terrorismiga eluliselt tähtis, sest ajalugu on näidanud, et suurte vastasseisude esimesteks ohvriteks langevad väikeriigid ja -rahvad.

(23) Daamid ja härrad!

(24) Eesti on teinud silmapaistvaid edusamme geeniuuringutes ja infotehnoloogias. Kolmandik eestlasi kasutab regulaarselt Interneti võimalusi. Kunagi varem pole Eestis ilmunud nii palju erinevaid raamatuid kui nüüd. Kunagi varem pole olnud meil nii palju kunstigaleriisid ja teatreid kui uue aastatuhande algul. Peagi saab nurgakivi kunstimuuseumi uus hoone. Eesti pärimuslik, süva- ja levimuusika on pakkunud meile nii hingelist ülendust kui meelelahutust. Eesti heliloojad ja dirigendid on kandnud Eesti nime maailma, eeloleval kevadel langeb meile osaks haruldane võimalus korraldada Eurovisiooni lauluvõistluse näol sadu miljoneid inimesi hõlmav levimuusika pidu.

(25) Ja muidugi kroonivad emotsionaalselt Eesti edu meie olümpiakangelased, kelle vastsete esindajatena lubage mul tänada Andrus Veerpalu ja Jaak Maed. Olgu tänatud teisedki, kes läbi spordi Eestile kuulsust toonud. Teie edu innustab järgnevaid põlvkondi ja aitab kaasa eluterve Eesti idee teostamisele. Hea eeskuju on meie lastele parim kasvataja.

(26) Me võime olla uhked oma saavutuste üle, kuid nagu rahvasuu ütleb - uhkus ajab upakile. Meil peab jätkuma kriitilist meelt näha ka seda, mida oleme kas hoolimatusest või oskamatuses tegemata jätnud. Eestlastele on kord omane elada küll tänases, kuid muretseda ka homse pärast. Rahulolust algaks stagnatsioon ja enesepete. Riigi- ja ühiskonnamured läbivad punase joonena 1920.-1930. aastate eesti vaimueliidi kirjutisi. Ka neil aegadel, mida nüüd peame Eesti ajaloos kuldseteks, kurdeti demokraatia nõrkuse, korporatiivsuse, poliitikute silmakirjalikkuse, sotsiaalse ebaõigluse ja tõusikluse üle.

(27)Tõusiklust võib pidada kiiresti kihistuva ühiskonna paratamatuks kaasnähteks, mis naeruvääristab end lõpuks ise. Tänapäevane Eesti riik seisab silmitsi aga hoopis tõsisemate probleemidega. Teadlased on väitnud ja avalikkus tunnistanud, et hind, mida oleme maksnud oma edu eest, on olnud ülekohtuselt kõrge. Selle sisse tuleb arvata ühiskonna lõhestatus, riigi institutsioonide madal usaldatavus ja poliitikute võõrandumine rahvast, mille tulemusena on rahvas omakorda võõrandunud poliitikast.

(28)Eesti tegelikkus on see, et osas meie maakondadest on juba viiendik töövõimelisest elanikkonnast tööta, praktiliselt kümnendik lastest ei käi koolis ja meie majanduse kogutoodang on alles nüüd jõudnud 1991. aasta tasemele. Eesti rahvaarv üha väheneb, nõnda et viieteist aasta pärast on Eestis prognooside kohaselt iga maksumaksja kohta üks ülalpeetav. Murettekitav on perspektiiv, et veerandsajandi pärast on eestlasi senise miljoni asemel ligikaudu 750 tuhat. Sama vähe loetleti Eesti asukaid 1860. aastate alguses. Need on kahetsusväärsed faktid, mida me ei tohi ka pidupäeval unustada.

(29)Lastega perede majandusliku toimetuleku uurijad on jõudnud järeldusele, et vaesed ei ole üksnes eakad, nagu seni üldiselt arvatud, vaid vaesuse piiril asub suur osa just lastega peredest. Miks ikkagi pole vaesus kümne iseseisvusaasta jooksul vähenenud, kuigi keskmine elujärg on paranenud, nagu annab tunnistust Eesti inimarengu indeksi jätkuv tõus? Asjatundjate vastus on: vaesust vähendaks eeskätt ebavõrdsuse leevendamine sihikindla ja jõulise sotsiaalpoliitika abil.

(30)Lisaks on Eesti teadlased sõnastanud ridamisi väärtuslikke ettepanekuid lastega perede vaesusrisi vähendamiseks. Eriti oluliseks peetakse tasakaalustatud regionaalpoliitikat, töövõimaluste loomist, maaelanike ümberõpet soodustavat hariduspoliitikat ja infrastruktuuri riiklikku toetamist. Eluasemepoliitikat tuleks suunata lastega ja noorte perede huvides.

(31)Need on üksnes mõned ettepanekud. Kui Eesti erakonnad oleksid suutnud osagi sellest energiast, mis kulub pahatihti omavahelistele võimuvõimudele, kulutada Eesti enda teadlaste ekspertiiside, hinnangute ja ettepanekute arvessevõtmisele, siis ei seisaks me tõenäoliselt täna nii tõsiste eksistentsiaalsete probleemide ees. Uuel võimukoalitsioonil lasub kohustus otsida lahendusi ja mehhanisme, kuidas taastada Eestis sotsiaalne tasakaal. Soovime neile selleks jõudu ja tahtekindlust.

(32)Head kaasmaalased!

(33)Eesti arengu tasakaalustamatus viib järeldusele, et me vajame uut ühiskondlikku lepet, mis oleks selgelt suunatud Eesti sotsiaalsele jätkusuutlikkusele ja mis tagaks elukvaliteedi märgatava tõusu. Möödunud aastal toimunud Maarahva Kongress pidas olulisimaks kokkuleppe saavutamist maaelu pikaajalise arengukava osas, mis ütleks kogu ühiskonnale, et Eesti maaelul on perspektiivi. Niisamuti võiks selles kokkuleppes olla fikseeritud kindel eraldis rahvatulust Eesti demograafilise taasteprogrammi toetamiseks. Ühiskondlik lepe peaks kindlustama sotsiaalse turvalisuse ja rahvusliku julgeoleku ning andma tagatised eesti keele ja kultuuri, aga ka hariduse ja teaduse kestmiseks.

(34)Uus ühiskondlik lepe peaks andma korrastatud pildi Eesti üldistest arengusuundadest eelseisval kümnel või kahekümnel aastal. Siiani see puudub. Olukord meenutab sadamast

lahkuvat laeva, kus meeskond on ametis, kuid reisijatelt pole küsitud, kuhu nad sõita tahavad. Tõsi, erinevate valdkondade arengukavasid on küll püütud koostada, ent need on erineval tasemel ja omavahel sidumata.

(35) Eesti tulevik sõltub paljuski sellest, kas suudame üles ehitada kodanikuühiskonna ja edasi arendada õigusriiki. Kodanikuühiskonna arengut on seni pärssinud rahva arvamuse vähene arvestamine, reformide kodanikukaugus ja bürokraatia.

(36) Eesti tulevikku määrava ühiskondliku leppe osapoolteks on kõik need, kes tunnevad, et Eesti seisab täna taas olulisel teelahkmel. Meie tänased valikud mõjutavad meie saatust aastakümneteks, koguni sajanditeks.

(37) Ühiskondliku leppe ettevalmistamisel on oluline roll nii vaimuinimestel, poliitikutel kui ka majandusringkondadel, kuna see lepe peab põhinema korrapärastel vundamendil, tagama sotsiaalse jätkusuutlikkuse ning inimeste elukvaliteedi olulise tõusu. See omakorda eeldab ka meie väärtushinnangute teatavat ümberreastamist ning kinnistamist. Sellisele ühiskondlikule leppele annab oma hinnangu rahvas ning see realiseeritakse riigi ja ühiskonna tasakaalustatud koostööna.

(38) Ühiskondliku leppeni jõudmine nõuab meilt tõusmist kõrgemale kitsastest grupihuvidest, päevapoliitikast ja individualismist. See eeldab mõtlemist tulevastele põlvetele. Niisugune lepe annaks meile tunnismärgi, et oleme jäänud suureks vaimult.

(39) Head sõbrad!

(40) Meie riigi põhiseaduse rahvahääletusel vastuvõtmisest möödub käesoleval aastal kümme aastat. Rahva kõrgema tahte väljendusena paneb põhiseadus meile kohustuse kõikumatus uss ja vankumatus tahtes kindlustada ja arendada 84 aastat tagasi loodud riiki. See riik on meie sisemise ja välise rahu kaitsja, praeguste ja tulevaste põlvete edu ning üldise kasu pant. See riik peab tagama eesti rahvuse ja kultuuri säilimise läbi aegade.

(41) Võtkem oma riiki kui paljude põlvkondade loomingut, mis väärib elu ja armastust!

(42) Täna teid tähelepanu eest!

Lisa 8. 2006. aasta kõne

(1) Armas Eesti rahvas,
ekstsellentsid,
daamid ja härrad!

(2) Täna 88 aastat tagasi tegi Maapäeva vanematekogu siinsamas Estonia teatrimaja naabruses ajaloolise otsuse. Kasutades võimutühikut Saksa vägede pealetungi ja Vene vägede taandumise vahel, võtsid tollased poliitikud rahva nimel vastutuse ja kuulutasid välja iseseisva Eesti Vabariigi.

(3) Veerand sajandit hiljem, kui meie maal käisid jälle ägedad lahingud kahe võõrväe vahel, tärkas eestlastes lootus saada taas osaks vabast maailmast. Ent totalitaarne süsteem mattis

meie rahva lootused ligi poolesajaks aastaks, kuni tekkis uus võimalus taastada iseseisvus. Neis keerukates protsessides suunas valikuid sügav vastutustunne oma maa ja rahva eest, tahe kaasinimesi innustada ja hoida.

(4)Koostöö tõi meie rahvale võidu Vabadussõjas ja tagas edu ka 70 aastat hiljem. Nii ei kuulu iseseisvuse taastamise au ühelegi poliitilisele jõule, vaid see on kõigi vabadust ihanud eestlaste ühine saavutus. Ning nüüd, Eesti Vabariigi 88. aastapäeval ja iseseisvuse taastamise 15. aastal võime kinnitada, et meie riik on "kaitseks sisemisele ja välisele rahule ning pandiks praegustele ja tulevastele põlvetele". Riigi loomine oli võit kogu meie rahva jaoks. Seepärast võime tänast päeva pidada ka omalaadseks võidupäevaks.

(5)86 aastat pärast Eesti iseseisvuse eest peetud Vabadussõja lõppu lahkus meie hulgast selle sõja viimane sõdur Ants Ilus. Tema lahkumisega on lõppenud terve ajajärk Eesti ajaloos, kuid meie alatine mälestus ja lugupidamine kuulub omariikluse eest võidelnutele.

(6)Iseseisvuse taastanud Eestist sai vaba maailma täieõiguslik osa, Euroopa Liidu ja NATO liige. Meie heaolu kasvab ja võimalused avarduvad. Nii nagu meie kasutame avatud maailma väärtusi, saab ka maailm osa Eesti mitmekesisest panusest. Arvo Pärdi ja Paul Kerese juubeliaastat tähistati rahvusvahelise sündmusena. Eesti heliloomingu esmaesitlused toimuvad ka Euroopa muusikapealinnades.

(7)Meie suusatajate olümpiatrionf, mida nautisid spordisõbrad kogu maailmas, oli tasu pikaajaliste pingutuste ja mitmerahvuselise meeskonna suurepärase koostöö eest. Kristina Šmigun ja Andrus Veerpalu on pälvinud Eesti riigi ja rahva tänu ja ülima tunnustuse, mille väljenduseks on neile omistatud Valgetähe kõrgeima klassi teenetemärk.

(8)Et saavutuste sära ei tuhmuks, tuleb pidevalt kindlustada vabadust ja julgeolekut - seda nii rahvusvahelises ulatuses kui ka Eesti-siseselt. Üle 200 Eesti sõduri osaleb välismissioonidel, ent riikidevahelise koostöö mõõtkava on märksa laiem. Meil lasub ka vastutus puhta õhu, Läänemere ja kogu elukeskkonna eest.

(9)Sama tähtsad on kõigi inimeste võrdsed võimalused ja valikuvabadus, rahva heaolu ja turvatunne. Selleks loob eeldusi majanduskasv, mis on Eestis kiirem kui enamikus Euroopa Liidu liikmesriikides. Keskmise palga ostujõud on täna poole suurem kui kuus aastat tagasi. Siinne keskkond on pälvinud usalduse välisinvestorite silmis. Ühiskonna sidususe suurenemisest annab tunnistust elavnev partnerlus ja sotsiaalne dialoog.

(10)Positiivse loeteluga võiks jätkata, et tunnistagem, et siia kõrvale võiksim panna vähemalt sama pika probleemiderea. Ma ei tahaks pidupäeval muresid pikalt loendada, üksnes meenutan, et meie pürgimused peavad olema suunatud riigile, "mis on rajatud vabadusele, õiglusele ja õigusele". Uusi sihte seades ei tohi me ühtki tahku selles igaveses eesmärgis silmist kaotada ega leppida vaid üksikprobleemide tunnistamisega.

(11)Juba aastaid oleme olnud mures koolikohustuse täitmise, alkoholismi, narkomaania ja aidi leviku, liiklus- ja tööõnnetuste kurva statistika pärast. Ainult räägime sellest, et paljud avalikud teenused muutuvad inimestele nii geograafiliselt kui rahaliselt raskesti

kättesaadavaks. Kutsume üles rikkust üha kasvatama, leppimata kokku, kuidas seda kasutada.

(12)Oleme palju kõnelnud ka julgeoleku tagamisest, kuid pole ilmselt lõpuni mõistnud, et see seostub mitte ainult liikmelisusega NATO-s, vaid ka keskkonnariskide ja inimeste tervisega. Eesti on ühinenud Helsingi konventsiooniga ja võtnud seega endale kohustuse kaitsta Läänemerd. Loode-Eesti ranniku reostus tõi aga ilmsiks naftatransiidiga kaasnevate ohtude pikaajalise alahindamise. Julgeolekuriske tuleb käsitleda senisest märksa laiemalt ning see peab väljenduma ka hädavajalike rahaeraldistena riigieelarvest piirivalvele, et soetada merereostuse avastamiseks vajalikke seirevahendeid. Kindlasti ei tohiks meie elukeskkond olla sisepoliitilise võitluse areen, pigem erimeelsusi ületav sild.

(13)Tunnustust väärrib valitsusliidu suutlikkus ületada maailmavaatelisi erimeelsusi ja määratleda strateegilisi tegevussuundi. Vaieldamatult kuuluvad keskkonnakoormuse vähendamine ning piirkondade terviklik arendamine tähtsaimate ülesannete hulka. Sama olulised on haridus ja teadus, paremad ühendusvõimalused ning ettevõtete tootlikkuse kasv. Nüüd tuleks kiirendada käiku, et tõestada valitsuse töövoimet seaduseelnõude ettevalmistamisel ja strateegiate elluviimisel. Kellele on palju antud, sellelt ka palju nõutakse.

(14)Samuti tuleb üldistes huvides kõrvale jätta erakondlik veelahe, unustada mõttetu rivaliteet ja parastamine. Riiki ei saa vaadata parteiliste silmaklappidega. Kutsun vaagima võimalikku mõju demokraatialle, kui peatselt saavad tundlikes õiguskaitseametites töötamise õiguse erakondade esindajad. Kas ei varitse siin oht, et riigi nimel tehtud otsused satuvad parteipoliitika meelevalda ning koos ametnikkonnaga võib parteistuda ka riik?

(15)Riik ei ole ühegi erakonna, tsunfti või sõpruskonna teenistuses, vaid on oma rahva kaitsja ja õiguspärase ootuste kindlustaja. Just sel põhimõttel tuleb lõpule viia ka omandireform, eiramata seejuures eesti rahva õiglustunnet ja õigustatud ootusi.

(16)Õiglustunnet riivab igasugune hoolimatu ümberkäimine suurima varanduse - inimestega, olgu siis pensioniealiste, töövõimeliste või lastega. Just mure nende tendentside süvenemise pärast on ajendanud mitmeid mu arvamused. Pean õigeks jätkata jõupingutusi selle nimel, et Eesti ühiskond muutuks sidusamaks ja hoolivamaks ning areng tasakaalustatumaks, nagu on seadnud sihiks ühiskondliku leppe protsess.

(17)Head kuulajad!

(18)Oleme tähtsaks pidanud oma ja teiste rahvaste vabadust, kuid vähem ehk teadvustanud selle ülima väärtuse kasutamise kaasnemaid kohustusi ja vastutust.

(19)Nüüdisajal, mil valiku- ja usuvabadus peaksid olema demokraatliku elukorralduse loomulik osa, näeme ometi eskaleerumas sallimatust. Me saame seda takistada vaid siis, kui õpime tundma ja austama teiste rahvaste uskumusi ja tavaid. Paljukultuurilisus on ühiskonnale rikkus, mis pigem ühendab ja ülendab, kui kahjustab omakultuuri. Austus teiste inimeste ja kultuuride vastu on igaühe reaalne valik ning vastutus igapäevases elus. Ühtlasi on see selge tunnusmärk meie enda sisemise vabaduse olemasolust.

(20)Johannes Paulus II on vabadusest mõtiskledes tõdenud, et nüüdisajal leviva arusaama

kohaselt ei reguleeri vabaduse kasutamist mingid kriteeriumid ning puudub koht vastutusel. Tema hinnangul on selline olukord "ohtlik selle poolest, et oma vabadust kasutades tahame eirata eetilist mõõdet - see tähendab moraalse hea ja kurjaga arvestamist. Niisugust liberalismi saab kirjeldada üksnes kui primitiivset. Ent see võib mõjuda laastavalt".

(21) Eetiliste piiride ähmasuse tulemuseks on segadus väärtusmaailmas või koguni amoraalsus ning oht sellega harjuda. Kui hea ja kurja taju ühiskonnas nõrgeneb, siis võib küll kehtestada ennetavaid käitumisjuhiseid, aga üksnes nende abil ei saa vältida ega lahendada ühtki kriisi. Ka üksikisikute ennastsalgav tegutsemine ei suuda korvata kõike seda, mis on riigis tegemata jäänud.

(22) Poliitik saab oma valijatelt mandaadi teatud perioodiks, kuid seda tuleb igapäevase tööga õigustada ja uuendada. Oma kohustuste eiramine on vastutustundetu ja lubamatu, aga samas pole poliitilise vastutuse võtmine tagasiastumise kaudu universaalne lahendus igaks elujuhtumiks.

(23) Samuti ei saa demokraatliku rollijaotuse ja võimude lahususe põhimõtte kohaselt teha neljas võim kahe esimese eest poliitikat ega kolmanda eest kohut mõista. Pressivabaduse kasutamise piire ei määra ainult eetikakoodeks, vaid lahutamatu kuulub siia hea ja halva, sobiva ja lubamatu tajumine. Asjatundlikkus, samuti vastutus oma valikute eest on tohtu kaaluga olukorras, kus iga öeldud või kirjutatud sõna saab meedias suure võimenduse.

(24) Eesti on vastutav nii oma piires toimuva kui ka maailmas arenevate protsesside eest. Euroopa Liidu liikmesriigina saame me osa ühise poliitika tulemustest ja ühistest ressurssidest, ent samas ka kujundame neid. NATO liikmena peame meiegi jagama riske ja vastutust turvalisuse suurendamisel ning koostöö arendamisel maailma eri paigus.

(25) Eesmärk, mille nimel järgnevad aastad tööd teha, võiks olla oma riigi ja rahva iseseisva toimimisvõime kasv. Esmalt peaks see väljenduma iibe muutumises positiivseks ja olemasoleva inimkapitali rakendamises. Meie edule aitaksid oluliselt kaasa nii haridustaseme, elujärje kui ka keskmise eluea tõus.

(26) Iseseisva toimimisvõime tugevdamine ei tähenda endassesulgumist. Seotus globaalsete arengutega suureneb niikuinii - ükskõik, kas kõneleme rahvusvahelisest poliitikast, energeetikast või keskkonnakaitsest. Aga sisemiselt kindlam Eesti on tugevam partner ka rahvusvahelises koostöös.

(27) Eelöeldu viib vajaduseni parandada ka elukorralduse omavalitsuslikku alust ja toimimist. Ühiskonnasisese tasakaalu ja jätkusuutlikkuse võti on kohalike omavalitsuste käes. Neile peab keskvoim tagama suutlikkuse kindlustada inimeste vajadused oma vastutusalas.

(28) Arengukiirendust otsiv keskvoim vajab ka ise muutusi. Kui ministriumid tegutsevad vaid oma harukondliku valitsemisala piires ning puudub kõigis oludes toimiv omavaheline

koostöö, siis vähendab see oluliselt kogu keskvõimu haldussuutlikkust.

(29)Eesti on olnud uuendusmeelne. See on meie eelis ja vastutus. Kui tahame püsida konkurentsivõimelisena, peame teel teadmispõhisele majandusele jõudma arengukavadest tegeliku innovatsioonini, lootmata seejuures vaid välisinvestoreile või Euroopa fondidele.

(30)Kujutledes Eesti riiki kümne aasta pärast, näen ma ettevõtluse edenemist kõigis maanurkades. Pideva õppimise käigus oleme jõudnud selleni, et meie traditsioonilistes tootmisharudes, kasvõi puidu- ja toiduainetööstuses, pannakse toodetesse vähem loodusressursse ja rohkem inimevõimeid. Tootmises ja teeninduses on laialt kasutusel kaasaegsed tehnoloogiad, leevendades tööjõu nappust.

(31)Kümne aasta pärast pole Skype erandlik edulugu, vaid üks paljudest Eesti päritolu rahvusvahelise haardega firmadest. Meie innovaativsus soosib tippspetsialistide koondumist siia ning maailmas praktiseerinud noored toovad kodumaale tagasi pöördudes kaasa väärtusliku kogemuse ja teadmistepagasi.

(32)Ennekõike tahan ma aga näha kindlalt tulevikku vaatavat õnnelikku, tervet ja hoolivat rahvast. Eesti inimestel, kes väärtustavad peret rohkem kui keskmised eurooplased, on püsivad abielud ja kindlus saada rohkem lapsi. Noortel peredel on soodsad tingimused kodu rajamiseks ning riik toetab nii laste sündi kui ka nende kasvatamist ja haridusteed. Inimestel on võimalus leida meelepärane töökoht ja nende kindlustunnet tuleviku suhtes suurendab teadmine, et neil on alati võimalus saada vajalikku õpet.

(33)Näen tulevast Eestit heaoluriigina, mille tasakaalustatud arengust võidavad kõik ühiskonnagrupid. Kodanikele on riigi "kohalolek" igal hetkel tajutav - olgu siis hariduse, arstiabi või politsei kättesaadavuse kaudu. Illusiooni asemel, nagu ei vajaks me riiki, annab kindlust teadmine, et just see riik kannab oma rahva eest hoolt, mis ka ei juhtuks.

(34)Armsad kaasmaalased!

(35)Ühised püsiväärtused aitavad meil ühiskonnas toime tulla ja inimkoosluse rahvaks liita. Need väärtused ei säili iseenesest, vaid vajavad hoidmist ja põlvest põlve edasiandmist. Seda tuleb aga tingimata teha, et kindlustada kiiresti muutuvast ning järjest tihedamate sidemetega ühendatud maailmas vajalik stabiilsus.

(36)Eesti ees seisab arvukalt lahendust ootavaid küsimusi, millele peaksime keskenduma minevikus tammumise ja arveteklaarimise asemel. Rahvas ootab tänastelt poliitikutelt Eesti rolli määratlemist ja koha kindlustamist üha keerulisemaks muutuvast maailmas. Loodan, et just sellele pühenduvadki kõik poliitilised jõud oma edasises tegevuses, sealhulgas järgmiste valimiste eel.

(37)Me peaksime mitte ainult soovima, et igal inimesel oleks Eestimaal hea ja turvaline elada, vaid igaühel meist lasub vastutus midagi ka selleks teha - vastavalt oma võimetele ja positsioonile.

(38)Kinnitan, et Eesti ei ole eliidi projekt ja siin ei tohi kunagi hakata valitsema üksnes väheste äravalitute demokraatia. Meie riik on kogu meie rahva jaoks. Siin peab igaüks tundma seda, millest laulsime täiel häälel oma iseseisvust taastades ning mida tundsimme äsja oma olümpiasangaritele kaasa elades - et "eestlane olla on uhke ja hää".

(39)Soovin kõigile kasvavat uhkustunnet oma riigi üle. Head iseseisvuspäeva!

Lisa 9. 2007. aasta kõne

(1)Mu kallid kaasmaalased saalis, kodudes ja võõrsil,
ekstsellentsid,
austatavad daamid ja härrad.

(2)Oleme kogunenud tähistama Eesti Vabariigi 89. sünnipäeva Tartusse, kus tänavu pühitseme ka Tartu Ülikooli 375. aastapäeva. Eesti kui riik käib käsikäes vaimlise ärkamisega; ülikooli olemasolu ja vabariigi sündi ei saa käsitleda eraldi. Esimene oli eelduseks teise sünnile. Ilma eesti haritlaskonnata oleks idee iseseisvast, demokraatlikust rahvusriigist jäänud nimetuks tungiks.

(3)Eesti oligi kaua aega vaid idee. Idee, mis sündis selles linnas haritlaste, kirjanike ja üliõpilaste seas. Idee hakkas idanema organisatsioonides ja ühingutes, koori-, raamatukogu-, orkestri-, põllumeeste- ja karskusseltsides. Õpetatud Eesti Selts asutati siin Tartus 1838. aastal ning tema tegevusest sündis meie rahvuseepos. Aleksandrikooli liikumine sai hoo sisse, kui Tartu Ülikooli üliõpilane Jakob Hurt hakkas selle eestvedajaks, nagu ta oli eestvedajaks hiljem Eesti Kirjameeste Seltsile.

(4)Siin Vanemuise Seltsis pidas Carl Robert Jakobson 1868. aastal oma esimese isamaakõne. Samuti toimus siin Tartus aasta hiljem esimene üldlaulupidu. Võib ilma liialdamata väita, et siin laulis maarahvas end eesti rahvuseks.

(5)Siin Tartus sündis Eesti teater. Siin Tartus sündis ka meie sinimustvalge lipp. Alguses Eesti Üliõpilaste Seltsi lipuna, mille esimese kanga õmblesid Miina Härma, Emilie Beerman ja Paula Hermann.

(6)Tartus, eeskätt ülikooli ümber, tarkama hakanud idee andis hajutet ning vaid oma mõisahärra omavoli ja suva all vaevlevale maarahvale arusaama, et ta ei pea võimule vaid alt üles vaatama, nagu mõned vist tänapäevalgi tahaksid; et maakeel on keel nagu iga teinegi, ühtlasi ka vastus pea 190 aastat tagasi Tartu üliõpilase esitet küsimusele:

(7)Kas siis selle maa keel /
Laulutuules ei või /
Taevani tõustes üles /
Igavikku omale otsida?

(8)Tänapäeval nimetame sellist rahva seas vaimlise aluse ja struktuuri loonud, ja oma riigini viinud sidusust kodanikuühiskonnaks. Sedasama fenomeni täheldas prantslane Alexis de Tocqueville 19. sajandi Ameerikas, adudes, et kodanikuühiskond on eduka ja toimiva demokraatia aluseks. Eesti toonased valitsejad de Tocqueville'i ei lugenud, kuid tundsid nemadki muret, et talupoegade, üliõpilaste ja haritlaste seltsid, nende vaidlusõhtud ja ajalehed lähevad liiale, kandes endas demokraatia vaimu.

(9)Täna Eesti ajaloole tagasi vaadates näeme, et just sellessamas Tartu linnas rajati meie riikluse alusmüür. Just siin kirjutati 1920. aastal alla meie riigi sünnitunnistusele, Tartu

rahulepingule, mis viis Eesti võrdsena teiste riikide sekka. Ja just see on kaalukas, kuigi mitte ainus põhjus, miks oleme praegu siin, Tartus.

(10)Kord ideena alanu sai teoks, me riik sündis kodanikuühenduste – seltside, koguduste, laulukooride – rajatud vundamendile. Täpselt niisamuti oleks iseseisvuse taastamine 1991. aasta augustis olnud mõeldamatu ilma muinsuskaitse seltsi, akadeemiliste organisatsioonide, kodanike komiteede ja rahvarinde tegevuseta 1980ndate aastate teisel poolel. See kõik on kodanikualgatus, mitte kellegi kingitu. Mitte ülaltpoolt antu, vaid me endi seast ja meie endi seest tõusnu.

(11)Mu daamid ja härrad, hääd kaaskodanikud, me elame kultuuriruumis, milles eeldatakse, et otsustame meie ise ja mitte mingid ülikud. Nii on ka sätestet me põhiseaduses: kõrgeim võim on rahvas. Ja kuigi me usaldame igapäevaste otsuste tegemise oma volitet esindajaile Riigikogus ja valitsuses, on meil õigus anda iga nelja aasta tagant rahvaesindajate tegevusele oma hinnang. Kas nad tegid hästi, kas nad olid meie, kodanike väärilised, või kuritarvitasid nad seda usaldust? Igaüks võib ise otsustada, igaüks võib anda oma hinnangu.

(12)Ma panen teile südamele, et hinnata tuleb õigeid asju. Ma tahan, et valija teaks: ta saab selle, mida valib. Valitsemise tarkus ja keerukus on suurem mis tahes hüüdlausest või lubadusest. Valides hüüdlause, saab valija vastu poliitika, mis hakkab valitsemise asemel taas järgmisteks valimisteks raha koguma. Ma palun, valige targalt, valige nõudlikult, lubaduste asemel tegusid hinnates.

(13)Kasutame siis võimalust, et teha demokraatlike valikutega endale riik, mis meile meeldib. Näitame, et meil ei ole ükskõik.

(14)Tuleb tunnistada kahjuks, et lähenemine valimistele, mida oleme mõnede poliitikute puhul näinud, taastoodabki ükskõiksust. Jah, ka mind teeb murelikuks ja kurvaks, et valimisloosungid ja reklaamid pigem alahindavad kui informeerivad oma lihtsameelsete väidetega Eesti valijat. Kampaaniasse tiritud teemadel ja kujudel on üsna vähe pistmist nende tõsiste küsimustega, mille ees me rahva ja riigina seisame.

(15)Meie esiisad läksid sõtta selle nimel, et saaks ise valida. Mittevalimine on seetõttu põlgus ja lugupidamatus mitte ainuüksi iseenda, oma sõprade ja pere vastu, vaid ka oma vanemate ja esiisade vastu. Valimata jätmine on ka isiklik kaotus: kes jätab hääle andmata, jääb neljaks aastaks hääletuks, õiguseta arvustada oma riigi käekäiku.

(16)Mu daamid ja härrad, on veel üks sügavam põhjus, miks meil kõigil on vaja minna valima. Lugesin hiljuti ühe hooga läbi Eesti ühe parima essee selle kohta, mida 50 aastat okupatsiooni tähendab meie elus; essee, mis kuulub oma täpsuses sellele Parnassile kus juba ootavad ees Czeslaw Milosz, Milan Kundera ja Václav Havel. See on Enn Soosaare "Isa ja Aeg", milles ta kirjutab:
(17)"Viimaste aastate valimiseelistused tunnistavad ilmekalt, et väga paljud idaeurooplased peavad kaskikmoraali vohamist poliitikas ning majanduselus otsekui mingiks endastmõistetavuseks... (me) petame ennast, kui keeldume vabanemisjärgsetes nuriarengutes nägemast eelnenud aja järelmõju ning taaka. Need ideoloogilised manipulatsioonid, millega süvendati inimeste küünilisust ning vabastati nad moraalsest vastutusest, on jätnud püsiva jälje suure osa inimeste teadvusesse".

(18)Mida me sellest järeldame? Mina järeldan, et valimispäev on see aeg ja koht, kus igaüks meist võib anda oma hinnangu küünilisusele ja manipulatsioonidele.

(19)Sestap küsigemgi pigem – millest me valimiskampaania ei räägi?

(20)Mujal maailmas näevad Eesti majanduse hetkeseisu kohta ilmutatud analüüsid majanduse ülekuumenemise ohtu, jooksevkonto puudujääki ja sedagi, et meie majandus ei tooda piisavalt palju lisaväärtust. Osade erakondade valimisplatvormid ja loosungid jätavad paraku mulje, justkui Eesti kohta majandustsüklid ei kehti.

(21)Ma mõistan inimlikku soovi rohkem kulutada, hästi või vähemalt paremini elada. Eriti pärast 15 aastat väldanud pingutamist ja kitsamaid olusid. Siiski ei tohi kulutamisel võtta riske, mis võiksid mustade või isegi hallide stsenaariumide korral kahjustada igauhe heaolu.

(22)Majanduse üks põhitõdesid kutsub jõukamatel aegadel langetama otsuseid, mis aitavad kitsamates tingimustes hakkama saada. Kas meie rekordilisi kasumeid teenivad ettevõtjad ikka investeerivad piisaval määral innovaatilisse tootmisse, mis muu hulgas aitaks toime tulla aina suuremaks arengutakistuseks muutuva tööjõupuudusega?

(23)Riigi tasandil võiksid head maksulaekumised viia poliitilise konsensuse ja kokkulepeteni suuremahuliste investeeringute osas. Kas ehitame turvalise neljarealise maantee põhjast lõunasse, silla Muhumaale, tuuleparkide võrgu looderannikule või panustame selle raha tervishoiusüsteemi kaasajastamisse – see kõik on valikute küsimus. Aga tehkem need valikud, sest paremat või odavamat aega selleks ei pruugi enam niipea tulla.

(24)Tühi toob tüli majja, ütleb eesti rahvatarkus. Ma imestan, miks siis riigi kosunud tulud meie poliitikuid üksmeelsemaks ei tee?

(25)Me näeme aasta-aastalt hoopis eelarve planeerimise protsessi, kus hooplemine ülelaekumistega käib justkui loogiliselt asja juurde. Ei varjatagi enam, et riigieelarvesse tekitatakse miljarditesse kroonidesse küündiv ülejääk ja koos sellega tõhus poliitiline relv Eesti igikestvas valimiskampaanias. Pole ju saladus, et meie lisaeelarvetest vaatab vastu pigem poliitiline eelistus kui ratsionaalne vajadus.

(26)Mu daamid ja härrad,

lubage mul veidi põhjalikumalt peatuda nähtusel, mis jätkumise, aga veelgi halvem – süvenemise – korral, viib meid ummikusse ja stagnatsioonini. Ida-Euroopa ja siirderiikide edu ja ebaedu põhjuseid uurinud teadlased on veenvalt järeldanud, et riigihangete sõltuvus poliitikute suvast seiskab riigi arengu.

(27)Me teame mõistet "ringkäendus", kus poliitikud suunavad tellimusi firmadele, kes omakorda toetavad neid abistanud poliitikuid. Sellele fenomenile on hiljuti antud kujundlikumgi nimetus: semukapitalism.

(28)Kui turukonkurentsi ja parimaid pakkumisi hakkavad asendama parteisuhted, siis toob see varem või hiljem kaasa krahhi. Õlitehas, maadevahetused, riigiasutuste rendilepingud, suvilatehingud, parkimise korraldamine ja koolimajade remont – kõik need märksõnad viitavad korruptsioonihõngule ja läbipaistmatule sahkerdamisele.

(29)Võib ju küsida – aga mis siis?, kes sellest kaotab? Sellest kaotab maksumaksja raha kasutamise otstarbekus, ettevõtjate konkurents, aga üldisemalt iga Eesti elanik, ettevõtja, meie laste ja lastelaste võimalused tulevikus.

(30)Kordan oma ametisseasumisel öeldut: ühe või teise grupi mis tahes suvaline ja varjatud eelistamine petab kodanikke, see rikub kodanike ja riigi vahelist kokkulepet. See riivab kodanike usku õiglasse riiki. See saeb pikkamööda läbi õigusriigi kandvad talad.

(31)Me näeme, kuidas noodsamad poliitikute ärisemud hakkavad end pidama väljavalituiks, "elu peremeesteks", kellele seadused ja ühise elu reeglid ei näi kehtivat. Äärmisel juhul tuleb maksta pisike trahv, mis üleolevaid kommentaare jagades tasutakse.

(32)Raha on eesti rahval aastasade vältel olnud ikka pigem vähe kui palju. Ehk just siin peitubki see kurja juur, et suure rahaga ümberkäimine on harjumatu. Seda on ka alati naeruvääristatud, kui meenutame Eesti kirjandusklassikat.

(33)Mõelgem siis Jaan Tõnissonile, kes ütles väga õigesti: "Meie rahva elus avalikuks tulnud puudusi ei suudeta mitte õiguse ega riigivõimu varal, vaid ainult kõlbluse mõju abil parandada."

(34)Hea Eesti rahvas!

(35)Eesti Vabariigi sünd 89 aastat tagasi, meie oma riigiks vormitud ammune idee, päästis eesti rahva surmast. Kui me vaatame, kui armutult hukati 1930ndail tuhandeid Nõukogude Venemaal elanud eestlasi, siis võime vaid aimata oma rahva võimalikku saatust stalinlike repressioonide kõrgajal, kui me poleks olnud oma kodumaal. Me ju teame, mis juhtus noil aastatel seal meie soome-ugri hõimuvendadega. Näiteks ligi kahesaja tuhande ingerlasega, kellest Nõukogude Liidu lagunemise hetkeks oli järel vaid kümnendik.

(36)Eestlasi päästis meie oma riik.

(37)Eesti iseseisvuse esimesel perioodil hävitati Nõukogude Liidus enamik vene õigeusu kirikuid. Seevastu Petseri klooster, tänu sellele, et see asus tol ajal Eesti Vabariigi territooriumil, õitses ja on tänapäevalgi olemas. See on omamoodi monument iseseisvale ja demokraatlikule Eestile. Nagu ka meie Peipsi-äärsed vene vanausuliste külad.

(38)Pärast meie annekteerimist ja okupeerimist Eestis toime pandud barbaarsused on jätnud eesti rahva hinge haava, mis pole tänaseni terveks saanud. Tartu Ülikooli sotsioloogide uuringud näitavad, et ligi 65 protsenti eestlastest kaotas okupatsioonide ajal vähemalt ühe lähisugulase. Kuuskümmend viis protsenti, see on kaks kolmandikku.

(39)Seetõttu on eriti tülgestav kogeda seda moraalset tühjust, mis lubab ühel riigil pidada Nõukogude Liidu võitu kuritegeliku natsi-Saksamaa üle oma võiduks, kuid samas vabastada end vastutusest tuhandete ja tuhandete eestlaste hukkamiste ning kümnete ja kümnete tuhandete eestlaste küüditamise ees. Vastupidi. See riik isegi õigustab ja kaitseb neid, kes mõrvasid ja küüditasid. Ja mõnitab eestlasi, nimetades meid fašistideks.

(40)Need süüdistused tulevad sellest, et meil on ju demokraatlik riik!

(41)Nagu tartlane, Siberisse saadet suur luuletaja Artur Alliksaar tõdes:

(42)Käidi ja külvati varjude seemet,
sest valgus hakkas võrsuma.

(43)Jah, nemad ei vajanud mingit seadust, et hävitada sõjas langenute kalmistuid ja meie Vabadussõja monumente. Aga, kallid kaasmaalased, meenutagem veel kord Marcus Aureliuse ütlust: parim kättemaks on mitte muutuda nendesarnaseks.

(44)Vaba, demokraatlik Eesti, õigusriik, kus valitseb sõnavabadus ning kus põhiseadus pole sõnakõlks, ongi parim kättemaks Eesti raskete kannatuste eest. Meie oleme kõige meiega toime pandu kiuste ikka demokraadid. Me ei käitu ega räägi nagu sovjeedid.

(45)Korrakem Oskar Looritsa poolt enam kui pool sajandit tagasi kirja pandut, tsiteerin: "Me ei süvene ajalukku ju mitte selleks, et minevikku ilutsevalt või haletsevalt takerduda, vaid hoopis selleks, et sealt inspiratsiooni ammutada maksimaalseks eneseteostuseks olevikus ja kindlasti ka tuleviku sihtide õigeaegseks haaranguks." Tsitaadi lõpp.

(46)Euroopalikkus ja väärikus on meie vastus neile, kes peavad demokraatia mõistet kvalifitseerima määrsõnaga "juhitud" või "suveräänne". Riik, kus demokraatia on poolik, kus õigus sõltub kas rahast või suhetest võimuga, kardabki demokraatiat ja sõnavabadust oma piiridel. Hirm demokraatia ees muutubki nende välispoliitika mootoriks.

(47)Ühtlasi tähendab see, et Eesti ei saa liikuda edasi, heites kartlikke pilke üle õla ja kujundades oma poliitilisi otsuseid mineviku ebaõiglusest lähtudes. Me peame end mõtteliselt lahti rebima sellest mõjusfäärist, kuhu kaks kuritegelikku režiimi meid vastu meie tahtmist 1939. aastal määrasid.

(48)Meil on alternatiiv – kohustus kindlustada ja kinnistada Eesti Euroopasse, Euroopa Liitu ja euroopaliku riigina käituda. See tähendab, et me ei käsitle enam Eesti edu Euroopa Liidust eraldi. Me oleme kõige Euroopa-meelsem Euroopa Liidu riik. Me teame hästi meile avanenud võimalusi.

(49)Seetõttu soovitan ka valijatel küsida Riigikogusse pürgivatelt erakondadelt seletusi. Näiteks, miks me ei saa eurole üle minna? Kas tõesti tuleb euro alles siis, kui meie majandust tabab kriis?

(50)Eesti valijad ootavad järgmiselt valitsuselt selget ja läbipaistvat lähenemist Euroopa Liidu küsimustele. Lapsik küsimus – mida küll Euroopa meist mõtleb seoses ühe pronkskujuga? –, tuleb asendada palju tähtsama küsimusega: mida Eesti Euroopas teeb? Leidkem pigem sellele vastus.

(51)Hea Eesti rahvas,

(52)meil lasub kohustus Eesti riigi ideed, oma vanematelt saadud pärandust hoida ja edasi kanda. Meie tugevus peitub väärtushinnangutes, aadetes, isikuomadustes ja kõlbelistes hoiakutes. Nendeta oleme nõrgad. Nafta- ja kullamaardlaid või imerelvi meil ju pole.

(53)Väike rahvas peab kokku hoidma. Rõõmustama väikeste igapäevaste kordaminekute ja kangelaadsete ühe. Me peame üksteisele õlale patsutama, siiralt tunnustama, aga vajadusel ka rahulikult ütlema, kui midagi on viltu.

(54)Eesti Vabariik sündis tänu haritud eestlaste ühistele püüdlustele ja pingutustele. Täpselt samuti toetub ka Eesti edasine areng ja hea käekäik ennekõike korralikule haridusele. Just see panebki mind siit kõnepuldist pöörduma kogu rahva, kõigi lastevanemate ja õpilaste poole, et kutsuda teid kriitiliselt mõtlema Eesti haridussüsteemi tulevikule.

(55)Meie kõrgkoolid valmistavad massiliselt ette spetsialiste aladel, mille mõttekus on vahel raskesti hoomatav. Täna ei mõjuta riigi edukust enam looduslike ressursside olemasolu või nende puudumine, odav või kallis tööjõud. Eesti riigi edu määrab reaalteaduste haridusega inimeste ja inseneride osakaal ühiskonnas.

(56)Inimestest ei saa avastajaid, leiutajaid, teadlasi ega uurijaid, kui nad ei puutu kokku matemaatika, füüsika, keemia või bioloogiaga. Meie ühiskond ei ole nii suur ega rikas, et saaksime pakkuda oma noortele mugavaid valikuid ja kergema vastupanu teed. Et kui matemaatika või loodusteadus käib üle jõu, siis müüme talle kõrghariduse erialal, mis keerulisematel aegadel jätab noore inimese töö ja leivata.

(57)Ühiskond, mis näeb kõrgkoolidiplomis väärtust iseeneses, mis keskendub müügikunstile ja ärijuhtimisele, ei jõua minu meelest kaugele. Eestit viivad konkurentsitihedas maailmamajanduses edasi need, kes suudavad luua uusi ravimeid, kirjutada arvutiprogramme, panustada uute energiakandjate väljatöötamisse. Meie edu peitub selles, et meil oleks palju teadlasi. Et meil oleks inimesi, kellel on tehniline haridus; et meil väärtustataks kutseoskusi, professionaalsust ja leidlikkust.

(58)See on väljakutse, millega tegelemisest me ei pääse. Ja osa sellest tuleb vastu võtta Tartul,

Eesti juhtival ülikooli- ja teaduslinnal, mis juba mõni aasta on koduks ka meie haridus- ja teadusministeeriumile.

(59)Armas Eesti rahvas,

(60)meil on põhjust olla uhke ja õnnelik. Meie väike rahvakild Lääne Euroopa tsivilisatsiooni äärel on meile loomumomase kriitilise meele ja skeptise kiuste läbilöögivõimeline ja elujõuline.

(61)Äsjane Grammy auhind kinnitas ka rahvusvaheliselt meile endile juba ammu teada tõsiasju: maestro Arvo Pärt ja Eesti Filharmoonia Kammerkoor on maailmakultuuri absoluutne tipp. Meie sportlaste mullused saavutused teevad kadedaks meist palju suuremaid rahvaid. Eestlased on loonud ülemaailmse internetitelefoni süsteemi Skype'i. Raamatukaupluste kohale ei tule enam uusi rõivapoode, vaid raamatupoed võtavad juurde lisapinda. Eesti noored filmimehed ja muusikud üllatavad uue, nutika ja originaalse loominguga.

(62)Eestis sünnib üha rohkem lapsi. Me kodud ja külad muutuvad kaunimaks ja koolid hubasemaks. Sõitke Eestis ringi ja te näete. Mis veel, kui mitte see kõik tõestab, et oleme rahvana tublid. Usume tulevikku ja jääme kestma. Kõigi raskuste ja tagasilöökide kiuste.

(63)Täna on meie riigi sünnipäev. Ta on tõepoolest meie õnn ja rõõm, me armastame oma maad tingimusteta, nagu vanem armastab oma last. Me nuriseme ja kurjustame, sest me tegelikult muretseme ta käekäigu pärast. Me solvume südamepõhjani, kui keegi ütleb Eesti kohta halvasti või ülekohtuselt. Me võtame südamesse, kui selles kriitikas on terakegi tõtt. (64)Meil ei ole ükskõik. Meid juhib usk, et Eesti esiisade ja -emade looming, meie oma riik, kestab, areneb ja õitseb. Meis on vastutus ja õppimise tahe. Meis on vajadus oma arvamus kõlaval häälel välja öelda või kirja panna. Tehkem seda, näiteks eile välja kuulutatud üldrahvaliku esseevõistluse raamides.

(65)Oma kindla kohaga – läbi aastasadu kõige kindlama kohaga – Euroopas, Euroopa Liidus ja samamoodi Lääne põhiväärtusi kaitsvas NATO-s saame öelda, et meil pole vaenlast väljaspool, vähemalt mitte sellist, mida peaksime kartma. Kui Eestil on vaenlasi, siis me leiame neid meis endis: ükskõiksus, kalkus ligimise suhtes, upsakus, tõusiklikkus, kaaskodanikega mitteamistamine. Meie vaenlane on valetamine, korruptsioon ja ringkäendus. Eesti hea käekäigu vaenlane on vihkamine, teiste asjatu mahategemine, kadedus ja enesekesksus.

(66)Need vaenlased aga on võidetavad, kui me hoiame ühte, oma isamaa ilu hoieldes.

(67)Nagu nentis kord tartlane Hando Runnel:

(68)Ilus on ikka isamaa pale/

kui sellelt pühkida kõik mis on vale.

(69)Kuid Runnel küsis ka oma tollal põlu alla pandud kogus:

(70)Valet me tunneme, tõesti kõik teame/

(71)Ent kas just meie-need pühkima peame.

(72)Nüüd, Eesti Vabariigis aastal 2007, võime taas ise otsustada. Valgus on tugevam kui vari. Pühitagu minema siis vale, mida tunneme. Võrsugu valgus, meie triumfipärg.

(73)Kes siis veel seda teeb peale meie, kes me siin elame.

(74)Hoiame neid tundeid ja seda usku. Hoiame Eesti ilu. Palju õnne sünnipäevaks, kallid Eesti!

Lisa 10. 2014. aasta kõne

- (1) Armas Eesti rahvas, siin saalis ja oma kodudes, Eestis ja üle maailma.
- (2) Me oleme vabad, ja sellega harjunud. Nii harjunud, et oma endastmõistetavuses muutub vabadus igavaks, kui mitte rahulolematust tekitavaks. Ometi näitavad viimased kümme päeva meie kunagiste saatusekaaslaste seas Kiievis, kui eksitav ja uinutav see endastmõistetavus võib olla. Ukrainlased on meile oluliselt lähemal – ajas, ruumis, saatuses – kui me sageli oleme valmis tunnistama.
- (3) Mõelgem siis täna, oma iseseisvuse sünnipäeval, ka nendele, kes iseseisvuse ja vabaduse nimel surevad, ja hinnakem kainelt meie enda endastmõistetavat rahulolematust.
- (4) Astudes sellesse ametisse julgustasin tollal veel kodanikuühiskonna nime all tuntud vabakonda võtma suuremat rolli meie elu küsimustes. Iseseisvuse taastamise päeval kuus ja pool aastat tagasi palusin inimesi mitte oma liistude juurde jääda, vaid osaleda aktiivselt poliitilises debatis.
- (5) Sestap, kui loen ühel nädalal juba kahte mitme allkirjaga üleskutset poliitilisele reformile, ja kui meil avaldatakse meelt leppe vastu, mis allkirjastati esmakordselt pea 10 aastat tagasi, võin rahul olla, et kodanike aktiivsus meie elu küsimuste arutelus on nende aastatega märgatavalt kasvanud.
- (6) Mul on ka hea meel, et aktiivsed Eesti inimesed, kes on kaua aega pigem vaadelnud ja kommenteerinud me riigi arenguid, on otsustanud ka ise poliitikasse tulla, et selles protsessis osaleda. Juba Aristotelese päevil sai meie kultuuriruumis selgeks, et inimene on poliitiline loom.
- (7) Eestis on vaba meedia, on kirju ja manifeste, on valitsus ja parlament ja opositsioon. Kõikjal käib oluliste probleemide üle pidev debatt, mis ei ole ka kodanike seas kuidagi sumbunud. Mõni võib ise osalemata küll arvata, et Jäakeldris alustet arutelu oli mõne nukumeistri poolt orkestreerit, aga ka rahvakogu debati tulemused on saanud seadusteks.
- (8) Praegu käib juba teist aastat valimiste pikamaajooks. Meie igapäevane diskussioon keskendub aina lähenevatele valimistele, olgu aasta 2013, 14, 15, 16 või 17. Alles aastal 2018 ei pääse me kordagi valimiskasti või e-valimiste ekraani juurde. 2019. aastal pääseme aga koguni kaks korda. Eesti poliitika sõrmed on pidevalt valijaskonna pulsil.
- (9) See endastmõistetav rahulolematuse, alaline arutelu ning iga-aastased valimised annavad põhjust ütelda, et Eesti demokraatia ei ole ohus; meil ei ole vaja sümboolseltki oma suid kinni kleepida. Hoidkem selliseid relvi selleks ajaks, kui neid tõsiselt vaja peaks minema. Ka teistele me ümber on oluline, et sõnavabaduse ja demokraatia mõisted ei muutu peenrahaks.
- (10) Hinnates Eesti diskussiooni ja otsustamisvõimalusi kõrgelt, osutan teisele, vähem märgatud probleemile: süvenev suutmatus viia ellu suuri reforme. Suuremaid, võimalolijailt rohkem julgust nõudvaid ümberkorraldusi lükatakse pidevalt edasi, sest alati on kohe-kohe tulekul uued valimised ja valijate valmidust muutuseks kiputakse alahindama.
- (11) Olgu debati teemaks haldusreform või haridusreform, pikemaajalised plaanid ja strateegiad jäävad taas eelseisvate valimiste tõttu tahaplaanile. Lihtsam on viljelda asendustegevusi, mille käigus bürokraadid kasvatavad bürokraatiat enese ja üksteise

olemasolu õigustamiseks.

(12)Või juhtida tähelepanu tõsistest küsimustest eemale, lavastades valimiskampaania palagane, mida Iuvenalis 2000 aastat tagasi nimetas leivaks ja tsirkuseks.

(13)Mu daamid ja härrad,

(14)Valitsused võivad vahetuda, ja vahetuvadki. Keegi saab raha juurde ja üks mure on jälle mõneks ajaks murtud. See on igapäevane poliitika. Need on iga-aastaste valimiste teemad. Aga meie suur mure – kas me suudame kesta ja millistena? – ei muutu ühe ega teise valitsuse tuleku või minekuga. See on meie enda teha, ja mitte järgmiste valimiste eel, vaid iga päev. Mitu, mitu aastat.

(15)Täna keskendun hoopis meie rahvuslikule taristule ja tarkvarale. Mitte Tallinna-Tartu neljarealisele maanteele ega e-riigile, vaid sellele, mida meil tuleb pikaajaliselt üles ehitada. Et me oleksime piisavalt tugevad, vastupidavad ja sitked, et seista vastu juba nüüd etteaimatavaile väljakutsetele ja ohtudele nii inimeste, ühiskonna kui ka riigina. Et me oleksime mitte ainult vabad, vaid ka kestlikud.

(16)Kolm kõige olulisemat tingimust Eesti rahvuse, keele ja kultuuri säilimiseks läbi aegade on inimeste tervis, haridus ja Eesti julgeolek. Ma kordan: tervis, haridus ja julgeolek. Kõik ülejäänud – majandus, sotsiaalne turvavõrk, kultuur – sõltub neist alustaladest.

(17)Me oleme muretsenud oma väikese ja kahaneva rahvaarvu pärast oma rahvusliku eneseteadlikkuse tekkimisest saadik. Meid painab ikka: Kas saame nii väiksena hakkama? Ado Grenzstein arvas, et mitte, ja läks ära. Jakob Hurt, et saame – aga eeldusel, et oleme ise targad.

(18)Rahva vaimline suurus pole tänapäeval enam pelk kultuuriküsimus. Euroopa tervikuna seisab vananeva, kahaneva elanikkonna probleemi ees. Meie tunnetame seda paremini kui meist suuremad, kes on probleemi alles hiljaaegu tuvastanud.

(19)Mida siis teha? Ka siis, kui Eestis sünniks palju rohkem lapsi – mida ei juhtu –, poleks selle mõju kuni 2040ndate alguseni väga tunda. Vahepeal väheneb oluliselt nende inimeste hulk, kelle töö ja maksud aitavad ülal pidada aina kasvavat gruppi kaasmaalasi, kes enam ei tööta. Aga igasse Eesti perre ei hakka sündima nelja-viit last. Eesti naised, nagu nende õed ülejäänud Euroopas, lihtsalt ei pöördu tagasi 19. sajandi Kinder, Küche, Kirche mudeli juurde.

(20)Vaadake numbreid: 2011. aasta rahvaloenduse järgi on 15,4% meie rahvast alla viieteistkümneme aastane. See üsnagi tavaline näitaja pole eriline Eesti hälve. Saksamaa, Venemaa, Jaapan ja Hiina on meiega samal pulgal.

(21)Kuidas siis toime tulla? Vastus on kibe: peame peremudelite, ühiskonna ja maailma muutumisele julgelt otsa vaatama. Ainus viis Eesti püsijäämist ilma massilise sisserändeta kindlustada on töötada kauem.

(22)Kas tõsta pensioniiga? Aga võib-olla mõne aja pärast üldist pensioniiga ei olegi?

(23)Kui meil on tulevikus piisavalt tervist, siis ehk soovimegi kauem ühiskondlikult tegusad olla. Aga selleks tuleb aegsasti valmistuda.

(24)See on valik, mis seisab kogu Euroopa ees, selle eest pole kuhugi põgeneda. Mõned on valinud ühe lahenduse – tööjõu sissetoomise. See aga, nagu me näeme, toob mõne aja pärast vastureaktsioonina kaasa populismi laine, ja mitmeid muidki kõrvalnähtusi.

(25)Rootsi, seistes samade küsimuste ees, on tõstnud pensioniiga ning vähendanud poole võrra tulumaksu neil, kes pärast 67ndat eluaastat tööle jäävad. See on kogenud, pika aja jooksul oskusi omandanud inimestele stiimuliks edasi töötada.

(26)Mistahes on meie lahendus, vältimatute muudatuste edasilükkamine laenatud raha abil oleks meie laste suhtes süüdimatu tegu.

(27)Mu daamid ja härrad,

(28)Me esimene ühiskondliku taristu võtmeküsimus on meie enda tervis. Kui kaua me elame, veelgi enam, kui kaua me elame tervena, kui kaua me töötame muutuvais tingimuses. Ehk: Eesti peab muutuma tervemaks.

(29)Alustame Eesti rahva oodatava elueaga. Tõsi, see on iseseisvuse taastamise järel tunduvalt tõusnud, kuid jääb ikka tublisti alla näitajaist, mida me paremal järjel naabrite juures näeme.

(30)Meie oodatav eluiga on 76 aastat. See on parem kui teistel ekskommunistlikel riikidel, ent viis aastat madalam kui neis riikides, kellega me end ise võrdleme.

(31)Meil kisub keskmist vanust alla just meeste oodatav eluiga, 71 aastat. See jääb oma 7 kuni 10 aastat maha Soomest ja Rootsist. Kuid suurimast madalseisust on Eesti meeste eluiga kahekümne aastaga oma kümme aastat tõusnud. See annab lootust.

(32)Paranemine pole aga tulnud sellest, mida me tavaliselt nimetame tervishoiuks. See, mida oleme harjunud nimetama tervishoiuks, pole tervise hoidmine, vaid ravi. Tervise hoidmine sõltub suures osas meist endist. Ravi maksab kinni haigekassa. Ärgem ajagem neid asju segamini.

(33)Et mõista vastutuse jaotust, tuleb meil loobuda sõna tervishoid orwelllikust kasutamisest ja pöörata tähelepanu omaenda valikute ja riskikäitumise tagajärgedele. Läänud aastal põhjustasid 10 protsenti Eesti surmadest alkoholi tekitatud haigused. Selle hulka pole arvestatud masendavaid õnnetusi, milles samuti liiga paljud kaotasid alkoholi tõttu oma elu või tervise. Need kõik on vältitavad surmad, mil pole mingit pistmist tervishoiuga. See on tõsine inimkaotus. Kordan, see on iga kümnes surm!

(34)Hoida tervist tähendab terveid eluviise, liikumist ja tervislikku toitumist. Tervise hoidmisest on aga raske rääkida, kui Eesti on alkoholi tarbimises inimese kohta Euroopas esikohal.

(35)Me ei saa viidata õigustavalt rahvuslikele traditsioonidele ega pimedatele öödele, kui aastas juuakse Eestis inimese kohta palju rohkem alkoholi kui Rootsis, Norras ja Islandil.

(36)Selle muutmine on meie enda teha, ja siin on oma vastutus on ka erasektoril. Kas on vaja müüa noortele kõrge suhkrusisaldusega alkohoolseid karastusjooke, mida mõned nimetavad alkohooliku stardipaketiks, sest noortes on alkoholisõltuvus palju kergem tekkima? Või kas luuakse küüniliselt tulevast turgu? Kas pole me kultuuriruum läbi imbunud alkoholi tarvitamist ülistavast reklaamist?

(37)Kuna seisan praegu siin, ei tea ma, kuidas täna, kuid läinud aastal näidati ühes online-

kanalis Eesti Vabariigi aastapäeva vastuvõttu ekraanil, mida mõlemalt poolt raamis inimestest kolm korda suurem viinapudel. Kas viinapudelid pidid sümboliseerima Eesti iseseisvuse sambaid? Kas viin tõesti sümboliseerib vabadust või hoopis sõltuvust? Minu meelest on viinapudeli mässimine sinimustvalgesse piinlik ja solvav, isegi õõvastav.

(38)Loomulikult vastutab me tervise hoidmise eest ka riik, kes korjab selleks maksuraha. Minu küsimus on: kas neid makse kasutatakse otstarbekalt?

(39)Kas poleks parem suunata rohkem sellest rahast haiguste ennetusele ja terviserikete varajasele avastamisele? Nii kahaneks ehk vajadus keskenduda ülikallist ravi vajavaile haigustele, millest paljud olnuksid välditavad?

(40)Me peame olema nõudlikud oma e-tervise programmide suhtes. Need on OECD ja teiste poolt õigustatult hinnatud parimaks süsteemiks Euroopas, aga meid see ei rahulda. Nagu äsjane Riigikontrolli uuring näitas, töötaks meie haigeravi süsteem tunduvalt tõhusamalt, kui täies mahus rakenduksid digiregister, digilugu ja digipilt.

(41)Selge on aga, et kui me ise ei hakka enese ja lähedaste eest rohkem hoolt kandma, kui me ise ei hakka andma oma lastele toitumise ja eluviiside kohta paremat eeskuju, kui me ise ei võta vastu kergelt kättesaadavat terviseteavet, ei saa me ka loota, et jõuame Põhjala tasemeni. Need muutused ei ole kerged. Aga nad on võimalikud.

(42)Head kuulajad.

(43)Ligi kakskümmend aastat tagasi jõudsin järeldusele, et üks Eesti võtmeküsimus ja võimalus on olla teistest ees hariduse, elu ja teenuste arvutiseerimisel. Tänu meie andekatele inimestele olemegi seda suutnud.

(44)Need saavutused, kuhu teised pole sageli veel jõudnudki, on aga kergesti nopitud viljad. Oleme lihtsalt ära teinud asju, mida ka teistel on võimalik kiiresti ära teha. E-valimised, digiresept ja digiallkiri on mõne aasta pärast või varemgi kõikjal Euroopas olemas.

(45)See on olnud ühe põlvkonna kestnud Eesti eduloo osa. Ent me seisame uue ajastu äärel, kus informatsioonitehnoloogia maailm hakkab veelgi enam seniseid elusid ja elukäike mõjutama.

(46)Viiskümmend aastat tagasi esitas arvutiteadlane Gordon Moore tõdemuse, mida tuntakse Moore'i seaduse nime all ja mis tänini kehtib: arvutiprotsessori võimsus kahekordistub iga pooleteise aastaga. 50 aastaga ongi arvuti võimsus kahekordistunud 33 korda.

(47)Meenutagem siinkohal legendi, mida iga malesõber teab: male leiutaja küsis tasuks mängu leiutamise eest igale järgnevale malelaua ruudule eelmisega võrreldes kahekordset riisiterade hulka. Alguses oli see tasu maksvale keisrile kerge: 1, 2, 4, 8, 16. Ent 32. ruuduni jõudes läks asi raskeks ja lõpuks muutus vajaliku riisi hulk juba täiesti mõõtmatuks.

(48)Tähendab, see muutus, mis seisab ees järgmise pooleteise aasta jooksul, on kaks korda suurem, kui viimase pooleteise aasta jooksul toimunu.

(49)Arvutivõimsuse kahekordistamine 40 aastat tagasi tõi meile lihtsa kalkulaatori. Seitsme-kaheksa aasta eest nutifoni. Läinud aastal juba autojuhita autod.

(50)Muutus, mida tehnoloogia Moore'i seadust järgides kaasa toob, viib riigid ja rahvad varsti olukorda, kus maailm jaguneb kahte leeri: ühel pool inimesed ja ühiskonnad, kes suudavad tempot pidada, ja teisel need, kes jäävad maha.

- (51) Siin ühiskonnad ja riigid, kes tulevad toime muudatustega, mille käigus suur osa praeguseid töökohti kaob või tundmatuseni muutub, ja seal need, kes sellega toime ei tule.
- (52) Nagu kunagi kadus vajadus voorimeeste ja hiljaaegu masinakirjutajate järele, nii on väga palju meie praegusi elukutseid tulevikus hoopis teistsugused või võtavad masinad need tööd sootuks üle.
- (53) See pole ulme. See on me ülehomme reaalsus, oht ja ühtlasi võimalus.
- (54) Me näeme juba praegu, kuidas kaua teistest ees olnud riigid ja ühiskonnad jäävad aina rohkem maha, ja teised, varem viletsaks ja mahajäänuks peetud riigid, sealhulgas ka Eesti, kerkivad esile.
- (55) Kümne aasta eest olid nutifonid ja tahvelarvutid mõne targa innovaatori unelm, täna on need vallutanud kogu maailma. Sama protsess, arvutiseeritud arstiabist hooldekodudeni, tehaste robotitest arvutiseeritud puidutööstuse ja põllumajanduseni, on selgelt nähtav tulevik ja osalt juba olevik. Veel ei ohusta juhita autod autojuhtide töökohti. Aga mis toimub kümne aasta pärast?
- (56) Töökohad hakkavad jagunema kahte lehte. Alles jäävad suuresti need, enamasti madalapalgalised tööd, mida tarkmasin veel teha ei saa. Just madalapalgalised. Teisalt jäävad, või hoopis tekivad, kõrgelt tasustatavad töökohad, mida täidavad haritud, loovad ja oskustega töötajad, ilma kellela tarkmasin kunagi hakkama ei saa.
- (57) Siin on pikaajaline väljakutse meie riigile, haridussüsteemile ja lapsevanemaile. Tark riik hoolitseb selle eest, et meie haridussüsteem võimaldaks inimestel uues keskkonnas toime tulla. Et on võimalik omandada tuleviku töökohtadel vajalikke teadmisi, näiteks infotehnoloogiaalast juriidilist või meditsiiniharidust.
- (58) Mida enam inimesi maailmas toetub aina võimsamale infotehnoloogiale, seda enam peame ise sellega kohanema. Tulevikus pole enam lihtsalt juriste, arste, turvatöötajaid, geneetikuid; isegi mitte rahvaluule kogujaid ja paljusid oskustöölisi. Kõigi nende erialade esindajad on ühtlasi ka infotehnoloogia spetsialistid.
- (59) Multiditsiplinaarsusest saab hea töökohta saamise eeldus. Valmisolekust uusi oskusi õppida, neid oskusi omavahel ühendada ja vajadusel juurde või ümber õppida saab edu võti. See kehtib nii meie lastele, kui ka neile, kes on juba mõnda aega tööturul olnud.
- (60) Käimas on suur ajalooline muutus nii meil kui kogu maailmas, mille kokkuvõtte võiks olla: "Mis tõi meid siia, ei vii meid enam edasi." See ongi tänase Eesti mure. Mis toond on meid siia, see enam edasi ei vii.
- (61) Daamid ja härrad
- (62) See eeldab ka, et me lapsevanemadena adume vajadust õpetada lastele varakult arvutiteadusi. See on meie enda huvides. Kui vaatame PISA testi tulemusi, siis on Eesti seis ikka päris hea. Kuid kuhu me stardipositsioonist edasi läheme?
- (63) Siin muutub õpetajate roll senisest veelgi tähtsamaks. Tasu ja tunnustus peab innustama andekaid noori sellesse rolli pürgima. Me peame mõistma, et õpetajate madalatel palkadel ja haridusreformile vastusõdimisel on tagajärjed. Et õpetaja kohti on raske täita.
- (64) Ka kõrgharidus muutub. Meil õpetatakse informatsioonitehnoloogiat, nagu poleks see juba praegu kõige muuga läbi põimunud – ehkki sellealane kirjaoskus on peagi võrreldav

lugemisoskusega. Sellest sõltub ka edasimineku teistes valdkondades.

(65) Nutifonide meeletu edu näitab, mida silmas pean. Kuni mobiiltelefone loodi puhtalt tehnoloogiast lähtuvalt, seestpoolt välja, oli nende areng ühesuunaline. Neist said lihtsalt paremad telefonid. Kui aga Steve Jobs pööras selle protsessi pahupidi ja hakkas ehitama toodet väljastpoolt sisse, kasutaja soove ja vajadusi arvestades, siis toimus täielik revolutsioon. Nutifon pole ammu enam lihtsalt telefon.

(66) Tark inimene, pere, ühiskond ja riik mõtlevad ette ja hakkavad vastavalt tegutsema enne, kui etteaimatavad muutused juba kohal on. Seni pole me arengust maha jäänud, veel mõnda aega püüame tempos püsida. Aga oluline on ette jõuda. Olla ees. Jäädagi ette.

(67) Head kuulajad.

(68) Jätkan julgeolekuga. Maailmas käib alati võimuvõitlus. Võitlus väärtuste ning samuti inimõiguste ja demokraatia määratluse pärast. Nagu viimaste nädalate verised sündmused Ukrainas kinnitavad, käib see võitlus ka Euroopa sees.

(69) Eestile annab see selge sõnumi: meie huvides on praegusest paremini toimiv Euroopa Liit, tugevam NATO.

(70) Eesti koht peab püsima kummagi alliansi otsustajate lauas. Seepärast tahaksin, et aastal 2018, Eesti 100ndal sünnipäeval ja Euroopa Liidu eesistumise aastal oleks nii meil kui teistel Euroopa Liidu liikmesriikidel selgemad ühised sihid ja rohkem kindlustunnet homse ees.

(71) Euroopa on kuus aastat tegelenud finants- ja majanduskriisist väljumisega. Kriisist, mis tekkis vähemalt euroalas tänu ebapiisavale sitkusele. Euroopa Liidu tulevane struktuur ja juhtimine, vajab hoopis uut mõtlemist.

(72) Just ajalooliste vintsutuste kiuste jalule tõusnud Eesti suudab pakkuda selliseks aruteluks pinda ja töötada välja homse euroopluse ainest.

(73) Meie tundlikkus oma keele, kultuuri ja rahvuse säilitamise küsimusis on ilmselt suurim Euroopas. Rääkigem selgeks, mis on meile oluline ning kuidas seda olulist saavutada ja kaitsta. Mul on hea meel, et ärksad ettevõtjad, õigusteadlased, vabakond ja ametnikud on selle arutelu juba algatanud.

(74) Arutelu Euroopa Liidu tulevikust peab jõudma igaüheni, olema aus ning vaba hirmudest narmendunud klišeedest ja eelarvamustest. Peame koguma ideid, kuidas ühtaegu muuta Euroopa Liitu tugevamaks ja ühtsemaks ning samal ajal kaitsta keeli, rahvusi, õigusi ja vabadusi.

(75) Ka riigikaitse vallas tuleb teha jätkuvalt tööd. Paralleelselt tendentsiga, kus enamik Euroopa riike panustavad ühisesse julgeolekusse leigelt, süveneb oht, et NATO viies, ühiskaitse artikkel muutub sisutühjaks sätteks, mis garanteerib liitlaste sõjalise turvalisuse vaid paberil.

(76) Seetõttu hämmastab mind ka mõne meie oma poliitiku aeg-ajalt esitatud argument: "Ah, ei juhtu ju midagi hullu, kui poole vähem kaitsetesse investeerime. Kui mõned teised ei panusta, siis miks peaksime meie?" See kõlab nagu lapsik väide "aga teised teevad ka", õigustamaks omaenda halba käitumist.

(77) Selline mõtteviis on lühinägelik ja ohtlik. NATO tõsiseltvõetavus kestab seni, kuni on

liitlasi, kes on tõsiseltvõetavad ja vastutustundlikud. Seni, kuni jätkub riike, kes suudavad anda oma panuse ka siis, kui nende enda elulised huvid hetkel kaalul ei ole.

(78)Lõpetuseks.

(79)Ma keskendusin täna pikaajalistele küsimustele – tervis, haridus, julgeolek – vaid ühel põhjusel: katkematu valimiskampaania käigus on kergem keskenduda lühiajalistele otsustele.

(80)Ent küsimused, mis pärinevad agraarajastust või laenatud rahaga loodud illusoorsest heaolust, ei või pärssida meie mõtlemist tulevikuprobleemide üle. Millele keskenduda, millesse investeerida, millesse mitte?

(81)Küsimus, milline probleem on väike, milline suur, saab selgemaks, kui mõtleme sellele, mis seisab meil paratamatult ees.

(82)See ei tähenda teps mitte, et ma näen tulevikku mustades värvides. Vastupidi.

Tehnoloogia küsimustes on Eesti ja eesti ühiskond teistest tublisti ees. Nii hoida. Ja teha veelgi rohkem.

(83)Kui me suudame ajakohastada oma ühiskondlikke arusaamu tööst ning vastutusest omaenda tervise eest, ei näe ma põhjust, miks tulevik ei oleks meie paindliku, haritud, targa, tööka, terve ja kaitstud rahva päralt.

(84)Kui mujal on oht, et ei suudeta muutustega kaasa minna või ollakse kinni aegunud lahendustes, siis Eestis on meil võimalusi enam kui kunagi varem.

(85)Eesti pole lihtsalt maja. Ta on meie kodu, mida me alles ehitame ja mida me jääme ehitama.

(86)Kodu, millest võib lahkuda kasvõi selleks, et hankida veel uusi teadmisi, et seda paremini üles ehitada. Aga ta jääb, erinevalt mistahes majast, kohaks, kuhu me saame alati tagasi tulla ja kus me ikka tahame olla.

(87)Elagu meie Eesti kodu!

(88)Elagu Eesti

Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja lõputöö üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Mina, Laura Vetik

(sünnikuupäev: 09.03.1988)

1. annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) enda loodud teose

Eesti Vabariigi presidentide aastapäevakõnede analüüs:

rahva ja võimu suhte ning presidendi rolli konstrueerimine

mille juhendaja on prof. Marju Lauristin, PhD,

1.1 reprodutseerimiseks säilitamise ja üldsusele kättesaadavaks tegemise eesmärgil, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace-is lisamise eesmärgil kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni;

1.2 üldsusele kättesaadavaks tegemiseks Tartu Ülikooli veebikeskkonna kaudu, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace'i kaudu kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni.

2. olen teadlik, et punktis 1 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile.

3. kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei rikuta teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse seadusest tulenevaid õigusi.

Tartus, 27.05.2014